

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ –ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΜΕ ΧΡΗΣΗ ΝΕΩΝ
ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΩΝ»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

*«Διαδικτυακός εκφοβισμός σε εφήβους και ο ρόλος
της οικογένειας»*

ΘΑΝΟΠΟΥΛΟΥ ΜΑΡΙΑ

ΡΟΔΟΣ , ΙΟΥΝΙΟΣ 2015

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ –ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΜΕ ΧΡΗΣΗ ΝΕΩΝ
ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΩΝ»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Της

ΘΑΝΟΠΟΥΛΟΥ ΜΑΡΙΑΣ
Α.Μ:4132013007

ΘΕΜΑ:

*«Διαδικτυακός εκφοβισμός σε εφήβους
και ο ρόλος της οικογένειας»*

ΤΡΙΜΕΛΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:

<i>Ασημίνα Τσιμπιδάκη</i>	<i>Επίκουρη Καθηγήτρια</i>	<i>Επιβλέπουσα</i>
<i>Αλιβίζος Σοφός</i>	<i>Αναπληρωτής Καθηγητής</i>	<i>Μέλος συμβουλευτικής Επιτροπής</i>
<i>Μαρία Δάρρα</i>	<i>Λέκτορας</i>	<i>Μέλος συμβουλευτικής Επιτροπής</i>

ΡΟΔΟΣ, ΙΟΥΝΙΟΣ 2015

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Πρωτίστως, θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά την επιβλέπουσα της εργασίας, κ. Ασημίνα Τσιμπιδάκη, Επίκουρη Καθηγήτρια του Παιδαγωγικού Τμήματος του Πανεπιστημίου Αιγαίου για τη συνοχή και πολύτιμη καθοδήγηση και στήριξή της σε όλα τα στάδια της εκπόνησης της παρούσας εργασίας, καθώς επίσης και για την άψογη συνεργασία μας. Επιπλέον, θα ήθελα να ευχαριστήσω την τριμελή επιτροπή, τον κ. Αλιβίζο Σοφό Αναπληρωτή Καθηγητή του Παιδαγωγικού Τμήματος του Πανεπιστημίου Αιγαίου και την κ. Μαρία Δάρρα Λέκτορα του Παιδαγωγικού Τμήματος του Πανεπιστημίου Αιγαίου για την τιμή που μου έκαναν να είναι μέλη της επιτροπής αξιολόγησης. Ένα μεγάλο ευχαριστώ, οφείλω σε όλα τα παιδιά και τους γονείς τους που συμμετείχαν στην έρευνα, καθώς επίσης και στους διευθυντές και εκπαιδευτικούς που βοήθησαν στη διεξαγωγή της. Επίσης, ευχαριστώ τους γονείς και την αδερφή μου Δήμητρα, που όλα αυτά τα χρόνια με υποστηρίζουν και με ενθαρρύνουν σε κάθε προσπάθεια μου. Θα ήθελα, επίσης, να ευχαριστήσω τον μελλοντικό μου σύζυγο Ξενοφώντα, ο οποίος μου στάθηκε ψυχολογικά καθ' όλη τη διάρκεια συγγραφής της εργασίας.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Τα τελευταία χρόνια, το διαδίκτυο παρουσιάζει μεγάλη άνθηση και κατ' επέκταση, ο διαδικτυακός εκφοβισμός εμφανίζει και αυτός αυξητικές τάσεις. Ωστόσο, το cyberbullying αποτελεί σήμερα ένα σημαντικό πρόβλημα με σοβαρές επιπτώσεις για τα μέλη της οικογένειας, τόσο για τα παιδιά όσο και για τους γονείς. Η παρούσα έρευνα εξετάζει το πώς αντιλαμβάνεται και βιώνει η ελληνική οικογένεια με ένα παιδί στην εφηβεία το cyberbullying, συγκεντρώνοντας τις απόψεις από όλα τα μέλη της, παιδιά και γονείς. Επιμέρους στόχος είναι να προσδιοριστεί το πόσο ευάλωτα είναι τα μέλη της οικογένειας στις αρνητικές εμπειρίες του διαδικτύου, αντλώντας στοιχεία από τις απόψεις γονέων και εφήβων πάνω στο συγκεκριμένο θέμα. Παράλληλα, επιχειρείται να αναγνωριστεί το προφίλ ενός cyber-θύτη και ενός cyber-θύματος, όπως αυτό γίνεται αντιληπτό από γονείς και παιδιά στο δείγμα ατόμων της έρευνας, ενώ ταυτόχρονα, να καταγραφούν και να παρουσιαστούν οι εμπειρίες και οι αντιλαμβανόμενες συνέπειες του φαινομένου στα μέλη της οικογένειας. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν συνολικά 316 άτομα, 158 γονείς και 158 έφηβοι. Συγκεκριμένα, από τους γονείς συμμετείχαν 74 άνδρες, 84 γυναίκες, και 65 αγόρια, 93 κορίτσια. Για τη συλλογή των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε αυτοσχέδιο ερωτηματολόγιο. Σύμφωνα με τα ευρήματα, μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι, μεγάλο ποσοστό των παιδιών και μικρότερο βέβαια ποσοστό των γονέων, να έχουν υπάρξει κάποια στιγμή στη ζωή τους cyber-θύματα. Όσον αφορά στους cyber-θύτες διαπιστώθηκε ότι, μεγάλο ποσοστό των αγοριών και μικρότερο ποσοστό των κοριτσιών και ακόμα μικρότερο των ανδρών, να έχουν υπάρξει κάποια στιγμή στη ζωή τους cyber-θύτες, ενώ για τις γυναίκες δεν παρατηρήθηκε κάτι αντίστοιχο. Βρέθηκε, επίσης, ότι ένα υψηλό ποσοστό των ανδρών και των γυναικών του δείγματος, να δηλώνει ότι έχει συμβεί κάποια στιγμή cyber-επίθεση στο παιδί τους. Από την άλλη, μικρό είναι το ποσοστό των γονέων, οι οποίοι δηλώνουν ότι το παιδί τους ήταν cyber-θύτης. Ως προς τις γνώσεις των μελών της οικογένειας παρατηρήθηκε ότι, τα παιδιά έλαβαν σχετική ενημέρωση για την ασφάλεια στο Internet, ενώ οι γονείς παρουσιάστηκε να μην έχουν λάβει σχετική ενημέρωση. Το γενικό συμπέρασμα της μελέτης είναι ότι ούτε τα παιδιά αλλά ούτε και οι γονείς δεν έχουν επαρκή ενημέρωση σχετικά με το φαινόμενο του cyberbullying.

ABSTRACT

During the past few years, internet is blooming and along with it cyberbullying appears to grow as well. Nowadays however, cyberbullying constitutes a severe issue with grave consequences upon family members, both for children and parents. This research investigates how the typical Greek family with a teen child experiences cyberbullying, gathering views from all family members. This research aims to identify how vulnerable family members are towards cybervictimization, as experienced both from parents and teenagers. At the same time, an attempt is being made to acknowledge the profiles of a cyberbully and a cybervictim, as created by the parents and their teenage children. Meanwhile, this research attempts to present the negative experiences and consequences of this phenomenon towards family members. From a total of 316 participants, 158 parents and 158 children constitute the sample of this research. Specifically, 74 men, 84 women, 65 boys and 93 girls took part in this research. An improvised questionnaire was used to collect data. According to the results, it is quite an interesting fact that many parents and even more children have been cybervictimised some time in their life. Regarding cyberbullies, results show that many of the boys, fewer girls and even fewer men have committed a cyber-attack some time in their life, while there was no similar observation for women. It is worth mentioning that quite enough of the parents state that it has come to their attention that their child has been cybervictimised. Contrary to that, only a few claim that their child has ever performed a cyber-attack. Concerning family members' knowledge about safe internet practices, it was observed that children appear more informed over internet safety than their parents. The general conclusion of this research is that both parents and teenagers appear to lack sufficient information and knowledge regarding cyberbullying.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ευχαριστίες	6
Περίληψη.....	7
Abstract	8
Περιεχόμενα	9
Κατάλογος Πινάκων.....	12
Κατάλογος Διαγραμμάτων.....	16
Εισαγωγή.....	17
Μέρος Α': Θεωρητικό μέρος.....	20
Κεφάλαιο 1^ο:	
Εννοιολογική διασαφήνιση βασικών όρων έρευνας: Ηλεκτρονικός Εκφοβισμός (Cyberbullying) - Οικογένεια	20
1.1 Διαφορές μεταξύ Cyberbullying και παραδοσιακού bullying.....	21
1.2 Διαδικτυακοί ρόλοι: προφίλ θύτη, προφίλ θύματος και το προφίλ παρατηρητών ...	23
1.2.1 Προφίλ cyber-θύτη.....	23
1.2.2 Προφίλ cyber-θύμα	24
1.2.3 Προφίλ θύτη – θύμα.....	26
1.2.4 Προφίλ του παρατηρητή	27
1.3 Ρόλοι στο παραδοσιακό bullying: προφίλ θύτη, προφίλ θύτης-θύμα και το προφίλ ενισχυτών.....	27
1.4 Οικογένεια	28
1.4.1 Ατελής οικογενειακή δομή – Διασπασμένες οικογένειες.....	30
Κεφάλαιο 2^ο:	
Μορφές – Συνέπειες – Ασφαλής χρήση του διαδικτύου	32
2.1 Μέσα διαδικτυακού εκφοβισμού.....	32
2.2 Μορφές διαδικτυακού εκφοβισμού	32
2.3 Συνέπειες του cyberbullying.....	34
2.4 Ασφαλής χρήση του διαδικτύου για τα παιδιά	35

Κεφάλαιο 3^ο:

Ρόλος της οικογένειας.....	37
3.1 Προτάσεις για γονείς	38
3.2 Σημεία ανησυχίας για τους γονείς	39
3.3 Παράγοντες που σχετίζονται με την οικογένεια.....	40
3.4 Πρόληψη.....	41
3.5 Γονείς των παιδιών που είναι θύματα του cyberbullying.....	42
3.6 Γονείς που τα παιδιά τους εμπλέκονται στο cyberbullying	43
3.7 Ασφαλής χρήση του διαδικτύου για τους γονείς.....	44
3.8 Νομοθεσία για το cyberbullying	45
3.9 Αντιμετώπιση του cyberbullying.....	46

Κεφάλαιο 4^ο:

Έρευνες για το cyberbullying και την οικογένεια.....	47
4.1 Έρευνες που πραγματοποιήθηκαν στο εξωτερικό.....	47
4.2 Έρευνες που πραγματοποιήθηκαν στην Ελλάδα.....	56

Μέρος Β': Μεθοδολογία Έρευνας.....	62
---	-----------

Κεφάλαιο 1^ο:

Μεθοδολογία	62
1.1 Εισαγωγή	62
1.2 Σκοπός, στόχοι και ερευνητικά ερωτήματα	62
1.3 Ερευνητικός σχεδιασμός.....	64
1.4 Δείγμα	66
1.5 Μέσα συλλογής των δεδομένων	69
1.6 Διαδικασία	72
1.7 Ανάλυση δεδομένων	74

Κεφάλαιο 2^ο:

Ευρήματα έρευνας	75
Στοιχεία χρήσης υπολογιστή και διαδικτύου	75
Γνώσεις σχετικά με το cyberbullying.....	81
Συμπεριφορά σχετικά με το cyberbullying	85

Απόψεις σχετικά με το cyberbullying	87
Cyberbullying ως θύμα.....	92
Cyberbullying ως θύτης.....	102
Cyberbullying για γονείς	107
Ασφάλεια στο διαδίκτυο και ενέργειες αποτροπής και αντιμετώπισης από τους γονείς	110
Κεφάλαιο 3^ο:	
Συζήτηση	118
Κεφάλαιο 4^ο:	
Γενικά Συμπεράσματα	125
4.1 Συμπεράσματα	125
4.2 Περιορισμοί της μελέτης	127
4.3 Προτάσεις για μελλοντική έρευνα	127
Βιβλιογραφία.....	129
Μέρος Γ': Παραρτήματα	137

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 1: Περιγραφικά στοιχεία ηλικίας συμμετεχόντων γονέων	65
Πίνακας 2: Μορφωτικό επίπεδο γονέων	65
Πίνακας 3: Επάγγελμα γονέων.....	66
Πίνακας 4: Αριθμός παιδιών	66
Πίνακας 5: Ύπαρξη ηλεκτρονικού υπολογιστή στο σπίτι	73
Πίνακας 6: Ύπαρξη ηλεκτρονικού υπολογιστή στο σπίτι	73
Πίνακας 7: Χώρος σπιτιού όπου διαθέτουν υπολογιστή.....	74
Πίνακας 8: Χώρος σπιτιού όπου διαθέτουν υπολογιστή.....	74
Πίνακας 9: Ύπαρξη σύνδεσης στο διαδίκτυο στο σπίτι.....	75
Πίνακας 10: Ύπαρξη σύνδεσης διαδικτύου στο σπίτι	75
Πίνακας 11: Επίπεδο γνώσης παιδιών και γονέων στους ηλεκτρονικούς υπολογιστές..	76
Πίνακας 12: Κατοχή προσωπικού λογαριασμού e-mail	77
Πίνακας 13: Αριθμός λογαριασμών e-mail.....	77
Πίνακας 14: Χρόνος σύνδεσης στο διαδίκτυο	78
Πίνακας 15: Σημεία πρόσβασης στο διαδίκτυο	79
Πίνακας 16: Δραστηριότητες στο διαδίκτυο.....	80
Πίνακας 17: Απαντήσεις για το εάν έχουν ακούσει ποτέ για την έννοια του cyberbullying.....	81
Πίνακας 18: Απαντήσεις για το εάν τους έχει μιλήσει ποτέ κάποιος για το cyberbullying.....	81
Πίνακας 19: Πηγές ενημέρωσης παιδιών και γονέων για Cyberbullying.....	82
Πίνακας 20: Απαντήσεις για το εάν έχουν ψάξει πληροφορίες για το cyberbullying	82
Πίνακας 21: Απαντήσεις για το εάν μπορεί να γίνει cyberbullying από τον ηλεκτρονικό υπολογιστή ή το κινητό τηλέφωνο	83
Πίνακας 22: Απαντήσεις για το εάν θεωρούν cyberbullying την αποστολή κακόβουλου μηνύματος από κάποιον άγνωστο	83
Πίνακας 23: Απαντήσεις για το εάν θεωρούν cyberbullying την αποστολή κακόβουλου μηνύματος από κάποιον φίλο	84
Πίνακας 24: Απαντήσεις για το χώρο στον οποίο θεωρούν ότι γίνεται cyberbullying...	84
Πίνακας 25: Απαντήσεις για το εάν έχουν κάνει φίλους από ιστοσελίδες κοινωνικής δικτύωσης.....	85
Πίνακας 26: Απαντήσεις για το εάν έχουν ανταλλάξει προσωπικά δεδομένα με άγνωστους	85

Πίνακας 27: Απαντήσεις για το εάν έχουν πραγματική ή ψεύτικα προσωπικά δεδομένα με άγνωστους	86
Πίνακας 28: Απαντήσεις σχετικά με το εάν πιστεύουν ότι πιο συχνά πέφτουν θύματα τα αγόρια ή τα κορίτσια	86
Πίνακας 29: Απόψεις σχετικά με το ποιο φύλο θα στείλει ευκολότερα απειλητικά μηνύματα.....	87
Πίνακας 30: Απόψεις σχετικά με τα χαρακτηριστικά των cyber θυτών.....	88
Πίνακας 31: Απόψεις σχετικά με τα χαρακτηριστικά των cyber θυμάτων.....	89
Πίνακας 32: Απόψεις σχετικά με ποια μορφή εκφοβισμού έχει τις σοβαρότερες συνέπειες	90
Πίνακας 33: Απόψεις σχετικά τις συνέπειες του cyberbullying για αυτούς που το βιώνουν.....	91
Πίνακας 34: Όροι του cyberbullying που γνωρίζουν οι συμμετέχοντες.....	92
Πίνακας 35: Απαντήσεις για το εάν έχουν αντιληφθεί να έχουν υπάρξει θύματα cyberbullying.....	93
Πίνακας 36: Προσβλητικά ονόματα ή πειράγματα	93
Πίνακας 37: κακότροπα μηνύματα ή φωτογραφίες	94
Πίνακας 38: Αποξένωση ή αγνόηση	94
Πίνακας 39: Διάδοση ψεμάτων ή φημών.....	95
Πίνακας 40: Δημοσίευση φωτογραφιών ή βίντεο.....	95
Πίνακας 41: Απειλές	96
Πίνακας 42: Περιγραφικά στοιχεία για την ηλικία στην οποία βίωσαν απρεπείς συμπεριφορές	96
Πίνακας 43: Χρονικό διάστημα που διήρκεσε η ηλεκτρονική επίθεση.....	97
Πίνακας 44: Απαντήσεις σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο υπέστησαν απρεπή συμπεριφορά	97
Πίνακας 45: Απαντήσεις σχετικά με το ποιος συμπεριφέρθηκε με απρεπή τρόπο.....	98
Πίνακας 46: Απαντήσεις σχετικά με τα συναισθήματα μετά την εμπειρία	99
Πίνακας 47: Απαντήσεις παιδιών σχετικά με το ποιόν μοιράστηκαν την εμπειρία τους	100
Πίνακας 48: Απαντήσεις γονέων σχετικά με το με ποιόν μοιράστηκαν την εμπειρία τους	101
Πίνακας 49: Απαντήσεις παιδιών σχετικά με τους λόγους για τους οποίους δεν	

μοιράστηκαν την εμπειρία τους	101
Πίνακας 50: Απαντήσεις γονέων σχετικά με τους λόγους για τους οποίους δεν μοιράστηκαν την εμπειρία τους	102
Πίνακας 51: Απαντήσεις για το εάν γνωρίζουν και κάποιον άλλο που έχει πέσει θύμα cyberbullying	100
Πίνακας 52: Απαντήσεις για το φύλο του άλλου ατόμου που έχει πέσει θύμα cyberbullying.....	100
Πίνακας 52: Απαντήσεις σχετικά με το είδος εκφοβισμού που βίωσε το τρίτο άτομο	101
Πίνακας 54: Απαντήσεις σχετικά με το εάν έχουν φερθεί απρεπώς στο διαδίκτυο	102
Πίνακας 55: Περιγραφικά στοιχεία ηλικίας στην οποία τα παιδιά για πρώτη φορά συμπεριφέρθηκαν απρεπώς στο διαδίκτυο.....	102
Πίνακας 56: Απαντήσεις σχετικά με το άτομο στο οποίο συμπεριφέρθηκαν απρεπώς στο διαδίκτυο	103
Πίνακας 57: Απαντήσεις σχετικά με το εάν έχουν συμπεριφερθεί άσχημα και σε κάποιο άλλο πρόσωπο	103
Πίνακας 58: Απαντήσεις σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο έχουν συμπεριφερθεί απρεπώς.....	104
Πίνακας 59: Απαντήσεις σχετικά με τον τρόπο τον οποίο χρησιμοποίησαν για να συμπεριφερθούν απρεπώς	105
Πίνακας 60: Απαντήσεις σχετικά με το λόγο για τον οποίο συμπεριφέρθηκαν απρεπώς.....	106
Πίνακας 61: Απαντήσεις σχετικά με το εάν έχουν γνωρίζουν κάποιον άλλο που έχει συμπεριφερθεί απρεπώς στο διαδίκτυο.....	106
Πίνακας 62: Απαντήσεις σχετικά με το φύλο του άλλου ατόμου που έχει συμπεριφερθεί απρεπώς στο διαδίκτυο	107
Πίνακας 63: Έχει υποπέσει στην αντίληψή σας να έχει πέσει το παιδί σας θύμα cyberbullying.....	107
Πίνακας 64: Απαντήσεις γονέων για το πώς κατάλαβαν ότι το παιδί τους να έχει υπάρξει θύμα ηλεκτρονικού εκφοβισμού	108
Πίνακας 65: Απαντήσεις γονέων για τον τρόπο με τον οποίο έπεσε θύμα ηλεκτρονικού εκφοβισμού το παιδί τους	108
Πίνακας 66: Απαντήσεις γονέων σχετικά με το ποιος έκανε ηλεκτρονικό εκφοβισμό	

στο παιδί τους.....	107
Πίνακας 67: Έχει υποπέσει στην αντίληψή σας να έχει κάνει το παιδί σας κάποια επίθεση	107
Πίνακας 68: Απαντήσεις γονέων για το πώς κατάλαβαν ότι το παιδί τους να έχει υπάρξει θύτης ηλεκτρονικού εκφοβισμού	110
Πίνακας 69: Απαντήσεις γονέων για τον τρόπο με τον οποίο έγινε θύτης ηλεκτρονικού εκφοβισμού το παιδί τους	110
Πίνακας 70: Απαντήσεις σχετικά με το εάν τους έχει ενημερώσει κάποιος για το πώς να κάνουν ασφαλή πλοήγηση στο διαδίκτυο	110
Πίνακας 71: Απαντήσεις παιδιών για το ποιος τους ενημέρωσε πώς να κάνουν ασφαλή πλοήγηση στο διαδίκτυο.....	111
Πίνακας 72: Απαντήσεις γονέων για τις πηγές από τις οποίες έχουν ενημερωθεί από κάποιον για το πώς να κάνουν ασφαλή πλοήγηση στο διαδίκτυο	111
Πίνακας 73: Έχετε μιλήσει στο παιδί σας για το cyberbullying	112
Πίνακας 74: Απαντήσεις γονέων για τις συμβουλές που θα έδιναν στα παιδιά τους εάν ανακάλυπταν ότι έχουν πέσει θύματα ηλεκτρονικού εκφοβισμού.....	112
Πίνακας 75: Απαντήσεις γονέων για τις ενέργειές τους εάν ανακάλυπταν ότι τα παιδιά τους έχουν κάνει κάποια επίθεση ηλεκτρονικού εκφοβισμού	113
Πίνακας 76: Απαντήσεις γονέων για τις ενέργειές τους για την προστασία των παιδιών από τον ηλεκτρονικό εκφοβισμό.....	114
Πίνακας 77: Απαντήσεις σχετικά με το εάν ο υπολογιστής που χρησιμοποιούν έχει εγκατεστημένα Parental control.....	114
Πίνακας 78: Απαντήσεις σχετικά με το εάν έχουν επιβληθεί κανόνες ή περιορισμοί στη χρήση του διαδικτύου.....	115
Πίνακας 79: Απαντήσεις γονέων για το τι έχουν μάθει στα παιδιά τους.....	115
Πίνακας 80: Απαντήσεις σχετικά με το εάν γνωρίζουν τι πρέπει να κάνουν σε περίπτωση που πέσουν θύματα cyberbullying	116
Πίνακας 81: Απαντήσεις παιδιών για το που θα πρέπει να απευθυνθούν	116
Πίνακας 82: Απαντήσεις γονέων για το που θα πρέπει να απευθυνθούν	117
Πίνακας 83: Γνωρίζετε για τους κινδύνους που ενέχει η χρήση του διαδικτύου	117
Πίνακας 84: Απαντήσεις σχετικά με το εάν πιστεύουν ότι η απαγόρευση του κινητού και του διαδικτύου στο σχολείο μπορεί να βοηθήσει στην αποφυγή του cyberbullying.....	117

Κατάλογος Διαγραμμάτων

Διάγραμμα 1: Φύλο συμμετεχόντων εφήβων	63
Διάγραμμα 2: Ηλικία συμμετεχόντων εφήβων	63
Διάγραμμα 3: Σχολική τάξη συμμετεχόντων εφήβων	64
Διάγραμμα 4: Φύλο συμμετεχόντων γονέων	64

Εισαγωγή

Στη δεκαετία του 1980, το διαδίκτυο γνωρίζει μεγάλη άνθηση, καθώς επεκτείνεται και εκτός της πανεπιστημιακής κοινότητας, ιδίως μετά το 1985. Σύμφωνα με τον Castells (2005), το διαδίκτυο δημιουργήθηκε από τη διασταύρωση της επιστήμης, της στρατιωτικής έρευνας και της ελευθεριακής κουλτούρας. Σήμερα το διαδίκτυο παρουσιάζει ραγδαία ανάπτυξη αφού αναπτύσσεται με πρωτοφανή ταχύτητα, όχι μόνο ως προς τον αριθμό των δικτύων και των χρηστών του, αλλά ως προς τις δυνατότητες που παρέχει, αφού οι χρήστες μπορούν να αλληλεπιδρούν με άλλους χρήστες ανά τον κόσμο σε πραγματικό χρόνο. Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι: το e-mail (Ηλεκτρονικό Ταχυδρομείο), το Skype, τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης (Facebook, Twitter, MySpace, κ.ά.).

Όπως είναι φυσικό, πέρα από τα προαναφερθέντα χαρακτηριστικά που παρέχει το διαδίκτυο, έχει και αρνητικές πτυχές, όπως η κατοχή και διακίνηση παράνομου υλικού (πορνογραφία), απάτες, προσβολή στην προσωπικότητα του ατόμου, προσβολή των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας, παράνομη επεξεργασία προσωπικών δεδομένων, ανεπιθύμητη αποστολή ηλεκτρονικού μηνύματος (spam) με σκοπό να βλάψουν το χρήστη ή να στείλουν κακόβουλο υλικό (ιό), προκειμένου να καταστρέψουν το λογισμικό του υπολογιστή.

Το cyberbullying αποτελεί σήμερα ένα σημαντικό πρόβλημα τόσο εντός όσο και εκτός της σχολικής κοινότητας. Οι ειδικοί πιστεύουν ότι, ο διαδικτυακός εκφοβισμός αποτελεί εξέλιξη του παραδοσιακού. Τα μέλη της οικογένειας συχνά πέφτουν θύματα του διαδικτύου από τη χρήση του κινητού τηλεφώνου, αλλά και του διαδικτύου. Το γεγονός αυτό, καθιστά το διαδικτυακό εκφοβισμό ιδιαίτερα επιβλαβή, γιατί τα μέλη της οικογένειας μπορούν να εκφοβιστούν οποιαδήποτε στιγμή της ημέρας, με σοβαρές επιπτώσεις για τα ίδια, μαθητές-μαθήτριες αλλά και γονείς. Τα τελευταία χρόνια το διαδίκτυο παρουσιάζει μεγάλη άνθηση και ως συνέπεια ο διαδικτυακός εκφοβισμός εμφανίζει και αυτός αυξητικές τάσεις στις ζωές των νέων. Με βάση αυτά τα δεδομένα, η παρούσα εργασία επιχειρεί να ερευνήσει το πώς αντιλαμβάνεται και βιώνει η ελληνική οικογένεια με ένα παιδί στην εφηβεία, το cyberbullying, συγκεντρώνοντας τις απόψεις από όλα τα μέλη της, παιδιά και γονείς.

Η παρούσα έρευνα θα εξετάσει το πόσο ευάλωτα είναι τα μέλη της οικογένειας στις αρνητικές εμπειρίες του διαδικτύου, αντλώντας στοιχεία από τις απόψεις γονέων και εφήβων πάνω στο συγκεκριμένο θέμα. Για την υλοποίηση αυτού του στόχου, η εργασία ολοκληρώνεται με τα ακόλουθα μέρη:

Στο πρώτο μέρος «Θεωρητική προσέγγιση», μέσα από τη διερεύνηση τόσο της ελληνικής όσο και της διεθνούς βιβλιογραφίας, επιχειρείται η ανάδειξη του φαινομένου. Πιο συγκεκριμένα, στο πρώτο κεφάλαιο διατυπώνονται αρχικά ο ορισμός, γίνεται μια σύγκριση με το παραδοσιακό bullying, και εν συνεχεία διατυπώνονται οι διαδικτυακοί ρόλοι προφίλ-θύτη, προφίλ-θύματος, προφίλ-παρατηρητών και τέλος, αναφέρονται και οι παραδοσιακοί ρόλοι.

Στη συνέχεια, στο δεύτερο κεφάλαιο αναδεικνύονται τα μέσα που μπορούν να χρησιμοποιηθούν κατά τη διάρκεια του διαδικτυακού εκφοβισμού, καθώς και οι τρόποι με τους οποίους εκδηλώνεται ο διαδικτυακός εκφοβισμός. Έπειτα, γίνεται αναφορά στις συνέπειες του cyberbullying στις ζωές των παιδιών που τον υφίστανται και τέλος, παρουσιάζονται οι ασφαλής τρόποι πλοήγησης του διαδικτύου που θα πρέπει να γνωρίζουν τα παιδιά.

Στη συνέχεια, στο τρίτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στην οικογένεια, προκειμένου οι γονείς να αντιληφθούν εγκαίρως τα σημάδια εκείνα που υποδεικνύουν, ότι κάτι περίεργο συμβαίνει στο παιδί τους. Συγκεκριμένα, παρουσιάζονται τα μέτρα εκείνα με τα οποία οι γονείς μπορούν να προστατέψουν το παιδί τους από τους κινδύνους που διατρέχουν στο διαδίκτυο. Εν συνέχεια, δίνονται συμβουλές προς τους γονείς ως προς τις ενέργειες στις οποίες θα προβούν, σε περίπτωση που αντιληφθούν ότι το παιδί τους έχει υπάρξει θύτης ή θύμα του διαδικτύου. Τέλος, παρουσιάζονται οι ασφαλής τρόποι πλοήγησης του διαδικτύου από την πλευρά των γονέων.

Τέλος, ακολουθεί το τέταρτο κεφάλαιο, το οποίο είναι και το τελευταίο του θεωρητικού πλαισίου της εργασίας. Σ' αυτό, παρατίθεται επισκόπηση των ελληνικών και διεθνών ερευνών που αφορούν το διαδικτυακό εκφοβισμό και το ρόλο της οικογένειας, όσον αφορά τους κινδύνους που αντιμετωπίζουν τα μέλη της οικογένειας.

Στο δεύτερο μέρος της μελέτης «Μεθοδολογία έρευνας - Αποτελέσματα», το οποίο αποτελεί την έρευνα της παρούσας εργασίας, διερευνώνται το πώς αντιλαμβάνεται και βιώνει η ελληνική οικογένεια με ένα παιδί στην εφηβεία το cyberbullying, συγκεντρώνοντας τις απόψεις από όλα τα μέλη της, παιδιά και γονείς. Ειδικότερα, η έρευνα εξετάζει το βαθμό δεξιοτήτων, αναφορικά με τη χρήση υπολογιστή και του διαδικτύου, που έχουν τα μέλη της οικογένειας και τις γνώσεις τους σχετικά με το cyberbullying. Εν συνεχεία, τον τρόπο με τον οποίο συμπεριφέρονται τα μέλη της οικογένειας απέναντι στο cyberbullying, καθώς και τις απόψεις τους σχετικά με αυτό. Επίσης, εξετάζει το προφίλ θύτη-θύματος και τέλος, την ασφάλεια στο διαδίκτυο και τις ενέργειες αποτροπής και αντιμετώπισης από τους γονείς.

Βασικό κομμάτι της ερευνητικής προσπάθειας αποτελεί το κεφάλαιο της μεθοδολογίας. Σ' αυτό αναλύονται και αιτιολογούνται όλα τα απαραίτητα στοιχεία της έρευνας: οι στόχοι, τα ερευνητικά ερωτήματα, το δείγμα, τα εργαλεία, καθώς και η διαδικασία συλλογής και ανάλυσης των δεδομένων. Στη συνέχεια, ακολουθούν η ανάλυση των δεδομένων και ο σχολιασμός των ευρημάτων της έρευνας, όπου εξάγονται συμπεράσματα και συγκρίνονται τα αποτελέσματα με τη σχετική βιβλιογραφία.

Στη συνέχεια, παρατίθενται συνολικά τα συμπεράσματα της μελέτης. Επίσης, καταγράφονται οι περιορισμοί και τα αδύνατα σημεία της έρευνας, καθώς και προτάσεις για περαιτέρω έρευνα. Η εργασία ολοκληρώνεται με την παράθεση της ελληνικής και διεθνούς βιβλιογραφίας, που χρησιμοποιήθηκε για τη συγγραφή της παρούσας μελέτης, αλλά και με το τρίτο μέρος: «Παραρτήματα», όπου παρατίθεται το ερωτηματολόγιο για τους γονείς και τους εφήβους αντίστοιχα.

Μέρος Α': Θεωρητικό μέρος

Κεφάλαιο 1^ο:

Εννοιολογική διασαφήνιση βασικών όρων έρευνας: Ηλεκτρονικός Εκφοβισμός (Cyberbullying)

Το διαδίκτυο αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα της καθημερινότητας των νέων. Έχει αναδειχθεί ως σημαντικό μέσο για την επικοινωνία, την ανταλλαγή πληροφοριών, την ακαδημαϊκή έρευνα και την ψυχαγωγία (Σφακιανάκης, Σιώμος & Φλώρος, 2012). Παράλληλα όμως με την ανάπτυξη του διαδικτύου, άρχισαν να εμφανίζονται και οι αρνητικές εκφάνσεις της χρήσης του. Μία από τις σημαντικότερες είναι ο ηλεκτρονικός εκφοβισμός. Ο όρος ηλεκτρονικός εκφοβισμός, ευρέως γνωστός ως cyberbullying, είναι μια έννοια σχετικά καινούρια, αφού στο πρόσφατο παρελθόν ο περισσότερος κόσμος δε γνώριζε την ύπαρξη της συγκεκριμένης έννοιας. Το φαινόμενο αυτό είναι ιδιαίτερο ανησυχητικό για τους έφηβους χρήστες, όχι μόνο της Ελλάδας αλλά και του εξωτερικού, εφόσον οι νέοι ζουν τον τρόμο και το φόβο της διαδικτυακής βίας. Η νέα αυτή μορφή εκφοβισμού αναδύεται μέσα από την αυξανόμενη χρήση των νέων μέσων και τη διείσδυσή τους στα σπίτια των νέων. Ο όρος cyberbullying δημιουργήθηκε από τον Καναδό Bill Belsey (2000), ο οποίος υποστήριξε ότι έχει τις ρίζες του στον παραδοσιακό σωματικό ή ψυχολογικό εκφοβισμό. Ο Belsey έδωσε τον εξής ορισμό: «μια πράξη σκόπιμη, επαναλαμβανόμενη και εχθρική συμπεριφορά από ένα άτομο ή μια ομάδα, η οποία έχει σκοπό να βλάψει άλλους με τη χρήση ηλεκτρονικών συσκευών».

Ο ηλεκτρονικός εκφοβισμός είναι μια μορφή εκφοβισμού που τα τελευταία χρόνια έχει γίνει πιο εμφανής στους νέους με τη χρήση ηλεκτρονικών συσκευών, μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, μηνυμάτων, blogs, κινητών τηλεφώνων και ιστοσελίδων (Smith, Mahdavi, Carvalho & Tippett, 2006). Ο ηλεκτρονικός εκφοβισμός «είναι μια επιθετική, εκ προθέσεως πράξη που πραγματοποιείται από μια ομάδα ή μεμονωμένα, με τη χρήση ηλεκτρονικών συσκευών, επανειλημμένα και διαχρονικά, εναντίον του θύματος που δεν μπορεί να υπερασπιστεί εύκολα τον εαυτό του» (Smith και συν. 2006; Smith, 2008). Τέλος, ο Smith επισημαίνει ότι, το ποσοστό των θυμάτων του cyberbullying είναι αξιοσημείωτο, δείχνει ανοδική τάση και θα πρέπει να μας απασχολήσει άμεσα.

1.1 Διαφορές μεταξύ Cyberbullying και παραδοσιακού bullying

Πολλοί ερευνητές έχουν ερευνήσει για το παραδοσιακό bullying από τις αρχές του 1970 και ένας από τους πρώτους πρωτεργάτες ήταν ο Olweus¹. Σύμφωνα με τον Olweus (1996), η σχολική βία και ο σχολικός εκφοβισμός παρατηρείται όταν ένα παιδί «εκτίθεται, κατ' επανάληψη και σε διάρκεια χρόνου, σε αρνητικές πράξεις από ένα ή περισσότερα άτομα» (σελ.334). Η λέξη «αρνητική πράξη» αναφέρεται στην πράξη εκείνη με την οποία «ένα άτομο προκαλεί εσκεμμένη βλάβη ή συναισθηματική δυσκολία σε άλλο άτομο, μέσω σωματικής επαφής, λεκτικώς ή με άλλους τρόπους» (σελ. 334). Μια σημαντική παράμετρος που τίθεται είναι η έννοια της επανάληψης. Το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού δεν είναι ένα μεμονωμένο γεγονός, δεν είναι ένας απλός τυχαίος καβγάς μεταξύ δυο παιδιών στη σχολική αυλή. Επίσης, περιλαμβάνει ανισορροπία δύναμης ή εξουσίας μεταξύ του παιδιού που εκφοβίζει και του παιδιού που εκφοβίζεται. Το αποτέλεσμα αυτής της πράξης είναι η δεύτερη σημαντική παράμετρος. Οι πράξεις σχολικού εκφοβισμού έχουν ως αποτέλεσμα ή θα μπορούσαν να έχουν ως αποτέλεσμα, σωματική βλάβη ή συναισθηματικές δυσκολίες (δυσκολίες συμπεριφοράς) πάνω στο παιδί. Η τελευταία παράμετρος έχει να κάνει με τις μορφές του σχολικού εκφοβισμού, ο οποίος μπορεί να είναι σωματικός, λεκτικός ή με οποιαδήποτε άλλη μορφή. Το παραδοσιακό bullying είναι ένα πιο σύνθετο φαινόμενο και αυτό που το ξεχωρίζει από το πείραγμα και τον τσακωμό, είναι η έντασή του, η διάρκειά του, η ανισορροπία δύναμης μεταξύ των εμπλεκόμενων παιδιών και η συναισθηματική επίδραση που μπορεί να έχει αυτό στην ψυχολογία του παιδιού. Το παιδί νιώθει άγχος, συχνά παρουσιάζει σχολική άρνηση - ως συνέπεια αυτού η απότομη πτώση στην βαθμολογία του, καθώς και οι διάφορες συναισθηματικές δυσκολίες (Χήνας & Χρυσάφησης, 2000). Γενικότερα, το bullying επαναλαμβάνεται συνεχώς σε συγκεκριμένα παιδιά τα οποία “μειονεκτούν” εν συγκρίσει με τα υπόλοιπα, λόγω του βάρους τους, των σεξουαλικών προτιμήσεών τους, της σχολικής βαθμολογίας, της θρησκείας, της φυλής και της εθνικότητάς τους (Olweus, 1994). Ο σχολικός εκφοβισμός περιλαμβάνει: χτυπήματα, απειλές, κοροϊδία, αποκλεισμό από τον περίγυρο, σεξουαλική παρενόχληση (Πίσχος, 2015). Σε έρευνες που έχουν γίνει για το πώς τα παιδιά αντιμετωπίζουν αυτό το φαινόμενο, τις περισσότερες φορές φοβούνται να μιλήσουν, γιατί πιστεύουν ότι αν το μάθει αυτός που τους απειλεί τα πράγματα θα χειροτερέψουν (Πίσχος, 2015). Επιπλέον, νιώθουν ότι φταίνε και θεωρούν ότι εκείνα

---

¹ Ο Dan Olweus είναι καθηγητής Ψυχολογίας στο Πανεπιστήμιο του Μπέργκεν, στη Νορβηγία. Για περισσότερα από 35 χρόνια έχει αναπτύξει ερευνητική εργασία και προγράμματα παρέμβασης στον τομέα του φαινομένου του εκφοβισμού / θυματοποίησης μεταξύ των παιδιών και των νέων στο σχολείο. Το 1970 ξεκίνησε ένα μεγάλης κλίμακας πρόγραμμα το οποίο σήμερα θεωρείται η πρώτη επιστημονική μελέτη του προβλήματος του εκφοβισμού στον κόσμο.

προκάλεσαν αυτή την κατάσταση. Τις περισσότερες φορές, τα παιδιά δεν μπαίνουν στη διαδικασία να το εκμυστηρευτούν σε φίλο ή σε εκπαιδευτικό ή σε γονείς, γιατί νιώθουν ότι θα τους απογοητεύσουν ή θα τους στενοχωρήσουν. Δυστυχώς όμως, τα παιδιά που βιώνουν το bullying καταλήγουν τις περισσότερες φορές σε αρνητικές πράξεις, όπως η κατάθλιψη και η αυτοκτονία (Orpinas, Horne & Staniszewski, 2003).

Ο κυβερνοεκφοβισμός έχει αφενός στοιχεία που δείχνουν ότι αποτελεί συνέχεια του παραδοσιακού εκφοβισμού και αφετέρου άλλα επιπρόσθετα όπως: α) έναν μεγάλο αριθμό ακούσιων ή εκούσιων μαρτύρων (bystanders), οι οποίοι πολύ συχνά δε γνωρίζουν το θύμα, β) την έκφραση επιθετικότητας που δε γίνεται κατά πρόσωπο (το οποίο σημαίνει ότι ο θύτης δε μπορεί να δει τις συνέπειες της επιθετικότητάς του στο θύμα και, συνεπώς, δε μπορεί να αναπτύξει μηχανισμούς ενσυναίσθησης που θα μπορούσαν να δράσουν ανασχετικά στις επιθέσεις) και γ) τη δυνατότητα των θυτών να διατηρήσουν την ανωνυμία των επιθετικών τους πράξεων.

Επιπλέον, το στοιχείο της επαναληψιμότητας των επιθετικών ενεργειών από τη μεριά του θύτη πρέπει να αναθεωρηθεί, λαμβάνοντας υπόψη τα χαρακτηριστικά του τρόπου επικοινωνίας σε ένα εικονικό περιβάλλον: ένα μεμονωμένο γεγονός που γίνεται ορατό σε χιλιάδες μάρτυρες (π.χ. στο YouTube) μπορεί να προκαλέσει βλάβη στο θύμα, ακόμα και αν δεν επαναληφθεί στο μέλλον. Τα βίντεο ή οι αναρτήσεις σε ένα blog είναι συνέχεια διαθέσιμα και μπορούν να τα παρακολουθήσουν ένας απεριόριστος αριθμός ανθρώπων σε διαφορετικές χρονικές στιγμές. Μια άλλη διαφορά μεταξύ του cyberbullying και του παραδοσιακού εκφοβισμού αφορά στη δυσαναλογία της δύναμης μεταξύ του θύτη και του θύματος. Για παράδειγμα, τα ηλεκτρονικά μέσα δεν απαιτούν δύναμη με την έννοια της φυσικής-σωματικής της μορφής. Ακόμη και ένα άτομο, μέσα στη μυστικότητα του δωματίου του, χωρίς ιδιαίτερες φυσικές ικανότητες, μπορεί να εκδηλώσει συμπεριφορές εκφοβισμού σε έναν απεριόριστο αριθμό θυμάτων, ακόμα και με λίγες διαδικτυακές επαφές.

Τέλος, πρέπει να λάβουμε υπόψη το ζήτημα της σκοπιμότητας που σχετίζεται με την επιθετική πράξη: όσο εύκολη και αν θεωρηθεί η διάγνωση της πρόθεσης πίσω από μια πράξη παραδοσιακού εκφοβισμού, τόσο πιο απαραίτητο είναι στον κυβερνοεκφοβισμό η ανάληψη ευθύνης να επεκταθεί και να συμπεριλάβει και αυτούς που “απλά” βλέπουν ένα βίντεο και αποφασίζουν να το στείλουν σε άλλους (Daphne III, 2012).

1.2 Διαδικτυακοί ρόλοι: προφίλ θύτη, προφίλ θύματος και το προφίλ παρατηρητών

1.2.1 Προφίλ cyber-θύτη

Τα αγόρια cyber-θύτες καταπιέζουν, κοροϊδεύουν, απειλούν, βασανίζουν και γενικότερα παρενοχλούν τους συνομηλίκους τους, έχουν συνήθως μεγάλη σωματική δύναμη, ενώ τόσο τα cyber-αγόρια όσο και τα cyber-κορίτσια αισθάνονται ιδιαίτερη απέχθεια για το σχολείο, είναι ιδιαίτερα οξύθυμα και διακατέχονται από συναισθήματα ανεπάρκειας, κατωτερότητας και ανασφάλειας (Olweus, 1993). Ο cyber-θύτης είναι ένα παιδί με αυταρχική προσωπικότητα, επιθετικό ακόμα και προς τους ενήλικες, παρορμητικό (κυρίως τα αγόρια). Φαίνεται ότι είναι σίγουρο για τον εαυτό του, μη ικανό για ενσυναίσθηση και αποζητά την ανοιχτή και δημόσια διαμάχη στην ομάδα των συνομηλίκων του (Τρίγκα, 2015). Συνήθως, τα παιδιά αυτά προέρχονται από αυταρχικές ή αδιάφορες οικογένειες, είναι ανυπάκουα, δεν έχουν τύψεις και γενικότερα, δυσκολεύονται να προσαρμοστούν (Αλεξάνδρου, 2013).

Τα επιθετικά παιδιά, συνήθως, προκαλούν θυμό και απόρριψη. Τα παιδιά αυτά είναι λιγότερο δημοφιλή από τα υπόλοιπα, καταφέρνουν συχνά να επιβάλλονται και να προκαλούν την προσοχή. Έτσι, έχουν δευτερογενή οφέλη που ενισχύουν την επιθετικότητά τους. Δεν καταφέρνουν όμως να δημιουργήσουν ικανοποιητικές σχέσεις με τους άλλους και η επιθετικότητα μπορεί να τους δημιουργήσει πολύ σημαντικά προβλήματα μακροχρόνια στην κοινωνική τους ένταξη (Κουντούρης, 2006).

Οι cyber-θύτες είναι παιδιά τα οποία θέλουν να κυριαρχούν, έχουν την αίσθηση ανωτερότητας, θέλουν πάντα να έχουν το ρόλο του ηγέτη σε μια ομάδα (για να φοβερίζει, να μην πέσει θύμα εκφοβισμού – να είναι το ισχυρότερο και όχι το πιο αδύναμο), ζηλεύουν, νιώθουν την ανάγκη να υπερασπιστούν την τιμή της οικογένειάς τους. Στο μεγαλύτερο μέρος του χρόνου δεν εμφανίζουν κανένα είδος τύψης. Δεν φαίνεται να αισθάνονται συμπάθεια προς το θύμα. Δεν φαίνεται πάντα να έχουν επίγνωση της σοβαρότητας των πράξεών τους και ως εκ τούτου, δεν καταλαβαίνουν τις κυρώσεις και κρίνουν ότι είναι άδικες (Ινστιτούτο Don Milan, 2012).

Οι θύτες (Ybarra & Mitchell, 2004) είναι πιθανόν να αντιμετωπίσουν προκλήσεις σε πολλά μέτωπα, όπως στο σχολείο, στην κοινωνική τους εργασία, στην ψυχική τους υγεία και σ' άλλες επαγγελματικές διασυνδέσεις, οι οποίες έχουν σχέση με τη νεολαία.

Ο OIweus (2009) απορρίπτει την εκδοχή ότι, αυτά τα επιθετικά παιδιά είναι κατά βάθος ανασφαλή και αγχώδη. Αντίθετα, άλλοι ερευνητές υποστηρίζουν ότι οι θύτες του διαδικτυακού εκφοβισμού δεν έχουν αρμονικές σχέσεις με τους συμμαθητές τους και με το προσωπικό του σχολείου (Σεμεντεριάδης, Παπαθανασίου & Ευαγγέλου, 2014), ενώ υποστηρίζουν ότι μπορεί να είναι κοινωνικοί, δημοφιλείς και να επιδιώκουν να διατηρήσουν τη δημοφιλία τους ντροπιάζοντας ορισμένους συμμαθητές τους (Feinberg & Robey, 2009). Οι θύτες εκμεταλλεύονται την ανωνυμία που τους προσφέρει το διαδίκτυο, ενώ ορισμένοι χρησιμοποιούν ψευδώνυμο (Strom & Strom, 2005).

Σύμφωνα με τον Aftab (2006), υπάρχουν τέσσερις τύποι παιδιών που εκφοβίζουν στο διαδίκτυο: α) ο «εκδικητικός άγγελος» όπου το παιδί βλέπει τον εαυτό του ως τιμωρό αδικιών που έχει υποστεί το ίδιο ή άλλα άτομα, β) ο «πεινασμένος για δύναμη», τύπος ο οποίος συνάδει περισσότερο με τον παραδοσιακό τύπο εκφοβιστή, που επιθυμεί να ασκεί έλεγχο και εξουσία στους άλλους, γ) τα «κακά κορίτσια» που εκφοβίζουν μέσω διαδικτύου λόγω ανίας και δ) ο «απόσεκτος εκφοβιστής» ή ο «γιατί έτσι είμαι», ο οποίος εμπλέκεται συνειδητά ή μη συνειδητά σε διαδικασίες διαδικτυακού εκφοβισμού.

1.2.2 Προφίλ cyber-θύμα

Τα θύματα του cyberbullying συνήθως είναι πιο μοναχικά άτομα, ντροπαλά, ανασφαλή (OIweus, 1993) και έχουν λίγους φίλους. Συνήθως αυτά τα παιδιά διαθέτουν ένα στοιχείο όπως η παχυσαρκία, τα γυαλιά μυωπίας, τα κόκκινα μαλλιά και η διαφορά στην εκφορά του λόγου, όπου «προκαλεί» το παιδί-θύτη να τα κοροϊδέψει είτε μέσω της τεχνολογίας είτε μέσω του σχολείου (Σιακού, 2013; Χαντζή, Χουντουμάδη & Πατεράκη, 2000).

Τα θύματα στον κυβερνοεκφοβισμό έχουν περισσότερες πιθανότητες να εμφανίσουν συμπτώματα κατάθλιψης και προβληματικές συμπεριφορές στο σχολείο και το σπίτι, σε σύγκριση με τους συνομηλίκους τους που δεν έχουν θυματοποιηθεί. Επιπλέον, τα θύματα εκφοβισμού στον κυβερνοχώρο έχουν περισσότερες πιθανότητες να καταφύγουν σε κατάχρηση ουσιών. Οι αυξημένες αρνητικές επιπτώσεις μπορεί να οφείλονται, εν μέρει, στο γεγονός ότι ο κυβερνοεκφοβισμός συνήθως γίνεται φανερός σε ένα ευρύτερο κοινό και παραμένει σε μια πιο μόνιμη κατάσταση στον κυβερνοχώρο. (Μπαούρδα, 2014).

Σε ορισμένες περιπτώσεις, τα θύματα αρνούνται τα γεγονότα. Ελαχιστοποιούν τα γεγονότα, διότι φοβούνται τα αντίποινα. Αυτό καθιστά δύσκολη την αναγνώριση του γεγονότος εκφοβισμού. Συνήθως κλείνεται στον εαυτό τους. Τα θύματα έχουν χαμηλά κίνητρα,

χαμηλή αυτοεκτίμηση, έλλειψη δυναμικότητας, αποθαρρύνονται προς το σχολείο και φοβούνται να συμμετάσχουν σε δραστηριότητες, κάνουν απουσίες, παρουσιάζουν σωματικά συμπτώματα, όπως πόνους στο στομάχι, το άγχος είναι συχνό, με άμεση συνέπεια τη μείωση της σχολικής απόδοσής τους. Τείνουν να τους απομονώνουν και να νομίζουν ότι δεν καταλαβαίνουν γιατί συμβαίνουν αυτά τα πράγματα- όλα αυτά προκαλούν μοναξιά. Συνήθως δεν μοιράζονται με κανέναν το πρόβλημα ή το μοιράζονται μετά από καιρό, υπάρχουν σοβαρές ζημιές στην αυτοεκτίμησή τους και το κάνουν μόνο και μόνο για να κρύψουν τις συνέπειες. Τα θύματα συνήθως μοιράζονται το περιστατικό αυτό με τους στενότερους φίλους τους, μόνο λίγοι από αυτούς το μοιράζονται με τους γονείς (Ινστιτούτο Don Milan, 2012).

Τα θύματα συνήθως έχουν την τάση να περιμένουν επιθετική αντιμετώπιση από τους συνομηλίκους τους και να καταφεύγουν σε κοινωνική απόσυρση για να προστατευτούν. Συνήθως, τα παιδιά αυτά είναι σωματικά αδύναμα ή τυχαίνει μερικές φορές να ξεχωρίζουν από τα υπόλοιπα παιδιά για κάποιο εμφανές χαρακτηριστικό τους, όπως η παχυσαρκία, ο τραυλισμός και άλλα, χωρίς αυτό να αποτελεί απαραίτητη συνθήκη για θυματοποίηση, και βέβαια, δεν καταφέρνουν αποτελεσματικά στην αντεκδίκηση (Hodges & Perry, 1999).

Τα θύματα διακρίνονται σε δυο κατηγορίες: τα *παθητικά* και τα *προκλητικά*. Τα *παθητικά* θύματα έχουν περισσότερο άγχος και ανασφάλεια από τους υπόλοιπους συμμαθητές, καθώς και χαμηλή εκτίμηση για τον εαυτό τους. Χαρακτηριστικό γνώρισμα των παιδιών αυτών είναι ότι επρόκειτο κυρίως για άτομα μοναχικά, ντροπαλά με ελάχιστους ή και καθόλου φίλους. Συνήθως τα παιδιά αυτά έχουν μια ιδιαιτερότητα σε σύγκριση με τα υπόλοιπα, όπως το σωματικό βάρος ή το χαμηλό ύψος. Τα παιδιά αυτά συνήθως προέρχονται από υπερπροστατευτικούς γονείς.

Τα *προκλητικά* θύματα είναι κυρίως παιδιά υπερκινητικά, προκλητικά, μη συνεργάσιμα και τα οποία έχουν την τάση να παρενοχλούν τους άλλους δημιουργώντας γύρω τους ένταση και θυμό (Dodge, Bates & Pettit, 1990; Αλεξάνδρου, 2013). Πρόκειται για άτομα που νιώθουν δυστυχισμένα, φοβισμένα, έχουν τρομερές ανασφάλειες και είναι απομονωμένα από τους άλλους. Επιπλέον, σε ακραίες περιπτώσεις, η συνεχής, επίμονη και έντονη παρενόχληση έχει οδηγήσει σε τρομερές συνέπειες, όπως η πρόθεση για αυτοκτονία. Τα θύματα της παρενόχλησης στον κυβερνοχώρο συχνά αισθάνονται ότι δεν μπορούν να ξεφύγουν από τους θύτες, διότι η εκφοβιστική συμπεριφορά μπορεί να τους ακολουθήσει από το σχολείο στα σπίτια τους και δεν περιορίζεται σε μία φυσική τοποθεσία (Keith & Martin, 2005).

Το cyberbullying φαντάζει ίσως ως αθώο αστείο. Μπορεί να έχει όμως πολύ σοβαρές συνέπειες για το θύμα, όπως αποχή από τα μαθήματά του και ως συνέπεια αυτού, απότομη πτώση στις σχολικές επιδόσεις στο σχολείο. Ακόμη, εκτέλεση πράξεων αντίθετων με τον χαρακτήρα του παιδιού ή παράνομες πράξεις λόγω εκβιασμού. Συχνά, το παιδί κλείνεται στον εαυτό του, με αποτέλεσμα να εμφανίσει συμπτώματα καταθλιπτικής συμπεριφοράς και σε αρκετές περιπτώσεις, να εμφανίσει τάσεις αυτοκτονίας (Τρίγκα, 2015; Cyberkid, 2011).

Τα θύματα είναι πολύ πιθανόν να εμφανίσουν σοβαρές ψυχοκοινωνικές προκλήσεις, συμπεριλαμβανόμενης της προβληματικής συμπεριφοράς, χρήση ουσιών, καταθλιπτικά συμπτώματα και χαμηλή σχολική δέσμευση (Ybarra & Mitchell, 2004).

Κατά την θυματοποίηση, μεταξύ θύτη και θύματος, αναπτύσσεται ανισορροπία δύναμης (συναισθηματικής, σωματικής, γνωστικής), ώστε το θύμα να μην μπορεί να αμυνθεί. Έτσι, η θυματοποίηση εντείνει την ανισότητα. Το θύμα αναστατώνεται και εκδηλώνει εσωτερικές ψυχικές εντάσεις με απόσυρση, κλάμα, πόνο ή θυμό. Ο θύτης από την πλευρά του μένει ψυχρός. Δεν εκδηλώνει τα συναισθήματά του, αδιαφορεί για το θύμα, πιστεύει ότι το ίδιο το θύμα ευθύνεται για την επίθεση και ότι του αξίζει να υποφέρει, νιώθει δικαιωμένος για ότι κάνει, θέλει σε όλες τις περιπτώσεις να είναι κερδισμένος, κάτι για το οποίο έχει και την συμπαράσταση των φίλων του (Χηνάς & Χρυσ αφίδης, 2000).

Τέλος, οι Anderson και Sturm (2007) απέδειξαν ότι, τα θύματα του διαδικτυακού εκφοβισμού έχουν συναισθηματική νοημοσύνη, απεχθάνονται τη βία, είναι ευαίσθητα, ειλικρινή και ευσεβή. Δεν αναφέρουν το περιστατικό του εκφοβισμού στους γονείς τους, γιατί πιστεύουν πως θα προσπαθήσουν να επιλύσουν το πρόβλημα οι ίδιοι, περιορίζοντας την πρόσβασή τους στον ηλεκτρονικό υπολογιστή. Αισθάνονται υπεύθυνα για τον εκφοβισμό που υφίστανται. Η απόκρυψη του εκφοβισμού από τους εκπαιδευτικούς ερμηνεύεται ως αποδοχή του γεγονότος ότι, το σχολείο δεν μπορεί να τους βοηθήσει, σε περίπτωση που ο εκφοβισμός πραγματοποιείται εκτός σχολικού ωραρίου.

1.2.3 Προφίλ θύτη – θύματος

Τα cyber-θύματα και οι cyber-θύτες βιώνουν υψηλότερα επίπεδα στρες από ό,τι οι συνομήλικοί τους, συμπεριλαμβανομένου και των καταθλιπτικών συμπτωμάτων που τους οδήγησαν τελικά, να συμμετάσχουν σε καταστροφικές συμπεριφορές, όπως είναι: η μεγαλύτερη κατανάλωση αλκοόλ, το κάπνισμα και η κακή σχολική επίδοση (Perren, Dooley, Shaw & Cross, 2010).

Τα παιδιά τα οποία είναι ταυτόχρονα θύτες και θύματα (Σιακού, 2013) διατρέχουν μεγαλύτερο κίνδυνο κατάθλιψης, άγχους και πανικού ή τάσεις αυτοκτονίας στην ενήλικη ζωή τους.

1.2.4 Προφίλ του παρατηρητή

Τα παιδιά-παρατηρητές παρακολουθούν αμέτοχα, χωρίς να γνωρίζουν με ποιον τρόπο πρέπει να αντιδράσουν σε ένα περιστατικό εκφοβισμού. Μπορεί να κάθονται δίπλα στο φίλο τους τη στιγμή που διαπράττει τον εκφοβισμό μέσω διαδικτύου ή να γνωρίζουν ότι ένα παιδί είναι θύμα ή θύτης και να μην ξέρουν τι να κάνουν (Σιακού, 2013).

Τα παιδιά-παρατηρητές παραμένουν να παρακολουθούν τι συμβαίνει χωρίς να κάνουν κάτι για να βοηθήσουν το θύμα. Ακόμα κι αν υπάρχουν μάρτυρες προτιμούν να υποκρίνονται ότι δεν έχουν δει τίποτα και είναι απρόθυμοι να αποκαλυφθούν. Σύμφωνα με ορισμένους από τους μάρτυρες, δεν έκαναν τίποτα, όταν οι θύτες παρενοχλούσαν τα θύματα τους, επειδή φοβόντουσαν ότι υπήρχε πιθανότητα να στραφούν εναντίον τους μέσω του εκφοβισμού. Τις περισσότερες φορές, έχουν ενεργήσει, επειδή φοβούνται τα αντίποινα, φοβούνται ότι θα είναι οι ίδιοι θύματα. Αισθάνονται ανίσχυροι να αντιταχθούν στον νταή (Ινστιτούτο Don Milan, 2012).

Τέλος, ο ρόλος του παρατηρητή είναι εξαιρετικά σημαντικός, γιατί μπορεί να λειτουργήσει ενισχυτικά ή αποτρεπτικά. Κατά συνέπεια, οι παρατηρητές μπορούν να αποτελέσουν μέρος ή λύση του προβλήματος. Οι παρατηρητές θυματοποιούν, θυματοποιούνται και παίρνουν το ρόλο του θύτη ή του θύματος πολύ εύκολα (Σεμεντεριάδης, και συν. 2014).

1.3 Ρόλοι στο παραδοσιακό bullying: προφίλ θύτη, προφίλ θύτης-θύμα και το προφίλ ενισχυτών

Ο Smith (2004) απέδειξε ότι υπάρχουν τρεις κατηγορίες μαθητών που εμπλέκονται στο bullying: θύτης, θύτης-θύμα και ενισχυτές. Ο θύτης είναι αυτός που εκφοβίζει άλλα άτομα, ενώ το θύμα είναι το άτομο που έχει εκφοβισθεί από άλλους. Ο θύτης-θύμα είναι ένα άτομο το οποίο μπορεί να έχει εκφοβίσει άλλους, αλλά και ο ίδιος μπορεί να έχει πέσει θύμα. Οι ενισχυτές (reinforcers) έχουν το ρόλο του παρατηρητή, αφού δε συμμετέχουν ενεργά, αλλά οι οποίοι ενισχύουν περισσότερο παθητικά, παρακολουθώντας την όλη διαδικασία, γελώντας ή παροτρύνοντας την παρενόχληση.

1.4 Οικογένεια

Βασικό κύτταρο της κοινωνικής οργάνωσης είναι η οικογένεια, μέσα στην οποία τίθενται οι βάσεις για τη διάπλαση και ανάπτυξη της προσωπικότητας του ατόμου, καθώς και τη διαμόρφωση των κοινωνικών ρόλων, που θα κληθεί κάθε άτομο να διαδραματίσει στην μετέπειτα ζωή του (Μαδιανού-Γκέφου, 1985).

Ως οικογένεια μπορούμε να θεωρήσουμε «μια ομάδα προσώπων συνδεδεμένων άμεσα με σχέσεις συγγένειας, τα ενήλικα μέλη της οποίας αναλαμβάνουν την ευθύνη της ανατροφής των παιδιών. Οι σχέσεις συγγένειας είναι σχέσεις μεταξύ ατόμων που δημιουργούνται είτε μέσω του γάμου ή μέσω των γραμμών καταγωγής που συνδέουν τους συγγενείς εξ αίματος. Ο γάμος μπορεί να ορισθεί ως μια κοινωνικά αναγνωρισμένη και αποδεκτή σεξουαλική ένωση μεταξύ δύο ενηλίκων ατόμων. Όταν δύο άτομα παντρεύονται, καθίστανται συγγενείς μεταξύ τους. Ο δεσμός του γάμου όμως συνδέει ένα ευρύτερο κύκλο συγγενών» (Giddens, 2002).

Το άτομο επιζητά την αποδοχή στα πλαίσια του οικογενειακού του περιβάλλοντος, ταυτίζεται με τα οικεία του πρόσωπα, που είναι σε αυτή τη φάση «σημαντικά». Άρα, αυτά τα πρόσωπα του παρέχουν τα πρότυπα, με τα οποία θα αποκτήσει την ικανότητα για ρύθμιση της συμπεριφοράς του και εν τέλει συγκρότηση της προσωπικότητάς του, του «Εαυτού». (Λαμπροπούλου, 1994; Νόβα-Καλτσούνη 1995).

Σύμφωνα με τη Χριστοφόρου-Civili (2003), στο οικογενειακό περιβάλλον το άτομο διαμορφώνει μεγάλο μέρος της προσωπικότητάς του και της κοινωνικής του ταυτότητας, αντιλαμβάνεται το κοινωνικά αποδεκτό και το μη αποδεκτό, ενσωματώνει δηλαδή αξίες και πρότυπα συμπεριφοράς. Αποκτά την ικανότητα για σύναψη διαπροσωπικών σχέσεων, των οποίων τη σπουδαιότητα αντιλαμβάνεται, και μαθαίνει τον σεβασμό αναγκαίων κοινωνικών κανόνων.

Η οικογένεια οφείλει να οδηγήσει το άτομο στη διαμόρφωση στόχων ως μέλος μιας ευρύτερης κοινωνίας, προκειμένου να είναι σε θέση να αντεπεξέλθει και να χειριστεί τα προβλήματα και την πολυπλοκότητα της σύγχρονης εποχής, καθώς και να συμβάλλει ως συγκροτημένο άτομο στη λειτουργικότητα των κοινωνικών ομάδων, όπου θα ενταχθεί.

Σε αντίθεση με τα σημερινά δεδομένα, η οικογένεια σε παλαιότερες εποχές κινούνταν σε πιο ήρεμους ρυθμούς και, ακόμη κι αν έλειπε η επικοινωνία μεταξύ των μελών της, όμως, οι ρόλοι κάθε μέλους ήταν σαφώς διαχωρισμένοι και ξεκάθαροι. Ωστόσο, στη σύγχρονη εποχή, ο κύριος προσανατολισμός της κοινωνίας σε υλικά αγαθά συντελεί σε αλλαγές στο θεσμό της

οικογένειας, που δοκιμάζεται, καθώς και στον ρόλο, που αυτή διαδραματίζει. Παρατηρείται χαλαρότερη σύνδεση των μελών της οικογένειας, καθώς κερδίζει έδαφος η ελεύθερη συμβίωση και η τάση αυτονόμησης του ατόμου από την οικογένεια. Ακόμη, οι απαιτήσεις και τα προβλήματα που καλούνται οι γονείς να αντιμετωπίσουν πολλαπλασιάζονται, αυξάνεται ο αριθμός των διαζυγίων και διασαλεύεται η ψυχική υγεία των παιδιών.

Όσο κι αν η ελληνική οικογένεια διατηρεί την παραδοσιακή της μορφή, όμως, φαίνεται ότι έχει υποχωρήσει ο ρόλος της ως φορέα κοινωνικοποίησης και ως φορέα σταθεροποίησης και ολοκλήρωσης της προσωπικότητας των μελών της. Τα νεαρά μέλη της οικογένειας απουσιάζουν για πολλές ώρες σε παιδικούς σταθμούς και σχολικά περιβάλλοντα, όπου έχει εκχωρηθεί μέρος των λειτουργιών της οικογένειας ως πρωτογενούς φορέα κοινωνικοποίησης.

Τα μέσα που διαθέτει η οικογένεια για τον κοινωνικοποιητικό της στόχο είναι η αναγνώριση και αποδοχή του παιδιού, η συνεχής υποστήριξη και παρότρυνσή του για απόκτηση γνώσεων και δεξιοτήτων σε νοητικό, συναισθηματικό και κοινωνικό επίπεδο, η επιδοκιμασία και επιβράβευση τόσο του αποτελέσματος, όσο και της προσπάθειας, που αυτό έχει καταβάλει. Με αυτόν τον τρόπο το παιδί σχηματίζει μια ικανοποιητική εικόνα για τον εαυτό του, αναγνωρίζει την αξία του και αισθάνεται χρήσιμο στο κοινωνικό σύνολο.

Όσον αφορά τις σχέσεις των γονέων με τα παιδιά, ένα βασικό στοιχείο για τη μετέπειτα πορεία και κοινωνική εξέλιξη των παιδιών είναι η ενίσχυση από μέρους των γονέων της ανεξαρτητοποίησής τους με την υπεύθυνη και ειλικρινή ανάληψη των ευθυνών τους, ανάλογα πάντα με την ηλικία τους. Ένα, ακόμη, σημαντικό στοιχείο είναι η ύπαρξη περιορισμών και κανόνων στη συμπεριφορά τους. Σε αντίθετη περίπτωση, τα παιδιά δε θα μπορούσαν να αποδεχτούν τις κοινωνικά αποδεκτές αρχές και τους κανόνες, πράγμα που θα δυσχεράνει τις σχέσεις των παιδιών με συνομηλίκους τους, με το κοινωνικό τους περιβάλλον, ακόμη και με τον ίδιο τον εαυτό τους.

Η οικογένεια αποτελεί την κοινωνική μεταβλητή που έχει την αμεσότερη σχέση εκδήλωσης παραβατικής συμπεριφοράς από τους νέους, αφού μπορεί να επηρεάσει είτε στο πεδίο των διαπροσωπικών σχέσεων γονέα-παιδιού, με την κοινωνικοποίηση, τη διαπαιδαγώγηση ή την επίβλεψη, είτε με αντικειμενικούς παράγοντες που θεμελιώνουν μια «παραβατική» οικογένεια. Η οικογένεια είναι ο φορέας ο οποίος μπορεί να μειώσει τις πιθανότητες εκδήλωσης παραβατικής συμπεριφοράς, μέσω της διδασκαλίας του αυτοελέγχου και μέσω μιας φυσιολογικής επιτήρησης των παιδιών (Hirschi & Gottfredson, 1994).

1.4.1 Ατελής οικογενειακή δομή – Διασπασμένες οικογένειες

Η σύγχρονη εποχή χαρακτηρίζεται από έντονες αλλαγές. Αξίες, αρχές, θεσμοί αμφισβητούνται και τίθενται υπό έντονη κριτική και έλεγχο για την ορθότητα και τη σκοπιμότητά τους. Από τη στιγμή που συντελούνται τεράστιες μεταβολές με ταχύτατους ρυθμούς στη σημερινή κοινωνία, αποτελεί μάλλον ουτοπία η διατήρηση της παραδοσιακής δομής και οργάνωσης της οικογένειας αναλλοίωτης.

Ο Γεωργούλας, (2000) αναφέρει ότι οι διαρκώς διογκούμενες απαιτήσεις της σύγχρονης καταναλωτικής πραγματικότητας κρατούν τις πιο πολλές φορές και τους δύο γονείς μακριά από το σπίτι, καθώς εργάζονται πολλές ώρες. Στην προσπάθειά τους να προσφέρουν ολοένα και περισσότερα υλικά αγαθά στα παιδιά τους, τους στερούν την παρουσία τους και τη στήριξη, που κατά κύριο λόγο χρειάζονται.

Είναι γεγονός ότι συχνά η κούραση και η εξάντληση των γονέων από την πολύωρη εργασία δημιουργεί εντάσεις ή και συγκρούσεις στο οικιακό περιβάλλον, καθώς οι γονείς δεν είναι σε θέση να ασχοληθούν με τα παιδιά τους. Έχοντας αντιμετωπίσει πολλά και ποικίλα προβλήματα στο εργασιακό περιβάλλον, οι γονείς αδυνατούν να αντιμετωπίσουν τα συναισθηματικά προβλήματα των παιδιών τους, τα οποία νιώθουν ότι παραμελούνται και ότι δε βρίσκουν συμπαράσταση. Επιπλέον, η δυσκολία στην επικοινωνία ή ακόμη και η απουσία κάθε ουσιαστικής επικοινωνίας ανάμεσα στα ζευγάρια οδηγεί και στη δυσχέρεια καθορισμού κριτηρίων μιας σχέσης λειτουργικής, που θα ανταποκρίνεται και στις ανάγκες των παιδιών τους, πράγμα που δημιουργεί σύγχυση στα μέλη της οικογένειας.

Με αυτά τα δεδομένα, το αποτέλεσμα είναι τα παιδιά να στρέφονται σε άλλες κοινωνικές ομάδες, προκειμένου να καλύψουν το κενό, που αφήνει η σχέση τους με την οικογένειά τους, να αναζητήσουν αλλού την επικοινωνία, τη στήριξη, την αποδοχή και την αναγνώριση, που δεν απολαμβάνουν στο οικογενειακό περιβάλλον. Τέτοιες ομάδες, όπως το σχολικό περιβάλλον, οι παρέες συνομηλίκων, οι φίλοι, είναι αρκετά πιθανό να εμφυσήσουν στο παιδί νέους, διαφορετικούς τρόπους συμπεριφοράς.

Ένας σημαντικός και καθοριστικός για την εξέλιξη του παιδιού παράγοντας είναι η έλλειψη ενός ή και των δύο γονέων. Μελέτες έχουν δείξει ότι ένα μεγάλο ποσοστό παραβατικών παιδιών ή ενήλικων εγκληματιών μεγάλωσαν χωρίς τον ένα ή και τους δυο γονείς, είτε εξαιτίας θανάτου του ενός γονέα ή και των δύο, είτε εξαιτίας διαζυγίου ή απλά χωριστής διαβίωσης των γονέων, είτε εξαιτίας απουσίας ενός εκ των δύο για κάποιο λόγο, όπως

συμβαίνει στις μονογονεϊκές οικογένειες, για παράδειγμα. Ειδικά αναφορικά με τα ορφανά παιδιά, στα δείγματα ερευνών παραβατικών ανηλικών εμφανίζονται σε διπλάσια ποσοστά από την αναλογία στο συνολικό πληθυσμό. Είναι φανερό, λοιπόν, ότι η έλλειψη ενός ή και των δύο γονέων αποτελεί παράγοντα εγκληματογένεσης, καθώς δεν έχει προσφερθεί στο παιδί η απαραίτητη και σωστή ανατροφή και αγωγή, που ενδεχομένως θα το απέτρεπε από την εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς.

Αξίζει εδώ να σημειωθεί ότι η έλλειψη/απουσία της μητέρας αναδεικνύεται πιο σημαντική και καθοριστική, ειδικά για παιδιά σε μικρές ηλικίες, καθώς η απουσία οικογενειακής ζεστασιάς και θαλπωρής έχει ως αποτέλεσμα να παρασύρεται το παιδί ευκολότερα από ένα κακό παράδειγμα. Γι' αυτά τα παιδιά ο δρόμος και η γειτονιά γίνονται το σπίτι τους.

Μια ακόμη περίπτωση πρόκλησης συναισθηματικής διαταραχής στα παιδιά είναι το διαζύγιο. Αισθήματα θλίψης, θυμού, ανασφάλειας, ενοχής, χαμηλής αυτοπεποίθησης και αυτοεκτίμησης καταγράφονται στα παιδιά, που περνούν τη δοκιμασία ενός οριστικού χωρισμού των γονέων. Και δεν είναι λίγες οι φορές που εκδηλώνονται επιθετικές συμπεριφορές από τα παιδιά ή προκύπτει μείωση της απόδοσής τους στο σχολείο ή ακόμη και απομόνωσή τους από τους συμμαθητές ή/και τους φίλους τους. Εάν μάλιστα ο ανήλικος ήταν στη νηπιακή ή προεφηβική ηλικία, όταν οριστικοποιούνταν το διαζύγιο, τότε φαίνεται μεγαλύτερη η πιθανότητα να παραβατήσει.

Βέβαια, εκτός από το διαζύγιο αυτό καθ' εαυτό, για την αντικοινωνική συμπεριφορά του ανήλικου μπορεί να ευθύνονται και οι ενδοοικογενειακές συγκρούσεις, που συνήθως υπάρχουν πριν από το διαζύγιο, ενώ εντείνονται πλησιάζοντας προς αυτό. Αυτές οι εντάσεις μπορούν να τραυματίσουν ψυχικά το παιδί και παράλληλα λειτουργούν ως τροχοπέδη στη σωστή κοινωνικοποίησή του.

Σκόπιμο είναι να αναφερθεί εδώ και η –αρκετά συνηθισμένη τα τελευταία χρόνια– περίπτωση που, μετά από ένα καινούριο γάμο, το παιδί αποκτά ένα «νέο» γονέα. Σε αυτές τις οικογένειες παρουσιάζονται συχνά εντάσεις και συγκρούσεις, καθώς το παιδί δυσκολεύεται να δεχτεί το νέο πρόσωπο ως «γονέα» του και νιώθει ότι δεν ανήκει πουθενά, πράγμα που μπορεί να του δημιουργήσει ψυχικές διαταραχές.

Κεφάλαιο 2^ο:

Μορφές – Συνέπειες – Ασφαλής χρήση του διαδικτύου

2.1 Μέσα διαδικτυακού εκφοβισμού

Τα μέσα που μπορούν να χρησιμοποιηθούν κατά τη διάρκεια του εκφοβισμού είναι τα εξής: αποστολή μηνύματος με βλαβερό και απειλητικό περιεχόμενο με σκοπό τη γελοιοποίηση κάποιου ατόμου, δημοσίευση προσωπικών πληροφοριών μέσω Facebook, όπως σεξουαλικές προτιμήσεις ή προσωπικές φωτογραφίες, ψεύτικο προφίλ σε κάποια σελίδα κοινωνικής δικτύωσης, το οποίο στοχεύει στην κοροϊδία του ανήλικου, κλοπή ταυτότητας ή παραβίαση προσωπικού λογαριασμού, δημοσίευση πραγματικών ή ψεύτικων φωτογραφιών σεξουαλικού περιεχομένου που απεικονίζουν ένα συγκεκριμένο παιδί και που αποστέλλονται σε πλήθος παραληπτών και τέλος, εγγραφή κάποιου παιδιού σε ιστοχώρο πορνογραφικού περιεχομένου χωρίς τη συγκατάθεσή του και αποστολή πορνογραφικού υλικού (Cyberkid, 2011). Οι επιθέσεις μπορούν να πραγματοποιηθούν με ορισμένους από τους παρακάτω τρόπους: μέσω Ηλεκτρονικού Ταχυδρομείου (Electronic Mail), Γραπτών Μηνυμάτων (Text Messaging), Ιστοτόπων Κοινωνικού Δικτύου (Social Networking Sites), Μέρη Συζητήσεων στο Διαδίκτυο (Chat Rooms), Blogs, Web Sites, ακόμα και μέσω διαδικτυακών παιχνιδιών (Internet Gaming) (Φισούν & Φλώρος, 2009; ins@fe, 2013).

2.2 Μορφές διαδικτυακού εκφοβισμού

Τα νέα παιδιά χρησιμοποιούν σήμερα το διαδίκτυο όλο και περισσότερο, αφού τα ίδια το θεωρούν αναπόσπαστο κομμάτι της καθημερινής τους ζωής. Οι νέοι χρησιμοποιούν το διαδίκτυο για τις καθημερινές ανάγκες, είτε αυτές είναι επαφές με τους φίλους τους στέλνοντας email ή μηνύματα μέσω Facebook ή Twitter κ.α. είτε αναζητώντας πληροφορίες για εργασίες του σχολείου τους. Οι νέες τεχνολογίες προσφέρουν πολλές δυνατότητες στους νέους, αλλά από την άλλη έχουν εμφανιστεί νέοι κίνδυνοι όπως η κακή χρήση, ο εκφοβισμός, η κακομεταχείριση ανυπεράσπιστων ατόμων, καθώς και η εσκεμμένη βία σε βάρος άλλου ατόμου.

Τρόποι εκδήλωσης του cyberbullying (Daphne III, 2012; Willard, 2007):

- «Ανάφλεξη» (Flaming): Με τον όρο «flame» (που σημαίνει «φλόγα») εννοείται η αποστολή βίαιων, αγενών και χυδαίων ηλεκτρονικών μηνυμάτων, με σκοπό την

πρόκληση λεκτικών διαπληκτισμών μεταξύ δύο ή περισσότερων χρηστών, εντός του Διαδικτύου.

- *Παρενόχληση* (Harassment): είναι η επαναλαμβανόμενη αποστολή προσβλητικών ή απειλητικών μηνυμάτων σε ένα άλλο άτομο μέσω e-mail, γραπτών μηνυμάτων, ή σε δωμάτια συζήτησης (chat rooms), τα οποία μπορούν να προκαλέσουν συναισθηματική και ψυχική οδύνη.
- *Διαδικτυακή καταδίωξη* (Cyberstalking): χρησιμοποιείται για να προσδιορίσει εκείνες τις συμπεριφορές οι οποίες, μέσω της χρήσης των νέων τεχνολογιών, είναι πιθανόν να προκαλέσουν παρενόχληση ποικίλων μορφών στα θύματα, με απώτερο στόχο την εκδήλωση πολύ πιο βίαιων μορφών επιθετικότητας, ακόμα και σωματικού τύπου.
- *Δυσφήμιση* (Denigration): είναι η διανομή, μέσω του Διαδικτύου ή γραπτών μηνυμάτων στο κινητό, ψευδών ή ταπεινωτικών σχολίων για τα θύματα, με σκοπό «να βλάψουν τη φήμη ή τις φιλίες του ατόμου που αποτελεί στόχο».
- *Πλαστοπροσωπία* (Impersonation): στην περίπτωση αυτή, ο θύτης δημιουργεί μία πλαστή ταυτότητα με το όνομα ενός γνωστού ατόμου, χρησιμοποιώντας τη φωτογραφία του, δημιουργώντας ένα νέο, παράλληλο προφίλ, έτσι ώστε να είναι σε θέση να προσποιηθεί ότι είναι το άτομο αυτό και, στη συνέχεια, είτε να μιλήσει άσχημα και προσβλητικά για κάποιον είτε να καταφέρει να μάθει πράγματα και πληροφορίες· ή, ο εισβολέας μπορεί, εάν έχει το username και τον κωδικό του θύματος, να στέλνει μηνύματα για λογαριασμό του προς ένα άλλο άτομο, το οποίο δεν θα γνωρίζει ότι τα μηνύματα που έλαβε στην πραγματικότητα δεν έχουν αποσταλεί από το/τη φίλο/η του/της αλλά από ένα τρίτο άτομο, το οποίο έκλεψε την ταυτότητά του/της. Σε ακραίες περιπτώσεις, ο θύτης αλλάζει τον κωδικό του θύματος, παρεμποδίζοντας την πρόσβαση στο ηλεκτρονικό ταχυδρομείο ή στο λογαριασμό του. Αυτή η μορφή επιθετικότητας μπορεί να δημιουργήσει προβλήματα ή ακόμα και να βλάψει τον πραγματικό ιδιοκτήτη του λογαριασμού.
- *Εξαπάτηση* ή «*Ξεμπρόστιασμα*» (Tricky ή Outing): Η ιδιαιτερότητα του φαινομένου αυτού έγκειται στην πρόθεση εξαπάτησης του θύματος (tricky). Μερικές φορές, ο θύτης παρουσιάζεται αρχικά ως φίλος, με σκοπό να καταφέρει το θύμα να του αποκαλύψει προσωπικές πληροφορίες ή να μοιραστεί μαζί του ιστορίες ή φωτογραφίες που το εκθέτουν (outing). Μόλις αποκτήσει την εμπιστοσύνη και τις προσωπικές πληροφορίες του θύματος, τις διακινεί μέσω των ηλεκτρονικών μέσων όπως είναι το Διαδίκτυο, τα γραπτά μηνύματα, κ.α..

- *Αποκλεισμός (Exclusion)*: Συνίσταται στον εσκεμμένο αποκλεισμό ενός άλλου ατόμου από την ομάδα των φίλων, από δωμάτια συζήτησης (chat rooms) ή από διαδικτυακά ομαδικά παιχνίδια (multiplayer games). Ο αποκλεισμός από την ομάδα των φίλων γίνεται αντιληπτός ως μια σοβαρή προσβολή, η οποία μπορεί να μειώσει τη δημοτικότητα του θύματος στην ομάδα των συνομηλίκων και την όποια «δύναμη» διαθέτει το άτομο αυτό στον κύκλο των φίλων του.
- *Χαρούμενο χαστούκισμα (Happy slapping)*: Αποτελεί ένα φαινόμενο της νεολαίας που παρατηρήθηκε για πρώτη φορά το 2004, στην Αγγλία. Είναι μία σχετικά πρόσφατη μορφή εκφοβισμού, που συνδέεται με τον παραδοσιακό εκφοβισμό και σε αυτήν μία ομάδα αγοριών βρίσκει ευχαρίστηση να χαστουκίζει ξένους, καταγράφοντας τα πάντα σε βίντεο μέσω των κινητών τηλεφώνων. Από το χαστούκισμα προχώρησαν, επίσης, σε πράξεις αυξημένης επιθετικότητας και εκφοβισμού. Σήμερα, το «happy slapping» συνίσταται στην καταγραφή ενός βίντεο, στο οποίο το θύμα βιντεοσκοπείται ενώ υφίσταται διάφορες μορφές βίας, τόσο ψυχολογικής, όσο και σωματικής, που έχουν ως στόχο «να υποβιβάσουν και να εξευτελίσουν το θύμα». Η βιντεοσκόπηση γίνεται χωρίς να την αντιλαμβάνεται το θύμα και οι εικόνες δημοσιεύονται στη συνέχεια στο Διαδίκτυο και παρακολουθούνται από άλλους χρήστες.

2.3 Συνέπειες του cyberbullying

Ο κυβερνοεκφοβισμός έχει αρνητικές συνέπειες στις ζωές των παιδιών που τον υφίστανται. Μάλιστα, οι συνέπειες αυτές βρίσκονται σε άμεση εξάρτηση με τη συχνότητα και την ένταση του εκφοβισμού που το παιδί-στόχος υφίσταται. Σε σχέση και με τα ατομικά χαρακτηριστικά της προσωπικότητάς του, μπορούν να εκτείνονται από μικρά σωματικά και ψυχολογικά προβλήματα έως και σε τραγικά περιστατικά, όπως είναι η αυτοκτονία από παιδιά μεγαλύτερα σε ηλικία (Καππάτου, 2013).

Συνήθως, τα παιδιά-στόχοι παρουσιάζουν κοινά συμπτώματα και συχνά υποφέρουν από κατάθλιψη. Τα ίδια τα παιδιά δείχνουν απροθυμία ή διστακτικότητα να πάνε στο σχολείο. Άλλοτε, αρνούνται κατηγορηματικά να πάνε στο σχολείο και άλλοτε, παρουσιάζουν συμπτώματα αντικοινωνικής συμπεριφοράς, όπως εκρήξεις θυμού, επιθετικότητα, υπερκινητικότητα και πιθανότητα για άρνηση να δεχτούν φαγητό. Επίσης, συχνά, παρουσιάζουν ψυχοσωματικές διαταραχές, όπως εμετούς, πονοκεφάλους, κοιλόπονους, διάρροια και ενούρηση. Ακόμη, παρουσιάζουν κοινωνική απόσυρση/απομόνωση που συνοδεύεται από έντονα συναισθήματα μοναξιάς, τα οποία γίνονται ισχυρότερα, καθώς τα

παιδιά-στόχοι φαίνεται να έχουν λίγους ή καθόλου φίλους στο σχολείο. Μάλιστα, είναι γεγονός ότι, τα άλλα παιδιά αποφεύγουν να κάνουν παρέα με παιδιά που έχουν υπάρξει θύματα εκφοβισμού, καθώς φοβούνται μήπως και τα ίδια με τη σειρά τους αποτελέσουν αντικείμενο εκφοβισμού από τους συνομηλίκους τους (Τρίγκα, 2015).

Ο ηλεκτρονικός εκφοβισμός είναι μια μη αποδεκτή κοινωνική συμπεριφορά και επιφέρει συναισθηματική και ενίοτε σωματική βλάβη (Freinberg και συν. 2009). Τα cyber-θύματα παρουσιάζουν χαμηλή αυτοπεποίθηση και αυτοεκτίμηση, αίσθημα μοναξιάς, θυμό και άγχος, κατάθλιψη, προβλήματα προσαρμογής, ψυχοσωματικά προβλήματα και προβλήματα στη μετέπειτα ενήλικη ζωή (Olweus, 1993). Οι αντιδράσεις των θυμάτων του διαδικτυακού εκφοβισμού παρουσιάζουν διαφοροποιήσεις ανάλογα με το φύλο. Τα κορίτσια νιώθουν απογοήτευση, ενώ τα αγόρια φοβούνται και θέλουν να εκδικηθούν (Σεμεντεριάδης και συν. 2014). Σε ορισμένες περιπτώσεις, ο διαδικτυακός εκφοβισμός μπορεί να οδηγήσει τα θύματα στη χρήση ναρκωτικών ουσιών, ακόμη και στην αυτοκτονία (Hinduja & Patchin, 2010).

2.4 Ασφαλής χρήση του διαδικτύου για τα παιδιά

Παρά τα τεράστια οφέλη που παρέχει το Διαδίκτυο στον άνθρωπο, ενέχει και πολλούς κινδύνους. Ορισμένοι κανόνες που τα παιδιά μπορούν και πρέπει να τηρήσουν προκειμένου να παραμείνουν ασφαλή είναι οι ακόλουθα (SafeLine.gr, 2005; Cyberkid, 2011):

- Πάντα να σέβεστε τους άλλους – να είστε προσεχτικοί τι λέτε στο Διαδίκτυο και τι φωτογραφίες στέλνετε.
- «Σκέψου πριν δημοσιεύσεις»: οτιδήποτε στέλνεται στο Διαδίκτυο, μπορεί να γίνει δημόσιο πολύ γρήγορα και θα μπορούσε να μείνει εκεί για πάντα.
- Μην εμπιστεύεστε άτομα τα οποία δεν γνωρίζετε γιατί ακόμα και οι γνωστοί μπορεί να αποδειχθούν άγνωστοι.
- Αντιμετωπίστε τους κωδικούς σας, όπως την οδοντόβουρτσά σας: κρατήστε τους για τον εαυτό σας. Δίνετε τον αριθμό του κινητού σας τηλεφώνου ή τη διεύθυνση της προσωπικής σας ιστοσελίδας μόνο σε έμπιστους φίλους.
- Μπλοκάρτε τον θύτη: μάθετε πώς να μπλοκάρτε ή να αναφέρετε όποιον συμπεριφέρεται άσχημα.
- Δεν απαντάτε, δεν ανταποδίδετε!
- Κρατείστε τις αποδείξεις: μάθετε πώς θα κρατάτε αρχείο από προσβλητικά μηνύματα sms ή e-mail, εικόνες ή συνομιλίες.
- Αν αντιληφθείτε ότι σας έχουν κλέψει τον λογαριασμό, επικοινωνήστε με την Δίωξη Ηλεκτρονικού Εγκλήματος.

- Αναφέρετε την κλοπή του λογαριασμού και στο μέσο κοινωνικής δικτύωσης που χρησιμοποιείτε μέσω της προτεινόμενης από αυτό διαδικασίας (report).
- Μιλήστε για το διαδικτυακό εκφοβισμό:
  - Σε έναν έμπιστο ενήλικα ή στη Γραμμή Βοηθείας www.help-line.gr, τηλεφωνικά ή μέσω e-mail.
  - Στον πάροχο της υπηρεσίας: ελέγξτε τα εργαλεία αναφοράς που σας παρέχει ο ιστοχώρος.
  - Στο σχολείο σας: οι εκπαιδευτικοί σας μπορούν να σας βοηθήσουν.

Κεφάλαιο 3^ο:

Ρόλος της οικογένειας

Στην εποχή που διανύουμε, όλο και περισσότερο η ελληνική οικογένεια χρησιμοποιεί το διαδίκτυο στην καθημερινή της ζωή. Τη στιγμή που η μέση οικογένεια στις μέρες μας, χρησιμοποιεί διάφορες συσκευές προκειμένου να έχει πρόσβαση στο διαδίκτυο, όπως το κινητό τηλέφωνο, το tablet, το Smart Phone, το laptop κ.α. είναι προφανές ότι, οι ψηφιακές παγίδες εισβάλλουν με μεγαλύτερη ένταση στην καθημερινότητα του πολίτη (Σαμαρά, 2008).

Από την άλλη, οι γονείς, μη γνωρίζοντας τους κινδύνους που υποβόσκουν στο διαδίκτυο, αφήνουν ελεύθερα τα παιδιά να χρησιμοποιούν το διαδίκτυο και πολλές φορές, χωρίς την επίβλεψη του κηδεμόνα. Όμως, ο αχανής ιδεατός κόσμος έχει και τις σκοτεινές πλευρές του. Ένας ενήλικας είναι σε θέση να κρίνει και να αποφύγει τους κινδύνους που θα συναντήσει εκεί, για ένα παιδί όμως, τα πράγματα είναι τελείως διαφορετικά. Η ευθύνη της προστασίας του λοιπόν, βρίσκεται, όπως και στο φυσικό κόσμο, στα χέρια των γονέων του. Ωστόσο, η προστασία των ανηλίκων δεν είναι μια απλή διαδικασία. Το επιθυμητό δεν είναι ούτε η πλήρης απαγόρευση της πρόσβασης στο διαδίκτυο, αλλά ούτε και η παντελής απουσία επιτήρησης (Σαμαρά, 2008; Cyberkid, 2011).

Για όλους τους παραπάνω λόγους, καθίσταται σκόπιμο, οι γονείς να λάβουν μέτρα προκειμένου να προστατέψουν τα παιδιά τους από το διαδίκτυο. Σύμφωνα με την (Microsoft, 2015) οι γονείς θα πρέπει να:

- Ενθαρρύνουν τα παιδιά τους να μοιράζονται τις εμπειρίες τους στο Internet μαζί τους. Μπορούν να απολαύσουν έτσι το Internet, μαζί με τα παιδιά τους.
- Μάθουν στα παιδιά τους να εμπιστεύονται το ένστικτό τους. Εάν νοιώθουν άβολα με οτιδήποτε στο Internet, θα πρέπει να τους το αναφέρουν.
- Εάν τα παιδιά τους επισκέπτονται δωμάτια συνομιλίας, χρησιμοποιούν προγράμματα ανταλλαγής άμεσων μηνυμάτων (IM), διαδικτυακά παιχνίδια ή άλλες δραστηριότητες στο Internet που απαιτούν όνομα σύνδεσης για την αναγνώρισή τους, να βοηθήσουν το παιδί τους να επιλέξει το όνομα σύνδεσης και να βεβαιωθούν ότι δεν θα περιέχει προσωπικά δεδομένα του παιδιού τους.
- Επιμείνουν ώστε τα παιδιά τους να μην δίνουν ποτέ τη διεύθυνση, τον αριθμό τηλεφώνου ή άλλες προσωπικές πληροφορίες, όπως πού πηγαίνουν σχολείο ή πού τους αρέσει να παίζουν.

- Μάθουν στα παιδιά τους πως η διαφορά μεταξύ καλού και κακού είναι η ίδια στο Internet όπως και στον πραγματικό κόσμο.
- Δείξουν στα παιδιά τους πώς να σέβονται τους υπόλοιπους χρήστες του Internet. Να φροντίσουν να κατανοήσουν πως οι κανόνες καλής συμπεριφοράς δεν αλλάζουν μόνο και μόνο επειδή βρίσκονται στον υπολογιστή.
- Να επιμείνουν ώστε τα παιδιά τους να σέβονται την ιδιοκτησία των άλλων στο Internet. Να τους εξηγήσουν ότι η δημιουργία παράνομων αντιγράφων της πνευματικής εργασίας άλλων -μουσική, βιντεοπαιχνίδια και άλλα προγράμματα- ισοδυναμεί με την κλοπή από ένα κατάστημα.
- Να πουν στα παιδιά τους πως ποτέ δεν θα πρέπει να συναντούν διαδικτυακούς φίλους κατά πρόσωπο. Να τους εξηγήσουν ότι οι διαδικτυακοί φίλοι μπορεί να μην είναι αυτό που υποστηρίζουν πως είναι.
- Να μάθουν στα παιδιά τους πως ότι διαβάζουν ή βλέπουν στο Internet δεν είναι πάντοτε αλήθεια. Να τα ενθαρρύνουν να τους ρωτούν εάν έχουν αμφιβολίες για οτιδήποτε.
- Να ελέγξουν τη δραστηριότητα του παιδιού τους στο Internet χρησιμοποιώντας προηγμένο λογισμικό Internet. Ο γονικός έλεγχος μπορεί να βοηθήσει τους γονείς να φιλτράρουν το επικίνδυνο περιεχόμενο, να καταγράφουν τις τοποθεσίες που επισκέπτεται το παιδί τους και να μάθουν τι ακριβώς κάνουν εκεί.

3.1 Προτάσεις για γονείς

Η επικοινωνία με το παιδί είναι το κλειδί. Είναι σημαντικό, οι γονείς να ακούσουν προσεκτικά τι λέει το παιδί για τις online εμπειρίες του και να εξοικειωθούν και οι ίδιοι με το διαδίκτυο, καθώς αποτελεί αναπόσπαστο πλέον κομμάτι της ζωής των ανθρώπων, αλλά και να επισκεφτούν τα sites που το παιδί τους έχει νωρίτερα πλοηγηθεί. Η δαιμονοποίηση του διαδικτύου σίγουρα δεν ωφελεί κανέναν και ας μην ξεχνάμε ότι είναι ένα πολύ σημαντικό εργαλείο της τεχνολογίας που ήρθε και θα μείνει στη ζωή μας. Η εμπιστοσύνη του παιδιού στην κατανόηση που θα λάβει από τους γονείς του, χωρίς πανικούς και συναισθηματικές εξάρσεις, είναι η εγγύηση ότι θα τους πλησιάσει με οτιδήποτε το απασχολεί και το επιβαρύνει συναισθηματικά (Φισούν & Φλώρος, 2009).

Τα παιδιά των οποίων οι γονείς επιβλέπουν τις διαδικτυακές δραστηριότητες, είναι λιγότερο πιθανό να αποκαλύψουν προσωπικά τους δεδομένα στο διαδίκτυο, να αναζητήσουν ακατάλληλες ιστοσελίδες, να κάνουν διαδικτυακές συζητήσεις με αγνώστους, ακόμη και να

σπαταλούν χρόνο στο διαδίκτυο. Υπάρχουν πολλοί τρόποι μεσολάβησης του γονέα στη χρήση του διαδικτύου, αλλά οι τεχνικές που επικρατούν είναι οι εξής:

α) *Περιοριστική* μεσολάβηση του γονέα, δηλαδή περιορισμός του χρόνου που βρίσκεται το παιδί στο διαδίκτυο και των προγραμμάτων που παρακολουθεί και συμμετέχει. Λέγεται περιοριστική, γιατί δεν απαιτεί καθόλου την ενεργή συμμετοχή του παιδιού, είναι απόφαση του γονέα.

β) *Αξιολογική* μεσολάβηση, που σημαίνει ανοιχτή συζήτηση θεμάτων που σχετίζονται με τη χρήση του διαδικτύου, αξιολόγηση του περιεχομένου και από κοινού δημιουργία κανόνων σχετικά με το τι επιτρέπεται και τι όχι, κατά τη χρήση του διαδικτύου.

Αυτού του είδους η γονεϊκή μεσολάβηση περιλαμβάνει και την τοποθέτηση του υπολογιστή σε κοινόχρηστο χώρο στο σπίτι, που επιτρέπει στους γονείς να χρησιμοποιούν το διαδίκτυο μαζί με τα παιδιά τους και να είναι διαθέσιμοι να απαντήσουν σε ερωτήσεις που πιθανόν να τους θέσουν τα παιδιά τους (Χρούσου, 2014).

3.2 Σημεία ανησυχίας για γονείς

Δεν υπάρχουν κάποια «συμπτώματα» μοναδικά για την περίπτωση εκφοβισμού από το Διαδίκτυο. Ο ρόλος του γονιού δεν είναι να παρακολουθεί ως «ντεντέκτιβ» τη συμπεριφορά του παιδιού του, αλλά να είναι διαθέσιμος για τα προβλήματά του. Ο γονιός μπορεί να μην έχει το επίπεδο τεχνολογικής επάρκειας και δεξιοτήτας του παιδιού του. Αρκεί όμως να μπορεί να αντιληφθεί ότι υπάρχει ένα πρόβλημα με επίπτωση στα συναισθήματά του (άγχος, θλίψη, φόβος) και να το πλησιάσει ώστε να μάθει τι συμβαίνει. Οι γονείς δε θα πρέπει να υποτιμούν το πρόβλημα σκεπτόμενοι ότι είναι κάτι περιορισμένο σε έναν «ψεύτικο κόσμο» - αυτός είναι ένα μέρος της πραγματικότητας της νέας γενιάς και ότι συμβαίνει εκεί έχει άμεσες συνέπειες στην αυτοεκτίμηση των παιδιών (Φισούν & Φλώρος, 2009). Το παιδί το οποίο έχει πέσει θύμα του cyberbullying έχει μειωμένη διάθεση, ξαφνικές και επίμονες αλλαγές στη διάθεσή του και παρουσιάζει ψυχοσωματικά προβλήματα (Αλεξάνδρου, 2013).

Συμπτώματα που θα πρέπει να προβληματίσουν τους γονείς είναι (Τρίγκα, 2015; CyberKid, 2011; Τσίτσικα, 2015):

- Όταν το παιδί ελαχιστοποιεί τα παράθυρα στον υπολογιστή του όταν πλησιάζουν οι γονείς.
- Χρησιμοποιεί υπερβολικά τα chat rooms και τους messengers.

- Το παιδί σταματάει απότομα να χρησιμοποιεί το διαδίκτυο.
- Το παιδί κάθεται μπροστά στον υπολογιστή, χωρίς όμως να τον ανοίγει.
- Απότομη αλλαγή χαρακτήρα, κλείνεται στον εαυτό του, αρχίζει να “τραυλίζει”, χάνει την αυτοπεποίθησή του.
- Το παιδί δείχνει φοβισμένο και αποφεύγει να βγαίνει από το σπίτι.
- Παρουσιάζει πτώση / κάμψη της συνήθους σχολικής επίδοσης.
- Γίνεται δύστροπο στη συναναστροφή του με την οικογένεια και τους οικείους.
- Εκδηλώνει έντονο άγχος και ανησυχία, ψυχοσυναισθηματική δυσφορία και καταθλιπτική συνδρομή, καθώς και ανορεκτική συμπεριφορά.
- Κλαίει το βράδυ, μόνο του στο δωμάτιό του, πριν αποκοιμηθεί, ενώ μπορεί να έχει και συχνούς εφιάλτες.
- Αρνείται επίμονα να αποκαλύψει τι του συμβαίνει.
- Αρχίζει να εκδηλώνει το ίδιο, επιθετική συμπεριφορά και αδιαλλαξία σε θέματα επικοινωνίας, δικαιωμάτων, ορίων, ευθυνών και υποχρεώσεων.

3.3 Παράγοντες που σχετίζονται με την οικογένεια

Το κλίμα της οικογένειας διαδραματίζει παίζει μεγάλο ρόλο στην ψυχοσυναισθηματική κατάσταση του παιδιού και κατά συνέπεια, τη γενικότερη συμπεριφορά του. Συγκεκριμένα, από έρευνες που έχουν γίνει σχετικά με την επίδραση των διαζυγίων στη συμπεριφορά των παιδιών, προκύπτει ότι τα παιδιά χωρισμένων γονιών εκδηλώνουν σε μεγαλύτερο βαθμό απείθαρχη και επιθετική συμπεριφορά από αυτήν των παιδιών που μεγαλώνουν και με τους δύο γονείς τους (Αρχοντόγλου, 2005).

Παράλληλα, σύμφωνα με την Νόβα-Καλτσούνη (2005), ο θάνατος του γονέα, η εγκατάλειψη και το διαζύγιο, καθώς επίσης η “μη πλήρης από άποψη λειτουργίας” οικογένεια με φαινόμενα αποδιοργάνωσης, όπως κακοποίηση και παραμέληση παιδιών, αλκοολισμός, χρήση ναρκωτικών και άλλα θεωρούνται αιτίες, οι οποίες οδηγούν στην εκδήλωση αποκλίνουσας συμπεριφοράς.

Σημαντική, επίσης, ευθύνη για την εκδήλωση προβλημάτων συμπεριφοράς των παιδιών είναι η ασυνεπής επιβολή πειθαρχίας από τους γονείς τους, το χαμηλό οικογενειακό εισόδημα, αλλά και οι έντονες συγκρούσεις μεταξύ των δυο γονέων, ακόμη και σε περιπτώσεις κατά τις οποίες οι γονείς δεν έχουν χωρίσει (Αρχοντόγλου, 2005).

Η σχέση του παιδιού με τα πρόσωπα της οικογένειας είναι εξαιρετικά σημαντική. Τα παιδιά που έχουν καλές σχέσεις με τα μέλη της οικογένειάς τους βιώνουν αγάπη, ενδιαφέρον, κατανόηση και στήριξη, αναπτύσσουν αισθήματα αναγνώρισης, αποδοχής, ασφάλειας και προσωπικής επάρκειας. Όλα αυτά οδηγούν στη δημιουργία θετικής αυτοαντίληψης και υψηλού αυτοσυναισθήματος, τα οποία υποβοηθούν σημαντικά την ενδοπροσωπική και διαπροσωπική προσαρμογή τους. Σε αντίθετη περίπτωση, όπως συμβαίνει σε τιμωρητικές και αυταρχικές οικογένειες, που τα παιδιά στερούνται την προσοχή και αγάπη από τα πρόσωπα της οικογένειας τους και κυρίως από τους γονείς, τα παιδιά αναπτύσσουν αρνητική αυτοαντίληψη και εκδηλώνουν διάφορα προβλήματα συμπεριφοράς (Ματσαγκούρας, 2005). Τέλος, όταν οι προσδοκίες των γονέων είναι υψηλότερες από τις δυνατότητες των παιδιών τους, με αποτέλεσμα να τα πιέζουν για να ανταποκριθούν σε αυτές, τότε είναι πολύ πιθανόν τα παιδιά να εκδηλώσουν προβλήματα συμπεριφοράς σχετιζόμενα κυρίως με τη μελέτη και τις επιδόσεις τους στο σχολείο (Χάρης, Πετρουλάκης & Νικόδημος, 1999).

3.4 Πρόληψη

Σημαντικό ρόλο μπορεί να διαδραματίσει στο ζήτημα της πρόληψης, η πρωτοβουλία αρμόδιων φορέων αλλά και στελεχών της εκπαίδευσης για τη δημιουργία κατάλληλων χώρων, όπου οι μαθητές θα μπορούν να ασχολούνται με δραστηριότητες που τους ενδιαφέρουν, ώστε να βρίσκουν ενδιαφέρον και έτσι να προλαμβάνεται η απειθαρχη συμπεριφορά τους (Παπαδόπουλος, 1983).

Αξίζει να σημειωθεί ότι, είναι σημαντικός ο ρόλος της οικογένειας στην πρόληψη των προβλημάτων μαθητικής απειθαρχίας. Οι γονείς οφείλουν να ελέγχουν τα πρότυπα που προβάλλονται στα παιδιά τους, τόσο από τους ίδιους όσο και από άλλους παράγοντες και να φροντίζουν ώστε να είναι όσο το δυνατόν πιο θετικά (Τρίγκα, 2015).

Είναι πολύ σημαντικό για τους γονείς και την εκπαιδευτική κοινότητα να εκπαιδεύσουν τα παιδιά για τα δικαιώματά τους, να τους δώσουν τις απαραίτητες βάσεις για να αποκτήσουν δείκτη ευφυΐας (IQ), αλλά όχι μόνο αυτό. Χρειάζονται και συναισθηματική ευφυΐα (emotional IQ) και ψηφιακή (digital IQ) και ηθική (ethical IQ) (Τσίτσικα, 2015).

Γενικά έχοντας υπόψη, όσα αναφέρθηκαν για την αιτιολογία των προβλημάτων συμπεριφοράς των μαθητών, οδηγούμαστε στη σκέψη ότι, είναι προφανές πως η μείωση και η εξάλειψη, στο βαθμό που αυτό είναι δυνατόν, των αιτιωδών αυτών παραγόντων μπορεί να οδηγήσει στη μείωση ή και στην εξάλειψη αυτού του φαινομένου.

3.5 Γονείς των παιδιών που είναι θύματα του cyberbullying

Σε περίπτωση που το παιδί πέσει θύμα εκφοβισμού μέσω του διαδικτύου, οι γονείς μπορούν να προβούν σε μία σειρά ενεργειών (Φισούν & Φλώρος, 2009) όπως οι ακόλουθες:

- Είναι πολύ σημαντικό να έχουν ενημερώσει οι γονείς τα παιδιά εκ των προτέρων ότι, σε περίπτωση που δεχτούν απειλητικά ή προσβλητικά μηνύματα, να τα αποθηκεύσουν και όχι να τα διαγράψουν, να κρατήσουν δηλαδή όλα τα αποδεικτικά στοιχεία. Επιπλέον, μπορούν να μάθουν στα παιδιά ότι πρέπει ακόμα και να εκτυπώσουν τα απειλητικά μηνύματα που ενδεχομένως λάβουν και βεβαίως να τους τα δείξουν.
- Σε περιπτώσεις όπου τα μηνύματα επιμένουν και προέρχονται από άγνωστο αποστολέα, οι γονείς μπορούν να ζητήσουν βοήθεια από τη Δίωξη Ηλεκτρονικού Εγκλήματος και να πάρουν πληροφορίες από την Ασφαλή Πλοήγηση στο Διαδίκτυο.
- Πολύ συχνά αρκετοί γονείς, ως απάντηση σε ένα περιστατικό εκφοβισμού, απαγορεύουν στα παιδιά τους να επισκέπτονται διάφορα sites, με αποτέλεσμα να προφυλάσσουν από τη μια τα παιδιά τους από κάποια ενοχλητικά μηνύματα, ωστόσο να τα κρατούν μακριά από την εξέλιξη της τεχνολογίας και την προσωπική τους ανάπτυξη. Οι γονείς δεν θα πρέπει να ξεχνούν ότι με την απαγόρευση των διάφορων sites δεν θα καταφέρουν κάτι, διότι τα παιδιά μπορούν να επισκέπτονται αυτά τα sites είτε από το σπίτι κάποιου φίλου τους, είτε από το σχολείο, αλλά και από ένα Internet café.
- Σε περιπτώσεις που ένας «διαδικτυακός φίλος» του παιδιού στέλνει μηνύματα προσβλητικά ή με βρισιές μπορεί εύκολα να «αποκλειστεί» από το e-mail του παιδιού.
- Συχνά επίσης, ενδέχεται ο θύτης να είναι κάποιος γνωστός του θύματος. Σε αυτή την περίπτωση, είναι σημαντικό να ενημερωθούν οι γονείς του παιδιού για την συμπεριφορά του ή ακόμα και το σχολείο του, εάν πηγαίνουν τα παιδιά στο ίδιο σχολείο, με βασικό σκοπό να νιώσει μεγαλύτερη ασφάλεια το θύμα και να ελεγχθεί αλλά και να περιοριστεί ο θύτης.
- Εάν το θύμα συνεχίζει να εμφανίζεται αγχωμένο, αποσυρμένο, φοβισμένο είναι σημαντικό οι γονείς να ζητήσουν βοήθεια από ψυχολόγο, ειδικό σε τέτοιου είδους θέματα.

Μέτρα προστασίας από τους γονείς για τα θύματα (Χήνας & Χρυσafiδης, 2000; Cyberkid, 2011):

- Ερευνούν την κατάσταση λεπτομερώς.

- Προσφέρουν υποστήριξη χωρίς όρους και δημιουργούν περιβάλλον ασφάλειας.
- Επικοινωνούν επειγόντως με τους καθηγητές και με τον σύλλογο γονέων και κηδεμόνων.
- Εάν αντιληφθούν την ύπαρξη ιστοσελίδων με ανάρμοστο περιεχόμενο ή προσβλητικό για το παιδί επικοινωνούν με την Δίωξη Ηλεκτρονικού Εγκλήματος ή την ελληνική γραμμή safeline για το παράνομο περιεχόμενο στο διαδίκτυο.
- Αποφεύγουν αυταρχικές αντιδράσεις, επιθετικές κινήσεις, απειλές.
- Προσεγγίζουν το παιδί μόνο άτομα που μπορούν να το ηρεμήσουν, επικοινωνώντας μαζί του με ανοιχτές ερωτήσεις.

3.6 Γονείς που τα παιδιά τους εμπλέκονται στο cyberbullying

- Εκπαιδεύστε το παιδί σας για το cyberbullying: Είναι πιθανό το παιδί σας να μην γνωρίζει πόσο επικίνδυνο είναι αυτό που κάνει. Θυμίστε του ότι έχει και νομικές συνέπειες (Πίσχος, 2015).
- Δημιουργήστε ένα αίσθημα ασφάλειας στο σπίτι σας: Τα παιδιά μαθαίνουν τη συμπεριφορά τους από τους γονείς τους. Όταν τα παιδιά εκτίθενται σε μία επιθετική συμπεριφορά ή σε ένα πολύ αυστηρό περιβάλλον στο σπίτι, είναι πιθανό να προχωρήσουν σε μια επιθετική συμπεριφορά είτε στο σχολείο είτε στον κυβερνοχώρο (Πίσχος, 2015).
- Αναζητήστε σημάδια αυτοεκτίμησης: Τα παιδιά με χαμηλή αυτοεκτίμηση, συχνά εκφοβίζουν άλλους για να νιώθουν τα ίδια καλύτερα. Ακόμα και τα παιδιά που δείχνουν να είναι δημοφιλή μπορούν να υιοθετήσουν παρόμοια συμπεριφορά. Αυτές οι συμπεριφορές χρειάζεται να καταδειχθούν από τους γονείς και να πειθαρχηθούν (Πίσχος, 2015).
- Μερικοί γονείς παίρνουν το μέρος του παιδιού τους, δεν παραδέχονται πόσο λάθος είναι η δράση τους, ρίχνουν το φταίξιμο στο θύμα, ασκούν πίεση στους γονείς του θύματος, απορρίπτουν τις κυρώσεις, αλλά κρατούν το παιδί τους στο σχολείο (Ινστιτούτο Don Milani, 2012).
- Οι γονείς των θυτών γενικά προσπαθούν να μειώσουν τη σημασία του συμβάντος και να δικαιολογήσουν τα παιδιά τους, μερικές φορές κατηγορώντας το σχολείο ή τους γονείς του θύματος. Είναι δύσκολο για αυτούς να δεχτούν ότι το παιδί τους έχει ρίξει θύμα εκφοβισμού ένα συμμαθητή και ως εκ τούτου, δέχονται συνήθως την αντίληψη του παιδιού τους ότι "ήταν για διασκέδαση" (Ινστιτούτο Don Milani, 2012).

- Είναι σημαντικό οι γονείς να μην επικεντρωνόμαστε μόνο στα θύματα, καθώς και οι θύτες με τις πράξεις τους φωνάζουν “βοήθεια” και θα πρέπει να τους προσέξουμε περισσότερο (Τσίτσικα, 2015).

3.7 Ασφαλής χρήση του διαδικτύου για τους γονείς

Οι γονείς πρέπει να λάβουν μέτρα προκειμένου να προστατέψουν τα παιδιά τους από το διαδίκτυο. Γι’ αυτό θα πρέπει να (Microsoft, 2015; Cyberkid, 2011):

- Ενθαρρύνουν τα παιδιά να μοιράζονται τις εμπειρίες τους στο Internet μαζί τους. Χρήσιμο είναι να απολαμβάνουν το Internet, μαζί με τα παιδιά τους.
- Να μάθουν στα παιδιά τους να εμπιστεύονται το ένστικτό τους. Εάν νοιώθουν άβολα με οτιδήποτε στο Internet, θα πρέπει να το αναφέρουν.
- Να γνωρίζουν πάντα τους ιστότοπους που επισκέπτεται το παιδί τους και να ενημερώνονται για τη φύση και τον τρόπο λειτουργίας τους.
- Εάν τα παιδιά επισκέπτονται δωμάτια συνομιλίας, χρησιμοποιούν προγράμματα ανταλλαγής άμεσων μηνυμάτων (IM), διαδικτυακά παιχνίδια ή άλλες δραστηριότητες στο Internet που απαιτούν όνομα σύνδεσης για την αναγνώρισή τους, να βοηθούν το παιδί να επιλέξει το όνομα σύνδεσης και να βεβαιώνονται ότι δεν θα περιέχει προσωπικά δεδομένα του παιδιού τους.
- Να επιβλέπουν το χώρο στον οποίο βρίσκεται ο ηλεκτρονικός υπολογιστής.
- Να συζητούν συχνά με το παιδί και να το ρωτούν για τη δραστηριότητά του στο διαδίκτυο, χωρίς το φόβο επιβολής τιμωρίας.
- Να επιμένουν ώστε τα παιδιά τους να μην δίνουν ποτέ τη διεύθυνση, τον αριθμό τηλεφώνου ή άλλες προσωπικές πληροφορίες, όπως πού πηγαίνουν σχολείο ή πού τους αρέσει να παίζουν.
- Να μάθουν στα παιδιά τους πως η διαφορά μεταξύ καλού και κακού είναι η ίδια στο Internet όπως και στον πραγματικό κόσμο.
- Να δείξουν στα παιδιά τους πώς να σέβονται τους υπόλοιπους χρήστες του Internet. Να φροντίσουν να κατανοήσουν πως οι κανόνες καλής συμπεριφοράς δεν αλλάζουν μόνο και μόνο επειδή βρίσκονται στον υπολογιστή.
- Να επιμένουν ώστε τα παιδιά τους να σέβονται την ιδιοκτησία των άλλων στο Internet. Να τους εξηγήσουν ότι η δημιουργία παράνομων αντιγράφων της πνευματικής εργασίας άλλων - μουσική, βιντεοπαιχνίδια και άλλα προγράμματα - ισοδυναμεί με την κλοπή από ένα κατάστημα.

- Να πουν στα παιδιά τους πως ποτέ δεν θα πρέπει να συναντούν διαδικτυακούς φίλους κατά πρόσωπο. Να τους εξηγήσουν ότι οι διαδικτυακοί φίλοι μπορεί να μην είναι αυτό που υποστηρίζουν πως είναι.
- Να μάθουν στα παιδιά τους πως ότι διαβάζουν ή βλέπουν στο Internet δεν είναι πάντοτε αλήθεια. Να τα ενθαρρύνουν να τους ρωτούν εάν έχουν αμφιβολίες.
- Να ζητούν από το παιδί να τους ενημερώσει αν κάποιος του έστειλε υλικό που το τάραξε ή το αναστάτωσε.
- Να αποφεύγουν να δημοσιοποιούν φωτογραφίες με τα παιδιά τους στο διαδίκτυο.
- Να ελέγχουν τη δραστηριότητα του παιδιού τους στο Internet χρησιμοποιώντας προηγμένο λογισμικό Internet. Ο γονικός έλεγχος μπορεί να τους βοηθήσει να φιλτράρουν το επικίνδυνο περιεχόμενο, να καταγράφουν τις τοποθεσίες που επισκέπτεται το παιδί τους και να μάθουν τι κάνουν εκεί

3.8 Νομοθεσία για το cyberbullying

Αυτό που προβλέπεται από τη μεριά του ελληνικού δικαίου, ο όρος «ηλεκτρονικός εκφοβισμός» δεν υπάρχει στον ποινικό κώδικα. Ο ηλεκτρονικός εκφοβισμός δεν ορίζεται ως έγκλημα. Όταν μιλάμε για cyberbullying, μιλάμε για τραμπουκισμούς, χρήση φωτογραφιών ή ψεύτικων προφίλ, για εκφοβισμό και δυσφήμιση και παρόμοιες τακτικές. Εκείνο που ποινικοποιείται είναι η παραβίαση και παραποίηση των προσωπικών δεδομένων, η συκοφαντική δυσφήμιση, η εξύβριση, η παραποίηση δεδομένων, η διακίνηση παιδικής πορνογραφίας, η σεξουαλική παρενόχληση και η αποπλάνηση ανηλίκων μέσω του Διαδικτύου, η διακίνηση βίαιου ρατσιστικού περιεχομένου, η παραβίαση του απορρήτου των επικοινωνιών, κ.α. διώκονται από τις αρμόδιες ελληνικές αστυνομικές αρχές και διώκονται ανά περίπτωση. Αυτή τη στιγμή, τα περιστατικά που δικάζονται σχετικά με τον ηλεκτρονικό εκφοβισμό και τον τρόπο που εκφράζεται στην πράξη, είναι πλημμελήματα με μέγιστη ποινή φυλάκισης για τους ενήλικες, από 1 έως 5 χρόνια, ανάλογα με τη βαρύτητα της περίπτωσης. Ποινικά διώκονται και ανήλικοι άνω των 13 ετών, χωρίς όμως να επιβάλλεται φυλάκιση. Στο πλαίσιο αυτό, έχουν δημιουργηθεί και λειτουργούν σχετικές ανοικτές γραμμές και διαδικτυακοί τόποι καταγγελιών παράνομου περιεχομένου στο Διαδίκτυο (Χριστοδουλάκη, 2012; Daphne III, 2012).

3.9 Αντιμετώπιση του cyberbullying

Η Δίωξη Ηλεκτρονικού Εγκλήματος συμβουλεύει ότι, σε κάθε περίπτωση που γίνουμε αποδέκτες κάποιας εκ των συμπεριφορών που προαναφέρθηκαν ή γενικότερα συμπεριφοράς που δε συνάδει με την προσωπικότητα του εφήβου, κινητοποιούμαστε άμεσα. Οι γονείς καλούνται να ακούσουν το παιδί με προσοχή και να το προτρέψουν να αναφέρει όσο πιο αναλυτικά γίνεται, τα γεγονότα και τα πρόσωπα που το έχουν φέρει σε δύσκολη θέση.

Υπάρχει τεχνολογικά η δυνατότητα να αποκλειστεί ο αποστολέας των ενοχλητικών μηνυμάτων. Όταν πρόκειται για απειλητικά μηνύματα, το περιστατικό αναφέρεται στην Αστυνομία.

Γενικά, μπορούμε σε κάθε περίπτωση να έρθουμε σε επικοινωνία με τις Αρχές και να προσπαθήσουμε, σε συνεννόηση με τη Διοίκηση του σχολείου, να εντοπίσουμε τη λύση στους κόλπους του σχολείου και εξωδικαστικά, χωρίς να δημιουργήσουμε επιπλέον προβλήματα στα εμπλεκόμενα μέρη (Καπάτου, 2013).

Κεφάλαιο 4^ο:

Έρευνες για το cyberbullying και την οικογένεια

4.1 Έρευνες που πραγματοποιήθηκαν στο εξωτερικό

Για το cyberbullying έχουν γίνει πολλές έρευνες στο εξωτερικό την τελευταία δεκαετία, ενώ στην Ελλάδα, την τελευταία δεκαετία άρχισαν οι ερευνητές να ασχολούνται με αυτό το φαινόμενο. Σε μια παλαιότερη έρευνα που πραγματοποιήθηκε από την Campbell (2005) στην Αυστραλία, σε δείγμα 279 μαθητών, εκ των οποίων το 50% ήταν κορίτσια και το άλλο 50% αγόρια και το εύρος ηλικίας των παιδιών κυμαινόταν από 10 έως 18 ετών, από τα αποτελέσματα διαπιστώθηκε ότι, αναφορικά με τις αρνητικές πτυχές του cyberbullying ήταν η προσέγγιση από αγνώστους, οι ιοί, οι hacking, οι απόπειρες παιδεραστίας, το cyberbullying, οι απειλές και τα spam. Τέλος, η ερευνήτρια κατέληξε στο γεγονός ότι, οι ερωτηθέντες μαθητές, σύμφωνα με τις απαντήσεις τους, συγχέουν το cyberbullying με το παραδοσιακό bullying, το cyber-teasing (διαδικτυακό πείραμα) και το cyber-arguing (διαδικτυακή λογομαχία).

Από την έρευνα του Li (2006) που πραγματοποιήθηκε στον Καναδά σε δείγμα 264 διαπιστώθηκε ότι, σχεδόν οι μισοί μαθητές ήταν θύματα bullying και περίπου ένας στους τέσσερις μαθητές ήταν θύμα του cyberbullying. Πάνω από το 34% είχαν κάνει bullying σ' άλλους και σχεδόν το 17% είχαν κάνει cyberbullying σ' άλλους. Το 53,6% γνώριζαν κάποιον που είχε απειληθεί μέσω cyberbullying. Όσον αφορά το φύλο, παρατηρήθηκε ότι, πάνω από το 22% των αγοριών και σχεδόν 12% των κοριτσιών ήταν cyber-θύτες. Ωστόσο, το 25% των αγοριών και το 25,6% των κοριτσιών ανέφεραν ότι ήταν cyber-θύματα. Σχετικά με την συχνότητα βρέθηκε ότι, το 62% των cyber-θυμάτων έπεσαν θύματα μια με τρεις φορές και το 37,8% πάνω από τρεις φορές. Το 53% των cyber-θυτών παρενόχλησαν άλλους μια με τρεις φορές και το 45% πάνω από τρεις φορές. Και στις δυο περιπτώσεις, δεν υπήρξε σημαντική διαφορά στο φύλο. Μόνο το 64,1% των μαθητών πίστευαν ότι οι ενήλικες στο σχολείο προσπάθησαν να σταματήσουν το cyberbullying όταν ενημερώθηκαν σχετικά μ' αυτό. Και σ' αυτή την περίπτωση δεν βρέθηκε σημαντική διαφορά στα δυο φύλα. Τα κορίτσια cyber-θύματα είχαν μεγαλύτερη πιθανότητα να ενημερώσουν κάποιον ενήλικα απ' ότι τα αγόρια. Από τους μαθητές που γνώριζαν κάποιο cyber-θύμα, μόνο το 30,1% το είπε σε κάποιον ενήλικα, χωρίς αξιοσημείωτη διαφορά ως προς το φύλο.

Σε επόμενη έρευνα που πραγματοποίησε ο Li (2007) στον Καναδά, σε δείγμα 177 μαθητών της πρώτης τάξης του γυμνασίου, διαπιστώθηκε ότι, το 54% των μαθητών ήταν θύματα bullying και πάνω από το ¼ από αυτούς ήταν θύματα cyberbullying. Σχεδόν ένας στους τρεις μαθητές είχαν κάνει bullying με τον παραδοσιακό τρόπο, ενώ το 15% των μαθητών είχε πέσει θύμα εκφοβισμού χρησιμοποιώντας ηλεκτρονικά μέσα. Το 52,4% των μαθητών ανέφεραν ότι γνώριζαν κάποιον cyber-θύτη. Σύμφωνα με τα cyber-θύματα, το 31,8% ήταν θύματα εκφοβισμού από τους συμμαθητές, ενώ το 11,4% από ανθρώπους έξω από το σχολείο, το 15,9% από πολλαπλές πηγές και τέλος, το 40,9% δεν είχαν ιδέα ποιος τους έκανε cyberbullying. Το 60% των cyber-θυμάτων είχαν εκφοβισθεί μια με τρεις φορές, ενώ πάνω από το 18% των θυμάτων εκφοβήθηκαν τέσσερις με δέκα φορές, ενώ το 22,7% από αυτούς εκφοβήθηκαν περισσότερο από δέκα φορές. Τα cyber-θύματα ήταν γυναίκες με ποσοστό 60%, ενώ το 52% των cyber-θυτών ήταν άντρες. Τα cyber-θύματα είχαν βαθμολογία πάνω από το μέσο όρο, ενώ λιγότερο του 35% των cyber-θυτών ανέφεραν ότι, οι σχολικές επιδόσεις ήταν πάνω του μέσου όρου. Το 22,7% των cyber-θυμάτων είχαν δεχθεί επίθεση μέσω του email, το 36,4% από chat rooms και το 40,9% είχαν δεχθεί επίθεση από πολλαπλές πηγές (email, chat room, κινητό τηλέφωνο). Όσον αφορά τους cyber-θύτες, το 9% χρησιμοποίησαν μόνο email, το 36,4% μόνο chat room και το 55% πολλαπλούς τρόπους. Το 67,1% των μαθητών πίστευαν ότι, οι ενήλικες στο σχολείο προσπάθησαν να σταματήσουν το cyberbullying όταν ενημερώθηκαν σχετικά μ' αυτό. Το 34,1% δήλωσε ότι είπε σε κάποιον ενήλικα σχετικά με τα επεισόδια. Προφανώς, η πλειονότητα των μαθητών επέλεξε να σιωπήσει όταν έπεσε ή ήξερε κάποιον που είχε πέσει cyber-θύμα. Σχετικά με την ασφάλεια, το 78% των cyber-θυτών γνώριζαν στρατηγικές ασφαλείας, ενώ το 70% των cyber-θυμάτων πίστευαν ότι γνώριζαν στρατηγικές. Συνολικά, το 47% των μαθητών έμαθαν στρατηγικές από τους γονείς, το σχολείο ή από άλλες πηγές, ενώ ένα 28% το έμαθε μόνο του.

Σε μια παλαιότερη έρευνα που έγινε στο Λονδίνο από τους Smith, Mahdavi, Carvalho, Fisher, Russell και Neil (2008), έγιναν δυο διαφορετικές μελέτες, στις οποίες το δείγμα που πήρε μέρος στην πρώτη μελέτη ήταν 92 μαθητές και στην δεύτερη 533 μαθητές. Από τα αποτελέσματα διαπιστώθηκε ότι, τα περιστατικά cyberbullying ήταν λιγότερα από αυτά του παραδοσιακού bullying. Οι μαθητές πίστευαν ότι τα περιστατικά cyberbullying ήταν περισσότερα από αυτά του παραδοσιακού bullying. Σύμφωνα με τους ερευνητές, αυτό πιθανότατα οφείλεται στο γεγονός ότι, τα περιστατικά cyberbullying γίνονται γνωστά σε περισσότερα άτομα λόγω της φύσης του Internet. Και οι δυο μελέτες έδειξαν ότι, το cyberbullying συμβαίνει συχνότερα εκτός σχολείου σε αντίθεση με το παραδοσιακό. Το 57%

των cyber-θυμάτων γνωρίζουν ότι ο θύτης είναι από το σχολείο και το 49% από αυτούς, από την τάξη τους. Τα κορίτσια ήταν πιο συχνά θύματα cyberbullying από ότι τα αγόρια. Στις περιπτώσεις που αποκαλυπτόταν η ταυτότητα του θύτη που κρυβόταν από πίσω ήταν αναμειγμένα τα κορίτσια. Στην ερώτηση γιατί κάνουν cyberbullying απάντησαν ότι το κάνουν για πλάκα ή για διασκέδαση. Παρ' όλο που ο cyber-θύτης δεν βλέπει την άμεση αντίδραση του θύματος, ο ίδιος ικανοποιείται από τις αντιδράσεις των υπολοίπων παιδιών στους οποίους δημοσιοποιήθηκε η δράση του θύτη. Το 75% των περιστατικών cyberbullying ήταν διάρκειας ενός μήνα και το υπόλοιπο 25% είχε διάρκεια από μερικούς μήνες μέχρι κάποια χρόνια. Στην ερώτηση ποιος πιστεύετε ότι είναι ο καλύτερος τρόπος να σταματήσει το cyberbullying, το 75% των μαθητών απάντησε την αποφυγή (block σε email ή σε χρήστη), το 63% να το γνωστοποιήσει σε κάποιον και το 57% να αλλάξει email ή αριθμό τηλεφώνου. Το 57% των cyber-θυμάτων το είπαν σε κάποιον, συνήθως το πρόσωπο αυτό ανήκει στο φιλικό περιβάλλον και σπάνια είναι κάποιος εκπαιδευτικός ή γονέας. Αυτό οφείλεται στο ότι το cyberbullying συμβαίνει ως επί το πλείστον εκτός σχολείου άρα θεωρούν περιττό να εμπλέξουν κάποιον εκπαιδευτικό. Αντίστοιχα, δεν το αναφέρουν ούτε στους γονείς λόγω της άγνοιας που αυτοί έχουν γύρω από το cyberbullying.

Οι Van Vandebosch και Cleemput (2009) στο Βέλγιο, πραγματοποίησαν έρευνα σε 636 μαθητές δημοτικού και σε 1416 μαθητές γυμνασίου και λυκείου. Αρχικά ερωτήθηκαν άμεσα αν είχαν ενεργή ή παθητική συμμετοχή σε bullying μέσω Internet ή κινητού τηλεφώνου, όπου το 11,1% των παιδιών απάντησαν ότι είχαν υπάρξει θύματα, το 18% ήταν θύτες και το 27,9% ήταν αμέτοχοι. Το 63,8% των μαθητών πιστεύουν ότι το cyberbullying είναι μεγάλο πρόβλημα. Η μέθοδος που θεωρούνταν πιο επιβλαβής ήταν σε ποσοστό 73,2% η εισβολή σε υπολογιστή και η κλοπή προσωπικών δεδομένων. Το 72,2% θεωρούσαν την κοινοποίηση ιδιωτικών προστατευμένων δεδομένων μέσω Internet και κινητού τηλεφώνου. Το 70,2% κοινοποίηση ή προώθηση μέσω e-mail προσωπικών δεδομένων που εμπιστεύτηκαν σε κάποιον και τέλος, το 62,3% τη διάδοση κουτσομπολιών μέσω email ή κινητού τηλεφώνου. Όταν τα παιδιά ερωτήθηκαν έμμεσα σχετικά με την εμπειρία για κάποια πιθανή επιθετική ενέργεια (π.χ. προσβλητικό email) προέκυψε ότι, το 61,9% ήταν θύματα, το 52,5% ήταν θύτες, ενώ το 76,3% ήταν αμέτοχοι. Αυτή η μεγάλη διαφορά ποσοστών μεταξύ απαντήσεων σε άμεση και έμμεση ερώτηση αντίστοιχα, υποδεικνύει πως τα παιδιά δε θεωρούν ως cyberbullying πολλές από τις πιθανές επιθετικές ενέργειες. Τα παιδιά των οποίων η χρήση του Internet δεν επιβλέπεται από τους γονείς έχουν υψηλότερη πιθανότητα να γίνουν cyber-θύτες.

Η έρευνα των Cassidy, Jackson και Brown (2009) σε 633 μαθητές, ηλικίας 11-15 ετών από το British Columbia του Καναδά, έδειξε ότι το 64% κάνει χρήση του Internet από το σπίτι τουλάχιστον μια φορά την ημέρα. Σε ερώτηση πόσους ηλεκτρονικούς υπολογιστές έχουν στο σπίτι τους, απάντησαν ότι, το 23% έχει έναν, το 23% έχει δυο και το 40% έχει τρεις και παραπάνω. Το 34% των μαθητών ισχυρίστηκαν παρενόχληση λόγω της φυσικής τους εμφάνισης (ύψος, βάρος). Το 33% ότι τους αποκαλούσαν με αρνητικούς χαρακτηρισμούς λόγω των ακαδημαϊκών αθλητικών ή ακαδημαϊκών ικανοτήτων. Το 24% των μαθητών δήλωσαν ότι τους αποκαλούσαν “gay” και το 22% τους κορόιδευαν λόγω του ντυσίματος. Σε ερώτηση εάν κάποιος άλλος έχει χρησιμοποιήσει την online ταυτότητα σου και προσποιήθηκε ότι ήταν ο ίδιος, το 25% απάντησε θετικά. Επίσης, το 25% των μαθητών είπαν ότι κάποιος κοινοποίησε ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα σχετικά μ’ αυτούς στο Internet. Το 25% των μαθητών ηλικίας 12-14 ανέφεραν ότι, έχουν κάνει cyberbullying σ’ άλλους. Από αυτούς, το 14% το έκαναν επειδή δεν συμπαθούσαν το θύμα, το 13% επειδή το θύμα τους είχε εκνευρίσει, το 10% επειδή τους το έκαναν -άρα ήταν αποδεκτό να το κάνουν και αυτοί, το 9% το θεώρησαν ως μια αποδεκτή συμπεριφορά επειδή το έκαναν και οι φίλοι τους και το 7% το έκαναν για πλάκα. Σε ερώτηση που τους τέθηκε, αν θα το εκμυστηρευόταν σε κάποιον τρίτο σε περίπτωση που έπεφταν cyber-θύματα, το 47% απάντησε ότι, θα το έλεγε στο προσωπικό του σχολείου, ενώ το 42% δε θα το έλεγε σε κανέναν, το 74% θα το έλεγε σε φίλους, το 57% θα το έλεγε σε γονείς και το 70% δε θα ζητούσε την παρέμβαση της αστυνομίας. Λόγοι για τους οποίους οι μαθητές δε θα το έλεγαν ούτε στο σχολείο ούτε στην οικογένεια είναι οι εξής: το 30% δήλωσε φόβο-εκδίκηση από το cyber-θύτη, το 29% δήλωσε ότι αυτό είναι πρόβλημα των μαθητών και όχι του σχολείου, το 27% είπε ότι το σχολικό προσωπικό είναι ανίκανο να σταματήσει τον cyber-θύτη, το 26% φοβάται μήπως εμπλέξει τους φίλους του, το 24% είπε ότι οι γονείς τους θα τους περιορίσουν τη χρήση του Internet και τέλος, το 20% δήλωσαν ότι οι άλλοι φίλοι τους θα τους χαρακτηρίσουν ως καρφιά. Οι τρεις δημοφιλέστερες προτάσεις για την καταπολέμηση του cyberbullying από τους μαθητές ήταν οι εξής: α) το 19% εγκαθίδρυση ανώνυμων τηλεφωνικών γραμμών υποστήριξης, β) το 18% ανάπτυξη επιμορφωτικών προγραμμάτων για τους μαθητές σχετικά με το cyberbullying και τις επιπτώσεις, γ) τιμωρία μαθητών που λαμβάνουν μέρος σε cyberbullying.

Σύμφωνα με τη μελέτη των Bakera και Tanrikulu (2010) που έγινε στην Τουρκία, εξετάστηκαν οι εμπειρίες cyberbullying μαθητών γυμνασίου (θύμα ή θύτης) ως προς τις δημογραφικές μεταβλητές ηλικία και φύλο και τέλος, τα καταθλιπτικά συμπτώματα. Σε δείγμα 165 μαθητών, ηλικίας 10 έως 14 ετών, έδειξε ότι: α) το φύλο και η ηλικία δεν

αποτελούν παράγοντα για το αν θα πέσει κάποιος cyber-θύμα, β) το φύλο και η ηλικία επηρεάζουν την πιθανότητα να γίνει κάποιος cyber-θύτης, γ) τα παιδιά που έχουν πέσει θύματα του cyberbullying έχουν υψηλότερη πιθανότητα να αναπτύξουν καταθλιπτικά συμπτώματα και δ) τα κορίτσια ηλικίας 14 ετών είχαν υψηλότερη πιθανότητα να γίνουν cyber-θύτες σε σχέση με τα αγόρια 14 χρονών.

Σύμφωνα με την έρευνα των Snakenbor, Van Acker και Gable (2011) που πραγματοποιήθηκε στο Σικάγο, έγινε μια συζήτηση ούτως ώστε να καταπολεμηθεί το φαινόμενο του cyberbullying με τη βοήθεια προγραμμάτων πρόληψης και παρέμβασης μέσα στο σχολικό – οικογενειακό περίγυρο. Τα σχολικά προγράμματα ήταν: iSAFE Internet Safety Program (iSAFE Inc., 1998), Cyber Bullying: A Prevention Curriculum (Kowalski & Agatston, 2008, 2009), Sticks and Stones: Cyberbullying (Chase, 2009), και Let's Fight It Together: What We All Can Do to Prevent Cyberbullying (Childnet International, 2007). Τα προγράμματα αυτά περιλαμβάνουν βίντεο, επεισόδια μέσω web σχετικά με το θέμα, μια σειρά μαθημάτων για να βοηθήσουν τους μαθητές προκειμένου να συζητήσουν για το cyberbullying σχετικά με τους τρόπους πρόληψης, καθώς επίσης και το που να απευθύνονται οι μαθητές όταν προκύπτουν διάφορα περιστατικά. Από την άλλη πλευρά, οι γονείς μπορούν να χρησιμοποιήσουν την μηχανή αναζήτησης Google προκειμένου να αναζητήσουν τυχόν πληροφορίες που ενδεχομένως αφορά την οικογένεια τους. Αυτό επιτυγχάνεται πληκτρολογώντας στο πεδίο αναζήτησης είτε το ονοματεπώνυμο του παιδιού είτε το όνομα χρήστη με το οποίο το παιδί χρησιμοποιεί τα social media (Facebook, Twitter). Εάν τα αποτελέσματα εμφανίσουν καταχωρήσεις με ψευδείς πληροφορίες ή με πληροφορίες που δεν έπρεπε να εμφανίζονται, τότε οι γονείς μπορούν να απευθυνθούν στη Google ή στην εκάστοτε σελίδα και να αιτηθούν την αφαίρεσή τους. Αρκετά λογισμικά προγράμματα επιτρέπουν στο γονέα ή τον εκπαιδευτικό να φιλτράρουν ή να απαγορέψουν κάποιο περιεχόμενο βασισμένο σε λέξεις-κλειδιά. Παραδείγματα τέτοιων λογισμικών είναι το Net-Box Blue και το PureSigh. Αυτά τα λογισμικά απαγορεύουν, θέτουν σε «καραντίνα» και αναφέρουν προσβλητικά e-mail ή instant messages και άλλες επικοινωνίες, βάσει λέξεων-κλειδιών που έχει εισάγει ο γονέας-εκπαιδευτικός. Επίσης, παρέχουν παρακολούθηση έτσι ώστε να αναφέρουν στο γονέα πότε και από ποιόν έγινε απόπειρα κακόβουλης επικοινωνίας.

Τον ίδιο χρόνο (2011) οι O'Keeffe & Clarke-Pearson έκαναν μία έρευνα, σκοπός της οποίας ήταν να ενημερώσουν-συμβουλέψουν τους γονείς για τους κινδύνους που εμπεριέχονται στο διαδίκτυο προκειμένου να προστατέψουν τα παιδιά τους. Από τα αποτελέσματα διαπιστώθηκαν τα εξής: αρχικά, οι γονείς θα πρέπει να επιμορφωθούν με τις νέες τεχνολογίες

που χρησιμοποιούν τα παιδιά τους (Facebook, Twitter, MySpace, κ.α.). Οι γονείς να συζητούν με τα παιδιά τους την αναγκαιότητα ενός οικογενειακού σχεδίου χρήσης Internet το οποίο, θα περιέχει τακτικές οικογενειακές συναντήσεις που θα συζητούν online θέματα και θα ελέγχουν τις ρυθμίσεις απορρήτων και τα online προφίλ για ανάρμοστες δημοσιεύσεις. Τέλος, οι γονείς θα πρέπει να επιβλέπουν τις online δραστηριότητες των παιδιών μέσω της ενεργής συμμετοχής και επικοινωνίας και όχι με αυτοματοποιημένη επίβλεψη που προσφέρουν πολλά λογισμικά.

Σύμφωνα με έρευνα που έγινε στην Τουρκία από τον Şahin (2012) σε δείγμα 389 μαθητών, στόχος ήταν να εξερευνηθεί η σχέση που υπάρχει μεταξύ της μοναξιάς που βιώνουν οι μαθητές σε σχέση με το φαινόμενο του cyberbullying. Στην ανάλυση δεν βρέθηκε αισθητή διαφορά συσχέτισης μεταξύ του cyberbullying και της μοναξιάς των παιδιών. Ωστόσο, εμφανίστηκε μια μικρή, αλλά θετική συσχέτιση μεταξύ των cyber-θυμάτων και της μοναξιάς.

Στην Αυστρία πραγματοποιήθηκε έρευνα από τους Appel, Holtz, Stiglbauer και Batinic (2012) σε 216 μαθητές ηλικίας 13-18 χρονών, με μέσο όρο υπόβαθρο εκπαίδευσης πάνω από τη μέση. Η έρευνα έδειξε ότι, ο χρόνος που περνάνε τα παιδιά στο διαδίκτυο είναι 1,5 ώρα ανά ημέρα. Η επίσκεψη σε κοινωνικά δίκτυα ήταν η πιο συχνή δραστηριότητα με το 87% του δείγματος να επισκέπτεται τέτοιες ιστοσελίδες συχνά ή πολύ συχνά. Αντίθετα, μόνο το 10% των συμμετεχόντων ανέφεραν ότι έπαιζαν ηλεκτρονικά παιχνίδια.

Σε έρευνα που έγινε στην κεντρική Κίνα από τους Zhou, Tang, Tian, Wei, Zhang και Morrison (2013) σε δείγμα 1438 μαθητών και με μέσο όρο ηλικίας 15,91% διαπιστώθηκε ότι, το 34,84% ανέφεραν ότι κάποια στιγμή είχαν υπάρξει cyber-θύτες, το 55,88% είχαν υπάρξει θύματα τους τελευταίους πέντε μήνες, το 26,84% ανέφεραν ότι ήταν και cyber-θύτες και cyber-θύματα, το 37,34% ανέφεραν ότι κάποιος στην τάξη είχε εκφοβίσει και το 40,33% ανέφερε ότι κάποιος στην τάξη είχε πέσει θύμα. Τα αγόρια με 39,59% ανέφεραν την ανάμειξη τους ως cyber-θύτες από ότι τα κορίτσια με 28,43%. Τα αγόρια με 59,81% είχαν μεγαλύτερη πιθανότητα να είναι cyber-θύματα από ότι τα κορίτσια με 52,94%. Μαθητές με χαμηλή βαθμολογία είχαν μεγαλύτερη πιθανότητα να γίνουν cyber-θύτες. Το 71,42% των μαθητών είχαν κινητό τηλέφωνο και το 76,73% από αυτούς είχαν Internet μέσω τηλεφώνου. Το 84,77% είχαν πρόσβαση στο Internet μέσω του υπολογιστή, το 58,97% χρησιμοποιούσαν το κινητό τηλέφωνο για πρόσβαση στο Internet και το 16,41% μέσω του tablet. Οι μαθητές που έκαναν εκτεταμένη χρήση instant messages είχαν μεγαλύτερη πιθανότητα να είναι cyber-θύτες και cyber-θύματα, ενώ οι μαθητές που έκαναν εκτεταμένη χρήση Internet για

ψυχαγωγία, είχαν μεγαλύτερη πιθανότητα να γίνουν cyber-θύματα. Το 45,83% των μαθητών ανέφεραν πως οι γονείς τους επέβλεπαν τη χρήση του Internet. Οι μη θύτες ανέφεραν ότι οι γονείς τους ήταν πιο περιοριστικοί στη χρήση του Internet από ότι οι γονείς των θυτών. Δεν βρέθηκε σημαντική διαφορά στο γονεϊκό περιορισμό στη χρήση του Internet μεταξύ θυμάτων και μη θυμάτων. Σχετικά με τους κανόνες των γονέων, το 71,77% των νέων ανέφεραν ότι οι γονείς τους θέσπισαν κανόνες για να περιορίσουν τον online χρόνο. Το 7,79% ανέφεραν ότι οι γονείς τους είχαν εγκαταστήσει λογισμικό φιλτραρίσματος για να μπλοκάρουν κάποια συγκεκριμένα sites. Το 6,66% είπαν ότι οι γονείς τους ελέγχουν το ιστορικό του browser και το 2,36% ότι οι γονείς είχαν εγκαταστήσει λογισμικό προκειμένου να παρακολουθούν τις online δραστηριότητές τους. Το 70,45% των παιδιών δήλωσαν ότι, επιβλέπονται από τους δασκάλους κατά τη διάρκεια περιήγησης στο Internet από το σχολείο. Λόγοι που οδηγούν κάποιον να κάνει cyberbullying είναι: 29,14% των cyber-θυτών απάντησαν ότι δε συμπαθούσαν κάποιον, το 23,95% το έκαναν για πλάκα, το 19,16% από βαρεμάρα, το 15,77% για να εκτονωθούν, το 7,58% για εκδίκηση, το 5,59% για να ενταχθούν στην ομάδα, το 3,19% για να προκαλέσουν την προσοχή, το 1,6% γιατί το θεωρούσαν μαγκιά και το 1,6% για άλλους λόγους. Σε ερώτηση πως αντιδρά κάποιος που έχει πέσει cyber-θύμα, οι μαθητές απάντησαν ως εξής: το 45,84% το αγνόησαν ή δεν αντέδρασαν, το 35,57% το συζήτησαν με γονείς, φίλους και αδέρφια, το 32,27% έσβησαν το υλικό με το οποίο τους έκαναν κακό, το 24,69% άλλαξαν το account τους και το 11,86% πήραν εκδίκηση από αυτούς που τους το έκανε.

Η έρευνα των Bauman, Toomey και Walker (2013) έγινε στην Αριζόνα σε δείγμα 1491 μαθητών. Σύμφωνα με την εν λόγω έρευνα, υπήρξε μια σημαντική συσχέτιση μεταξύ του φύλου και της κατάθλιψης κατά τη διάρκεια του παρελθόντος έτους, με τα κορίτσια 1,73% φορές πιο πιθανόν να αναφέρουν ότι είχαν κατάθλιψη από ότι τα αγόρια. Υπήρξε μια σημαντική διαφορά των δυο φύλων που σκέφτονται να αυτοκτονήσουν με τα κορίτσια 1,73% φορές πιο πιθανόν να αναφέρουν ότι είχαν σκεφτεί να αυτοκτονήσουν, με 1,63% φορές πιο πιθανόν να αναφέρουν ότι είχαν σχέδιο αυτοκτονίας και το 1,47% φορές περισσότερες πιθανότητες να αναφέρουν τουλάχιστον μια απόπειρα αυτοκτονίας. Όσον αφορά την ηλεκτρονική κακοποίηση, τα αγόρια ήταν περισσότερο πιθανόν να γίνουν cyber-θύματα πάνω από τρεις φορές την εβδομάδα. Τα αγόρια είχαν μεγαλύτερη πιθανότητα να χαρακτηριστούν ως θύτες του παραδοσιακού ή θύματα του παραδοσιακού ή cyber-θύματα. Καμιά σημαντική διαφορά δεν βρέθηκε για το παραδοσιακό καθεστώς. Επίσης, οι μαθητές

της ΣΤ' τάξης είχαν περισσότερες πιθανότητες να είναι cyber-θύματα ή θύματα του παραδοσιακού σε σχέση με τους μαθητές των μεγαλύτερων τάξεων.

Σε μια πρόσφατη έρευνα που πραγματοποιήθηκε στο Βέλγιο από τις DeSmet, Deforche, Hublet, Tanghe, Stremersch και Bourdeaudhuij (2014), μελετήθηκαν οι επιπτώσεις του παραδοσιακού και του cyberbullying σε παιδιά με σοβαρή παχυσαρκία, καθώς και η επίδραση αυτής αναφορικά με την ψυχοκινητική ανάπτυξη και τον υγιεινό τρόπο ζωής τους. Στην έρευνα πήραν μέρος 102 παχύσαρκα παιδιά και 102 παιδιά κανονικού βάρους με μέσο όρο ηλικίας 15,3%. Από τα αποτελέσματα διαπιστώθηκε ότι, οι παχύσαρκοι έφηβοι ήταν πολύ πιο συχνά θύματα (σε ποσοστό σχεδόν διπλάσιο) του cyberbullying από τους κανονικού βάρους συνομηλίκους τους, όπως επίσης και τα θύματα του παραδοσιακού ήταν περισσότερα για τους παχύσαρκους, που ανέρχεται σε ποσοστό 31,7% έναντι 21,8% για τα άτομα κανονικού βάρους. Οι πιο διαδεδομένες μορφές παρενόχλησης των παχύσαρκων εφήβων ήταν σε ποσοστό: 6,8% ο κοινωνικός αποκλεισμός, 5,9% οι ενοχλητικές εικόνες που αποστέλλονται σε άλλους, 2,9% η λήψη κακόβουλων μηνυμάτων και 1% το hacking και η εκ προθέσεως αποστολή ενός ιού. Όσον αφορά τα ψυχοκινητικά προβλήματα των παχύσαρκων παιδιών, η έρευνα έδειξε ότι α) τα παχύσαρκα θύματα είχαν τριπλάσια πιθανότητα να έχουν κακή ποιότητα ζωής, β) η χαμηλή αυτοεκτίμηση και οι αυτοκτονικές τάσεις μεταξύ των παχύσαρκων και των κανονικού βάρους θυμάτων, δεν έχουν διαφορά στο παραδοσιακό bullying και γ) τα παχύσαρκα θύματα του cyberbullying είχαν πέντε φορές παραπάνω πιθανότητα για αυτοκτονικές τάσεις σε σχέση με τα κανονικού βάρους θύματα του cyberbullying.

Μια πρόσφατη μελέτη πραγματοποιήθηκε στην Αυστραλία από τις Compton, Campbell και Mergler (2014) σε συνολικό δείγμα 35 ατόμων, από τους οποίους οι 12 ήταν μαθητές, οι 12 γονείς και οι 11 δάσκαλοι. Ο μέσος όρος ηλικίας των παιδιών ήταν 14 χρόνων, των γονέων 41 και των δασκάλων κυμαινόταν από 25 έως 60. Στην ερώτηση πώς αντιλαμβάνονται το cyberbullying, όλοι απάντησαν ότι, το θεωρούν ένα μέσο τεχνολογίας, οι γονείς και οι μαθητές ανέφεραν ως παράδειγμα την ασυμμετρία ισχύος-δύναμη, ενώ οι δάσκαλοι αναφέρθηκαν μόνο στην πρόθεση να κάνει κακό. Το σημαντικότερο γεγονός της επαναληπτικότητας (δηλαδή πράξη που σπάνια συμβαίνει μια φορά και σταματά εκεί) δεν σχολιάστηκε από κανέναν τους. Οι λόγοι για τους οποίους κάνουν cyberbullying ήταν: η αποφυγή τιμωρίας, η ανωνυμία, η δύναμη και το κύρος, η διασκέδαση ή βαρεμάρα και τέλος, το γεγονός ότι είναι εύκολο πια να κάνεις cyberbullying. Το γενικό συμπέρασμα που προέκυψε από τη συγκεκριμένη έρευνα είναι ότι, οι τρεις ομάδες ερωτηθέντων δεν κατέληξαν

πουθενά, διότι ούτε οι γονείς ούτε οι δάσκαλοι αλλά ούτε και τα παιδιά γνώριζαν τι είναι πραγματικά το cyberbullying, αλλά και τα κίνητρα που τους ωθούν να κάνουν cyberbullying.

Σε μια πρόσφατη μελέτη των Lonigro, Schneider, Laghi, Baiocco, Pallini και Brunner (2014) που πραγματοποιήθηκε στην Ιταλία, μελετήθηκε δείγμα 716 μαθητών, από το οποίο τα 216 ήταν ηλικίας 11 έως 14 χρονών, τα 495 ήταν 15 έως 19 χρονών, ενώ 5 μαθητές δεν ανέφεραν καθόλου την ηλικία τους. Τα παιδιά μικρότερης ηλικίας ήταν συχνότερα θύματα cyberbullying σε σχέση με τα μεγαλύτερα παιδιά. Από τα αποτελέσματα προκύπτει το συμπέρασμα ότι, τα νέα παιδιά έχουν πρόσβαση σε ηλεκτρονικές συσκευές από πολύ μικρή ηλικία και τα προγράμματα πρόληψης στα σχολεία πρέπει να ξεκινούν από πολύ νωρίς προκειμένου να αντιμετωπιστεί το φαινόμενο cyberbullying. Δεν διαπιστώθηκε διαφορά στο φύλο, σε αντίθεση με έρευνες προηγούμενων μελετών (Poulin, Boivin, 2000; Salmivalli, Nieminen, 2002), οι οποίες έδειχναν υψηλότερο βαθμό στα αγόρια να έχουν εμπλοκή σε cyberbullying. Τέλος, τα θύματα του cyberbullying έχουν ένα ξεκάθαρο προφίλ θυμού, το οποίο θα μπορούσε να βοηθήσει τους εκπαιδευτικούς και τους σχολικούς ψυχολόγους στο να το αναγνωρίσουν.

Τον ίδιο χρόνο, σε διαδικτυακή έρευνα των Sasson και Mesch (2014) που πραγματοποιήθηκε στο Ισραήλ, οι ερευνητές καθόρισαν τρεις τύπους γονεϊκής επίβλεψης: α) την ενεργή καθοδήγηση, β) την περιοριστική επίδραση και γ) τη μη παρέμβαση. Το δείγμα που πήραν μέρος ήταν 495 μαθητές 10 έως 18 ετών. Από τα αποτελέσματα βρέθηκε ότι, τα κορίτσια επιβλέπονται περισσότερο από τους γονείς τους μέσω της ενεργής καθοδήγησης. Τα αγόρια χρησιμοποιούν το chat room και τα forums περισσότερο από τα κορίτσια -άρα αυτά εκτίθενται περισσότερο σε online κινδύνους. Τα αγόρια ανέφεραν ότι, εμπλέκονται περισσότερο από τα κορίτσια σε online κινδύνους. Επίσης, όσο μεγαλύτερη είναι η ηλικία, τόσο αυξάνει και η εμπλοκή σε επικίνδυνες online δραστηριότητες. Παρατηρήθηκε ότι, όσο πιο κοντά νιώθει ένα παιδί με τους γονείς του, τόσο μικρότερος είναι ο βαθμός εμπλοκής σε επικίνδυνες online δραστηριότητες. Συγκεκριμένα, παιδιά που προέρχονται από γονείς με ενεργή καθοδήγηση έχουν μικρή εμπλοκή, παιδιά που οι γονείς έχουν περιοριστική επίδραση (ειδικά εάν έχουν εγκαταστήσει προγράμματα που μπλοκάρουν site ή που τσεκάρουν email) έχουν μεγάλη εμπλοκή και τέλος, παιδιά με γονείς που δεν παρεμβαίνουν έχουν μεγάλη εμπλοκή. Παιδιά που έχουν στο φιλικό τους περίγυρο άτομα που εμπλέκονται σε επικίνδυνες online δραστηριότητες, έχουν και οι ίδιοι μεγάλη πιθανότητα να εμπλακούν. Γενικά, η επιρροή που ασκεί ο φιλικός περίγυρος είναι μεγαλύτερος από αυτόν του γονέα.

Οι Kanyinga, Roumeliotis, Farrowc και Shi (2014) στον Καναδά μελέτησαν, ούτως ώστε να εξακριβώσουν, εάν το bullying και το cyberbullying επιδρούν στην παράλειψη πρωινού φαγητού και εξέτασαν περαιτέρω, εάν η ανικανότητα των νέων να αντιμετωπίσουν το bullying επηρεάζει τη ψυχική τους υγεία (κατάθλιψη) και συνεπώς, εάν αυτό αποτελεί παράγοντα παράλειψης πρωινού. Το δείγμα ήταν 3.035 παιδιά ηλικίας 11-20 ετών. Διαπιστώθηκε ότι, το 17,3% των μαθητών ήταν θύματα cyberbullying, το 25,2% ήταν θύματα bullying, ενώ το 10,5% ήταν θύματα και των δυο μορφών bullying. Τα κορίτσια είχαν διπλάσια πιθανότητα από τα αγόρια να είναι θύματα cyberbullying, καθώς επίσης και να είναι θύματα και των δυο μορφών bullying. Οι μαθητές που ήταν στις μικρότερες τάξεις είχαν μεγαλύτερη πιθανότητα να είναι θύματα bullying, ενώ οι μαθητές μεγαλύτερων τάξεων είχαν μεγαλύτερη πιθανότητα να είναι θύματα cyberbullying. Τα παιδιά που ήταν θύματα και των δυο μορφών bullying ήταν αυτά με τη μεγαλύτερη αποχή πρωινού. Αυτό το αποτέλεσμα δεν επηρέασε τους παράγοντες: τάξη, φύλο, αντίληψη βάρους, κάπνισμα και ποτό. Επίσης, βρέθηκε να υπάρχει θετική συσχέτιση καταθλιπτικής συμπεριφοράς σε παιδιά που είχαν πέσει θύματα και των δυο μορφών bullying και τα οποία παιδιά παρέλειπαν το πρωινό.

4.2 Έρευνες που πραγματοποιήθηκαν στην Ελλάδα

Στην Ελλάδα δυστυχώς έχουν πραγματοποιηθεί λίγες μελέτες για το cyberbullying, ενώ περισσότερες έρευνες έχουν γίνει διαδικτυακά. Μια παλιότερη μελέτη των Καπατζία και Συγκολητού (2007) πραγματοποιήθηκε στην Περιφέρεια της Ανατολικής Θεσσαλονίκης με δείγμα 544 μαθητών και σε εύρος ηλικίας από 14-19 ετών. Σε ερώτηση που τέθηκε, αν έχουν κάνει cyberbullying σε άλλους μέσω κινητού τηλεφώνου ή μέσου Internet απάντησαν: το 82,2% ποτέ δεν έχει κάνει, το 8,6% μία με δυο φορές, το 2% δυο με τρεις φορές το μήνα, το 0,7% μια φορά την εβδομάδα, ενώ το 3,6% τρεις με τέσσερις φορές την εβδομάδα. Σε ερώτηση αν έχουν πέσει θύμα cyberbullying μέσω κινητού τηλεφώνου ή μέσω Internet απάντησαν: το 78,9% ποτέ δεν έχουν πέσει, το 14,7% μια με δυο φορές, το 2,9% δυο με τρεις φορές το μήνα, το 0,9% μια φορά την εβδομάδα, ενώ το 2% τρεις με τέσσερις φορές την εβδομάδα. Επίσης, οι μαθητές δήλωσαν ότι, το 73,5% είναι χρήστες του Internet, ενώ το 24,1% δεν είναι. Σχετικά με τις πιο γνωστές μορφές cyberbullying μέσω Internet ανέφεραν: 6,1% το chat-room, 2% το e-mail, 1,8% το instant messaging. Το 45% των μαθητών είχαν ακούσει περιστατικά cyberbullying μέσω Internet στο σχολείο ή στο φιλικό περίγυρο, ενώ το 52,8% δεν είχαν ακούσει περιστατικά. Το 27,2% των θυμάτων το έχουν πει σε κάποιο φίλο τους, το 15,1% δεν το έχουν πει σε κανέναν, το 7,5% το έχουν πει στους γονείς τους, το 5,3% το έχουν πει σε κάποιον άλλο, το 1,8% το έχουν πει στον εκπαιδευτικό, ενώ το 0,7% σε

κάποιον ενήλικο στο σχολείο. Το 22,8% των μαθητών ανέφεραν ότι το cyberbullying έχει τις ίδιες επιδράσεις στο θύμα σε σύγκριση με το παραδοσιακό bullying, ενώ το 22,1% πίστευαν ότι έχει πιο σοβαρές επιδράσεις στο θύμα. Επίσης, το 30% των μαθητών πίστευαν ότι έχει μικρότερη επίδραση στο θύμα και το 23,7% δεν ξέρει. Το 23% των μαθητών απάντησαν ότι δεν ξέρουν τον θύτη, το 3,5% ότι δεν είναι από το σχολείο τους και λίγοι απάντησαν ότι ανήκει σε μια άλλη τάξη. Σχετικά με την απαγόρευση χρήσης του Internet στο σχολείο ως τρόπος αποφυγής του cyberbullying, το 20,8% των μαθητών απάντησαν ότι οι cyber-θύτες θα χρησιμοποιήσουν κρυφά το Internet στο σχολείο, το 70,9% ότι θα το χρησιμοποιήσουν μετά το σχολείο, το 6,4% ενέκρινε την απαγόρευση του Internet στο σχολείο.

Σύμφωνα με την έρευνα που πραγματοποιήθηκε στη Θεσσαλονίκη από τη μη-κυβερνητική οργάνωση N.E.O.I (2009) που αναφέρει το άρθρο της καθημερινής, σε δείγμα 422 παιδιών ηλικίας 13-18 ετών προέκυψαν τα εξής: το 16% από τα αγόρια ηλικίας 13-18 ετών δήλωσε ότι έχουν πέσει θύματα cyberbullying, το 9% δήλωσε ότι η πράξη έγινε μέσα από ιστοσελίδα κοινωνικής δικτύωσης (Facebook, Twitter), το 6% δήλωσε ότι έγινε μέσω Instant Messaging Services και το 2% από το κινητό τους τηλέφωνο. Το 2% είχαν δεχθεί εκφοβισμό με δημοσίευση στο διαδίκτυο προσωπικών τους φωτογραφιών, το 11% αποκάλυψαν γεγονότα προσωπικού ενδιαφέροντος και ένα 3,5% δήλωσε ότι έγινε με χυδαίο λεξιλόγιο. Το 10% των αγοριών απάντησε θετικά στην ερώτηση εάν έχουν εκφοβίσει μέσω διαδικτύου ή με τη χρήση άλλων νέων τεχνολογιών κάποιον συμμαθητή, φίλο ή γνωστό τους. Το 42% απάντησε ότι, ξέρουν ή έχουν ακούσει για κάποιον γνωστό που έχει πέσει θύμα εκφοβισμού μέσω διαδικτύου. Όσον αφορά τα κορίτσια, φαίνεται το ποσοστό να είναι πιο ψηλό, με ένα 22% να έχει πέσει θύμα cyberbullying και ένα 9% να δηλώνει ότι γνώριζε τον cyber-θύτη. Οι λόγοι για τους οποίους ωθείται κάποιος να κάνει cyberbullying είναι: το 13% γίνεται για λόγους εκδίκησης, το 31% για να γελάσουνε και ένα 56% για δυσφήμιση. Ανησυχητικό στοιχείο, σύμφωνα με την οργάνωση, είναι ότι τόσο οι εκπαιδευτικοί όσο και οι γονείς δεν μαθαίνουν για την πλειονότητα των περιστατικών εκφοβισμού που λαμβάνουν χώρα, καθώς ένα μεγάλο ποσοστό παιδιών, που είχαν εμπειρίες εκφοβισμού, δεν το αναφέρουν εξαιτίας του φόβου τους μήπως τα πράγματα χειροτερέψουν ή μήπως τους απαγορευτεί ή περιοριστεί η χρήση των αγαπημένων τους ηλεκτρονικών μέσων.

Σύμφωνα με την Τσίτσικα (2014), οι ανήλικοι έφηβοι μεταξύ 9-16 ετών έχουν περισσότερες πιθανότητες να πέσουν θύματα σεξουαλικής κακοποίησης, το 20% των παιδιών που χρησιμοποιούν το διαδίκτυο προσεγγίζονται κάποια στιγμή από παιδόφιλους, ενώ 1 στους 3 χρήστες του διαδικτύου έχει εκτεθεί ακουσίως σε πορνογραφία είτε μέσω μηνυμάτων είτε

μέσω διαφημίσεων, το 19,5% των εφήβων δήλωσαν ότι, κάνουν χρήση ιστοσελίδων πορνογραφικού περιεχομένου, το 54% δήλωσαν ότι έχουν προφίλ σε δίκτυα κοινωνικής δικτύωσης και μάλιστα δήλωσαν ψευδώς μεγαλύτερη ηλικία, το 12% των παιδιών εμφανίζουν τη διεύθυνση του σπιτιού ή το τηλέφωνο τους στο προφίλ τους και τέλος, το 20% δήλωσε ότι έχει περισσότερους από 300 ηλεκτρονικούς φίλους.

Σύμφωνα με την έρευνα που πραγματοποιήθηκε στη Θεσσαλονίκη από το μη κερδοσκοπικό οργανισμό “Νέοι Ευρωπαίοι Οργανωμένοι Ικανοί” (2011) που αναφέρει το άρθρο της καθημερινής, σε δείγμα 422 μαθητών και με εύρος ηλικίας 13 έως 18 χρόνων διαπιστώθηκε ότι, το 16% των ερωτηθέντων παιδιών απάντησαν πως είχαν πέσει θύματα εκφοβισμού μέσω διαδικτύου. Το ποσοστό φθάνει το 22% στα κορίτσια, ενώ τουλάχιστον ένα στα δέκα αγόρια απάντησε πως έχει εκφοβίσει και το ίδιο μέσω internet κάποιον συμμαθητή, φίλο ή γνωστό του. Επίσης, από την έρευνα προκύπτει πως το 32% των παιδιών που έπεσαν θύματα, ανέφεραν πως αυτό έγινε μέσω της δημοσίευσης προσωπικών τους φωτογραφιών, το 11% πως οι δράστες αποκάλυψαν γεγονότα προσωπικού ενδιαφέροντος, ενώ το 3,5% ανέφεραν πως γράφτηκαν σε βάρος τους υβριστικά σχόλια. Ενδιαφέρον στοιχείο αποτελεί επίσης, το γεγονός ότι ο εκφοβισμός ξεκινά από πολύ μικρή ηλικία. Χαρακτηριστικό είναι πως, το 18% των παιδιών που έπεσαν θύματα ήταν 13 ετών, το 11% ήταν 14 ετών και το 16% ήταν 15 ετών.

Σύμφωνα με την έρευνα του 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου Ε.Ε.Μ.Δ.Ε.Δ (2009) στην Κω, προέκυψε ότι, το 14,7% του δείγματος είχε δεχτεί παρενόχληση μέσω του Διαδικτύου. Από αυτό το ποσοστό, το 15,2% ήταν αγόρια και το 19,5% κορίτσια. Επιπλέον, δεν βρέθηκε αξιόλογη διαφορά ως προς το μέσο όρο ηλικίας μεταξύ όσων εφήβων βίωσαν το cyberbullying και όσων όχι. Αριθμητικά συχνότερη ήταν η αναφορά από 17χρονους που ανέφεραν το γεγονός, όμως εξίσου πιθανό ήταν να το αναφέρουν και 14χρονοι που πλοηγούνται στο Διαδίκτυο.

Σύμφωνα με την έρευνα που πραγματοποιήθηκε για λογαριασμό της ευρωπαϊκής δράσης “Safe Net Home” (2010) που αναφέρει το άρθρο της Γκολέμη, σε 450 μαθητές διαπιστώθηκε ότι, το 54% εξ’ αυτών έχουν υπάρξει θύματα ηλεκτρονικού εκφοβισμού και πάνω από το ¼ έχει δεχθεί έντονη παρενόχληση και εκβιασμό. Παράλληλα, το 40% των θυμάτων δε γνώριζαν ποιος τους παρενοχλούσε ηλεκτρονικά. Τα μέσα που χρησιμοποιούν οι νέοι θύτες είναι η ηλεκτρονική αλληλογραφία, τα άμεσα μηνύματα, οι ομάδες κοινωνικής δικτύωσης (όπως το Facebook, το Twitter κ.ά.), τα chat rooms, οι ιστοσελίδες και τα κινητά τηλέφωνα.

Σε άλλες περιπτώσεις, ο θύτης ενδέχεται να έχει παρεισφρήσει στην ηλεκτρονική αλληλογραφία του θύματος και να τη χρησιμοποιεί εναντίον του με σκοπό να βλάψει την εικόνα και τις φιλίες του. Άλλες μορφές του ηλεκτρονικού σχολικού εκφοβισμού είναι η έκθεση προσωπικών πληροφοριών και φωτογραφιών του θύματος σε άλλους, χωρίς την έγκρισή του και ο αποκλεισμός του από ηλεκτρονικές ομάδες συζήτησης (chat rooms). Οι cyber-θύτες συνήθως προέρχονται από οικογένειες με εχθρικούς, απορριπτικούς και αδιάφορους γονείς. Οι κανόνες πειθαρχίας στην οικογένεια είναι συνήθως ασταθείς, κάτι που διδάσκει στα παιδιά πως η βία και η επιθετικότητα αποτελούν λύση στα προβλήματά τους.

Σύμφωνα με την έρευνα της Αβδελίδου (2012) σε δείγμα 463 μαθητών ηλικίας 16-17 ετών στην περιφέρεια Αττικής βρέθηκε ότι, υπήρξε παρενόχληση μέσω διαδικτύου με ποσοστό για τα θύματα 30,7% και για τους θύτες 20,4%. Διαφορά ως προς το φύλο ήταν: θύματα 30% ίδια για τα αγόρια και τα κορίτσια, ενώ οι θύτες ήταν 28% για τα αγόρια και 13% για τα κορίτσια. Όσον αφορά το διαδικτυακό εκφοβισμό/θυματοποίηση διαπιστώθηκε ότι, το 44,8% ήταν θύτες και το 58,4% ήταν θύματα.

Σε έρευνα πραγματοποιήθηκε στη Λάρισα των Γιαννακάκη και Κολοκοτρώνη (2012) σε μαθητές της Α', Β' και Γ' λυκείου διαπιστώθηκε ότι, σχεδόν όλοι δήλωσαν ότι μπορεί να αναστατωθούν αν δουν τον εαυτό τους στο διαδίκτυο χωρίς τη συναίνεση τους. Οι μαθητές είχαν εμπλακεί σε περιστατικά cyberbullying ξεκινώντας, χάριν αστειότητας, με τη χρήση κινητού τηλεφώνου. Μερικοί μαθητές δεν είχαν συνειδητοποιήσει ότι, προωθώντας βίντεο ή φωτογραφίες (Facebook, YouTube) θα είχαν απρόσμενες συνέπειες για το θύμα. Το 70% πιστεύει (βάση ερωτηματολογίου) πως κινδυνεύει να πέσει θύμα μόνον αυτός που δεν προσέχει ή προκαλεί με τη συμπεριφορά του στο διαδίκτυο. Προέκυψε έλλειμμα επικοινωνίας μεταξύ των γονέων και εφήβων, καθώς οι μαθητές δήλωσαν, με συντριπτική πλειονότητα, πως δε μίλησαν ή δε θα μιλήσουν στους γονείς τους για περιστατικά cyberbullying.

Σύμφωνα με τη έρευνα της EU NET ADB (2011-12) σε 13.284 εφήβους ηλικίας 14-17 ετών (αντιπροσωπευτικό δείγμα από κάθε χώρα), που πραγματοποιήθηκε σε Ελλάδα, Γερμανία, Ολλανδία, Ισλανδία, Πολωνία, Ρουμανία και Ισπανία διαπιστώθηκαν τα εξής: το 63% των παιδιών επικοινωνούν με αγνώστους online, το 45,7% επικοινωνούν με αγνώστους και συναντήθηκαν face to face με πρόσωπο το οποίο συνάντησαν πρώτη φορά στο διαδίκτυο, το 21,9% δήλωσαν ότι, είχαν δεχθεί cyberbullying, το 92% έχει τουλάχιστον έναν λογαριασμό

σε κάποιο δίκτυο κοινωνικής δικτύωσης, το 39,4% ξοδεύει 2 ώρες στην καθημερινότητα σε δίκτυα κοινωνικής δικτύωσης και το 5,9% τζογάρουν online.

Η έρευνα των Αντωνιάδου και Κόκκινου (2013) πραγματοποιήθηκε στην Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης και Νοτίου Αιγαίου, σε δείγμα 429 μαθητών, εκ των οποίων το 29% ήταν μαθητές των τάξεων Ε΄, ΣΤ΄, το 34% μαθητές των τριών τάξεων γυμνασίου και το 37% μαθητές του λυκείου. Αναφορικά με την κυβερνο-θυματοποίηση, τα παιδιά με υψηλότερα περιστατικά εμφανίζονται στο γυμνάσιο με 1,41%, ακολουθούν οι μαθητές λυκείου με 1,27%, ενώ λιγότερο συχνή ήταν η συμμετοχή των μαθητών της Ε΄ και ΣΤ΄ δημοτικού με 1,18%. Σχετικά με την περίπτωση του κυβερνο-εκφοβισμού, υψηλότερη ήταν η συμμετοχή των μαθητών γυμνασίου με 1,51%, λιγότερο συχνή των μαθητών λυκείου με 1,28%, ενώ σπανιότερη συμμετοχή είχαν οι μαθητές δημοτικού με 1,14%. Αναφορικά με τη σύγκριση των δυο φύλων, έδειξε ότι, στο δημοτικό τα αγόρια συμμετείχαν συχνότερα με 1,25% έναντι των κοριτσιών με 1,12%, στο γυμνάσιο τα αγόρια με 1,72%, ενώ τα κορίτσια 1,24% και τέλος, στο λύκειο δε βρέθηκε να διαφοροποιείται η συμμετοχή των μαθητών. Συνεπώς, από τα αποτελέσματα της έρευνας προκύπτει ότι, ο κυβερνο-εκφοβισμός αποτελεί ένα υπαρκτό φαινόμενο σε μαθητές προεφηβικής και εφηβικής ηλικίας.

Σε μια πρόσφατη μελέτη των Μπότσαρη & Καραγιάννη (2013) σε δείγμα 396 μαθητών από όλες τις τάξεις του γυμνασίου διαπιστώθηκε ότι: όσον αφορά τη συχνότητα σύνδεσης στο Internet, το 55% συνδέεται στο Internet κάθε μέρα, το 28,5% συνδέεται τρεις με τέσσερις φορές την εβδομάδα και το 16,5% μια φορά την εβδομάδα. Όσον αφορά τον τόπο από όπου συνδέονται στο διαδίκτυο, το 98,6% από το σπίτι, το 1,7% από Internet cafes και το 4% από άλλο μέρος. Σχετικά με το πόσες ώρες συνδέονται την ημέρα στο διαδίκτυο, απάντησαν το 34,7% μια με τρεις ώρες την ημέρα, το 29,5% μια ώρα την ημέρα, το 22,8% μισή ώρα την ημέρα και το 13% πάνω από τρεις ώρες την ημέρα. Σε γενικές γραμμές, αναφορικά με το φύλο, τα αγόρια ανέφεραν συχνότερη ανάμειξη σε cyberbullying, είτε ως θύματα είτε ως θύτες από ότι τα κορίτσια. Από στατιστικής άποψης, αυτή η διαφορά δεν είναι αξιοσημείωτη. Ο τρόπος ανατροφής της οικογένειας σχετικά με το cyberbullying ήταν: 85 μαθητές είχαν αμελείς γονείς, 67 μαθητές είχαν αυταρχικούς γονείς, 140 μαθητές είχαν φυσιολογικούς γονείς και 95 μαθητές είχαν επιεικείς γονείς. Οι μαθητές με αυταρχικούς και αδιάφορους γονείς ανέφεραν υψηλότερα επίπεδα cyber-θυματοποίησης από ότι οι μαθητές με επιεικείς ή φυσιολογικούς γονείς. Η πλειονότητα των παιδιών που ανέφεραν περιστατικά cyber-θυματοποίησης ήταν: το 80,7% -περισσότερο τα κορίτσια από ότι τα αγόρια- ανέφεραν περιστατικά σε φίλους, το 49,4% σε γονείς και μόνο το 32% σε εκπαιδευτικούς.

Αξιοσημείωτο επίσης, είναι ότι, 4% των μαθητών δεν ανέφεραν καθόλου το γεγονός. Οι μαθητές οι οποίοι ανέφεραν περιστατικά cyber-θυματοποίησης στους γονείς τους, έδειξε ότι το 46% προερχόταν από φυσιολογικούς γονείς, το 28,2% είχαν επιεικείς γονείς, 12,4% είχαν αμελείς γονείς και το 11,8% είχαν αυταρχικούς γονείς. Το μορφωτικό επίπεδο των γονέων δεν επηρεάζει, αφού δεν παρατηρήθηκαν αξιοσημείωτες διαφορές στο cyberbullying. Τέλος, ο ρόλος του φυσιολογικού τρόπου ανατροφής είναι ίσως ιδιαίτερης σημασίας σε ένα άλλο επίπεδο, όπου υπάρχει αυξημένη πιθανότητα τα παιδιά φυσιολογικής ανατροφής να πληροφορήσουν τους γονείς για περιστατικά cyberbullying, ζητώντας από τους γονείς βοήθεια ώστε να το αντιμετωπίσουν.

Το σχολικό έτος 2013-14 οι μαθητές της Α2 γυμνασίου του Ν. Μαγνησίας πραγματοποίησαν μία έρευνα στο γυμνάσιο της Αγρίας, στην οποία συμμετείχαν 155 μαθητές. Από τα αποτελέσματα διαπιστώθηκε ότι, οι μαθητές έδειξαν ότι έχουν λάβει κάποια μηνύματα στο διαδίκτυο που τους έκαναν να φοβηθούν, σε ποσοστό 1% αρκετές φορές, 4% μερικές φορές, 15% μια ή δυο φορές και 81% δεν συνέβη ποτέ αυτό. Στη συνέχεια, στο αν κοινοποίησε κάποιος/α στο διαδίκτυο προσωπικά στοιχεία σου χωρίς την άδεια σου, απάντησαν 1% αρκετές φορές, 1% μερικές φορές, 12% μια με δυο φορές και 86% δε συνέβη ποτέ. Τέλος, οι περισσότεροι από τους μισούς σε ποσοστό 60% γνώριζαν κάποιο συμμαθητή ή συμμαθήτρια που είχε δεχτεί ηλεκτρονικό εκφοβισμό, έναντι 40% που δεν γνώριζαν.

Σε έρευνα του EUNETADB (2013) που αναφέρει σε άρθρο της η Σβώλου, τα Ελληνόπουλα κατακτούν τη δεύτερη θέση στην Ευρώπη στο διαδικτυακό εκφοβισμό. Πρωταθλήτρια Ευρώπης αναδεικνύεται η Ρουμανία, με ποσοστό 37,3% του εφηβικού πληθυσμού να έχει πέσει θύμα e-εκφοβισμού, ενώ η Ελλάδα κατακτά το «αργυρό μετάλλιο της ντροπής» με ποσοστό 26,8%. Στην Ελλάδα, περισσότεροι από ένας στους τέσσερις νέους έχουν υποστεί διαδικτυακό εκφοβισμό και οι μισοί από αυτούς αναφέρουν ότι επηρεάστηκαν αρνητικά από το γεγονός. Ακόμα, το πιο ανησυχητικό είναι το ότι, οι Έλληνες γονείς έχουν πλήρη άγνοια για τους ηλεκτρονικούς κινδύνους που περιτριγυρίζουν τα παιδιά τους. Ειδικά σε ότι αφορά την διαδικτυακή αποπλάνηση, τα ευρήματα σοκάρουν καθώς δείχνουν πως το 72% των γονιών δεν έχει ιδέα ότι το παιδί τους κάνει ηλεκτρονικές γνωριμίες με αγνώστους και συναντά αυτούς τους αγνώστους στο φυσικό κόσμο, ενώ το 61% των γονιών παίρνει όρκο πως το παιδί του ποτέ δεν έχει συναντηθεί με άτομα που γνωρίζει μέσω του διαδικτύου. Πιο επιρρεπή στο cyberbullying είναι τα κορίτσια, ενώ ο διαδικτυακός εκφοβισμός επεκτείνεται και σε μεγαλύτερες ηλικίες, εξηγεί η Τσίτσικα.

Μέρος Β': Μεθοδολογία Έρευνας

Κεφάλαιο 1^ο:

Μεθοδολογία

1.1 Εισαγωγή

Η διερεύνηση του φαινομένου του cyberbullying, το οποίο επηρεάζει τις ελληνικές οικογένειες με παιδιά στην εφηβική ηλικία, πραγματοποιήθηκε μέσω της ποιοτικής έρευνας με ποσοτικές και ποιοτικές μεθόδους ανάλυσης σε ένα δείγμα εφήβων και των γονέων τους.

Στη συνέχεια, γίνεται περιγραφή της μεθοδολογίας που ακολουθήθηκε για να ολοκληρωθεί η έρευνα, όπως ο προβληματισμός, ο σκοπός και οι στόχοι, τα ερευνητικά ερωτήματα, ο σχεδιασμός της, το δείγμα, τα μέσα συλλογής των δεδομένων, η περιγραφή της διαδικασίας καθώς και η ανάλυση των δεδομένων σε πίνακες κατανομής και γραφήματα.

1.2 Προβληματισμός, στόχοι και ερευνητικά ερωτήματα

Η σημερινή γενιά των νέων παιδιών μεγαλώνει σ' ένα ψηφιακό κόσμο και είναι εξοικειωμένοι με τα σύγχρονα συστήματα από πολύ μικρή ηλικία, εν αντιθέσει με τους γονείς οι οποίοι, τις περισσότερες των περιπτώσεων, είναι ηλεκτρονικά αναλφάβητοι. Οι γονείς, μη γνωρίζοντας τους κινδύνους που υποβόσκουν στο διαδίκτυο, αφήνουν ελεύθερα τα παιδιά τους να σερφάρουν χωρίς οι ίδιοι να παρακολουθούν τις διαδικτυακές δραστηριότητες αυτών (O'Keeffe και συν. 2011; Sasson και συν. 2014).

Σκοπός της έρευνας τέθηκε να διερευνηθεί το πώς αντιλαμβάνεται και βιώνει η ελληνική οικογένεια με ένα παιδί στην εφηβεία το cyberbullying, συγκεντρώνοντας τις απόψεις από όλα τα μέλη της, παιδιά και γονείς.

Επιμέρους στόχοι ήταν να προσδιοριστεί το πόσο εύλωτα είναι τα μέλη της οικογένειας στις αρνητικές εμπειρίες του διαδικτύου, αντλώντας στοιχεία από τις απόψεις γονέων και εφήβων πάνω στο συγκεκριμένο θέμα.

Παράλληλα επιχειρείται μέσω της εργασίας να αναγνωριστεί το προφίλ ενός cyber-θύτη και ενός cyber-θύματος, όπως αυτό γίνεται αντιληπτό από γονείς και παιδιά στο δείγμα ατόμων της έρευνας, ενώ ταυτόχρονα, να καταγραφούν και να παρουσιαστούν οι εμπειρίες και οι αντιλαμβανόμενες συνέπειες του φαινομένου στα μέλη της οικογένειας.

Ειδικότερα, τα ερευνητικά ερωτήματα που επιχειρείται να απαντηθούν στα πλαίσια της ερευνητικής εργασίας είναι τα εξής:

ΑΞΟΝΑΣ Α΄: ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΧΡΗΣΗΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΗ ΚΑΙ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ

- 1) Τα μέλη της οικογένειας διαθέτουν ηλεκτρονικό υπολογιστή και πρόσβαση στο διαδίκτυο;
- 2) Ποιο είναι το επίπεδο γνώσεων των μελών της οικογένειας αναφορικά με τη χρήση των ηλεκτρονικών υπολογιστών και του διαδικτύου;
- 3) Πόσο χρόνο περνούν τα μέλη της οικογένειας στο internet στην καθημερινότητα τους και ποιες online δραστηριότητες κάνουν;

ΑΞΟΝΑΣ Β΄: ΓΝΩΣΕΙΣ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟ CYBERBULLYING

- 4) Ποιες είναι οι γνώσεις των μελών της οικογένειας ως προς το cyberbullying;

ΑΞΟΝΑΣ Γ΄: ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ CYBERBULLYING

- 5) Τα μέλη της οικογένειας έχουν κάνει ηλεκτρονικές φιλίες με αγνώστους με τους οποίους αντάλλαξαν προσωπικά στοιχεία;

ΑΞΟΝΑΣ Δ΄: ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ CYBERBULLYING

- 6) Τα μέλη της οικογένειας θεωρούν ότι το φύλο επηρεάζει τη διενέργεια cyberbullying αλλά και τη θυματοποίηση;
- 7) Ποια χαρακτηριστικά είναι εκείνα που χαρακτηρίζουν τους cyber-θύτες και τα cyber-θύματα;
- 8) Γνωρίζουν τα μέλη της οικογένειας ποιες από τις δυο μορφές προκαλεί περισσότερο ζημιά και ποιες οι συνέπειες για κάποιον που το βιώνει;
- 9) Γνωρίζουν τα μέλη της οικογένειας τους όρους που σχετίζονται με το cyberbullying;

ΑΞΟΝΑΣ Ε΄: CYBERBULLYING ΩΣ ΘΥΜΑ

- 10) Τα μέλη της οικογένειας έχουν υποπέσει στην αντίληψη τους να έχουν υπάρξει θύματα του cyberbullying;
- 11) Ποια ήταν η ηλικία τους, η χρονική διάρκεια και η μορφή επίθεσης;
- 12) Ποιο ήταν ο θύτης και ποια τα συναισθήματα τους;
- 13) Ποιες είναι οι απόψεις των μελών της οικογένειας σχετικά με το αν θα πρέπει τα θύματα να μοιραστούν την αρνητική εμπειρία με ένα τρίτο πρόσωπο; Και αν όχι, για ποιους λόγους δεν αναφέρουν το περιστατικό;

14) Γνωρίζουν τα μέλη της οικογένειας κάποιον-α άλλο που να έχει πέσει θύμα τέτοιας συμπεριφοράς και τι είδους εκφοβισμό βίωσε;

ΑΞΟΝΑΣ ΣΤ': CYBERBULLYING ΩΣ ΘΥΤΗΣ

15) Συμπεριφέρθηκαν ποτέ τα μέλη της οικογένειας με τρόπο απρεπή σε κάποιον άλλο-η στο διαδίκτυο;

16) Ποια ήταν η ηλικία τους και ποιο ήταν το πρόσωπο της επίθεσης;

17) Με ποιο τρόπο έγινε η επίθεση και ποιοι οι λόγοι που τους οδήγησαν σ' αυτή την πράξη;

18) Γνωρίζουν τα μέλη της οικογένειας κάποιον-α άλλο που να έχει συμπεριφερθεί απρεπώς στο διαδίκτυο και αν ναι, ποιο είναι το φύλο του συγκεκριμένου προσώπου;

ΑΞΟΝΑΣ Ζ': CYBERBULLYING ΓΙΑ ΓΟΝΕΙΣ

19) Έχουν αντιληφθεί οι γονείς να έχει υπάρξει το παιδί τους θύμα του cyberbullying;

20) Πώς οι γονείς αντιληφθήκανε την επίθεση; Ποια μορφή επίθεσης χρησιμοποιήθηκε και ποιο ήταν το πρόσωπο της επίθεσης;

21) Έχουν αντιληφθεί οι γονείς να έχει υπάρξει το παιδί τους θύτης του cyberbullying;

22) Πώς οι γονείς αντιληφθήκανε την επίθεση; Ποια μορφή επίθεσης χρησιμοποιείσαι το παιδί τους;

ΑΞΟΝΑΣ Η': ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΣΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ ΚΑΙ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΑΠΟΤΡΟΠΗΣ ΚΑΙ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΑΠΟ ΓΟΝΕΙΣ

23) Ποιες είναι οι γνώσεις των μελών της οικογένειας σχετικά με την ασφαλή πλοήγηση στο διαδίκτυο;

24) Με ποιο τρόπο θα αντιδρούσαν οι γονείς αν ανακαλύπτανε ότι το παιδί τους ήταν θύμα ή θύτης του cyberbullying;

25) Έχουν βάλει οι γονείς γονεϊκή επίβλεψη – κανόνες για τη χρήση του internet;

26) Τί πρέπει να κάνουν τα μέλη της οικογένειας σε περίπτωση που πέσουν θύματα του cyberbullying;

27) Γνωρίζουν τα μέλη της οικογένειας τους κινδύνους που ενέχει το internet;

1.3 Ερευνητικός σχεδιασμός

Η παρούσα διπλωματική εργασία προκειμένου να υλοποιηθεί βασίστηκε σε δυο βασικά μέρη: το θεωρητικό και το ερευνητικό μέρος της. Ως προς το θεωρητικό μέρος, επιλέχθηκε το θέμα

της εργασίας, το οποίο είναι: «Διαδικτυακός εκφοβισμός σε εφήβους και ο ρόλος της οικογένειας» και στη συνέχεια, έγινε η σχετική βιβλιογραφική διερεύνηση του θέματος, η οποία αποτελεί το θεωρητικό υπόβαθρο όλης της εργασίας. Ως προς το ερευνητικό μέρος, αρχικά επιλέχθηκαν ο σκοπός και οι επιμέρους στόχοι της έρευνας, στη συνέχεια καθορίστηκαν το δείγμα που απευθύνεται η έρευνα και τα μέσα συλλογής δεδομένων που χρησιμοποιήθηκαν.

Για τη διερεύνηση των παραπάνω ερωτημάτων επιλέχθηκε να διενεργηθεί μια ποιοτική έρευνα με ποσοτικές και ποιοτικές μεθόδους ανάλυσης με τη χορήγηση αυτοσχέδιου ερωτηματολογίου με κλειστές και ανοιχτές ερωτήσεις, σε εφήβους και τους γονείς τους, στην περιοχή του Νομού Αττικής.

Η επιλογή της χρήσης ερωτηματολογίων προτιμήθηκε έναντι άλλων ερευνητικών μεθόδων, όπως οι συνεντεύξεις ή ημι-δομημένες συνεντεύξεις, καθώς με αυτό τον τρόπο η συμμετοχή του ερευνητή είναι περιορισμένη και οι απαντήσεις των συμμετεχόντων, όπως παρατηρούν και οι Verman και Kanka (2004), μπορεί να είναι περισσότερο αντικειμενικές, εκφράζοντας τις πραγματικές τους στάσεις και αντιλήψεις, χωρίς την επιρροή του ερευνητή.

Για τη διεξαγωγή της έρευνας, επιλέχθηκε να αξιοποιηθούν τόσο κλειστές όσο και ανοιχτές ερωτήσεις, προκειμένου να καταστεί δυνατή η συλλογή ποσοτικών και ο εμπλουτισμός του με ποιοτικά στοιχεία, καθώς τα ποιοτικά στοιχεία μπορούν να δώσουν μια καλύτερη αποτύπωση των πτυχών ενός φαινομένου, ενώ τα ποσοτικά στοιχεία μπορούν να παρέχουν μια καλύτερη αποτύπωση της γενικής τάσης για ένα φαινόμενο από την εξέταση ενός δείγματος, υποπληθυσμού του συνολικού πληθυσμού στόχου (Cohen, Manion & Morrison, 2008).

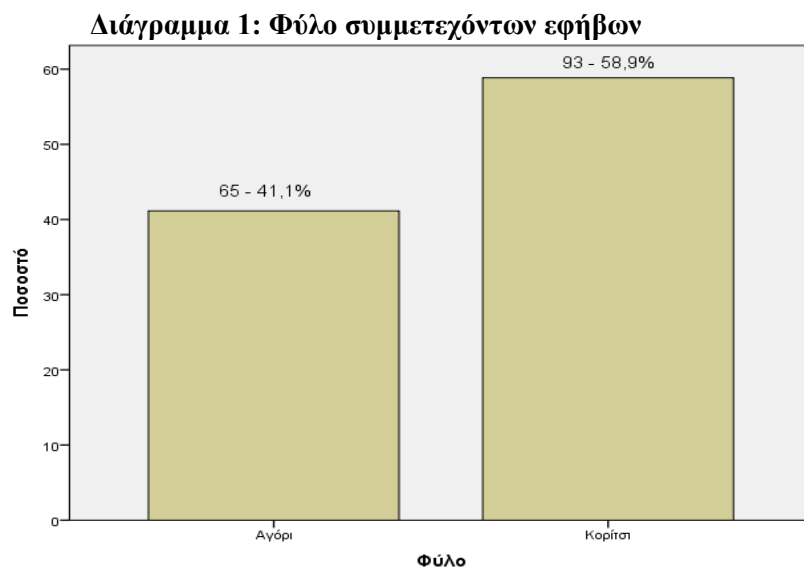
Εξάλλου, η τυποποίηση των στοιχείων που συλλέγονται, η δυνατότητα προσέγγισης μεγάλου μέρους του πληθυσμού και η επιδεκτικότητα των στοιχείων σε στατιστικές μεθόδους ανάλυσης καθιστούν την ποσοτική ως την πιο διαδεδομένη μορφή εμπειρικής έρευνας (Κυριαζή, 2002).

Για την εξασφάλιση της εγκυρότητας και της αξιοπιστίας των ερευνητικών εργαλείων που χρησιμοποιήθηκαν διενεργήθηκε πιλοτική έρευνα σε δείγμα 10 γονέων και εφήβων. Μέσω της πιλοτικής έρευνας προσδιορίστηκε η επαναληπτική αξιοπιστία (test retest) των ερευνητικών εργαλείων, με τον υπολογισμό των συσχετίσεων των απαντήσεων των συμμετεχόντων σε δύο διαφορετικές χρονικές στιγμές, ενώ ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες

να σημειώσουν και οποιεσδήποτε παρατηρήσεις στο σχεδιασμό των ερωτηματολογίων και των ερωτήσεων προκειμένου να εξακριβωθεί και η εγκυρότητα του ερωτηματολογίου (Rosenthal & Rosnow, 1991).

1.4 Δείγμα

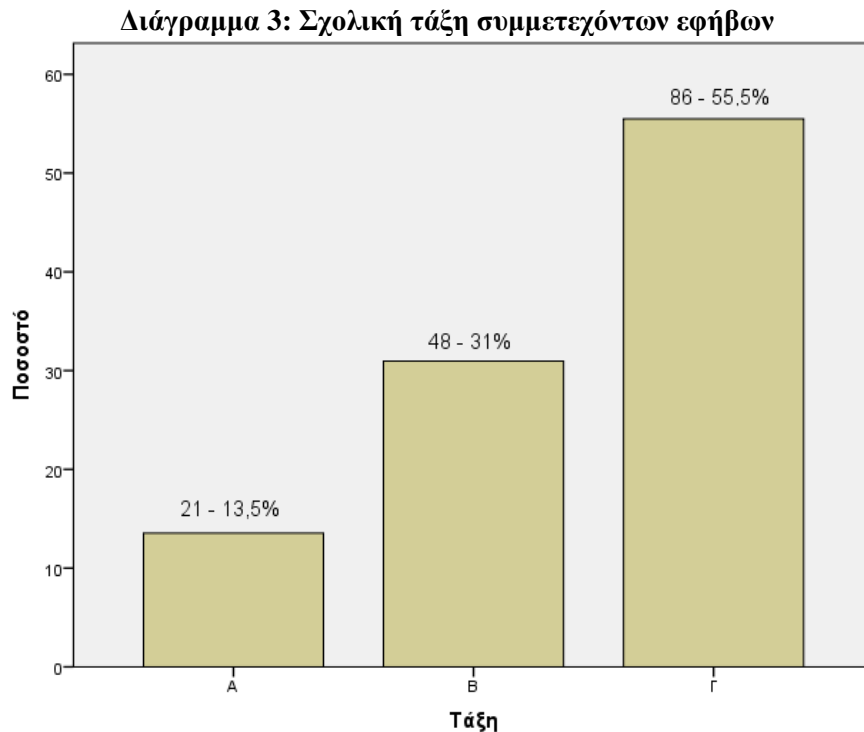
Οι έφηβοι που συμμετείχαν στην έρευνα ήταν 65 τα αγόρια (ποσοστό 41,1%) και 93 τα κορίτσια (ποσοστό 58,9%). Στο σύνολό τους ήταν 158 μαθητές και μαθήτριες (Διάγραμμα 1).

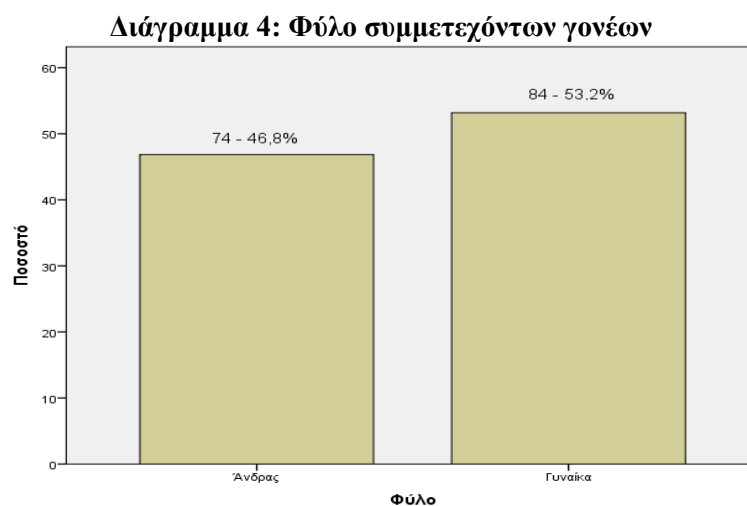
Η μέση ηλικία των μαθητών κυμαινόταν μεταξύ 12 και 16, με σχεδόν τους μισούς (43,9%) να είναι ηλικίας 15 ετών (Διάγραμμα 2).

Ως προς το εκπαιδευτικό τους προφίλ, οι 21 (ποσοστό 13,5%) ήταν μαθητές της Α' Γυμνασίου, 48 (31%) μαθητές της Β' Γυμνασίου, με την πλειονότητα των παιδιών να παρακολουθεί την Γ' Γυμνασίου σε αριθμό 86 (55,5%) (Διάγραμμα 3).

Αντίστοιχα για τους γονείς οι οποίοι συμμετείχαν τελικά στην έρευνα, ήταν ισόποσα μοιρασμένοι καθώς οι άνδρες ήταν 74 (ποσοστό 46,8%) και οι γυναίκες 84 (ποσοστό 53,2%) (Διάγραμμα 4).

Σε ότι αφορά την ηλικία τους η μέση ηλικία ήταν 42,9 έτη, ενώ η ελάχιστη ηλικία ήταν 32 έτη και η μέγιστη 62. Επίσης, υπήρξαν και 10 γονείς οι οποίοι δεν έδωσαν απάντηση (Πίνακας 1).

Πίνακας 1: Περιγραφικά στοιχεία ηλικίας συμμετεχόντων γονέων

	N	Ελάχιστο	Μέγιστο	Μέσος Όρος	Τυπ. απόκλιση
Ηλικία	148	32,00	62,00	42,9257	5,45119
	148				

Σχετικά με το μορφωτικό τους επίπεδο σχεδόν το 47% ήταν μέχρι απόφοιτοι λυκείου, ενώ το 32,3% έχει λάβει τριτοβάθμια εκπαίδευση (Πίνακας 2).

Πίνακας 2: Μορφωτικό επίπεδο γονέων

	Συχνότητα N	Ποσοστό %
Πρωτοβάθμια εκπαίδευση	5	3,2
Δευτεροβάθμια εκπαίδευση	69	43,7
Μεταδευτεροβάθμια εκπαίδευση	31	19,6
Τριτοβάθμια εκπαίδευση	39	24,7
Μεταπτυχιακές σπουδές	11	7,0
Διδακτορικές σπουδές	1	,6
Χωρίς απάντηση	2	1,3
Σύνολο	158	100,0

Σχεδόν οι μισοί από τους γονείς (47,5%) ήταν ιδιωτικοί υπάλληλοι, ενώ το 1,3% ήταν συνταξιούχοι και το 4,4% δήλωσαν άνεργοι. Υπήρξε και ένα ποσοστό 1,9% οι οποίοι επέλεξαν «άλλο» χωρίς όμως να διευκρινίσουν περισσότερο τις απαντήσεις τους (Πίνακας 3).

Πίνακας 3: Επάγγελμα γονέων

	Συχνότητα N	Ποσοστό %
Δημόσιος υπάλληλος	27	17,1
Ιδιωτικός υπάλληλος	75	47,5
Ελεύθερος επαγγελματίας	24	15,2
Οικιακά	20	12,7
Συνταξιούχος	2	1,3
Άνεργος	7	4,4
Άλλο	3	1,9
Σύνολο	158	100,0

Επίσης, διαπιστώθηκε ότι η πλειονότητα των οικογενειών είχε δύο παιδιά (60,3%), ένα παιδί σε ποσοστό (30,38%), ενώ το (9,49%) είχε τρία παιδιά (Πίνακας 4).

Πίνακας 4: Αριθμός παιδιών

	Συχνότητα N	Ποσοστό %
1 παιδί	48	30,38
2 παιδιά	95	60,13
3 παιδιά	15	9,49
Σύνολο	158	100,0

1.5 Μέσα συλλογής των δεδομένων

Η διενέργεια της έρευνας πραγματοποιήθηκε σε αρκετά στάδια μέχρι την ολοκλήρωσή της. Αρχικά εντοπίστηκε και αναλύθηκε πλήθος αντίστοιχων ερευνών που πραγματοποιήθηκαν στην Ελλάδα (“Νέοι Ευρωπαίοι Οργανωμένοι Ικανοί”, 2009), (EUNET ADB, 2014), (Τσίτσικα, 2014), (Αντωνιάδου και συν., 2013), (Μπότσαρη και συν., 2013), (Καπατζία και συν., 2007), (N.E.O.I, 2009), ('Safe Net Home', 2010), (Αβδελίδου, 2012), (Γιαννακάκη και συν., 2012), (E.E.M.Δ.Ε.Δ, 2009)), αλλά και στο εξωτερικό ((Campbell, 2005), (DeSmet, και συν., 2014), (Compton, και συν., 2014), (Lonigro, και συν., 2014), (Snakenbor, και συν., 2011), (Αμερικανική Παιδιατρική Ακαδημία, 2011), (Bakera και συν., 2010), (Smith, και συν., 2008), (Sasson, και συν., 2014), (Kanyinga, και συν., 2014), (Li, 2006), (Li, 2007), (Van Vandebosch και συν., 2009), (Cassidy, και συν., 2009), (Şahin, 2012), (Appel, και συν., 2012), (Zhou, και συν., 2013), (Bauman, και συν., 2013)).

Σκοπός της διερεύνησης αυτής, ήταν να προσδιοριστούν οι ερωτήσεις που θα πρέπει να συμπεριληφθούν σε ένα αυτοσχέδιο ερωτηματολόγιο για το cyberbullying και την επίδρασή του στα μέλη μιας οικογένειας, αλλά και στην οικογένεια ως σύνολο.

Μέσω της διερεύνησης αυτής, σχεδιάστηκαν τα αρχικά ερωτηματολόγια της έρευνας που απευθύνονταν σε εφήβους και σε γονείς παιδιών στην εφηβεία. Κατά το σχεδιασμό λήφθηκε ιδιαίτερη μέριμνα ώστε:

- Να χρησιμοποιηθούν μικρές σε έκταση ερωτήσεις ώστε να είναι εύκολα κατανοητές από αυτούς που συμπληρώνουν το ερωτηματολόγιο,
- Να χρησιμοποιηθούν όροι οι οποίοι να είναι κατανοητοί από όλους τους συμμετέχοντες,
- Να υπάρχει η δυνατότητα της απάντησης δε γνωρίζω ή δε απαντώ,
- Να αποφευχθούν ερωτήσεις οι οποίες μπορεί να προκαλούν αμηχανία ή να φέρνουν τους συμμετέχοντες σε δύσκολη θέση,
- Να χρησιμοποιηθούν τόσο κλειστές ερωτήσεις όσο και ανοιχτές προκειμένου να μπορέσουν οι συμμετέχοντες να εκφράσουν και την προσωπική τους άποψη και να επεκταθεί η ανάλυση,
- Να δοθεί η δυνατότητα στους συμμετέχοντες ακόμη και στις κλειστές ερωτήσεις να προσθέσουν απαντήσεις που τυχόν δεν είχαν συμπεριληφθεί στα ερωτηματολόγια μέσω ελεύθερης συμπλήρωσης απαντήσεων.

Για τη διενέργεια της έρευνας σχεδιάστηκαν δύο ξεχωριστά ερωτηματολόγια, το πρώτο απευθυνόταν στους έφηβους συμμετέχοντες στην έρευνα και το δεύτερο στους γονείς των εφήβων.

Τα περισσότερα ερωτήματα των ερωτηματολογίων ήταν διατυπωμένα είτε με μορφή απαντήσεων διαβαθμισμένης κλίμακας τύπου Likert, είτε με μορφή κλειστών απαντήσεων διχοτομικού τύπου. Υπήρχαν επίσης ερωτήματα πολλαπλής επιλογής, αλλά και πλήθος ανοιχτών απαντήσεων, ώστε να συγκεντρωθούν όσο το δυνατόν περισσότερο αντιπροσωπευτικές και ποικίλες απαντήσεις.

Το ερωτηματολόγιο των παιδιών αποτελείτο από 60 ερωτήσεις και ήταν δομημένο σε 7 μέρη. Το 1^ο μέρος περιλάμβανε 13 ερωτήματα με τα οποία επιχειρείτο να συλλεχθούν δημογραφικά στοιχεία των παιδιών, καθώς και στοιχεία σχετικά με τη χρήση ηλεκτρονικών υπολογιστών και του διαδικτύου.

Το 2^ο τμήμα αποτελείτο από 8 ερωτήσεις, οι οποίες είχαν ως στόχο να διερευνήσουν τις γνώσεις των παιδιών σχετικά με το φαινόμενο του cyberbullying και τις πηγές από τις οποίες προσέλαβαν τις γνώσεις αυτές οι μαθητές.

Το 3^ο τμήμα αποτελείτο από 3 ερωτήσεις, οι οποίες είχαν ως στόχο να προσδιορίσουν τη συμπεριφορά των παιδιών κατά την πλοήγηση στο διαδίκτυο, σε ζητήματα δημιουργίας κοινωνικών σχέσεων στο διαδίκτυο και στην αποκάλυψη προσωπικών τους δεδομένων.

Το 4^ο τμήμα αποτελείτο από 7 ερωτήσεις, οι οποίες σχετιζόνταν με τις απόψεις των παιδιών σχετικά με το cyberbullying και τα χαρακτηριστικά που πιστεύουν ότι έχουν οι cyber-θύτες και cyber-θύματα.

Το 5^ο τμήμα είχε 12 ερωτήσεις, με θέμα τις τυχόν εμπειρίες των παιδιών ως θύματα cyberbullying, τόσο τη χρονική περίοδο διενέργειας της έρευνας, όσο και στο παρελθόν και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του εκφοβισμού που τυχόν υπέστησαν.

Το 6^ο τμήμα ήταν δομημένο γύρω από 9 ερωτήσεις που αναφερόταν στην τυχόν εμπειρία των παιδιών ως θύτες cyberbullying και στους λόγους για τους οποίους εκδήλωσαν μια τέτοια συμπεριφορά.

Τέλος, το τελευταίο τμήμα του ερωτηματολογίου είχε 8 ερωτήσεις οι οποίες αναφερόταν σε θέματα ασφαλούς πλοήγησης στο διαδίκτυο και στις ενέργειες που πρέπει να κάνουν οι μαθητές προκειμένου να αναφέρουν την παρενόχληση μέσω του διαδικτύου.

Το ερωτηματολόγιο για τους γονείς περιλάμβανε 72 ερωτήσεις και ήταν δομημένο σε 8 τμήματα. Οι περισσότερες ερωτήσεις στο πλαίσιο της εξυπηρέτησης του σκοπού της έρευνας ήταν ίδιες με αυτές του ερωτηματολογίου για τα παιδιά, επιχειρώντας να προσδιοριστούν και από την πλευρά των γονέων οι απόψεις, γνώσεις και εμπειρίες τους για το cyberbullying. Οι επιπλέον ερωτήσεις στο ερωτηματολόγιο των γονέων επιχειρούσαν αφενός να διαπιστώσουν εάν οι γονείς είχαν αντιληφθεί ότι τα παιδιά τους υπήρξαν θύματα ή θύτες cyberbullying και αφετέρου να διαπιστώσουν τις ενέργειες στις οποίες προβαίνουν οι γονείς προκειμένου να ενημερώσουν και να προφυλάξουν τα παιδιά τους από το φαινόμενο αυτό.

Η τελική μορφή και των δύο εργαλείων προέκυψε λαμβάνοντας υπόψη τα αποτελέσματα της πιλοτικής έρευνας, τα οποία παρουσιάζονται σε επόμενη παράγραφο. Δίνονται τα ερωτηματολόγια στο Παράρτημα (σελ. 137).

Τα ερωτηματολόγια που σχεδιάστηκαν, χορηγήθηκαν κατόπιν σε 10 εφήβους και 10 γονείς στο πλαίσιο της πιλοτικής έρευνας.

Από τα αποτελέσματα της πιλοτικής έρευνας προέκυψε η τελική μορφή των ερευνητικών εργαλείων με τα οποία διενεργήθηκε η έρευνα.

Τα δεδομένα που συλλέχθηκαν αναλύθηκαν μέσω του SPSS, στην περίπτωση των κλειστών ερωτήσεων, ενώ στην περίπτωση των ανοιχτών ερωτήσεων επιχειρήθηκε να αναλυθούν περαιτέρω και είτε να ομαδοποιηθούν και να κατηγοριοποιηθούν, είτε να αξιοποιηθούν για την περαιτέρω διευκρίνιση των υπό διερεύνηση παραγόντων.

Κατά την πιλοτική έρευνα υπολογίστηκαν το ποσοστό συμφωνίας των απαντήσεων μεταξύ των δύο μετρήσεων στην περίπτωση των κατηγορικών μεταβλητών, ο συντελεστής K του Cohen στην περίπτωση των διατακτικών μεταβλητών και ο συντελεστής συσχέτισης r του Pearson στην περίπτωση των αριθμητικών μεταβλητών, ως μέτρα αξιοπιστίας του ερωτηματολογίου.

Για το ερωτηματολόγιο των παιδιών, το ποσοστό συμφωνίας των απαντήσεων μεταξύ των δύο μετρήσεων κυμάνθηκε από 70%-100%, η τιμή του συντελεστή K του Cohen στις αντίστοιχες ερωτήσεις από 0,674-1,000, ενώ η τιμή του συντελεστή συσχέτισης r του Pearson στις αριθμητικές μεταβλητές ήταν σε όλες τις περιπτώσεις ίση με 1,000.

Από τα αποτελέσματα αυτά φαίνεται ότι, το ερωτηματολόγιο των παιδιών εμφανίζει αρκετά υψηλή αξιοπιστία (Walker, 2011; Heiman, 2001), ενώ οι διαφορές που βρέθηκαν μπορούν να

αποδοθούν κατά κύριο λόγο, στο γεγονός ότι, τα παιδιά κατά τη δεύτερη μέτρηση ήταν εξοικειωμένα με το περιεχόμενο και τις ερωτήσεις, με αποτέλεσμα να απαντούν περισσότερο εστιασμένα, αλλά και στο γεγονός ότι, όπως διαπιστώθηκε από συζητήσεις με τα ίδια τα παιδιά, μετά από την πρώτη χορήγηση μεταβλήθηκε εν μέρει και ο τρόπος με τον οποίο αντιμετωπίζουν το φαινόμενο του cyberbullying, με αποτέλεσμα να υπάρχουν οι παρατηρηθείσες μεταβολές στις απαντήσεις τους.

Αναλυτικά, τα αποτελέσματα των αναλύσεων για την αξιοπιστία του ερωτηματολογίου παρουσιάζονται στον πίνακα 1 Παράρτημα (σελ. 158) ξεχωριστά για κάθε ερώτηση.

Στην περίπτωση του ερωτηματολογίου για τους γονείς, ακολουθήθηκαν οι ίδιες μέθοδοι για τον προσδιορισμό της αξιοπιστίας.

Από τα αποτελέσματα βρέθηκε ότι, το ποσοστό συμφωνίας των απαντήσεων των γονέων κυμάνθηκε μεταξύ 75% και 100%, η τιμή του συντελεστή k του Cohen μεταξύ 0,615 και 1,00 και ο συντελεστής συσχέτισης r του Pearson ήταν σε όλες τις μεταβλητές ίσος με 1. Το ερωτηματολόγιο των γονέων εμφάνισε συνολικά υψηλή αξιοπιστία, υψηλότερη από αυτό των παιδιών συνολικά, ενώ στις περιπτώσεις που διαπιστώθηκαν διαφορές στις απαντήσεις, η διαφορά αυτή, σύμφωνα και με τα σχόλια των ίδιων των γονέων, προέκυψαν κυρίως λόγω του γεγονότος ότι, υπήρξε μεγαλύτερη ευαισθητοποίηση των γονέων μετά την αρχική χορήγηση του ερωτηματολογίου, κάτι που τους οδήγησε στο να ενημερωθούν περισσότερο για το θέμα του cyberbullying.

Αναλυτικά, τα αποτελέσματα των αναλύσεων για την αξιοπιστία του ερωτηματολογίου αυτού παρουσιάζονται στον πίνακα 2 Παράρτημα (σελ. 163).

1.6 Διαδικασία

Πιλοτική έρευνα

Κατά την πιλοτική έρευνα επιχειρήθηκε να ελεγχθούν η εγκυρότητα και η αξιοπιστία του ερωτηματολογίου που σχεδιάστηκε.

Η πιλοτική έρευνα διεξήχθη με τη χορήγηση των ερευνητικών εργαλείων σε 10 εφήβους και σε 10 γονείς σε δύο διαφορετικές χρονικές στιγμές, με απόσταση μίας εβδομάδας μεταξύ τους. Η πρώτη χορήγηση του ερωτηματολογίου πραγματοποιήθηκε στις 29/4/2015 και η δεύτερη χορήγηση στην ίδια ομάδα συμμετεχόντων στις 5/5/2015. Δόθηκαν προς

συμπλήρωση ανώνυμα ερωτηματολόγια τα οποία διανεμήθηκαν ιδιοχείρως σε σχολική μονάδα – φροντιστήριο. Ο συνολικός χρόνος για τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου ήταν για τα παιδιά περίπου 15-17 λεπτά, ενώ για τους γονείς περίπου 25 λεπτά.

Κατά την πρώτη χορήγηση, μετά από τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου, ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες, προκειμένου να ελεγχθεί η εγκυρότητα του ερωτηματολογίου, να αναφέρουν οποιεσδήποτε παρατηρήσεις σχετικά με τη δομή του ερωτηματολογίου, τη διατύπωση των ερωτήσεων, το κατά πόσο οι ερωτήσεις είναι κατανοητές, το κατά πόσο θεωρούν τις ερωτήσεις που έχουν συμπεριληφθεί σχετικές με το αντικείμενο της έρευνας και εάν έχουν οποιεσδήποτε άλλες παρατηρήσεις. Κατά τη διάρκεια της πρώτης χορήγησης, η ερευνήτρια ήταν παρούσα σε όλη τη διάρκεια της διαδικασίας συμπλήρωσης και μετά από αυτή, προκειμένου να συλλέξει τις παρατηρήσεις των συμμετεχόντων και να απαντήσει σε τυχόν ερωτήσεις.

Από τα στοιχεία που συγκεντρώθηκαν, οι κυριότερες παρατηρήσεις ήταν σχετικά με το μέγεθος του ερωτηματολογίου, το οποίο φάνηκε στους συμμετέχοντες εκτενές και σχετικά με κάποιες λάθος αριθμήσεις στις ερωτήσεις του ερωτηματολογίου, οι οποίες και κατόπιν διορθώθηκαν.

Κανένας από τους συμμετέχοντες στην πιλοτική έρευνα δεν αντιμετώπισε οποιοδήποτε πρόβλημα με τη διατύπωση των ερωτήσεων και όλοι θεώρησαν ότι το περιεχόμενο είναι πλήρως κατανοητό, ενώ δε ζητήθηκε σε καμία περίπτωση, εκτός από τη λάθος αρίθμηση σε κάποιες ερωτήσεις, να δοθούν διευκρινήσεις για τη συμπλήρωση των ερωτήσεων.

Η εξέταση της αξιοπιστίας του ερωτηματολογίου έγινε με τη μέθοδο των επαναλαμβανόμενων μετρήσεων (Rosenthal & Rosnow, 1991).

Συγκεκριμένα, για όλες τις μεταβλητές των ερωτηματολογίων που σχηματίστηκαν, υπολογίστηκε η συσχέτιση μεταξύ της πρώτης χορήγησης στις 29/04/2015 και της δεύτερης χορήγησης μετά από μία εβδομάδα στις 06/05/2015.

Για τις μεταβλητές διχοτομικού χαρακτήρα (ναι / όχι) με την προσθήκη ή όχι της επιλογής δε γνωρίζω, υπολογίστηκε το ποσοστό συμφωνίας μεταξύ της πρώτης και της δεύτερης χορήγησης του ερωτηματολογίου. Για τις μεταβλητές που μετρήθηκαν σε διατακτική κλίμακα, ο βαθμός συμφωνίας μεταξύ των δύο μετρήσεων υπολογίστηκε με τη χρήση του συντελεστή K του Cohen, ενώ για τις μεταβλητές που μετρήθηκαν σε αριθμητική κλίμακα υπολογίστηκε ο συντελεστής συσχέτισης r του Pearson (Walker, 2011; Heiman, 2001).

Κύρια έρευνα

Μετά από τα αποτελέσματα της πιλοτικής έρευνας πραγματοποιήθηκαν οι αλλαγές στο ερωτηματολόγιο και προέκυψαν τα τελικά ερωτηματολόγια της έρευνας.

Τα ερωτηματολόγια χορηγήθηκαν στο χρονικό διάστημα 10/5/2015 μέχρι 20/5/2015 σε (γυμνάσιο του Πειραιά, σε φροντιστήριο μέσης εκπαίδευσης αλλά και ξένων γλωσσών) στους μαθητές και τους γονείς τους.

Τελικά, συγκεντρώθηκαν 158 συμπληρωμένα ερωτηματολόγια από γονείς και εφήβους τα οποία και αποτέλεσαν το δείγμα της έρευνας.

1.7 Ανάλυση δεδομένων

Η ανάλυση των δεδομένων έγινε με περιγραφική στατιστική με διασταυρώσεις και μέτρα κεντρικής τάσης και διασποράς, αντλώντας από την περιγραφική στατιστική, ενώ για τη διενέργεια συγκρίσεων μεταξύ των απαντήσεων των ομάδων των συμμετεχόντων χρησιμοποιήθηκε το χ^2 τεστ του Pearson στην περίπτωση των κατηγορικών μεταβλητών και το Mann-Whitney U τεστ στην περίπτωση των διατακτικών μεταβλητών. Για τις ανοιχτού τύπου ερωτήσεις, έγινε ομαδοποίηση των απαντήσεων, που έδωσαν οι συμμετέχοντες. Οι ανάλυση των δεδομένων έγινε με τη χρήση του στατιστικού πακέτου SPSS 22.0

Κεφάλαιο 2^ο:

Ευρήματα

Τα ευρήματα της παρούσας έρευνας με βάση τα ερευνητικά ερωτήματα είναι τα εξής:

ΑΞΟΝΑΣ Α': ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΧΡΗΣΗΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΗ ΚΑΙ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ

Τα μέλη της οικογένειας διαθέτουν ηλεκτρονικό υπολογιστή και πρόσβαση στο διαδίκτυο;

Υπαρξη ηλεκτρονικού υπολογιστή στο σπίτι (για τα παιδιά)

Όσον αφορά στην ύπαρξη ηλεκτρονικού υπολογιστή στο σπίτι, η πλειονότητα των παιδιών (N=158, 94,3%) διαθέτουν ηλεκτρονικό υπολογιστή στο σπίτι. Πολύ μικρό είναι το ποσοστό (5,7%) που δε διαθέτει ηλεκτρονικό υπολογιστή στο σπίτι (Πίνακας 5).

Πίνακας 5: Ύπαρξη ηλεκτρονικού υπολογιστή στο σπίτι

	Συχνότητα N	Ποσοστό %
Ναι	112	70,9
Όχι	9	5,7
Πάνω από ένας	37	23,4
Σύνολο	158	100,0

Υπαρξη ηλεκτρονικού υπολογιστή στο σπίτι (για τους γονείς)

Οι γονείς δήλωσαν σε ποσοστό (N=158, 95,6%) ότι διαθέτουν έναν ή περισσότερους ηλεκτρονικούς υπολογιστές, ενώ μόλις το (4,4%) δε διαθέτει καθόλου (Πίνακας 6).

Πίνακας 6: Ύπαρξη ηλεκτρονικού υπολογιστή στο σπίτι

	Συχνότητα N	Ποσοστό %
Ναι	102	64,6
Όχι	7	4,4
Περισσότερους από 1	49	31,0
Σύνολο	158	100,0

Από τα αποτελέσματα παρατηρούμε ότι, τόσο τα παιδιά όσο και οι γονείς δήλωσαν ότι διαθέτουν ηλεκτρονικό υπολογιστή στο σπίτι, με ίδιο ποσοστό, ενώ πολύ μικρό είναι ο αριθμός των μελών της οικογένειας που δε διαθέτει ηλεκτρονικό υπολογιστή, κάτι που επιβεβαιώνεται και με τη σύγκριση μεταξύ των απαντήσεων παιδιών και γονέων $\chi^2(2)=2,392$, $p=0,302>0,05$.

Χώρος του σπιτιού όπου βρίσκεται ο υπολογιστής (για τα παιδιά)

Ως προς το χώρο του σπιτιού όπου βρίσκεται ο ηλεκτρονικός υπολογιστής (και πάντα αναφερόμενοι στα παιδιά που διαθέτουν κάποιον), τα υψηλότερα ποσοστά παρατηρήθηκαν στα άτομα που απάντησαν ότι διαθέτουν ηλεκτρονικό υπολογιστή στο δωμάτιό τους (41,8%) και σε όλους τους χώρους του σπιτιού, διότι επρόκειτο για tablet ή laptop (38,6%) (Πίνακας 7).

Πίνακας 7: Χώρος σπιτιού όπου διαθέτουν υπολογιστή

		Συχνότητα N	Ποσοστό %
	Δωμάτιο παιδιών	66	41,8
	Σαλόνι	29	18,4
	Γραφείο γονέων	6	3,8
	Κουζίνα	4	2,5
	Tablet/laptop	61	38,6

Χώρος του σπιτιού όπου βρίσκεται ο υπολογιστής (για τους γονείς)

Όσον αφορά τους γονείς, δηλώνουν ότι, διαθέτουν tablet ή laptop με ποσοστό (52,6%), ενώ οι άλλοι κύριοι χώροι που βρίσκονται οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές είναι το σαλόνι ή το δωμάτιο των παιδιών (Πίνακας 8).

Πίνακας 8: Χώρος σπιτιού όπου διαθέτουν υπολογιστή

		Συχνότητα N	Ποσοστό %
	Δωμάτιο γονέων	14	9,0
	Σαλόνι	43	27,1
	Γραφείο γονέων	18	11,5
	Δωμάτιο παιδιών	42	26,9
	Κουζίνα	7	4,5
Tablet/laptop	82	52,6	

Από τα παραπάνω αποτελέσματα παρατηρούμε ότι, οι απόψεις των γονέων επιβεβαιώνουν τις απόψεις των παιδιών για την ύπαρξη tablet ή laptop στο σπίτι τους, και γενικά για τον χώρο στον οποίο βρίσκεται ο υπολογιστής.

Σύνδεση στο διαδίκτυο (για τα παιδιά)

Όσον αφορά το εάν τα παιδιά έχουν σύνδεση στο διαδίκτυο στο σπίτι τους, διαπιστώθηκε ότι η συντριπτική πλειονότητα των παιδιών απάντησε «ναι» και συγκεκριμένα το (N=158, 93%). Μόλις το (7%) απάντησε πως δε διαθέτει (Πίνακας 9).

Πίνακας 9: Ύπαρξη σύνδεσης στο διαδίκτυο στο σπίτι

		Συχνότητα N	Ποσοστό %
	Ναι	147	93
	Όχι	11	7,0
	Σύνολο	158	100,0

Σύνδεση στο διαδίκτυο (για τους γονείς)

Σε σχετική ερώτηση που έγινε στους γονείς για το εάν έχουν σύνδεση στο διαδίκτυο στο σπίτι τους, διαπιστώθηκε ότι, η συντριπτική πλειονότητα των γονέων απάντησε «ναι» και συγκεκριμένα το (N=158, 93%). Μόλις το (7%) απάντησε πως δε διαθέτει (Πίνακας 10).

Πίνακας 10: Ύπαρξη σύνδεσης διαδικτύου στο σπίτι

		Συχνότητα N	Ποσοστό %
	Ναι	147	93,0
	Όχι	11	7,0
	Σύνολο	158	100,0

Συμπερασματικά, όσον αφορά στην ύπαρξη σύνδεσης στο διαδίκτυο από το σπίτι, οι απόψεις των γονέων επιβεβαιώνουν τις απόψεις των παιδιών όπως διαπιστώνεται από τη διενέργεια ενός χ^2 τεστ, $\chi^2(1)=0,000$, $p=1,000>0,05$.

Ποιο είναι το επίπεδο γνώσεων των μελών της οικογένειας αναφορικά με τη χρήση των ηλεκτρονικών υπολογιστών και του διαδικτύου;

Επίπεδο γνώσης ηλεκτρονικών υπολογιστών από τα μέλη της οικογένειας

Πίνακας 11: Επίπεδο γνώσης παιδιών και γονέων στους ηλεκτρονικούς υπολογιστές

	Παιδιά						Γονείς					
	Αγόρι		Κορίτσι		Σύνολο	Ποσοστό %	Άνδρας		Γυναίκα		Σύνολο	Ποσοστό %
	Συχνότητα N	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %			Συχνότητα N	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %		
Καμία γνώση	1	1,5	0	0	1	0,6	14	18,9	12	14,5	26	16,6
Βασικός χρήστης	23	35,4	47	50,5	70	44,3	34	45,9	49	59,0	83	52,9
Μέσος χρήστης	17	26,2	42	45,2	59	37,3	16	21,6	19	22,9	35	22,3
Προηγμένος χρήστης	24	36,9	4	4,3	28	17,7	10	13,5	3	3,6	13	8,3
Σύνολο	65	100,0	93	100,0	158	100,0	74	100,0	83	100,0	157	100,0

Από τη διενέργεια ενός τεστ Mann-Whitney στην περίπτωση των παιδιών έδειξε ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ αγοριών (διαμ = 3, μέση τάξη=92,70) και κοριτσιών (διαμ = 2, μέση τάξη = 70,27), με τα αγόρια να παρουσιάζονται ως περισσότερο

προηγμένοι χρήστες από ότι τα κορίτσια ($U=2164,5$, $p=,001<0,05$). Αντίστοιχη ανάλυση στην περίπτωση των γονέων δεν έδειξε να υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ των αντρών και γυναικών του δείγματος ($U=2874$, $p=,449$).

Διερευνώντας συγκριτικά τους γονείς και τα παιδιά διαπιστώθηκε ότι υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ τους με τα παιδιά (διαμ = 3, μέση τάξη = 183,40) να δηλώνουν ότι έχουν υψηλότερο επίπεδο γνώσης στους ηλεκτρονικούς υπολογιστές από τους γονείς (διαμ = 2, μέση τάξη = 132,44) ($U=8390.5$, $p=,000<0,05$).

Ηλεκτρονικό Ταχυδρομείο e-mail

Πίνακας 12: Κατοχή προσωπικού λογαριασμού e-mail

	Παιδιά				Γονείς							
	Αγόρι		Κορίτσι		Σύνολο	Ποσοστό %	Άνδρας		Γυναίκα		Σύνολο	Ποσοστό %
	Συχνότητα N	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %			Συχνότητα N	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %		
Ναι	57	87,7	86	92,5	143	90,5	52	70,3	60	71,4	112	70,9
Όχι	8	12,3	6	6,5	14	8,9	22	29,7	24	28,6	46	29,1
Χωρίς απάντηση	0	0,0	1	1,1	1	0,6	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Σύνολο	65	100,0	93	100,0	158	100,0	74	100,0	84	100,0	158	100,0

Η διενέργεια χ^2 τεστ έδειξε ότι, δεν υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ αγοριών και κοριτσιών $\chi^2(2)=2,276$, $p=0.320$ ns, ενώ ίδια ήταν τα αποτελέσματα και για τους άνδρες και τις γυναίκες τους δείγματος $\chi^2(1)=0,026$, $p=0,873$ ns. Αντίθετα, η σύγκριση μεταξύ παιδιών και γονέων έδειξε στατιστικά σημαντική διαφορά, με τα παιδιά να είναι σε μεγαλύτερο ποσοστό κάτοχοι προσωπικού λογαριασμού e-mail από τους γονείς $\chi^2(2)=21,835$, $p=0,000<0,05$.

Συμπληρωματικά, επιχειρήθηκε να διευκρινιστεί ο αριθμός των διαφορετικών λογαριασμών e-mail που διαθέτουν παιδιά και γονείς αντίστοιχα (δεν κρίθηκε σκόπιμο στην παρούσα φάση να διευκρινιστεί το φύλο, αλλά να πραγματοποιηθεί μια ομαδική καταγραφή των λογαριασμών για παιδιά και για γονείς), μέσω σχετικής ερώτησης, από όπου διαπιστώθηκε ότι, η πλειονότητα των παιδιών διαθέτει 1 με 2 λογαριασμούς (55,7%), 3 και άνω λογαριασμούς το (35,5%). Σε σχετική ερώτηση που έγινε στους γονείς διαπιστώθηκε ότι, το (65,8%) των γονέων έχει 1 με 2 λογαριασμούς e-mail, ενώ το (29,1%) δεν έχει e-mail (Πίνακας 13).

Πίνακας 13: Αριθμός λογαριασμών e-mail

	Παιδιά	Γονείς
--	--------	--------

	Συχνότητα N	Ποσοστό %		Συχνότητα N	Ποσοστό %
0	14	8,9		46	29,1
1	49	31,0		67	42,4
2	39	24,7		37	23,4
3	30	19,0		1	0,6
4	11	7,0		1	0,6
5	7	4,4		0	0
6	3	1,9		0	0
7	3	1,9		0	0
10	2	1,3		0	0
Χωρίς απάντηση	0	0,0		1	0,6
Σύνολο	158	100,0		158	100

Αντίθετα η σύγκριση μεταξύ παιδιών και γονέων έδειξε στατιστικά σημαντική διαφορά με τα παιδιά να είναι σε μεγαλύτερο ποσοστό κάτοχοι προσωπικού λογαριασμού e-mail από τους γονείς.

Πόσο χρόνο περνούν τα μέλη της οικογένειας στο internet στην καθημερινότητα τους και ποιες online δραστηριότητες κάνουν;

Χρόνο που περνούν τα μέλη της οικογένειας στο internet

Πίνακας 14: Χρόνος σύνδεσης στο διαδίκτυο

	Παιδιά				Σύνολο	Ποσοστό %	Γονείς				Σύνολο	Ποσοστό %
	Αγόρι		Κορίτσι				Άνδρας		Γυναίκα			
	Συχνότητα N	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %			Συχνότητα N	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %		
Σχεδόν καθόλου	5	7,7	1	1,1	6	3,8	13	18,3	22	26,2	35	22,6
Λιγότερο από 1 ώρα	2	3,1	20	22,0	22	14,1	27	38,0	27	32,1	54	34,8
1-5 ώρες	42	64,6	45	49,5	87	55,8	23	32,4	29	34,5	52	33,5
Περισσότερο από 5 ώρες	11	16,9	23	25,3	34	21,8	6	8,5	5	6,0	11	7,1
Περισσότερο από 10 ώρες	5	7,7	2	2,2	7	4,5	2	2,8	1	1,2	3	1,9
Σύνολο	65	100,0	91	100,0	156	100,0	71	100,0	84	100,0	155	100,0

Σε ερώτηση σχετικά με το χρόνο τον οποίο χρησιμοποιούν το διαδίκτυο ημερησίως, οι απαντήσεις των παιδιών έδειξαν ότι (55,8%) των παιδιών πλοηγούνται στο διαδίκτυο από 1 έως 5 ώρες. Στην περίπτωση των γονέων τους, οι απαντήσεις τους ήταν ότι το (34,8%) πλοηγούνται στο διαδίκτυο λιγότερο από 1 ώρα ημερησίως.

Η διενέργεια τεστ Mann-Whitney έδειξε ότι, δεν υπάρχουν στατιστικά σημαντικές διαφορές μεταξύ αγοριών και κοριτσιών $U=2761$, $p=0,433>0,05$, ενώ το ίδιο διαπιστώθηκε και μεταξύ αντρών και γυναικών $U=2752$, $p=0,386>0,05$. Αντίθετα, διαπιστώθηκε ότι, υφίσταται

στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ των παιδιών (Διαμ=3, μέση τάξη=190,87) και των γονέων (Διαμ=2 μέση τάξη = 120,91) με τα παιδιά να είναι περισσότερο χρόνο στο διαδίκτυο (U=6650,5, p=0,000<0,05).

Επιχειρώντας επιπλέον να προσδιορίσουμε τα σημεία από τα οποία παιδιά και γονείς αντίστοιχα συνδέονται στο διαδίκτυο, μέσω σχετικής ερώτησης, διαπιστώθηκε ότι, (79,1%) των παιδιών συνδέονται στο διαδίκτυο από το κινητό τους τηλέφωνο, ενώ από το σπίτι σε ποσοστό (77,2%). Από την άλλη, οι γονείς, συνήθως συνδέονται στο internet από τη σύνδεση που διαθέτουν στο σπίτι τους (89,9%), από το κινητό τους τηλέφωνο (27,2%), καθώς επίσης και από τη δουλειά (24,7%) (Πίνακας 15).

Πίνακας 15: Σημεία πρόσβασης στο διαδίκτυο

	Παιδιά		Γονείς	
	Συχνότητα N	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %
Σπίτι	122	77,2	142	89,9
Σχολείο/δουλειά	20	12,7	39	24,7
Internet Café	34	21,5	2	1,3
Κινητό τηλέφωνο	125	79,1	43	27,2
Σπίτι φίλων	48	30,4	3	1,9
Αλλού	9	5,7	2	1,3
Χωρίς απάντηση	0		3	

Τα παιδιά τα οποία απάντησαν «αλλού», δήλωσαν το σπίτι κάποιου συγγενικού προσώπου, το φροντιστήριο και τα καταστήματα με ανοιχτής πρόσβασης σύνδεση στο διαδίκτυο, ενώ οι γονείς δήλωσαν ότι σπάνια μπαίνουν στο διαδίκτυο από κάπου «αλλού».

Συμπληρωματικά, επιχειρήθηκε να διευκρινιστούν οι online δραστηριότητες που κάνουν τόσο τα παιδιά όσο και οι γονείς, μέσω σχετικής ερώτησης, από όπου διαπιστώθηκε ότι, οι κύριες δραστηριότητες για τα παιδιά είναι: κοινωνικά δίκτυα (88,6%), YouTube (85,4%), διαδικτυακές συνομιλίες (63,9%), διαδικτυακά παιχνίδια (62,7%), εύρεση πληροφοριών για το σχολείο (60,8%). Αξιοσημείωτο είναι το ποσοστό των μαθητών και των μαθητριών (17,7%) που επισκέφτηκαν ιστοσελίδες πορνογραφικού περιεχομένου (Πίνακας 16).

Για τους γονείς, τα υψηλότερα ποσοστά μοιράζονται στις εξής δραστηριότητες: εύρεση πληροφοριών για τη δουλειά (79,1%), κοινωνικά δίκτυα (46,8%), YouTube (37,3%),

διαδικτυακές συνομιλίες (12%), διαδικτυακά παιχνίδια (9,5%). Τέλος, μικρό ποσοστό (2,5%) επισκέφτηκαν ιστοσελίδες πορνογραφικού περιεχομένου (Πίνακας 16).

Πίνακας 16: Δραστηριότητες στο διαδίκτυο

	Παιδιά		Γονείς	
	Συχνότητα N	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %
Διαδικτυακές συνομιλίες	101	63,9	19	12,0
Κοινωνικά δίκτυα	140	88,6	74	46,8
Πληροφορίες για σχολείο/δουλειά	96	60,8	125	79,1
E-mail	31	19,6	53	33,5
Διαδικτυακά παιχνίδια	99	62,7	15	9,5
Κατέβασμα μουσικής ταινιών	99	62,7	29	18,4
Ιστοσελίδες πορνογραφικού περιεχομένου	28	17,7	4	2,5
Τηλεόραση/ραδιόφωνο	45	28,5	22	13,9
You Tube	135	85,4	59	37,3
Διαδικτυακές αγορές	38	24,1	24	15,2
Συγγραφή σε blog	15	9,5	5	3,2
Άλλο	0	0	7	4,4
Χωρίς απάντηση	1		3	

Από τους γονείς που απάντησαν «άλλο», οι περισσότεροι ανέφεραν το Skype για επικοινωνία με φίλους και οικογένεια και οι υπόλοιποι αναφέρθηκαν σε θέματα εργασίας.

ΑΞΟΝΑΣ Β': ΓΝΩΣΕΙΣ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟ CYBERBULLYING

Ποιες είναι οι γνώσεις των μελών της οικογένειας ως προς το cyberbullying;

Γνώση μελών οικογένειας περί της έννοιας cyberbullying

Πίνακας 17: Απαντήσεις για το εάν έχουν ακούσει ποτέ για την έννοια του Cyberbullying

	Παιδιά						Γονείς					
	Αγόρι		Κορίτσι		Σύνολο	Ποσοστό %	Ανδρας		Γυναίκα		Σύνολο	Ποσοστό %
	Συχνότητα N	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %			Συχνότητα N	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %		
Ναι	51	78,5	76	81,7	127	80,4	61	82,4	73	86,9	134	84,8
Όχι	14	21,5	17	18,3	31	19,6	13	17,6	11	13,1	24	15,2
Σύνολο	65	100,0	93	100,0	158	100,0	74	100,0	84	100,0	158	100,0

Η διενέργεια χ^2 τεστ έδειξε ότι, δεν υπάρχουν στατιστικά σημαντικές διαφορές στις απαντήσεις αγοριών και κοριτσιών $\chi^2(1)=0,258$, $p=0.612>0,05$, ενώ το ίδιο διαπιστώθηκε και για τους άνδρες και τις γυναίκες $\chi^2(1)=0,611$, $p=0.434>0,05$. Παράλληλα διαπιστώθηκε ότι δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά στις απαντήσεις παιδιών και γονέων $\chi^2(1)=1,079$, $p=0,299>0,05$.

Ενημέρωση μελών οικογένειας περί cyberbullying

Πίνακας 18: Απαντήσεις για το εάν τους έχει μιλήσει ποτέ κάποιος για το Cyberbullying

	Παιδιά						Γονείς					
	Αγόρι		Κορίτσι		Σύνολο	Ποσοστό %	Ανδρας		Γυναίκα		Σύνολο	Ποσοστό %
	Συχνότητα N	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %			Συχνότητα N	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %		
Ναι	37	56,9	66	71,0	103	65,2	30	40,5	38	45,2	68	43,0
Όχι	28	43,1	27	29,0	55	34,8	44	59,5	46	54,8	90	57,0
Σύνολο	65	100,0	93	100,0	158	100,0	74	100,0	84	100,0	158	100,0

Δεν διαπιστώθηκε στατιστικά σημαντική διαφορά στις απαντήσεις αγοριών και κοριτσιών $\chi^2(1)=3,326$, $p=0,068>0,05$, ούτε και μεταξύ αντρών και γυναικών $\chi^2(1)=0,354$, $p=0,552>0,05$. Διαπιστώθηκε ωστόσο, διαφορά στις απαντήσεις παιδιών και γονέων $\chi^2(1)=15,612$, $p=0,000<0,05$ με τα παιδιά να απαντούν συχνότερα ότι, έχουν λάβει ενημέρωση από κάποιον για το cyberbullying σε ποσοστό (65,2%), ενώ από την άλλη, οι γονείς σε μικρότερο ποσοστό (43%).

Συμπληρωματικά, επιχειρήθηκε να διευκρινιστούν οι πηγές από τις οποίες παιδιά και γονείς αντίστοιχα έχουν λάβει πληροφόρηση, μέσω σχετικής ερώτησης, από όπου διαπιστώθηκε ότι, κύριες πηγές πληροφόρησης είναι για τα παιδιά, το σχολείο με (46,8%), οι γονείς τους με (36,7%), από κάπου αλλού (19,6%) και τέλος, οι φίλοι με (13,9%) (Πίνακας 19).

Αντίστοιχα για τους γονείς, το (29,1%) δήλωσε ότι δεν έλαβε κάποια σχετική ενημέρωση, από άλλους γονείς ή κάποιο άλλο πρόσωπο (12,7%), από φίλους (13,3%) και από εργασία (13,9%) (Πίνακας 19).

Πίνακας 19: Πηγές ενημέρωσης παιδιών και γονέων για Cyberbullying

	Παιδιά			Γονείς	
	Συχνότητα N	Ποσοστό %		Συχνότητα N	Ποσοστό %
Γονείς	58	36,7	Άλλοι γονείς	20	12,7
Κάποιος άλλος	31	19,6	Σχολείο παιδιού	15	9,5
Φίλοι	22	13,9	Σεμινάρια	15	9,5
Σχολείο	74	46,8	Κάποιος άλλος	20	12,7
Κανένας	39	24,7	Φίλοι	21	13,3
Χωρίς απάντηση	11	7,0	Από εργασία	22	13,9
			Κανένας	46	29,1
			Χωρίς απάντηση	20	12,7

Τα μέλη της οικογένειας έχουν ψάξει να βρουν πληροφορίες σχετικά με τον όρο cyberbullying;

Πίνακας 20: Απαντήσεις για το εάν έχουν ψάξει πληροφορίες για το cyberbullying

	Παιδιά						Γονείς					
	Αγόρι		Κορίτσι		Σύνολο	Ποσοστό %	Άνδρας		Γυναίκα		Σύνολο	Ποσοστό %
	Συχνότητα α N	Ποσοστό %	Συχνότητα α N	Ποσοστό %			Συχνότητα α N	Ποσοστό %	Συχνότητα α N	Ποσοστό %		
Ναι	9	13,8	22	23,7	31	19,6	24	33,3	28	33,7	52	33,5
Όχι	56	86,2	71	76,3	127	80,4	48	66,7	55	66,3	103	66,5
Σύνολο	65	100,0	93	100,0	158	100,0	72	100,0	83	100,0	155	100,0

Η περαιτέρω διερεύνηση έδειξε ότι δεν υφίστανται διαφορές στις απαντήσεις αγοριών και κοριτσιών $\chi^2(1)=2,335$, $p=0,127>0,05$, ούτε και μεταξύ αντρών και γυναικών $\chi^2(1)=0,003$, $p=0,958>0,05$. Διαπιστώθηκε όμως, ότι υφίσταται διαφορά μεταξύ παιδιών και γονέων $\chi^2(1)=7,79$, $p=0,005<0,05$ με τους γονείς να έχουν ψάξει σε μεγαλύτερο ποσοστό (33,5%) έναντι (19,6%) των παιδιών, να βρουν πληροφορίες για το φαινόμενο.

Τι πιστεύουν τα μέλη της οικογένειας σχετικά με το πώς μπορεί να γίνει το cyberbullying;

Πίνακας 21: Απαντήσεις για το εάν μπορεί να γίνει cyberbullying από τον ηλεκτρονικό υπολογιστή ή το κινητό τηλέφωνο

	Παιδιά						Γονείς					
	Αγόρι		Κορίτσι		Σύνολο	Ποσοστό %	Άνδρας		Γυναίκα		Σύνολο	Ποσοστό %
	Συχνότητα α N	Ποσοστό %	Συχνότητα α N	Ποσοστό %			Συχνότητα α N	Ποσοστό %	Συχνότητα α N	Ποσοστό %		
Υπολογιστή	7	10,9	9	9,7	16	10,2	6	8,1	9	10,7	15	9,5
Κινητό τηλέφωνο	0	0,0	2	2,2	2	1,3	1	1,4	2	2,4	3	1,9
Και τα δύο	42	65,6	66	71,0	108	68,8	55	74,3	65	77,4	120	75,9
Δε γνωρίζω	15	23,4	16	17,2	31	19,7	12	16,2	8	9,5	20	12,7
Σύνολο	64	100,0	93	100,0	157	100,0	74	100,0	84	100,0	158	100,0

Δεν παρουσιάστηκε στατιστικά σημαντική διαφορά στις απαντήσεις αγοριών και κοριτσιών $\chi^2(3)=2,339$, $p=0,505>0,05$, ούτε και ανάμεσα σε άντρες και γυναίκες $\chi^2(3)=1,942$, $p=0,585>0,05$, αλλά ούτε και ανάμεσα σε παιδιά και γονείς $\chi^2(3)=3,233$, $p=0,357>0,05$.

Τα μέλη της οικογένειας πιστεύουν όταν ένας άγνωστος στείλει ένα κακόβουλο μήνυμα, αυτό είναι cyberbullying;

Πίνακας 22: Απαντήσεις για το εάν θεωρούν cyberbullying την αποστολή κακόβουλου μηνύματος από κάποιον άγνωστο

	Παιδιά		Γονείς	
	Αγόρι	Κορίτσι	Άνδρας	Γυναίκα

	Συχνότητα N	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %	Σύνολο	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %	Σύνολο	Ποσοστό %
Ναι	34	52,3	66	71,7	100	63,7	48	68,6	62	76,5	110	72,8
Όχι	9	13,8	6	6,5	15	9,6	6	8,6	7	8,6	13	8,6
Δε γνωρίζω	22	33,8	20	21,7	42	26,8	16	22,9	12	14,8	28	18,5
Σύνολο	65	100,0	92	100,0	157	100,0	70	100,0	81	100,0	151	100,0

Τα αγόρια και τα κορίτσια παρουσιάζουν στατιστικά σημαντική διαφορά στις απαντήσεις τους $\chi^2(2)=6,484$, $p=0,039<0,05$ με τα αγόρια να θεωρούν σε μικρότερο ποσοστό (52,3%) την αποστολή μηνύματος από άγνωστο ως ηλεκτρονικό εκφοβισμό από ότι τα κορίτσια (71,7%). Αντίθετα, άντρες και γυναίκες δε διαφέρουν στις απαντήσεις που δίνουν $\chi^2(2)=1,638$, $p=0,441>0,05$. Επίσης, παιδιά και γονείς δε διαφοροποιούνται σημαντικά στις απαντήσεις τους $\chi^2(2)=3,303$, $p=0,192>0,05$.

Τα μέλη της οικογένειας πιστεύουν όταν ένας φίλος-ή ή κολλητός-ή στείλει ένα κακόβουλο μήνυμα, αυτό είναι cyberbullying;

Πίνακας 23: Απαντήσεις για το εάν θεωρούν cyberbullying την αποστολή κακόβουλου μηνύματος από κάποιον φίλο

	Παιδιά				Σύνολο	Ποσοστό %	Γονείς				Σύνολο	Ποσοστό %
	Αγόρι		Κορίτσι				Άνδρας		Γυναίκα			
	Συχνότητα N	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %			Συχνότητα N	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %		
Ναι	11	16,9	40	43,0	51	32,3	30	42,3	42	51,9	72	47,4
Όχι	39	60,0	34	36,6	73	46,2	18	25,4	20	24,7	38	25,0
Δε γνωρίζω	15	23,1	19	20,4	34	21,5	23	32,4	19	23,5	42	27,6
Σύνολο	65	100,0	93	100,0	158	100,0	71	100,0	81	100,0	152	100,0

Από την περαιτέρω διερεύνηση διαπιστώθηκε ότι, υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ των απαντήσεων αγοριών και κοριτσιών $\chi^2(2)=12,741$, $p=0,002<0,05$ με τα κορίτσια να δηλώνουν σε μεγαλύτερο ποσοστό (43%) έναντι (16,9%) των αγοριών ότι, η αποστολή ενός κακόβουλου μηνύματος από κάποιον φίλο συνιστά ηλεκτρονικό εκφοβισμό. Δεν βρέθηκε σημαντική διαφορά στις απαντήσεις αντρών και γυναικών $\chi^2(2)=1,836$, $p=0,399>0,05$. Τέλος, βρέθηκε ότι υπάρχει σημαντική διαφορά στις απαντήσεις παιδιών και γονέων $\chi^2(2)=15,353$, $p=0,000<0,05$.

Πότε πιστεύουν τα μέλη της οικογένειας ότι γίνεται cyberbullying;

Πίνακας 24: Απαντήσεις για το χώρο στον οποίο θεωρούν ότι γίνεται cyberbullying

	Παιδιά						Γονείς					
	Αγόρι		Κορίτσι		Σύνολο	Ποσοστό %	Άνδρας		Γυναίκα		Σύνολο	Ποσοστό %
	Συχνότητα N	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %			Συχνότητα N	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %		
Σχολείο	5	7,7	3	3,2	8	5,1	4	5,6	4	4,9	8	5,2
Εκτός σχολείου	14	21,5	28	30,1	42	26,6	5	6,9	4	4,9	9	5,9
Και στα δύο	27	41,5	51	54,8	78	49,4	52	72,2	69	85,2	121	79,1
Δε γνωρίζω	19	29,2	11	11,8	30	19,0	11	15,3	4	4,9	15	9,8
Σύνολο	65	100,0	93	100,0	158	100,0	72	100,0	81	100,0	153	100,0

Παρουσιάστηκε στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ αγοριών και κοριτσιών $\chi^2(3)=10,038$, $p=0,018<0,05$. Δεν παρουσιάστηκε διαφορά μεταξύ αντρών και γυναικών $\chi^2(3)=5,255$, $p=0,154>0,05$. Επίσης βρέθηκε στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ παιδιών και γονέων $\chi^2(3)=35,573$, $p=0,000<0,05$.

ΑΞΟΝΑΣ Γ': ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟ CYBERBULLYING

Τα μέλη της οικογένειας έχουν κάνει ηλεκτρονικές φιλίες με αγνώστους με τους οποίους αντάλλαξαν προσωπικά στοιχεία;

Τα μέλη της οικογένειας έχουν κάνει ηλεκτρονικούς φίλους από τα διάφορα site κοινωνικής δικτύωσης;

Πίνακας 25: Απαντήσεις για το εάν έχουν κάνει φίλους από ιστοσελίδες κοινωνικής δικτύωσης

	Παιδιά						Γονείς					
	Αγόρι		Κορίτσι		Σύνολο	Ποσοστό %	Άνδρας		Γυναίκα		Σύνολο	Ποσοστό %
	Συχνότητα N	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %			Συχνότητα N	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %		
Ναι	40	61,5	57	61,3	97	61,4	21	28,8	26	31,0	47	29,9
Όχι	25	38,5	36	38,7	61	38,6	52	71,2	58	69,0	110	70,1
Σύνολο	65	100,0	93	100,0	158	100,0	73	100,0	84	100,0	157	100,0

Δεν παρουσιάστηκε στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ αγοριών και κοριτσιών $\chi^2(1)=0,001$, $p=0,975>0,05$, ούτε μεταξύ αντρών και γυναικών $\chi^2(1)=0,089$, $p=0,766>0,05$, παρουσιάστηκε όμως μεταξύ παιδιών και γονέων $\chi^2(1)=31,399$, $p=0,000<0,05$. Συγκεκριμένα, μεγάλο ποσοστό των παιδιών (61,4%) συνηθίζει να κάνει ηλεκτρονικούς

φίλους από τα διάφορα site κοινωνικής δικτύωσης, σε αντίθεση με τους γονείς οι οποίοι το κάνουν σε μικρότερο ποσοστό (29,9%).

Τα μέλη της οικογένειας έχουν ανταλλάξει προσωπικά δεδομένα με άγνωστους φίλους;

Πίνακας 26: Απαντήσεις για το εάν έχουν ανταλλάξει προσωπικά δεδομένα με άγνωστους

	Παιδιά						Γονείς					
	Αγόρι		Κορίτσι		Σύνολο	Ποσοστό %	Άνδρας		Γυναίκα		Σύνολο	Ποσοστό %
	Συχνότητα N	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %			Συχνότητα N	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %		
Ναι	18	28,1	30	34,5	48	31,8	11	15,1	14	16,9	25	16,0
Όχι	46	71,9	57	65,5	103	68,2	62	84,9	69	83,1	131	84,0
Σύνολο	64	100,0	87	100,0	151	100,0	73	100,0	83	100,0	156	100,0

Δεν παρουσιάστηκε στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ αγοριών και κοριτσιών $\chi^2(1)=0,687$, $p=0,407>0,05$, ούτε μεταξύ αντρών και γυναικών $\chi^2(1)=0,093$, $p=0,760>0,0$. Παρουσιάστηκε σημαντική διαφορά μεταξύ παιδιών και γονέων $\chi^2(1)=10,518$, $p=0,001<0,05$. Συγκεκριμένα, το (31,8%) των παιδιών συνηθίζει να ανταλλάξει προσωπικά δεδομένα με άγνωστους φίλους, σε αντίθεση με τους γονείς οι οποίοι το κάνουν σε πολύ μικρότερο ποσοστό (16%).

Τα μέλη της οικογένειας έδωσαν τα πραγματικά ή τα ψεύτικα τους στοιχεία;

Πίνακας 27: Απαντήσεις για το εάν έχουν πραγματική ή ψεύτικα προσωπικά δεδομένα με άγνωστους

	Παιδιά						Γονείς					
	Αγόρι		Κορίτσι		Σύνολο	Ποσοστό %	Άνδρας		Γυναίκα		Σύνολο	Ποσοστό %
	Συχνότητα N	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %			Συχνότητα N	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %		
Πραγματικά	14	22,6	23	25,8	37	24,5	23	45,1	29	47,5	52	46,4
Ψεύτικα	48	77,4	62	69,7	110	72,8	28	54,9	30	49,2	58	51,8
Και τα δύο	0	0,0	4	4,5	4	2,6	0	0,0	2	3,3	2	1,8
Σύνολο	62	100,0	89	100,0	151	100,0	51	100,0	61	100,0	112	100,0

Δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ αγοριών και κοριτσιών $\chi^2(2)=3,247$, $p=0,197>0,05$, ούτε και μεταξύ αντρών και γυναικών $\chi^2(2)=1,883$, $p=0,390>0,05$, υπάρχει ωστόσο διαφορά μεταξύ παιδιών και γονέων $\chi^2(2)=13,81$, $p=0,01<0,05$ με τα παιδιά να έχουν δώσει τα πραγματικά τους στοιχεία σε μικρότερο ποσοστό (24,5%) έναντι (46,4%) των γονέων.

ΑΞΟΝΑΣ Δ΄: ΑΠΟΨΕΙΣ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟ CYBERBULLYING

Τα μέλη της οικογένειας θεωρούν ότι το φύλο επηρεάζει τη διενέργεια cyberbullying αλλά και τη θυματοποίηση;

Τα μέλη της οικογένειας πιστεύουν ότι πιο συχνά πέφτουν θύματα του cyberbullying τα αγόρια ή τα κορίτσια;

Πίνακας 28: Απαντήσεις σχετικά με το εάν πιστεύουν ότι πιο συχνά πέφτουν θύματα τα αγόρια ή τα κορίτσια

	Παιδιά				Σύνολο	Ποσοστό %	Γονείς				Σύνολο	Ποσοστό %
	Αγόρι		Κορίτσι				Ανδρας		Γυναίκα			
	Συχνότητα N	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %			Συχνότητα N	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %		
Τα αγόρια	3	4,6	2	2,2	5	3,2	4	5,5	4	4,8	8	5,1
Τα κορίτσια	16	24,6	24	25,8	40	25,3	8	11,0	16	19,0	24	15,3
Το ίδιο	34	52,3	63	67,7	97	61,4	39	53,4	51	60,7	90	57,3
Δε γνωρίζω	12	18,5	4	4,3	16	10,1	22	30,1	13	15,5	35	22,3
Σύνολο	65	100,0	93	100,0	158	100,0	73	100,0	84	100,0	157	100,0

Διαπιστώθηκε στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ αγοριών και κοριτσιών $\chi^2(3)=9,816$, $p=0,02<0,05$, όχι όμως μεταξύ αντρών και γυναικών $\chi^2(3)=5,839$, $p=0,120>0,05$. Τέλος, διαπιστώθηκε ότι υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ των απαντήσεων των παιδιών και των γονέων $\chi^2(3)=12,03$, $p=0,007<0,05$.

Τα μέλη της οικογένειας πιστεύουν ότι πιο συχνά θα στείλει ένα απειλητικό μήνυμα ένα αγόρι ή ένα κορίτσι;

Πίνακας 29: Απόψεις σχετικά με το ποιο φύλο θα στείλει ευκολότερα απειλητικά μηνύματα

	Παιδιά				Σύνολο	Ποσοστό %	Γονείς				Σύνολο	Ποσοστό %
	Αγόρι		Κορίτσι				Ανδρας		Γυναίκα			
	Συχνότητα N	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %			Συχνότητα N	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %		
Τα αγόρια	35	53,8	38	40,9	73	46,2	21	28,8	32	38,1	53	33,8
Τα κορίτσια	6	9,2	10	10,8	16	10,1	1	1,4	3	3,6	4	2,5
Το ίδιο	17	26,2	43	46,2	60	38,0	30	41,1	38	45,2	68	43,3
Δε γνωρίζω	7	10,8	2	2,2	9	5,7	21	28,8	11	13,1	32	20,4

Σύνολο	65	100,0	93	100,0	158	100,0	73	100,0	84	100,0	157	100,0
--------	----	-------	----	-------	-----	-------	----	-------	----	-------	-----	-------

Διαπιστώθηκε στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ αγοριών και κοριτσιών $\chi^2(3)=9,816$, $p=0,02<0,05$, όχι όμως μεταξύ αντρών και γυναικών $\chi^2(3)=5,839$, $p=0,120>0,05$. Τέλος, διαπιστώθηκε ότι υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ των απαντήσεων των παιδιών και των γονέων $\chi^2(3)=12,03$, $p=0,007<0,05$.

Ποια χαρακτηριστικά είναι εκείνα που χαρακτηρίζουν τους cyber-θύτες και τα cyber-θύματα;

Χαρακτηριστικά cyber-θυτών

Επιχειρήθηκε να διευκρινιστούν τα χαρακτηριστικά των cyber-θυτών για παιδιά και για γονείς, γενικά, (δεν κρίθηκε σκόπιμο στην παρούσα φάση να διευκρινιστεί το φύλο, αλλά να πραγματοποιηθεί μια ομαδική καταγραφή των χαρακτηριστικών για παιδιά και για γονείς) μέσω σχετικής ερώτησης, από όπου διαπιστώθηκε ότι, τα χαρακτηριστικά των cyber-θυτών για τα παιδιά είναι: προέρχονται από οικογένειες με εχθρικούς, απορριπτικούς και αδιάφορους γονείς σε ποσοστό (70,3%), αρέσκονται στο να γελούν με τους άλλους, να πληγώνουν και να επιβάλλονται σε (66,5%), έχουν βιώσει οι ίδιοι τον εκφοβισμό σε (51,9%) (Πίνακας 30).

Για τους γονείς, τα υψηλότερα ποσοστά μοιράζονται στα εξής χαρακτηριστικά: αρέσκονται στο να γελούν με τους άλλους, να πληγώνουν και να επιβάλλονται (60,8%), προέρχονται από οικογένειες με εχθρικούς, απορριπτικούς και αδιάφορους γονείς (52,5%) και έχουν βιώσει οι ίδιοι τον εκφοβισμό σε (46,8%) (Πίνακας 30).

Πίνακας 30: Απόψεις σχετικά με τα χαρακτηριστικά των cyber θυτών

	Παιδιά		Γονείς	
	Συχνότητα N	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %
Έχουν βιώσει οι ίδιοι τον εκφοβισμό	82	51,9	74	46,8
Αρέσκονται να γελούν με τους άλλους/ να πληγώνουν και να επιβάλλονται	105	66,5	96	60,8
Είναι υπερβολικά επιθετικοί και καταστροφικοί στην καθημερινότητά τους	49	31,0	52	32,9
Προέρχονται από οικογένειες με εχθρικούς/απορριπτικούς και αδιάφορους γονείς	111	70,3	83	52,5
Βιώνουν κατάθλιψη	40	25,3	24	15,2
Άλλο	0	0	7	4,4
Χωρίς απάντηση	0	0	1	0,6

Από τις απαντήσεις που έδωσαν οι γονείς που επέλεξαν «άλλο», οι διευκρινήσεις που έδωσαν είναι ότι, «το κάνουν για πλάκα», «είναι κομπλεξικοί», «δε σέβονται τη διαφορετικότητα»

και «έχουν χαμηλή αυτοεκτίμηση και αυτοσεβασμό», αλλά και δύο απαντήσεις, στις οποίες οι γονείς δηλώνουν ότι, δε γνωρίζουν ποια είναι τα χαρακτηριστικά ενός cyber-θύτη.

Χαρακτηριστικά των cyber-θυμάτων

Συμπληρωματικά, επιχειρήθηκε να διευκρινιστούν τα χαρακτηριστικά των cyber-θυμάτων, τόσο των παιδιών όσο και των γονέων τους (και εδώ η καταγραφή των χαρακτηριστικών δεν πραγματοποιήθηκε με βάση το φύλο, εφόσον σκοπός ήταν να προκύψουν οι διαφορές μεταξύ των δύο ομάδων του δείγματός μας) μέσω σχετικής ερώτησης, από όπου διαπιστώθηκε ότι, τα χαρακτηριστικά των cyber-θυμάτων για τα παιδιά είναι: έχουν χαμηλή αυτοπεποίθηση (63,9%), πρόκειται για άτομα εσωστρεφή και απομονωμένα, δεν έχουν αρκετούς φίλους (56,3%), τείνουν να είναι ήσυχα, αγχώδη, ανασφαλής και ευαίσθητα άτομα (41,8%), έχουν χαμηλό ανάστημα ή αδύναμη φυσιογνωμία σε σχέση με αυτή του θύτη (37,3%) και φαίνονται ανίκανα να προστατέψουν τον εαυτό τους (33,5%) (Πίνακας 31).

Ως προς τους γονείς, τα υψηλότερα ποσοστά μοιράζονται στα εξής χαρακτηριστικά: έχουν χαμηλή αυτοπεποίθηση (70,3%), πρόκειται για άτομα εσωστρεφή και απομονωμένα (59,5%), τείνουν να είναι ήσυχα, αγχώδη, ανασφαλής και ευαίσθητα άτομα (36,1%), έχουν χαμηλό ανάστημα ή αδύναμη φυσιογνωμία σε σχέση με τους θύτες (15,2%), φαίνονται ανίκανα να προστατέψουν τον εαυτό τους σε ποσοστό μόλις (15,2%) (Πίνακας 31).

Πίνακας 31: Απόψεις σχετικά με τα χαρακτηριστικά των cyber θυμάτων

	Παιδιά		Γονείς	
	Συχνότητα N	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %
Έχουν χαμηλή αυτοπεποίθηση	101	63,9	111	70,3
Άτομα εσωστρεφή και απομονωμένα	89	56,3	94	59,5
Υπολείπονται κοινωνικών δεξιοτήτων σε σύγκριση με συνομηλίκους τους	26	16,5	17	10,8
Είναι πολύ υποχωρητικά άτομα	33	20,9	35	22,2
Έχουν χαμηλό ανάστημα ή αδύναμη φυσιογνωμία σε σχέση με τους θύτες	59	37,3	24	15,2
Φαίνονται ανίκανα να προστατέψουν τον εαυτό τους	53	33,5	24	15,2
Τείνουν να είναι ήσυχα, αγχώδη, ανασφαλής και ευαίσθητα άτομα	66	41,8	57	36,1
Είναι επιρρεπή στην εκδήλωση ψυχολογικών και ψυχοσωματικών συμπτωμάτων	28	17,7	24	15,2
Άλλο	6	3,8	4	2,5
Χωρίς απάντηση	0	0	1	0,6

Από τα παιδιά που απάντησαν «άλλο», οι δύο περιπτώσεις δήλωσαν ότι, τα παιδιά αυτά είναι «διαφορετικά στην εμφάνιση», ενώ οι εναπομείναντες απαντήσεις ήταν ότι δε γνωρίζουν. Οι γονείς από την πλευρά τους, που απάντησαν «άλλο», διευκρίνισαν ότι, είτε δε γνωρίζουν (2 απαντήσεις) είτε ότι έχουν «ελλιπή επίβλεψη» από τους γονείς τους (1 απάντηση).

Γνωρίζουν τα μέλη της οικογένειας ποιες από τις δυο μορφές προκαλεί περισσότερο ζημιά και ποιες οι συνέπειες για κάποιον που το βιώνει;

Το cyberbullying ή το bullying είναι αυτό που προκαλεί περισσότερο ζημιά;

Πίνακας 32: Απόψεις σχετικά με ποια μορφή εκφοβισμού έχει τις σοβαρότερες συνέπειες

	Παιδιά						Γονείς					
	Αγόρι		Κορίτσι		Σύνολο	Ποσοστό %	Ανδρας		Γυναίκα		Σύνολο	Ποσοστό %
	Συχνότητα N	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %			Συχνότητα N	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %		
Cyberbullying	1	1,5	1	1,1	2	1,3	2	2,8	2	2,4	4	2,6
Face to face bullying	24	36,9	22	23,7	46	29,1	19	26,8	20	23,8	39	25,2
Εξίσου και οι δύο	32	49,2	67	72,0	99	62,7	42	59,2	59	70,2	101	65,2
Δε γνωρίζω	8	12,3	3	3,2	11	7,0	8	11,3	3	3,6	11	7,1
Σύνολο	65	100,0	93	100,0	158	100,0	71	100,0	84	100,0	155	100,0

Παρουσιάζεται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ αγοριών και κοριτσιών $\chi^2(3)=10,088$, $p=0,018<0,05$, με τα κορίτσια να δηλώνουν σε μεγαλύτερο ποσοστό (72%) έναντι (49,2%) των αγοριών ότι, και οι δυο μορφές εκφοβισμού έχει τις ίδιες σοβαρές συνέπειες για τα άτομα που τον υφίστανται. Δεν παρουσιάζεται σημαντική διαφορά μεταξύ αντρών και γυναικών $\chi^2(3)=4,098$, $p=0,251>0,05$. Τέλος, δεν παρουσιάζεται στατιστικά σημαντική διαφορά στις απαντήσεις παιδιών και γονέων $\chi^2(3)=1,234$, $p=0,745>0,05$.

Συνέπειες του cyberbullying για κάποιον-α που το βιώνει

Επιχειρήθηκε να διευκρινιστούν οι συνέπειες του cyberbullying για κάποιον-ά που το βιώνει, τόσο για τα παιδιά όσο και για τους γονείς γενικά (σκοπός ήταν σε παρούσα φάση, να προκύψουν οι διαφορές μεταξύ των δύο ηλικιακών ομάδων του δείγματός μας), μέσω σχετικής ερώτησης, από όπου διαπιστώθηκε ότι, οι συνέπειες του cyberbullying για τα παιδιά είναι: χαμηλή αυτοπεποίθηση και αυτοεκτίμηση (51,3%), εμφάνιση καταθλιπτικών συμπτωμάτων (45,6%), απροθυμία να πάει στο σχολείο (44,9%), εκδήλωση αυτοκτονικών τάσεων (42,4%), παρουσίαση συμπτωμάτων αντικοινωνικής συμπεριφοράς (34,2%), αισθήματα θυμού και άγχους σε ποσοστό (30,4%) και τέλος, έντονο συναίσθημα μοναξιάς (29,7%) (Πίνακας 33).

Για τους γονείς τα υψηλότερα ποσοστά μοιράζονται στις εξής: χαμηλή αυτοπεποίθηση και αυτοεκτίμηση (58,9%), εμφάνιση καταθλιπτικών συμπτωμάτων ποσοστό (34,8%), απροθυμία

να πάει σχολείο ποσοστό (31,6%), εκδήλωση αυτοκτονικών τάσεων (15,8%), παρουσίαση συμπτωμάτων αντικοινωνικής συμπεριφοράς (43,7%), αισθήματα θυμού και άγχους σε ποσοστό (26,6%), και τέλος, έντονο συναίσθημα μοναξιάς (25,3%) (Πίνακας 33).

Πίνακας 33: Απόψεις σχετικά τις συνέπειες του cyberbullying για αυτούς που το βιώνουν

	Παιδιά		Γονείς	
	Συχνότητα N	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %
Συμπτώματα αντικοινωνικής συμπεριφοράς	54	34,2	69	43,7
Χαμηλή αυτοπεποίθηση και αυτοεκτίμηση	81	51,3	93	58,9
Έντονο συναίσθημα μοναξιάς	47	29,7	40	25,3
Θυμός και άγχος	48	30,4	42	26,6
Προβλήματα προσαρμογής	30	19,0	28	17,7
Απροθυμία να πάει σχολείο	71	44,9	50	31,6
Χρήση ναρκωτικών ουσιών	7	4,4	7	4,4
Κατανάλωση αλκοόλ	5	3,2	6	3,8
Καταθλιπτικά συμπτώματα	72	45,6	55	34,8
Αυτοκτονικές τάσεις	67	42,4	25	15,8
Χωρίς απάντηση	0	0	3	1,9

Γνωρίζουν τα μέλη της οικογένειας τους όρους που σχετίζονται με το cyberbullying;

Όροι που σχετίζονται με το cyberbullying

Συμπληρωματικά, επιχειρήθηκε να διευκρινιστούν οι όροι που πιστεύουν τόσο η ομάδα των παιδιών όσο και η ομάδα των γονέων ότι, σχετίζονται με το cyberbullying, μέσω σχετικής ερώτησης, από όπου διαπιστώθηκε ότι, τα υψηλότερα ποσοστά για τα παιδιά μοιράζονται στους εξής όρους: παρενόχληση (67,7%), πλαστοπροσωπία (44,9%), διαδικτυακή καταδίωξη (43%), δυσφήμιση (39,9%), εξαπάτηση/ξεμπρόστιασμα (35,4%) και αποκλεισμός (24,1%). Αίσθηση προκαλεί το γεγονός ότι, μόνο το (12%) των παιδιών γνώριζε όλους τους όρους που σχετίζονται με το cyberbullying (7,6%) (Πίνακας 34).

Για τους γονείς, τα υψηλότερα ποσοστά μοιράζονται στους εξής όρους: παρενόχληση (53,8%), πλαστοπροσωπία (24,7%), διαδικτυακή καταδίωξη (32,3%), δυσφήμιση (29,7%), εξαπάτηση/ξεμπρόστιασμα (24,1%), αποκλεισμός (15,8%). Αίσθηση προκαλεί το γεγονός ότι, μόνο το (7,6%) των γονέων γνώριζε όλους τους όρους που σχετίζονται με το cyberbullying (Πίνακας 34).

Πίνακας 34: Όροι του cyberbullying που γνωρίζουν οι συμμετέχοντες

	Παιδιά		Γονείς	
	Συχνότητα N	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %
Ανάφλεξη	13	8,2	6	3,8
Παρενόχληση	107	67,7	85	53,8
Διαδικτυακή καταδίωξη	68	43,0	51	32,3
Δυσφήμιση	63	39,9	47	29,7

Πλαστοπροσωπία	71	44,9		39	24,7
Εξαπάτηση/ξεμπρόσπιασμα	56	35,4		38	24,1
Αποκλεισμός	38	24,1		25	15,8
Χαρούμενο χαστούκισμα	15	9,5		2	1,3
Κανέναν	14	8,9		35	22,2
Όλους	19	12,0		12	7,6
Χωρίς απάντηση	0	0		4	2,5

ΑΞΟΝΑΣ Ε΄: CYBERBULLYING ΩΣ ΘΥΜΑ

Τα μέλη της οικογένειας έχουν υποπέσει στην αντίληψη τους να έχουν υπάρξει θύματα του cyberbullying;

Θύματα του cyberbullying

Πίνακας 35: Απαντήσεις για το εάν έχουν αντιληφθεί να έχουν υπάρξει θύματα cyberbullying

	Παιδιά						Γονείς					
	Αγόρι		Κορίτσι		Σύνολο	Ποσοστό %	Άνδρας		Γυναίκα		Σύνολο	Ποσοστό %
	Συχνότητα N	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %			Συχνότητα N	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %		
Ναι	14	21,5	22	23,7	36	22,8	6	8,5	4	4,9	10	6,6
Όχι	43	66,2	69	74,2	112	70,9	58	81,7	71	87,7	129	84,9
Δε γνωρίζω	8	12,3	2	2,2	10	6,3	7	9,9	6	7,4	13	8,6
Σύνολο	65	100,0	93	100,0	158	100,0	71	100,0	81	100,0	152	100,0

Υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ αγοριών και κοριτσιών στις απόψεις τους $\chi^2(2)=6,661$, $p=0,036<0,05$. Συγκεκριμένα, περισσότερα κορίτσια απ' ότι αγόρια δήλωσαν ότι, δεν έχουν αντιληφθεί να έχουν υπάρξει ποτέ θύμα του ηλεκτρονικού εκφοβισμού ((74,2%) των κοριτσιών έναντι (66,2%) των αγοριών). Δεν υπάρχει σημαντική διαφορά μεταξύ των απαντήσεων αντρών και γυναικών $\chi^2(2)=1,134$, $p=0,567>0,05$. Υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά στις απαντήσεις παιδιών και γονέων $\chi^2(2)=16,176$, $p=0,000<0,05$, με τα παιδιά να έχουν αντιληφθεί ότι έχουν υπάρξει θύματα πιο συχνά απ' ότι οι γονείς ((22,8%) έναντι (6,6%) των γονέων).

Προσβολές μέσω διαδικτύου

Πίνακας 36: Προσβλητικά ονόματα ή πειράγματα

	Παιδιά						Γονείς					
	Αγόρι		Κορίτσι		Σύνολο	Ποσοστό %	Άνδρας		Γυναίκα		Σύνολο	Ποσοστό %
	Συχνότητα N	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %			Συχνότητα N	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %		
Ποτέ	37	57,8	54	58,7	91	58,3	64	90,1	74	91,4	138	90,8
Σπάνια	10	15,6	21	22,8	31	19,9	6	8,5	5	6,2	11	7,2

Μερικ ές φορές	14	21,9	15	16,3	29	18,6	1	1,4	2	2,5	3	2,0
Συχνά	2	3,1	2	2,2	4	2,6	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Πολύ συχνά	1	1,6	0	0,0	1	0,6	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Σύνολο	64	100,0	92	100,0	156	100,0	71	100,0	81	100,0	152	100,0

Η διερεύνηση με τεστ Mann-Whitney έδειξε ότι, δεν υφίστανται σημαντικές διαφορές μεταξύ αγοριών και κοριτσιών $U=2815$, $p=0,6>0,05$, ούτε μεταξύ αντρών και γυναικών $U=2844$, $p=0,816>0,05$, διαπιστώθηκε όμως, ότι, υπάρχει σημαντική διαφορά μεταξύ παιδιών (Διαμ = 1, μέση τάξη=180,12) και γονέων (Διαμ =1, μέση τάξη=128,21) $U=7860$, $p=0,000<0,05$. Συγκεκριμένα, τα παιδιά δηλώνουν ότι τους έχουν αποκαλέσει με προσβλητικά ονόματα πιο συχνά από ότι ισχύει στην περίπτωση των γονέων, των οποίων η πλειονότητα δήλωσε ότι σχεδόν ποτέ δεν έχει συμβεί κάτι τέτοιο.

Αποστολή κακότροπων μηνυμάτων ή φωτογραφιών μέσω διαδικτύου

Πίνακας 37: κακότροπα μηνύματα ή φωτογραφίες

	Παιδιά						Γονείς					
	Αγόρι		Κορίτσι		Σύνολο	Ποσοστό %	Άνδρας		Γυναίκα		Σύνολο	Ποσοστό %
	Συχνότητα N	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %			Συχνότητα N	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %		
Ποτέ	45	71,4	65	70,7	110	71,0	60	84,5	71	86,6	131	85,6
Σπάνια	9	14,3	10	10,9	19	12,3	8	11,3	7	8,5	15	9,8
Μερικ ές φορές	8	12,7	11	12,0	19	12,3	3	4,2	4	4,9	7	4,6
Συχνά	0	0,0	6	6,5	6	3,9	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Πολύ συχνά	1	1,6	0	0,0	1	0,6	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Σύνολο	63	100,0	92	100,0	155	100,0	71	100,0	82	100,0	153	100,0

Δε διαπιστώθηκε διαφορά μεταξύ αγοριών και κοριτσιών $U=2828,5$, $p=0,751>0,05$, ούτε και μεταξύ αντρών και γυναικών $U=2856$, $p=0,741>0,05$, αλλά διαπιστώθηκε διαφορά στις απόψεις μεταξύ παιδιών (διαμ = 1, μέση τάξη=166,70) και γονέων (διαμ =1, μέση τάξη=142,14) $U=9967$, $p=0,001<0,05$, με τα παιδιά να πιστεύουν σε μεγαλύτερη συχνότητα από ότι οι γονείς ότι, έχουν δεχτεί κάποια στιγμή κάποιο κακότροπο μήνυμα ή φωτογραφία.

Αποξένωση μέσω διαδικτύου

Πίνακας 38: Αποξένωση ή αγνόηση

	Παιδιά						Γονείς					
	Αγόρι		Κορίτσι		Σύνολο	Ποσοστό %	Άνδρας		Γυναίκα		Σύνολο	Ποσοστό %
	Συχνότητα N	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %			Συχνότητα N	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %		
Ποτέ	38	60,3	56	61,5	94	61,0	65	92,9	74	91,4	139	92,1

Σπάνια	11	17,5	30	33,0	41	26,6	3	4,3	7	8,6	10	6,6
Μερικές φορές	12	19,0	5	5,5	17	11,0	2	2,9	0	0,0	2	1,3
Συχνά	1	1,6	0	0,0	1	0,6	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Πολύ συχνά	1	1,6	0	0,0	1	0,6	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Σύνολο	63	100,0	91	100,0	154	100,0	70	100,0	81	100,0	151	100,0

Δεν υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ αγοριών και κοριτσιών $U=2644$, $p=0,346>0,05$, ούτε μεταξύ ανδρών και γυναικών $U=2799,5$, $p=0,777>0,05$ υφίσταται όμως, σημαντική διαφορά μεταξύ παιδιών (Διαμ = 1, μέση τάξη = 176,78) και γονέων (Διαμ =1, μέση τάξη = 128,75) $U=7965$, $p=0,000<0,05$.

Διάδοση ψεμάτων / φημών μέσω διαδικτύου

Πίνακας 39: Διάδοση ψεμάτων ή φημών

	Παιδιά						Γονείς					
	Αγόρι		Κορίτσι		Σύνολο	Ποσοστό %	Άνδρας		Γυναίκα		Σύνολο	Ποσοστό %
	Συχνότητα N	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %			Συχνότητα N	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %		
Ποτέ	32	50,0	38	41,8	70	45,2	66	93,0	77	95,1	143	94,1
Σπάνια	8	12,5	28	30,8	36	23,2	2	2,8	3	3,7	5	3,3
Μερικές φορές	18	28,1	13	14,3	31	20,0	2	2,8	1	1,2	3	2,0
Συχνά	3	4,7	6	6,6	9	5,8	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Πολύ συχνά	3	4,7	6	6,6	9	5,8	1	1,4	0	0,0	0	0,0
Σύνολο	64	100,0	91	100,0	155	100,0	71	100,0	81	100,0	152	100,0

Δεν υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ αγοριών και κοριτσιών $U=2839$, $p=0,778>0,05$, ούτε μεταξύ ανδρών και γυναικών $U=2811$, $p=0,560>0,05$. Υφίσταται ωστόσο μεταξύ παιδιών (διαμ=1, μέση τάξη = 191,55) και γονέων (διαμ=1, μέση τάξη = 115,71), $U=5960$, $p=0,000<0,05$.

Δημοσίευση μηνυμάτων, φωτογραφιών ή video μέσω διαδικτύου

Πίνακας 40: Δημοσίευση φωτογραφιών ή βίντεο

	Παιδιά						Γονείς					
	Αγόρι		Κορίτσι		Σύνολο	Ποσοστό %	Άνδρας		Γυναίκα		Σύνολο	Ποσοστό %
	Συχνότητα N	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %			Συχνότητα N	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %		
Ποτέ	59	93,7	78	85,7	137	89,0	64	90,1	77	95,1	141	92,8
Σπάνια	2	3,2	11	12,1	13	8,4	5	7,0	3	3,7	8	5,3
Μερικές φορές	0	0,0	2	2,2	2	1,3	1	1,4	1	1,2	2	1,3

Συχνά	0	0,0	0	0,0	0	0,0	1	1,4	0	0,0	1	0,7
Πολύ συχνά	2	3,2	0	0,0	2	1,3	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Σύνολο	63	100,0	91	100,0	154	100,0	71	100,0	82	100,0	152	100,0

Διαπιστώθηκε ότι, δεν υφίστανται στατιστικά σημαντικές διαφορές μεταξύ αγοριών και κοριτσιών $U=2650$, $p=0,143>0,05$, ούτε και μεταξύ αντρών και γυναικών $U=2733$, $p=0,241>0,05$, αλλά ούτε και μεταξύ παιδιών και γονέων $U=11260,5$, $p=0,252>0,05$.

Απειλές μέσω διαδικτύου

Πίνακας 41: Απειλές

	Παιδιά						Γονείς					
	Αγόρι		Κορίτσι		Σύνολο	Ποσοστό %	Άνδρας		Γυναίκα		Σύνολο	Ποσοστό %
	Συχνότητα N	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %			Συχνότητα N	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %		
Ποτέ	49	76,6	79	86,8	128	82,6	67	94,4	80	98,8	147	96,7
Σπάνια	8	12,5	11	12,1	19	12,3	3	4,2	0	0,0	3	2,0
Μερικές φορές	4	6,3	1	1,1	5	3,2	1	1,4	1	1,2	2	1,3
Συχνά	1	1,6	0	0,0	1	0,6	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Πολύ συχνά	2	3,1	0	0,0	2	1,3	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Σύνολο	64	100,0	91	100,0	155	100,0	71	100,0	81	100,0	152	100,0

Δεν παρουσιάστηκε διαφορά μεταξύ αγοριών και κοριτσιών $U=2577,5$, $p=0,065>0,05$, ούτε μεταξύ αντρών και γυναικών $U=2750,5$, $p=0,135>0,05$, ωστόσο παρουσιάστηκε διαφορά μεταξύ παιδιών (διαμ = 1, μέση τάξη = 164,71) και γονέων (διαμ=1, μέση τάξη=143,08) $U=10119,5$, $p=0,000<0,05$, με τους γονείς να δηλώνουν σε συντριπτική πλειονότητα ότι δεν έχουν δεχθεί απειλή, ενώ τα παιδιά σε μικρότερο ποσοστό.

Επίσης, υπήρξαν 5 παιδιά τα οποία δήλωσαν ότι έχουν αντιμετωπίσει κάποια άλλη μορφή απρεπής συμπεριφοράς. Μία περίπτωση δήλωσε ότι έχουν δημιουργήσει ψεύτικο δικό του λογαριασμό στο facebook, δύο περιπτώσεις ότι τους συμπεριφέρθηκαν υποτιμητικά και άλλες δύο ότι κάποιος τους συμπεριφέρθηκε με φθόνο και ζήλεια εξαιτίας των σχολικών τους επιδόσεων.

Ποια ήταν η ηλικία, η χρονική διάρκεια και η μορφή επίθεσης;

Ηλικία που τα μέλη της οικογένειας αντιμετώπισαν κάποια από τις συμπεριφορές

Για τα παιδιά, η ηλικία όπου βίωσαν τέτοια συμπεριφορά για πρώτη φορά, ήταν 12,05 με εύρος ηλικίας από 6 έως 14 χρονών (Πίνακας 38).

Για τους γονείς, η ηλικία όπου βίωσαν παρόμοια συμπεριφορά για πρώτη φορά, ήταν 41,89 με εύρος ηλικίας από 32 έως 48 χρονών (Πίνακας 38).

Πίνακας 42: Περιγραφικά στοιχεία για την ηλικία στην οποία βίωσαν απρεπείς συμπεριφορές

	Συχνότητα N	Ελάχιστο	Μέγιστο	Μέσος Όρος	Τυπ. απόκλιση
Παιδιά	87	6	14	12,05	1,758
Γονείς	18	32	48	41,89	4,993

Χρονική διάρκεια επίθεσης

Πίνακας 43: Χρονικό διάστημα που διήρκεσε η ηλεκτρονική επίθεση

	Παιδιά						Γονείς					
	Αγόρι		Κορίτσι		Σύνολο	Ποσοστό %	Ανδρας		Γυναίκα		Σύνολο	Ποσοστό %
	Συχνότητα N	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %			Συχνότητα N	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %		
Μερικές μέρες	17	48,6	35	61,4	52	56,5	6	66,7	6	60,0	12	63,2
1 εβδομάδα	1	2,9	2	3,5	3	3,3	1	11,1	0	0,0	1	5,3
1 μήνα	7	20,0	10	17,5	17	18,5	2	22,2	2	20,0	4	21,1
6 μήνες	2	5,7	5	8,8	7	7,6	0	0,0	2	20,0	2	10,5
1 χρόνο	0	0,0	4	7,0	4	4,3	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Περισσότερο από 1 χρόνο	4	11,4	0	0,0	4	4,3	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Συνεχίζεται μέχρι σήμερα	4	11,4	1	1,8	5	5,4	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Σύνολο	35	100,0	57	100,0	92	100,0	9	100,0	10	100,0	19	100,0

Δε διαπιστώθηκαν διαφορές μεταξύ αγοριών και κοριτσιών $U=818,5$, $p=0,110>0,05$, ούτε μεταξύ αντρών και γυναικών $U=38$, $p=0,604>0,05$, αλλά ούτε και μεταξύ παιδιών και γονέων $U=770,5$, $p=0,365>0,05$ στις απαντήσεις τους σχετικά με το χρονικό διάστημα κατά το οποίο διήρκεσε η χρονική επίθεση, όπως προκύπτει και από τον παραπάνω πίνακα.

Τρόπος με τον οποίο συνέβη η πράξη

Επιχειρήθηκε να διευκρινιστεί το μέσο από το οποίο έγινε η πράξη τόσο για τα παιδιά όσο και για τους γονείς, όπου διαπιστώθηκε ότι για τα παιδιά, τα κοινωνικά δίκτυα (facebook, twitter) καταλαμβάνουν πρωταρχική θέση με ποσοστό (72,5%), ακολουθεί το κινητό τηλέφωνο (19,8%) και τα chat rooms με (17,6%) (Πίνακας 44).

Ομοίως, για τους γονείς πρώτη θέση κατέλαβαν τα κοινωνικά δίκτυα με (71,4%), το κινητό τηλέφωνο (14,3%), και τα chat room (23,8%) (Πίνακας 44).

Πίνακας 44: Απαντήσεις σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο υπέστησαν απρεπή συμπεριφορά

	Παιδιά		Γονείς	
	Συχνότητα N	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %
E-mail	3	3,3	4	19,0

Chat room	16	17,6	5	23,8
Facebook, Twitter	66	72,5	15	71,4
Κινητό τηλέφωνο	18	19,8	3	14,3
Σταθερό τηλέφωνο	1	1,1	0	0
YouTube	6	1,1	1	4,8
Άλλο	10	11	0	0
Σύνολο	91		21	

Τα παιδιά που απάντησαν «άλλο» αναφέρθηκαν κατά κύριο λόγο σε κατά πρόσωπο εκφοβισμό, ο οποίος έγινε στο σχολείο.

Ποιος ήταν ο θύτης και ποια τα συναισθήματα των θυμάτων;

Ταυτότητα θύτη

Κατόπιν, διερευνήθηκαν στοιχεία αναφορικά με την ταυτότητα του επιτιθέμενου. Από τις απαντήσεις των παιδιών προκύπτει ότι επρόκειτο για κάποιον άγνωστο με ποσοστό (43,2%), κάποιον της ίδιας ηλικίας με (40%) και τέλος, κάποιο γνωστό πρόσωπο (29,8%) (Πίνακας 45).

Στις απαντήσεις των γονέων υπήρξε διαφοροποίηση, με το (77,3%) να απαντάει για κάποιον άγνωστο, το (27,3%) να απαντάει ότι ο θύτης ήταν άντρας, και μόλις το (18,2%) να απαντάει ότι επρόκειτο για κάποιο γνωστό πρόσωπο (Πίνακας 45).

Πίνακας 45: Απαντήσεις σχετικά με το ποιος συμπεριφέρθηκε με απρεπή τρόπο

	Παιδιά		Γονείς	
	Συχνότητα N	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %
Κάποιος γνωστός	28	29,8	4	18,2
Κάποιος άγνωστος	41	43,2	17	77,3
Της ίδιας ηλικίας	38	40,0	0	0
Ενήλικας	7	7,4	5	22,7
Άντρας	10	10,5	6	27,3
Γυναίκα	7	7,4	3	13,6
Σύνολο	95		22	

Συναισθήματα μετά από την αρνητική εμπειρία

Στη συνέχεια, επιχειρήθηκε να διευκρινιστούν τα συναισθήματα που βίωσαν τα θύματα μετά από την αρνητική τους εμπειρία. Από τις απαντήσεις των παιδιών διαπιστώθηκε ότι, τα υψηλότερα ποσοστά εμφανίζονται στα εξής: αρνητικές σκέψεις (32,3%), φόβο και θυμό (29%), ντροπή, εξευτελισμό και αηδία (21,5%), έλλειψη όρεξης για το σχολείο (20,4%), ήθελα να κλειστώ στον εαυτό μου (19,4%) (Πίνακας 46).

Από τις απαντήσεις των γονέων, προκύπτει η ίδια ιεραρχία απαντήσεων, αλλά με διαφοροποιημένες αναλογίες, δηλαδή αρνητικές σκέψεις (77,3%), φόβο και θυμό (22,7%), ντροπή, εξευτελισμό και αηδία (22,7%), έλλειψη όρεξης για εργασία (9,1%), ήθελα να κλειστώ στον εαυτό μου (9,1%), ενώ ένα μεγάλο ποσοστό απάντησαν κάτι άλλο (68,2%) (Πίνακας 46).

Πίνακας 46: Απαντήσεις σχετικά με τα συναισθήματα μετά την εμπειρία

	Παιδιά		Γονείς	
	Συχνότητα N	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %
Θυμός και φόβος	27	29,0	5	22,7
Ντροπή, εξευτελισμός και αηδία	20	21,5	5	22,7
Ήθελα να κλειστώ στον εαυτό μου	18	19,4	2	9,1
Αρνητικές σκέψεις	30	32,3	17	77,3
Έλλειψη όρεξης για σχολείο/ εργασία	19	20,4	2	9,1
Αποχή από φιλικές παρέες	9	9,7	1	4,5
Άλλο	23	24,7	15	68,2
Σύνολο	93		22	

Οι απαντήσεις των παιδιών τα οποία δήλωσαν «άλλο» ήταν «τίποτα» ή «αδιαφορία», ενώ κάποια δήλωσαν απλά «στεναχώρια», γεγονός το οποίο επίσης δήλωσαν και οι γονείς.

Ποιες είναι οι απόψεις των μελών της οικογένειας σχετικά με το αν θα πρέπει τα θύματα να μοιραστούν την αρνητική εμπειρία με ένα τρίτο πρόσωπο; Και αν όχι, για ποιους λόγους δεν ανέφεραν το περιστατικό;

Γνωστοποίηση αρνητικής εμπειρίας

Στη συνέχεια διερευνήθηκε το κατά πόσο γνωστοποίησαν την αρνητική εμπειρία που βίωσαν σε κάποιο άλλο άτομο. Σύμφωνα με τις απαντήσεις των παιδιών, το (43,2%) το ανέφερε σε κάποιο φίλο/η, το (33,7%) στην οικογένεια, ενώ το (28,4%) δεν το ανέφερε σε κανέναν (Πίνακας 47).

Πίνακας 47: Απαντήσεις παιδιών σχετικά με το ποιόν μοιράστηκαν την εμπειρία τους

	Συχνότητα N	Ποσοστό %	
Με οικογένεια	32	33,7	
Με συμμαθητές	12	12,6	
Με το φίλο/η	41	43,2	
Με τον αδερφό/η	13	13,7	
Με κάποιο άλλο άτομο εμπιστοσύνης	11	11,6	

Με κανέναν	27	28,4	
Σύνολο	95		

Από τις απαντήσεις των γονέων προκύπτει ότι το (54,5%) δεν το ανέφεραν σε κανέναν, το (22,7%) το μοιράστηκε με την οικογένεια, ενώ το (13,6%) το ανέφερε σε κάποιο άτομο της εμπιστοσύνης του (Πίνακας 48).

Πίνακας 48: Απαντήσεις γονέων σχετικά με το με ποιόν μοιράστηκαν την εμπειρία τους

	Συχνότητα N	Ποσοστό%	
Με οικογένεια	5	22,7	
Με τον/τη σύζυγο	3	13,6	
Με το φίλο/η	1	4,5	
Με κάποιο άλλο άτομο εμπιστοσύνης	3	13,6	
Με κάποιον ειδικό	0	0	
Με κανέναν	12	54,5	
Σύνολο	22		

Λόγοι μη γνωστοποίησης αρνητικής εμπειρίας

Σε συνέχεια του ανωτέρω πίνακα, επιχειρήθηκε να διευκρινιστούν οι λόγοι για τους οποίους κάποιοι συμμετέχοντες δεν γνωστοποίησαν την αρνητική τους εμπειρία. Από τις απαντήσεις των παιδιών προκύπτει ότι το (41,2%) το θεωρούσαν ασήμαντο να ασχοληθούν, μπορούσαν να το αντιμετωπίσουν μόνοι τους (37,3%), αισθάνθηκαν ντροπή για το περιεχόμενο (27,5%), φόβο για την αντίδραση των γονέων και ενδεχόμενη διακοπή της πρόσβασής τους στο διαδίκτυο (25%), ενώ το (13,7%) αισθάνθηκε φόβο για αναστολή των λογαριασμών τους από τους γονείς (Πίνακας 49).

Πίνακας 49: Απαντήσεις παιδιών σχετικά με τους λόγους για τους οποίους δεν μοιράστηκαν την εμπειρία τους

	Συχνότητα N	Ποσοστό %	
Φόβος για αντίδραση γονέων και διακοπή πρόσβασης στο διαδίκτυο	13	25,0	
Φόβος για αναστολή λογαριασμών τους από γονείς	7	13,7	
Ντροπή για το περιεχόμενο	14	27,5	
Μπορούσα να το αντιμετωπίσω μόνος μου	19	37,3	
Θεώρησα ασήμαντο να ασχοληθώ	21	41,2	
Δεν ήξερα σε ποιόν να την αναφέρω	3	1,9	
Σύνολο	51		

Από τις αντίστοιχες απαντήσεις των γονέων προκύπτει ότι το (75%) το θεώρησε ασήμαντο να ασχοληθεί, το (12,5%) θεώρησε ότι μπορούσε να το αντιμετωπίσει μόνο του, το (12,5%)

ένιωσε ντροπή για το περιεχόμενο, ενώ τέλος, το (6,3%) φοβήθηκε να το εκμυστηρευτεί στα άλλα μέλη της οικογένειας (Πίνακας 50).

Πίνακας 50: Απαντήσεις γονέων σχετικά με τους λόγους για τους οποίους δεν μοιράστηκαν την εμπειρία τους

	Συχνότητα N	Ποσοστό %	
Φόβος για αντίδραση άλλων μελών της οικογένειας	1	6,3	
Ντροπή για το περιεχόμενο	2	12,5	
Μπορούσα να το αντιμετωπίσω μόνος/η μου	2	12,5	
Θεώρησα ασήμαντο να ασχοληθώ	12	75,0	
Δεν ήξερα σε ποιον να το αναφέρω	0	0	
Σύνολο	16		

Σημαντικό κρίνεται να παρατηρηθεί το γεγονός ότι, ενώ σε προηγούμενες ερωτήσεις μόνο 27 παιδιά δήλωσαν ότι δεν μοιράστηκαν την εμπειρία με κανέναν, σε αυτή την ερώτηση συγκεντρώθηκαν 51 απαντήσεις, γεγονός από το οποίο προκύπτει ότι είτε υπήρξε κάποιο λάθος στη συμπλήρωση είτε ότι, στην πραγματικότητα, είναι μεγαλύτερο το ποσοστό των παιδιών που δεν ανέφεραν πούθενά την εμπειρία τους.

Η ίδια παρατήρηση ισχύει σε πολύ μικρότερο βαθμό και για τους γονείς.

Γνωρίζουν τα μέλη της οικογένειας κάποιον-α που να έχει πέσει θύμα τέτοιας συμπεριφοράς και τι είδους εκφοβισμό βίωσε;

Αν γνωρίζουν κάποιον άλλο

Πίνακας 51: Απαντήσεις για το εάν γνωρίζουν και κάποιον άλλο που έχει πέσει θύμα cyberbullying

	Παιδιά						Γονείς					
	Αγόρι		Κορίτσι		Σύνολο	Ποσοστό %	Άνδρας		Γυναίκα		Σύνολο	Ποσοστό %
	Συχνότητα α N	Ποσοστό %	Συχνότητα α N	Ποσοστό %			Συχνότητα α N	Ποσοστό %	Συχνότητα α N	Ποσοστό %		
Ναι	26	68,4	46	73,0	72	71,3	11	73,3	9	69,2	20	71,4
Όχι	12	31,6	17	27,0	29	28,7	4	26,7	4	30,8	8	28,6
Σύνολο	38	100,0	63	100,0	101	100,0	15	100,0	13	100,0	28	100,0

Δε διαπιστώθηκε στατιστικά σημαντική διαφορά στις απαντήσεις αγοριών και κοριτσιών $\chi^2(1)=0,244$, $p=0,621>0,05$, ούτε ανάμεσα σε άντρες και γυναίκες $\chi^2(1)=0,057$, $p=0,811>0,05$, αλλά ούτε και μεταξύ παιδιών και γονέων $\chi^2(1)=0,00$, $p=0,988>0,05$, δηλώνοντας ότι, γνωρίζουν και κάποιο άλλο άτομο που έχει πέσει θύμα του cyberbullying.

Κάποιος άλλος που να έχει πέσει θύμα

Πίνακας 52: Απαντήσεις για το φύλο του άλλου ατόμου που έχει πέσει θύμα cyberbullying

	Παιδιά						Γονείς					
	Αγόρι		Κορίτσι		Σύνολο	Ποσοστό %	Ανδρας		Γυναίκα		Σύνολο	Ποσοστό %
	Συχνότητα N	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %			Συχνότητα N	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %		
Αγόρι /άνδρας	21	72,4	10	20,4	31	39,7	6	60,6	1	11,1	7	36,8
Κορίτσι /γυναίκα	8	27,6	39	79,6	47	60,3	4	40,	8	88,9	12	63,2
Σύνολο	29	100,0	49	100,0	78	100,0	10	100,0	9	100,0	19	100,0

Διαπιστώθηκε ότι υπάρχει διαφορά στις απαντήσεις $\chi^2(1)=20,575$, $p=0,000<0,05$, με τα αγόρια να απαντούν κατά κύριο λόγο ότι αυτός που γνωρίζουν είναι αγόρι και τα κορίτσια να απαντούν ότι αυτός που γνωρίζουν είναι κορίτσι. Αντίστοιχα ήταν και τα αποτελέσματα και για τους άντρες και τις γυναίκες $\chi^2(1)=4,866$, $p=0,027<0,05$. Τέλος, συγκρίνοντας τις απαντήσεις παιδιών και γονέων δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ τους $\chi^2(1)=0,054$, $p=0,816>0,05$, δηλώνοντας ότι επρόκειτο συχνότερα για κορίτσι.

Μορφή εκφοβισμού

Τέλος, επιχειρήθηκε να διευκρινιστεί η μορφή εκφοβισμού την οποία βίωσαν οι συμμετέχοντες. Σύμφωνα με τις απαντήσεις των παιδιών, συχνότερη μορφή ήταν η παρενόχληση (39,7%), πειράγματα με στόχο τη διασκέδαση (35,6%), γραπτά μηνύματα με υβριστικό ή προσβλητικό περιεχόμενο (23,3%), διάδοση προσβλητικών φημών στο διαδίκτυο (17,8%) και δημοσίευση δυσάρεστων φωτογραφιών (11%) (Πίνακας 53).

Από τις αντίστοιχες απαντήσεις των γονέων η συχνότερη μορφή ήταν τα γραπτά μηνύματα με υβριστικό ή προσβλητικό περιεχόμενο (63,2%), η δημοσίευση δυσάρεστων φωτογραφιών (42,1%), η παρενόχληση (36,8%) και τα πειράγματα με στόχο τη διασκέδαση (15,8%) (Πίνακας 53).

Πίνακας 53: Απαντήσεις σχετικά με το είδος εκφοβισμού που βίωσε το τρίτο άτομο

	Παιδιά	Γονείς
--	--------	--------

	Συχνότητα N	Ποσοστό %		Συχνότητα N	Ποσοστό %
Γραπτά μηνύματα sms/mail με υβριστικό ή προσβλητικό περιεχόμενο	17	23,3		12	63,2
Νεκρές κλήσεις	13	17,8		2	10,5
Δημοσίευση δυσάρεστων φωτογραφιών	8	11,0		8	42,1
Δημοσίευση ακατάλληλων βίντεο	2	2,7		2	10,5
Διάδοση προσβλητικών φημών στο διαδίκτυο	13	17,8		0	0
Παρενόχληση	29	39,7		7	36,8
Πειράγματα	26	35,6		3	15,8
Άλλο	4	5,5		0	0
Σύνολο	73			19	

ΑΞΟΝΑΣ ΣΤ': CYBERBULLYING ΩΣ ΘΥΤΗΣ

Συμπεριφέρθηκαν ποτέ τα μέλη της οικογένειας με τρόπο απρεπή σε κάποιον άλλο-η στο διαδίκτυο;

Τα μέλη της οικογένειας ήταν cyber-θύτες;

Πίνακας 54: Απαντήσεις σχετικά με το εάν έχουν φερθεί απρεπώς στο διαδίκτυο

	Παιδιά				Σύνολο	Ποσοστό %	Γονείς				Σύνολο	Ποσοστό %
	Αγόρι		Κορίτσι				Άνδρας		Γυναίκα			
	Συχνότητα N	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %			Συχνότητα N	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %		
Ποτέ	37	56,9	70	75,3	107	67,7	71	95,9	84	100,0	155	98,1
Σπάνια	18	27,7	12	12,9	30	19,0	3	4,1	0	0,0	0	0,0
Μερικές φορές	8	12,3	11	11,8	19	12,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Συχνά	1	1,5	0	0,0	1	0,6	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Πολύ συχνά	1	1,5	0	0,0	1	0,6	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Σύνολο	65	100,0	93	100,0	158	100,0	74	100,0	84	100,0	158	100,0

Βρέθηκε να υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά στις απαντήσεις αγοριών (διαμ=1, μέση τάξη= 87,60) και κοριτσιών (διαμ=1, μέση τάξη = 73,84) $U=2496$, $p=0,024<0,05$, με τα αγόρια να δηλώνουν ότι έχουν συμπεριφερθεί απρεπώς στο διαδίκτυο συχνότερα απ' ό,τι τα κορίτσια, ενώ δεν βρέθηκε το ίδιο μεταξύ αντρών και γυναικών $U=2982$, $p=0,063>0,05$ (σχεδόν ποτέ δεν έχουν κάνει κάτι τέτοιο). Τέλος, βρέθηκε ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ παιδιών (διάμ = 1, μέση τάξη = 182,70) και γονέων (διάμεσος= 1, μέση τάξη=134,30), $U=8658,5$, $p=0,000<0,05$, με τα παιδιά να δηλώνουν ότι, έχουν συμπεριφερθεί με τρόπο απρεπή, σε αντίθεση με τους γονείς, οι οποίοι σχεδόν ποτέ δεν έκαναν κάτι τέτοιο.

Ποια ήταν η ηλικία τους και ποιο ήταν το πρόσωπο της επίθεσης;

Ηλικία θυτών

Τα περιγραφικά στοιχεία για τα παιδιά σχετικά με την ηλικία στην οποία πρώτη φορά συμπεριφέρθηκαν απρεπώς στο διαδίκτυο σε κάποιον άλλον ήταν 12,32 με εύρος ηλικίας 9 έως 15 (Πίνακα 55).

Πίνακας 55: Περιγραφικά στοιχεία ηλικίας στην οποία τα παιδιά για πρώτη φορά συμπεριφέρθηκαν απρεπώς στο διαδίκτυο

	Συχνότητα N	Ελάχιστο	Μέγιστο	Μέσος όρος	Τυπ. Απόκλιση
Ηλικία	50	9	15	12,32	1,477
Έγκυρες παρατηρήσεις	50				

Επιλογή θύματος

Πίνακας 56: Απαντήσεις σχετικά με το άτομο στο οποίο συμπεριφέρθηκαν απρεπώς στο διαδίκτυο

	Παιδιά						Γονείς					
	Αγόρι		Κορίτσι		Σύνολο	Ποσοστό %	Άνδρας		Γυναίκα		Σύνολο	Ποσοστό %
	Συχνότητα N	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %			Συχνότητα N	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %		
Σε ανήλικο	5	21,7	10	45,5	15	33,3	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Σε ενήλικα	0	0,0	0	0,0	0	0,0	2	100,0	0	0,0	2	100,0
Σε φίλο/η	10	43,5	9	40,9	19	42,2	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Σε άγνωστο	8	34,8	3	13,6	11	24,4	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Σύνολο	23	100,0	22	100,0	45	100,0	2	100,0	0	100,0	2	100,0

Δε διαπιστώθηκε διαφορά στις απαντήσεις αγοριών και κοριτσιών $\chi^2(2)=3,972$, $p=0,137>0,05$, ενώ για τους άνδρες και τις γυναίκες διαπιστώθηκε ότι, οι δύο άντρες που συμπεριφέρθηκαν απρεπώς το έκαναν σε κάποιον άλλο ενήλικα. Τέλος, διαπιστώθηκε ότι υφίσταται διαφορά στις απαντήσεις παιδιών και γονέων $\chi^2(3)=47,00$, $p=0,000<0,05$, με τα παιδιά να δηλώνουν ότι το άτομο αυτό ήταν κάποιος ανήλικος, φίλος ή κάποιο άγνωστο πρόσωπο. Από την άλλη, οι γονείς δήλωσαν ότι το έκαναν σε κάποιο ενήλικα.

Αν έχει συμπεριφερθεί και σ' όλους με αυτόν τον τρόπο

Πίνακας 57: Απαντήσεις σχετικά με το εάν έχουν συμπεριφερθεί άσχημα και σε κάποιο άλλο πρόσωπο

	Παιδιά			Γονείς		

	Αγόρι		Κορίτσι		Σύνολο	Ποσοστό %	Ανδρας		Γυναίκα		Σύνολο	Ποσοστό %
	Συχνότητα N	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %			Συχνότητα N	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %		
Σε άλλο 1 άτομο	9	45,0	12	52,2	21	48,8	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Σε άλλα 2-4 άτομα	6	30,0	5	21,7	11	25,6	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Σε άλλα πάνω από 5 άτομα	2	10,0	4	17,4	6	14,0	1	33,3	0	0,0	1	33,3
Δεν θυμάμαι πόσους	3	15,0	2	8,7	5	11,6	2	66,7	0	0,0	2	66,7
Σύνολο	20	100,0	23	100,0	43	100,0	3	100,0	0	100,0	3	100,0

Δεν υφίσταται διαφορά στις απαντήσεις αγοριών και κοριτσιών $\chi^2(3)=1,183$, $p=0,757>0,05$, ενώ από τους τρεις άντρες που έχουν συμπεριφερθεί απρεπώς και σε άλλους, ο ένας δήλωσε ότι το έκανε σε πάνω από 5 άλλα άτομα και οι υπόλοιποι 2 δήλωσαν ότι, δε θυμούνται σε πόσους. Επίσης, παρατηρήθηκε ότι διαφέρουν οι απαντήσεις παιδιών και γονέων $\chi^2(3)=8,507$, $p=0,037<0,05$, με το μέσο όρο των παιδιών να δηλώνει ότι, συμπεριφέρθηκε άσχημα σε τουλάχιστον 1 άτομο και πάνω.

Με ποιο τρόπο έγινε η επίθεση και ποιοι οι λόγοι που τους οδήγησαν σ' αυτή την πράξη;

Μορφή επίθεσης

Στη συνέχεια διερευνήθηκε ποια μορφή επέλεξαν οι θύτες προκειμένου να διεξάγουν την επίθεση. Από τις απαντήσεις των παιδιών προκύπτει ότι το (97,9%) πειράζοντας ή κοροϊδεύοντας, το (20,8%) στέλνοντας αγενή μηνύματα, το (18,8%) αγνοώντας ή απομονώνοντας άλλους, το (10,4%) διαδίδοντας ψέματα ή φήμες και το (10,4%) απειλώντας (Πίνακας 58).

Από τις αντίστοιχες ερωτήσεις των γονέων διαπιστώθηκε ότι: πειράζοντας, κοροϊδεύοντας το (66,7%) και στέλνοντας αγενή μηνύματα (66,7%) (Πίνακας 58).

Πίνακας 58: Απαντήσεις σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο έχουν συμπεριφερθεί απρεπώς

	Παιδιά	Γονείς

	Συχνότητα N	Ποσοστό %		Συχνότητα N	Ποσοστό %
Πειράζοντας/κοροϊδεύοντας	47	97,9		2	66,7
Στέλνοντας αγενή μηνύματα	10	20,8		2	66,7
Αγνοώντας/απομονώνοντας άλλους	9	18,8		0	0
Διαδίδοντας ψέματα/φήμες	5	10,4		0	0
Ανεβάζοντας μηνύματα/φωτογραφίες/βίντεο των άλλων	3	6,3		0	0
Απειλώντας	5	10,4		0	0
Άλλο	2	4,2		0	0
Σύνολο	48			3	

Μέσο που χρησιμοποιήθηκε κατά την επίθεση

Κατόπιν επιχειρήθηκε να διευκρινιστεί το μέσο το οποίο χρησιμοποίησαν οι θύτες του δείγματος. Από τις απαντήσεις των παιδιών, συχνότερη απάντηση ήταν τα κοινωνικά δίκτυα (facebook, twitter) με (65,3%), γραπτά μηνύματα (36,7%), κινητό τηλέφωνο (24,5%), chat rooms (22,4%), e-mail (12,2%), και το YouTube με (4,1%) (Πίνακας 59).

Από τις αντίστοιχες απαντήσεις των γονέων η συχνότερη απάντηση ήταν τα κοινωνικά δίκτυα (facebook, twitter) (66,7%) και τα γραπτά μηνύματα με (33,3%) (Πίνακας 59).

Πίνακας 59: Απαντήσεις σχετικά με τον τρόπο τον οποίο χρησιμοποίησαν για να συμπεριφερθούν απρεπώς

	Παιδιά		Γονείς	
	Συχνότητα N	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %
Γραπτά μηνύματα	18	36,7	1	33,3
Chat rooms	11	22,4	0	0
Facebook/twitter	32	65,3	2	66,7
Κινητό τηλέφωνο	12	24,5	0	0
E-mail	6	12,2	0	0
You tube	2	4,1	0	0
Άλλο	10	20,4	0	0
Σύνολο	49		3	

Τα παιδιά που απάντησαν «άλλο» στο σύνολό τους αναφέρθηκαν σε πρόσωπο με πρόσωπο bullying.

Λόγοι για τους οποίους πραγματοποίησαν επίθεση

Στη συνέχεια διερευνήθηκαν οι λόγοι για τους οποίους οι θύτες πραγματοποίησαν την επίθεση. Από τις απαντήσεις των παιδιών προκύπτει ως συχνότερη απάντηση: για πλάκα ή από βαρεμάρα (38,8%), αντιπάθεια (34,7%), χαμηλή αυτοπεποίθηση (30,6%), προσωπικές διαφορές (22,4%), εξωτερική εμφάνιση (16,3%), ντύσιμο του άλλου ατόμου (12,2%), επειδή το άλλο άτομο έχει πολλούς φίλους και νιώθει δημοφιλές (8,2%), ζήλεια (8,2%), σεξουαλικές προτιμήσεις (8,2%) και τέλος, επειδή προερχόταν από άλλη χώρα (6,1%) (Πίνακας 60).

Οι αντίστοιχες απαντήσεις των γονέων ήταν: για πλάκα ή από βαρεμάρα (66,7%), χαμηλή αυτοπεποίθηση (33,3%), προσωπικές διαφορές, (33,3%), επειδή το άλλο άτομο έχει πολλούς

φίλους και νιώθει δημοφιλές, (33,3%), και τέλος, επειδή προερχόταν από άλλη χώρα με (33,3%) (Πίνακας 60).

Πίνακας 60: Απαντήσεις σχετικά με το λόγο για τον οποίο συμπεριφέρθηκαν απρεπώς

	Παιδιά		Γονείς	
	Συχνότητα N	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %
Επειδή το άλλο άτομο έχει πολλούς φίλους/δημοφιλές	4	8,2	1	33,3
Εκδίκηση	3	6,1	0	0
Προσωπικές διαφορές	11	22,4	1	33,3
Αντιπάθεια	17	34,7	0	0
Το άλλο άτομο έχει χαμηλή αυτοπεποίθηση	15	30,6	1	33,3
Ζήλεια	4	8,2	0	0
Σεξουαλικές προτιμήσεις άλλου ατόμου	4	8,2	0	0
Ντύσιμο άλλου ατόμου	6	12,2	0	0
Επειδή το άλλο άτομο προέρχεται από ευκατάστατη οικογένεια	2	4,1	0	0
Επειδή προέρχεται από άλλη χώρα	3	6,1	1	33,3
Για πλάκα/ από βαρεμάρα	19	38,8	2	66,7
Για την εξωτερική εμφάνιση του	8	16,3	0	0
Άλλο	9	18,4	0	0
Σύνολο	49		3	

Τα παιδιά τα οποία απάντησαν «άλλο» στο σύνολό τους έθεσαν ως λόγο το γεγονός ότι προκλήθηκαν πρώτα από τον άλλο.

Γνωρίζουν τα μέλη της οικογένειας κάποιον-α άλλο που να έχει συμπεριφερθεί απρεπώς στο διαδίκτυο και αν ναι, ποιο είναι το φύλο του συγκεκριμένου προσώπου;

Πρόσωπο που γνωρίζουν

Πίνακας 61: Απαντήσεις σχετικά με το εάν έχουν γνωρίζουν κάποιον άλλο που έχει συμπεριφερθεί απρεπώς στο διαδίκτυο

	Παιδιά						Γονείς					
	Αγόρι		Κορίτσι		Σύνολο	Ποσοστό %	Άνδρας		Γυναίκα		Σύνολο	Ποσοστό %
	Συχνότητα N	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %			Συχνότητα N	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %		
Ναι	22	75,9	17	65,4	39	70,9	3	50,0	2	40,0	5	45,5
Όχι	7	24,1	9	34,6	16	29,1	3	50,0	3	60,0	6	54,6
Σύνολο	29	100,0	26	100,0	55	100,0	6	100,0	5	100,0	11	100,0

Δεν υπάρχουν στατιστικά σημαντικές διαφορές μεταξύ αγοριών και κοριτσιών $\chi^2(1)=0,730$, $p=0,393>0,05$, ούτε και μεταξύ ανδρών και γυναικών $\chi^2(1)=0,110$, $p=0,740>0,05$, ούτε όμως και μεταξύ παιδιών και γονέων $\chi^2(1)=2,673$, $p=0,102>0,05$ στις απαντήσεις τους, εφόσον δηλώνουν κατά κύριο λόγο ότι, γνωρίζουν και κάποιο άλλο άτομο που έχει συμπεριφερθεί απρεπώς στο διαδίκτυο.

Φύλο προσώπου

Πίνακας 62: Απαντήσεις σχετικά με το φύλο του άλλου ατόμου που έχει συμπεριφερθεί απρεπώς στο διαδίκτυο

	Παιδιά				Σύνολο	Ποσοστό %	Γονείς				Σύνολο	Ποσοστό %
	Αγόρι		Κορίτσι				Ανδρας		Γυναίκα			
	Συχνότητα N	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %			Συχνότητα N	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %		
Αγόρι/άντρας	23	88,5	4	18,2	27	56,3	2	40,0	1	50,0	3	42,9
Κορίτσι/γυναίκα	0	0,0	13	59,1	13	27,1	1	20,0	1	50,0	2	28,6
Δε γνωρίζω	3	11,5	5	22,7	8	16,7	2	40,0	0	0,0	2	28,6
Σύνολο	26	100,0	22	100,0	48	100,0	5	100,0	2	100,0	7	100,0

Διαπιστώθηκε διαφορά στις απαντήσεις αγοριών και κοριτσιών $\chi^2(2)=26,723$, $p=0,000<0,05$, με τα αγόρια να δηλώνουν ότι συμπεριφέρθηκαν με τρόπο απρεπή στο διαδίκτυο σε αγόρια και αντίστοιχα τα κορίτσια, σε κορίτσια. Δε διαπιστώθηκε όμως, κάποια διαφορά στις απαντήσεις αντρών και γυναικών $\chi^2(2)=1,283$, $p=0,526>0,05$ ούτε και στις απαντήσεις παιδιών και γονέων $\chi^2(2)=0,682$, $p=0,711>0,05$, οι οποίοι, όπως προκύπτει από τον παραπάνω πίνακα, εκδήλωσαν παρόμοια συμπεριφορά σε αγόρια κατά κύριο λόγο.

ΑΞΟΝΑΣ Ζ': CYBERBULLYING ΓΙΑ ΓΟΝΕΙΣ

Έχουν αντιληφθεί οι γονείς να έχει υπάρξει το παιδί τους θύμα του cyberbullying;

Παιδί - θύμα του cyberbullying

Πίνακας 63: Έχει υποπέσει στην αντίληψή σας να έχει πέσει το παιδί σας θύμα cyberbullying

	Άνδρας		Γυναίκα		Σύνολο	Ποσοστό %
	Συχνότητα N	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %		
Ναι	8	11,1	9	10,7	17	10,9
Όχι	49	68,1	65	77,4	114	73,1
Δε γνωρίζω	15	20,8	10	11,9	25	16,0
Σύνολο	72	100,0	84	100,0	156	100,0

Δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά στις απαντήσεις αντρών και γυναικών $\chi^2(2)=2,396$, $p=0,302>0,05$, με τους γονείς να δηλώνουν ότι δεν έχει συμβεί κάτι τέτοιο.

Πώς οι γονείς αντιλήφθηκαν την επίθεση; Ποια μορφή επίθεσης χρησιμοποιήθηκε και ποιο ήταν το πρόσωπο της επίθεσης;

Πώς το ανακάλυψαν;

Επιχειρήθηκε να διευκρινιστεί πώς οι γονείς αντιλήφθηκαν να έχουν πέσει τα παιδιά τους θύματα του cyberbullying, μέσω σχετικής ερώτησης, από όπου διαπιστώθηκε ότι, το (61,1%) των γονέων δήλωσε ότι, τους το είπε το παιδί τους, το (27,8%) παρακολούθησε τις διαδικτυακές του συνομιλίες και το (11,1%) το έμαθε από το σχολείο (Πίνακας 64).

Πίνακας 64: Απαντήσεις γονέων για το πώς κατάλαβαν ότι το παιδί τους να έχει υπάρξει θύμα ηλεκτρονικού εκφοβισμού

	Συχνότητα N	Ποσοστό %	
Από μόνος/η σας	0	0	
Το είπε το παιδί	11	61,1	
Το μάθατε από άλλους	0	0	
Το μάθατε από το σχολείο	2	11,1	
Από παρακολούθηση διαδικτυακών συνομιλιών του παιδιού	5	27,8	
Τίποτα από τα παραπάνω	0	0	
Σύνολο	18		

Μέσο που χρησιμοποιήθηκε

Συμπληρωματικά, επιχειρήθηκε να διευκρινιστεί ο τρόπος με τον οποίο αντιλήφθηκαν ότι έπεσε θύμα το παιδί τους, μέσω σχετικής ερώτησης, από όπου διαπιστώθηκε ότι, το (76,5%) από τα κοινωνικά δίκτυα (facebook, twitter) και το (17,6%) από το κινητό τηλέφωνο (Πίνακας 65).

Πίνακας 65: Απαντήσεις γονέων για τον τρόπο με τον οποίο έπεσε θύμα ηλεκτρονικού εκφοβισμού το παιδί τους

	Συχνότητα N	Ποσοστό %	
Γραπτό μήνυμα	3	17,6	
Chat room	1	5,9	
Facebook	13	76,5	
Κινητό τηλέφωνο	3	17,6	
E-mail	0	0	
You tube	0	0	
Άλλο	0	0	
Χωρίς απάντηση	1	5,9	
Σύνολο	18		

Ηλεκτρονικός εκφοβισμός στο παιδί

Όσον αφορά το ποιος έκανε εκφοβισμό στο παιδί τους, το (55,6%) απάντησε κάποιος συνομήλικος, το (33,3%) κάποιος γνωστός του παιδιού, το (16,7%) κάποιος άγνωστος, το (5,5) κάποιος ενήλικας, το (5,5%) κάποια γυναίκα, ενώ τέλος, το (5,5%) κάποιος άντρας (Πίνακας 66).

Πίνακας 66: Απαντήσεις γονέων σχετικά με το ποιος έκανε ηλεκτρονικό εκφοβισμό στο παιδί τους

	Συχνότητα N	Ποσοστό %	
Γνωστός του παιδιού	6	33,3	
Άγνωστος	3	16,7	

Συνομήλικος του παιδιού	10	55,6	
Ενήλικας	1	5,5	
Αντρας	1	5,5	
Γυναίκα	1	5,5	
Χωρίς απάντηση	1	5,5	
Σύνολο	18		

Έχουν αντιληφθεί οι γονείς να έχει υπάρξει το παιδί τους θύτης του cyberbullying;

Παιδί - θύτης του cyberbullying

Πίνακας 67: Έχει υποπέσει στην αντίληψή σας να έχει κάνει το παιδί σας κάποια επίθεση

	Ανδρας		Γυναίκα		Σύνολο	Ποσοστό%
	Συχνότητα N	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %		
Ναι	1	1,4	1	1,2	2	1,3
Όχι	56	77,8	70	83,3	126	80,8
Δε γνωρίζω	15	20,8	13	15,5	28	17,9
Σύνολο	72	100,0	84	100,0	156	100,0

Δεν παρουσιάστηκε στατιστικά σημαντική διαφορά στις απαντήσεις αντρών και γυναικών $\chi^2(2)=0,780$, $p=0,677>0,05$, με τους γονείς να δηλώνουν ότι δεν έχει συμβεί κάτι τέτοιο.

Πώς οι γονείς αντιλήφθηκαν την επίθεση; Ποια μορφή επίθεσης χρησιμοποιείσαι το παιδί τους;

Πώς οι γονείς το αντιλήφθηκαν

Επιχειρήθηκε να διευκρινιστεί πώς οι γονείς κατάλαβαν ότι το παιδί τους έχει υπάρξει θύτης ηλεκτρονικού εκφοβισμού. Από τις απαντήσεις των γονέων διαπιστώθηκε ότι, το (50%) τους το είπε το παιδί, ενώ το (50%) το έμαθε από το σχολείο (Πίνακας 68).

Πίνακας 68: Απαντήσεις γονέων για το πώς κατάλαβαν ότι το παιδί τους να έχει υπάρξει θύτης ηλεκτρονικού εκφοβισμού

	Συχνότητα N	Ποσοστό %	
Από μόνος/η σας	0	0	
Το είπε το παιδί	1	50,0	
Το μάθατε από άλλους	0	0	
Το μάθατε από το σχολείο	1	50,0	
Από παρακολούθηση συνομιλιών του παιδιού	0	0	
Τίποτα από τα παραπάνω	0	0	
Σύνολο	2	100,0	

Μέσο που χρησιμοποιήθηκε

Συμπληρωματικά, επιχειρήθηκε να διευκρινιστεί ο τρόπος με τον οποίο το παιδί έκανε την επίθεση, μέσω σχετικής ερώτησης, από όπου διαπιστώθηκε ότι, το (0,6%) απάντησε μέσω γραπτού μηνύματος και το (0,6%) μέσω chat room (Πίνακας 69).

Πίνακας 69: Απαντήσεις γονέων για τον τρόπο με τον οποίο έγινε θύτης ηλεκτρονικού εκφοβισμού το παιδί τους

	Συχνότητα N	Ποσοστό %	
Γραπτό μήνυμα	1	0,6	
Chat room	1	0,6	
Facebook	0	0	
Κινητό τηλέφωνο	0	0	
E-mail	0	0	
You tube	0	0	
Άλλο	0	0	
Χωρίς απάντηση	0	0	
Σύνολο	2		

ΑΞΟΝΑΣ Η': ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΣΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ ΚΑΙ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΑΠΟΤΟΠΗΣ ΚΑΙ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΑΠΟ ΓΟΝΕΙΣ

Ποιες είναι οι γνώσεις των μελών της οικογένειας σχετικά με την ασφαλή πλοήγηση στο διαδίκτυο;

Ασφαλής πλοήγηση

Πίνακας 70: Απαντήσεις σχετικά με το εάν τους έχει ενημερώσει κάποιος για το πώς να κάνουν ασφαλή πλοήγηση στο διαδίκτυο

	Παιδιά						Γονείς					
	Αγόρι		Κορίτσι		Σύνολο	Ποσοστό %	Άνδρας		Γυναίκα		Σύνολο	Ποσοστό %
	Συχνότητα N	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %			Συχνότητα N	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %		
Ναι	59	90,8	80	86,0	139	88,0	27	37,0	38	45,2	65	41,4
Όχι	6	9,2	13	14,0	19	12,0	46	63,0	46	54,8	92	58,6
Σύνολο	65	100,0	93	100,0	158	100,0	73	100,0	84	100,0	157	100,0

Όπως προκύπτει από τον παραπάνω πίνακα, δε διαπιστώθηκε διαφορά στις απαντήσεις τόσο μεταξύ αγοριών και κοριτσιών $\chi^2(1)=0,815$, $p=0,367>0,05$, όσο και μεταξύ αντρών και γυναικών $\chi^2(1)=1,096$, $p=0,295>0,05$, σχετικά με την ενημέρωση που έχουν λάβει για την ασφαλή πλοήγηση στο διαδίκτυο. Συγκεκριμένα, η πλειονότητα των παιδιών από τη μια, δηλώνουν ότι έχουν λάβει ενημέρωση για το υπό εξέταση θέμα, οι γονείς, από την άλλη, να δηλώνουν κατά κύριο λόγο ότι, δεν έχουν λάβει κάποια σχετική ενημέρωση. Επομένως, υπάρχει διαφορά ανάμεσα σε παιδιά και γονείς $\chi^2(1)=74,85$, $p=0,000<0,05$, όπως αναφέρθηκε παραπάνω.

Πηγή ενημέρωσης για τα παιδιά

Όσον αφορά την πηγή ενημέρωσής τους, οι απαντήσεις των παιδιών ήταν: οι γονείς με (56,34%), το σχολείο (47,89%), κάποιος άλλος (19,72%), φίλοι/συμμαθητές (17,61%), ενώ μόλις (7,75%) απάντησε, τα αδέρφια (Πίνακας 71).

Πίνακας 71: Απαντήσεις παιδιών για το ποιος τους ενημέρωσε πώς να κάνουν ασφαλή πλοήγηση στο διαδίκτυο

	Συχνότητα N	Ποσοστό %	
Σχολείο	68	47,89	
Γονείς	80	56,34	
Αδέρφια	11	7,75	
Φίλοι/συμμαθητές	25	17,61	
Κάποιος άλλος	28	19,72	
Σύνολο απαντήσεων	142		

Πηγή ενημέρωσης για τους γονείς

Σε συνέχεια του πίνακα 70, οι γονείς ενημερώθηκαν με τους εξής τρόπους: κάποιο άλλο άτομο με ποσοστό (34,3%), οι φίλοι με ποσοστό (32,9%), από κάποιο σχετικό σεμινάριο (32,9%), από το σχολείο του παιδιού (15,7%), ενώ μόλις (8,6%), από τα αδέρφια τους (Πίνακας 72).

Πίνακας 72: Απαντήσεις γονέων για τις πηγές από τις οποίες έχουν ενημερωθεί από κάποιον για το πώς να κάνουν ασφαλή πλοήγηση στο διαδίκτυο

	Συχνότητα N	Ποσοστό %	
Σχολείο παιδιού	11	15,7	
Σεμινάριο/ενημέρωση	23	32,9	
Αδέρφια	6	8,6	
Φίλοι	23	32,9	
Κάποιος άλλος	24	34,3	
Σύνολο	65		

Ενημέρωση του παιδιού για το cyberbullying

Πίνακας 73: Έχετε μιλήσει στο παιδί σας για το cyberbullying

	Ανδρας		Γυναίκα		Σύνολο	Ποσοστό%
	Συχνότητα N	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό%		
Ναι	37	50,7	51	60,7	88	56,1
Όχι	36	49,3	33	39,3	69	43,9
Σύνολο	73	100,0	84	100,0	157	100,0

Δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά στις απαντήσεις αντρών και γυναικών $\chi^2(1)=1,595$, $p=0,207 > 0,05$, με τους γονείς να δηλώνουν κατά κύριο λόγο ότι, έχουν μιλήσει στο παιδί τους για το cyberbullying.

Με ποιο τρόπο θα αντιδρούσαν οι γονείς αν ανακαλύπτανε ότι το παιδί τους ήταν θύμα ή θύτης του cyberbullying;

Συμβουλές στο παιδί - θύμα

Σε σχέση με τις συμβουλές που θα έδιναν στο παιδί τους εάν ανακάλυπταν ότι είχε πέσει θύμα του διαδικτύου, το (61,3%) ανέφερε πως θα έλεγε στο παιδί να αποκλείσει τον αποστολέα, το (56,1%) θα το ανέφερε στη δίωξη ηλεκτρονικού εγκλήματος, ενώ το (11%) θα προσπαθούσε μόνο του να επιπλήξει τον αποστολέα (Πίνακας 74).

Πίνακας 74: Απαντήσεις γονέων για τις συμβουλές που θα έδιναν στα παιδιά τους εάν ανακάλυπταν ότι έχουν πέσει θύματα ηλεκτρονικού εκφοβισμού

	Συχνότητα N	Ποσοστό %	
Να αγνοήσει τα ενοχλητικά μηνύματα	63	40,6	
Να αποκλείσει τον αποστολέα	95	61,3	
Να επιπλήξει τον αποστολέα	17	11,0	
Να αναφέρουν το περιστατικό στην αστυνομία ή στη δίωξη ηλεκ. Εγκλήματος	87	56,1	
Δε γνωρίζω	4	2,6	
Άλλο	3	1,9	
Σύνολο	155		

Εάν το παιδί ήταν θύτης

Σε ερώτηση σχετική με το τι θα έκαναν εάν ανακάλυπταν ότι το παιδί τους έχει κάνει κάποια επίθεση μέσω του διαδικτύου, οι γονείς ανέφεραν χαρακτηριστικά ότι, θα συζητούσαν με παιδί τους, ενδεχομένως απειλώντας ότι, θα χάσει όλα τα τεχνολογικά του δικαιώματα (διακοπή internet, διακοπή στα δίκτυα κοινωνικής δικτύωσης) σε ποσοστό (79,9%), θα απομάκρυναν τις ηλεκτρονικές συσκευές σε ποσοστό (49,4%), θα απομάκρυναν το κινητό τηλέφωνο σε ποσοστό (24,7%) (Πίνακας 75).

Πίνακας 75: Απαντήσεις γονέων για τις ενέργειές τους εάν ανακάλυπταν ότι τα παιδιά τους έχουν κάνει κάποια επίθεση ηλεκτρονικού εκφοβισμού

	Συχνότητα N	Ποσοστό %	
Συζήτηση με παιδί υπό απειλή απώλειας δικαιωμάτων	123	79,9	
Απομάκρυνση συσκευών	76	49,4	
Απομάκρυνση κινητού τηλεφώνου	38	24,7	
Δε γνωρίζω	4	2,6	
Άλλο	11	7,1	
Σύνολο	154		

Από τους γονείς οι οποίοι απάντησαν «άλλο», οι απαντήσεις ήταν είτε ότι «θα το μάλωναν», είτε ότι «θα συζητούσαν μαζί του χωρίς το καθεστώς καμιάς απειλής» είτε ότι «θα προσπαθούσαν να εντοπίσουν το λόγο για τον οποίο το παιδί τους έκανε την επίθεση».

Ενέργειες για να προστατεύσουν το παιδί

Όσον αφορά τις ενέργειες στις οποίες θα προέβαιναν προκειμένου να προστατέψουν το παιδί τους από τον ηλεκτρονικό εκφοβισμό, το (53,6) δήλωσε ότι, δεν το αφήνει να χρησιμοποιεί αρκετή ώρα το διαδίκτυο, το (53,6%) δήλωσε ότι, του έχει διδάξει να μη δίνει προσωπικές πληροφορίες χωρίς την άδεια τους, το (26,1%) δήλωσε ότι, έβαλε ειδικά προγράμματα προστασίας για ιούς, το (20,9%) ότι φέρνει το παιδί τον υπολογιστή σε χώρο που να το επιβλέπουν, το (19%) εποπτεύει τις σελίδες που επισκέπτεται το παιδί τους, το (11,1%) κάθεται μαζί με το παιδί και επισκέπτονται από κοινού τις σελίδες, το (2,6%) δεν το αφήνει να μπαίνει στο διαδίκτυο, ενώ το (2%) δεν κάνει τίποτα από τα παραπάνω, διότι δεν έχει χρόνο. Αίσθηση προκαλεί η δήλωση έξι περιπτώσεων γονέων οι οποίοι αφήνουν το παιδί τους να χρησιμοποιεί τον υπολογιστή μόνο όταν κάνουν δουλειές σπιτιού σε ποσοστό (3,9%) το οποίο είναι λανθασμένο (Πίνακας 76).

Πίνακας 76: Απαντήσεις γονέων για τις ενέργειές τους για την προστασία των παιδιών από τον ηλεκτρονικό εκφοβισμό

	Συχνότητα N	Ποσοστό %
Δεν το αφήνουν πολύ ώρα να χρησιμοποιεί το διαδίκτυο	82	53,6
Το αφήνω να χρησιμοποιεί τον υπολογιστή μόνο όταν κάνω δουλειές του σπιτιού	6	3,9
Κάθομαι μαζί του και επισκέπτομαι από κοινού τις σελίδες	17	11,1
Του λέω να έχει τον υπολογιστή σε χώρο που επιβλέπω	32	20,9
Έβαλα ειδικά προγράμματα προστασίας	40	26,1
Δεν το αφήνω να μπαίνει στο διαδίκτυο	4	2,6
Το διδάσκω να μη δίνει προσωπικές πληροφορίες χωρίς την άδειά μου	82	53,6
Εποπτεύω τις ιστοσελίδες που επισκέπτονται	29	19,0
Δεν κάνω τίποτα γιατί δεν έχω χρόνο	3	2,0
Άλλο	3	2,0
Σύνολο	153	

Έχουν βάλει οι γονείς γονεϊκή επίβλεψη – κανόνες για τη χρήση του internet;

Γονεϊκή επίβλεψη από τα μέλη της οικογένειας

Πίνακας 77: Απαντήσεις σχετικά με το εάν ο υπολογιστής που χρησιμοποιούν έχει εγκατεστημένα Parental control

	Παιδιά				Σύνολο	Ποσοστό %	Γονείς				Σύνολο	Ποσοστό %
	Αγόρι		Κορίτσι				Ανδρας		Γυναίκα			
	Συχνότητα N	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %			Συχνότητα N	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %		
Ναι	12	18,5	14	15,6	26	16,8	17	23,3	13	16,0	30	19,5
Όχι	42	64,6	44	48,9	86	55,5	56	76,7	68	84,0	124	80,5

Δε γνωρίζ ω	11	16,9	32	35,6	43	27,7	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Σύνολο	65	100,0	90	100,0	155	100,0	73	100,0	81	100,0	154	100,0

Σε ερώτηση σχετικά με το εάν έχουν εγκατασταθεί στον υπολογιστή που χρησιμοποιούν parental controls, υφίσταται διαφορά στις απόψεις μεταξύ αγοριών και κοριτσιών $\chi^2(2)=6,595$, $p=0,037<0,05$, με τα αγόρια να δηλώνουν σε μεγαλύτερο ποσοστό απ' ότι τα κορίτσια ότι, δεν έχει συμβεί κάτι τέτοιο. Πολλά κορίτσια δηλώνουν επίσης, ότι δε γνωρίζουν σχετικά με το θέμα. Δεν υφίσταται διαφορά μεταξύ αντρών και γυναικών $\chi^2(1)=1,283$, $p=0,257>0,05$, οι οποίοι έδωσαν κατά κύριο λόγο αρνητική απάντηση, υπάρχει όμως διαφορά στις απαντήσεις παιδιών και γονέων $\chi^2(2)=50,159$, $p=0,000<0,05$, με τα παιδιά από τη μια να δηλώνουν πως ο υπολογιστής δεν έχει parental controls ή ότι δεν γνωρίζουν εάν έχει και με τους γονείς από την άλλη ότι, δεν έχει.

Περιορισμοί για τη χρήση του internet από τα μέλη της οικογένειας

Πίνακας 78: Απαντήσεις σχετικά με το εάν έχουν επιβληθεί κανόνες ή περιορισμοί στη χρήση του διαδικτύου

	Παιδιά						Γονείς					
	Αγόρι		Κορίτσι		Σύνολο	Ποσοστό %	Άνδρας		Γυναίκα		Σύνολο	Ποσοστό %
	Συχνότητα N	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %			Συχνότητα N	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %		
Ναι	35	54,7	45	49,5	80	51,6	48	65,8	61	75,3	109	70,8
Όχι	29	45,3	46	50,5	75	48,4	25	34,2	20	24,7	45	29,2
Σύνολο	64	100,0	91	100,0	155	100,0	73	100,0	81	100,0	154	100,0

Σε επόμενη ερώτηση που αφορούσε την επιβολή κανόνων κατά τη χρήση του διαδικτύου, δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ αγοριών και κοριτσιών $\chi^2(1)=0,413$, $p=0,521>0,05$, Ούτε και μεταξύ αντρών και γυναικών $\chi^2(1)=1,695$, $p=0,193>0,05$. Υπάρχει όμως, στατιστικά σημαντική διαφορά στις απαντήσεις παιδιών και γονέων $\chi^2(1)=11,947$, $p=0,001<0,05$, με τους γονείς να δηλώνουν σε μεγαλύτερο ποσοστό απ' ότι τα παιδιά σχετικά με την ύπαρξη κανόνων κατά τη διάρκεια πλοήγησης στο διαδίκτυο.

Συμβουλές από τους γονείς για τη χρήση του internet

Όσον αφορά το τι έχουν μάθει στα παιδιά τους, το (88,7%) δήλωσε, να μη δίνει προσωπικά στοιχεία για εκείνο και την οικογένεια του, το (78,2%) να μην εμπιστεύεται ανθρώπους που δε γνωρίζει, το (48,4%) να προσέχει τις σελίδες που επισκέπτεται προκειμένου να μην κολλήσει ιό ο υπολογιστής, το (44,4%) να μη δημοσιεύει προσωπικές φωτογραφίες, το (39,5%) να μην παρενοχλεί άλλους ανθρώπους, το (34,7%) να προσέχει τα spam, το (29,8%)

να μη δυσφημίζει τρίτους. Αίσθηση προξενεί το γεγονός πώς οι γονείς δε θεωρούν κακό να αντιγράψει κανείς υλικό από το internet, αφού μόλις το (6,5%) το δήλωσε, καθώς επίσης το (2,4%) των περιπτώσεων δεν θα έκανε τίποτα (Πίνακας 79).

Πίνακας 79: Απαντήσεις γονέων για το τι έχουν μάθει στα παιδιά τους

	Συχνότητα N	Ποσοστό %
Να προσέχει που μπαίνει για να μην κολλήσει ιό ο υπολογιστής	60	48,4
Να δίνει προσωπικά στοιχεία και στοιχεία της οικογένειας	110	88,7
Να μην εμπιστεύεται ανθρώπους που δεν γνωρίζει	97	78,2
Να μην αντιγράψει υλικό από το διαδίκτυο	8	6,5
Να μη δημοσιεύει προσωπικές φωτογραφίες κλπ	55	44,4
Να προσέχει τα μηνύματα spam	43	34,7
Να μην παρενοχλεί άλλους ανθρώπους	49	39,5
Να μην δυσφημίζει τρίτους	37	29,8
Τίποτα από τα παραπάνω	3	2,4
Άλλο	1	0,8
Σύνολο	124	

Τί θα πρέπει να κάνουν τα μέλη της οικογένειας σε περίπτωση που πέσουν θύματα του cyberbullying;

Αντιμετώπιση θυματοποίησης

Πίνακας 80: Απαντήσεις σχετικά με το εάν γνωρίζουν τι πρέπει να κάνουν σε περίπτωση που πέσουν θύματα cyberbullying

	Παιδιά				Σύνολο	Ποσοστό %	Γονείς				Σύνολο	Ποσοστό %
	Αγόρι		Κορίτσι				Άνδρας		Γυναίκα			
	Συχνότητα N	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %	Σύνολο	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %	Σύνολο	Ποσοστό %
Ναι	54	83,1	75	80,6	129	81,6	40	54,8	55	67,1	95	61,3
Όχι	11	16,9	18	19,4	29	18,4	33	45,2	27	32,9	60	38,7
Σύνολο	65	100,0	93	100,0	158	100,0	73	100,0	82	100,0	155	100,0

Σε ερώτημα σχετικά με τις ενέργειες που πρέπει να κάνουν σε περίπτωση που πέσουν θύματα του ηλεκτρονικού εκφοβισμού, δεν υπάρχει διαφορά μεταξύ αγοριών και κοριτσιών $\chi^2(1)=0,151$, $p=0,698>0,05$, ούτε στις απαντήσεις αντρών και γυναικών $\chi^2(1)=2,454$, $p=0,117>0,05$. Υπάρχει όμως, διαφορά στις απαντήσεις μεταξύ παιδιών και γονέων $\chi^2(1)=15,931$, $p=0,000<0,05$ με τα παιδιά να δηλώνουν σε μεγαλύτερο ποσοστό απ' ότι οι γονείς ότι, γνωρίζουν τί πρέπει να κάνουν σε περίπτωση που συμβεί κάτι τέτοιο.

Αν ναι, πού θα πρέπει να απευθυνθούν (για τα παιδιά);

Σε συνέχεια του ανωτέρω πίνακα, επιχειρήθηκε να διαπιστωθεί που οι νέοι πρέπει να απευθυνθούν σε περίπτωση που εκδηλωθεί μια τέτοια συμπεριφορά. Από τις απαντήσεις των παιδιών προκύπτει ότι, το (66,7%) απάντησε τη δίωξη ηλεκτρονικού εγκλήματος, το (15,2%) στη γραμμή SOS-11188, το (12,1%) saferinternet.gr, το (12,1%) θα ψάξει μόνος ή μόνη να

βρει αυτό που του έκανε την επίθεση, ενώ τέλος, το (15,2%) δήλωσε σ' όλα τα παραπάνω (Πίνακας 81).

Πίνακας 81: Απαντήσεις παιδιών για το που θα πρέπει να απευθυνθούν

	Συχνότητα N	Ποσοστό %	
Δίωξη ηλεκτρονικού εγκλήματος	88	66,7	
Νοσοκομείο	0	0	
Γραμμή ΣΟΣ – 11188	20	15,2	
Αποστολή e-mail σε ιστοσελίδες	5	3,8	
Θα βρω μόνος μου αυτόν που έκανε επίθεση	16	12,1	
Saferinternet.gr	16	12,1	
Όλα τα παραπάνω	20	15,2	
Σύνολο	132		

Αν ναι, πού θα πρέπει να απευθυνθούν (για τους γονείς);

Σε συνέχεια με τον πίνακα 80, ως προς το που θα πρέπει να απευθυνθούν σε περίπτωση που το παιδί τους ή ίδιοι πέσουν θύματα του cyberbullying, το μεγαλύτερο ποσοστό (84,6%) αναφέρθηκε στη δίωξη ηλεκτρονικού εγκλήματος, στη γραμμή SOS-1188 με (15,4%), στο saferinternet.gr με (13,5%) (Πίνακας 82).

Πίνακας 82: Απαντήσεις γονέων για το που θα πρέπει να απευθυνθούν

	Συχνότητα N	Ποσοστό %	
Δίωξη ηλεκτρονικού εγκλήματος	88	84,6	
Νοσοκομείο	1	1,0	
Γραμμή ΣΟΣ – 11188	16	15,4	
Αποστολή e-mail σε ιστοσελίδες	2	1,9	
Θα βρω μόνος μου αυτόν που έκανε επίθεση	9	8,7	
Saferinternet.gr	14	13,5	
Όλα τα παραπάνω	8	7,7	
Σύνολο	104		

Γνωρίζουν τα μέλη της οικογένειας για τους κινδύνους που ενέχει το Internet;

Κίνδυνοι στο διαδίκτυο

Πίνακας 83: Γνωρίζετε για τους κινδύνους που ενέχει η χρήση του διαδικτύου

	Άνδρας		Γυναίκα		Σύνολο	Ποσοστό%
	Συχνότητα N	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %		
Ναι	60	83,3	70	86,4	130	85,0
Όχι	12	16,7	11	13,6	23	15,0
Σύνολο	72	100,0	81	100,0	153	100,0

Δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ αντρών και γυναικών $\chi^2(1)=0,284$, $p=0,594>0,05$, με τους γονείς να δηλώνουν ότι, γνωρίζουν τους κινδύνους που διατρέχουν στο διαδίκτυο.

Κίνδυνοι από τη χρήση του internet

Πίνακας 84: Απαντήσεις σχετικά με το εάν πιστεύουν ότι η απαγόρευση του κινητού και του διαδικτύου στο σχολείο μπορεί να βοηθήσει στην αποφυγή του cyberbullying

	Παιδιά				Σύνολο	Ποσοστό %	Γονείς				Σύνολο	Ποσοστό %
	Αγόρι		Κορίτσι				Άνδρας		Γυναίκα			
	Συχνότητα N	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %			Συχνότητα N	Ποσοστό %	Συχνότητα N	Ποσοστό %		
Ναι	20	30,8	33	35,5	53	33,5	36	49,3	41	50,0	77	49,7
Όχι	35	53,8	54	58,1	89	56,3	30	41,1	33	40,2	63	40,6
Δε γνωρίζω	10	15,4	6	6,5	16	10,1	7	9,6	8	9,8	15	9,7
Σύνολο	65	100,0	93	100,0	158	100,0	73	100,0	82	100,0	155	100,0

Δεν υφίστανται σημαντικές διαφορές στις απαντήσεις αγοριών και κοριτσιών $\chi^2(2)=3,389$, $p=0,184>0,05$, ούτε ανάμεσα στους άντρες και τις γυναίκες $\chi^2(2)=0,012$, $p=0,994>0,05$. Υπάρχει όμως, στατιστικά σημαντική διαφορά στις απαντήσεις παιδιών και γονέων $\chi^2(2)=8,882$, $p=0,012<0,05$, εφόσον τα παιδιά δηλώνουν ότι, η απαγόρευση του κινητού και του διαδικτύου στο σχολείο δε βοηθά ουσιαστικά στην αποφυγή του cyberbullying, ενώ οι γονείς από την άλλη, διχάζονται ως προς τις απόψεις τους (77 σε αριθμό δηλώνουν ότι μπορούσε να βοηθήσει και 63 ότι δε θα βοηθούσε).

Κεφάλαιο 3^ο:

Συζήτηση

Η έρευνα είχε ως στόχο να εξετάσει το πώς αντιλαμβάνεται και βιώνει η ελληνική οικογένεια με ένα παιδί στην εφηβεία το cyberbullying, συγκεντρώνοντας τις απόψεις από όλα τα μέλη της οικογένειας.

Όσον αφορά στην *ύπαρξη ηλεκτρονικού υπολογιστή στο σπίτι* βρέθηκε ότι η συντριπτική πλειονότητα των παιδιών και των γονέων διαθέτει ηλεκτρονικό υπολογιστή στο σπίτι. Ως προς το *χώρο του σπιτιού όπου βρίσκεται ο υπολογιστής*, τα υψηλότερα ποσοστά των παιδιών μοιράζονται στο δωμάτιο των παιδιών και σ' όλους τους χώρους, διότι επρόκειτο για tablet ή laptop, γεγονός στο οποίο συμφωνούν και οι απόψεις των γονέων. Ως προς το *εάν διαθέτουν σύνδεση στο διαδίκτυο*, η συντριπτική πλειονότητα τόσο των παιδιών όσο και των γονέων απάντησαν θετικά. Αυτό συνάδει με την έρευνα των Μπότσαρη και συν., (2013). Ως προς το *επίπεδο γνώσης πάνω στους ηλεκτρονικούς υπολογιστές*, διαπιστώθηκε ότι, τα αγόρια, περισσότερο από ότι τα κορίτσια, παρουσιάζονται ως προηγμένοι χρήστες, ενώ οι γονείς από την άλλη, κατέχουν τις βασικές γνώσεις. Αυτό συνάδει με την έρευνα που έκανε η Αμερικανική Παιδιατρική Ακαδημία, (2011). Ως προς την *κατοχή προσωπικού λογαριασμού e-mail*, η συντριπτική πλειονότητα των παιδιών και των γονέων του δείγματός μας εμφανίζεται να διαθέτει λογαριασμούς σε κάποιο ηλεκτρονικό ταχυδρομείο. Ως προς το *χρόνο που περνούν τα μέλη της οικογένειας στο internet*, ο μέσος όρος των μαθητών και των μαθητριών σερφάρει ημερησίως από 1 μέχρι 5 ώρες (γεγονός το οποίο παρατηρήθηκε και σε σχετική έρευνα που έκανε (Appel και συν., 2012; Μπότσαρη και συν., 2013), ενώ μεγάλο ποσοστό αφιερώνει πάνω από 5 ώρες στο διαδίκτυο, εν αντιθέσει με την πλειονότητα των γονέων, οι οποίοι αφιερώνουν λιγότερο από 1 ώρα. Όσον αφορά τα *σημεία πρόσβασης στο διαδίκτυο*, η συντριπτική πλειονότητα των παιδιών και των γονέων συνδέονται από το σπίτι, ενώ οι μαθητές συνηθίζουν να συνδέονται και από το κινητό τους τηλέφωνο, γεγονός το οποίο δε συνηθίζεται από τους γονείς. Τέλος, αναφορικά με τις *δραστηριότητες στο διαδίκτυο*, οι μαθητές και οι μαθήτριες αξιοποιούν τις δυνατότητες που τους παρέχει το διαδίκτυο συμμετέχοντας σε chat room, σε κοινωνικά δίκτυα (γεγονός το οποίο παρατηρήθηκε και σε σχετική έρευνα που έκαναν (Appel και συν., 2012), στο YouTube, παίζουν διαδικτυακά παιχνίδια, βρίσκουν πληροφορίες για το σχολείο, ενώ οι γονείς από την άλλη, συνηθίζουν να αναζητούν πληροφορίες στο διαδίκτυο, καθώς επίσης και να χρησιμοποιούν τα κοινωνικά δίκτυα σε αρκετά μεγάλο ποσοστό. Απαραίτητο κρίνεται να παρατηρηθεί το γεγονός ότι, ένα ποσοστό των μαθητών και των μαθητριών έχουν επισκεφτεί ιστοσελίδες με πορνογραφικό

υλικό (γεγονός το οποίο παρατηρήθηκε και σε σχετική έρευνα που έκανε (Τσίτσικα, 2014)), γεγονός το οποίο δικαιολογείται από το γεγονός ότι, ορισμένοι γονείς δε διαθέτουν ούτε καν τις στοιχειώδεις γνώσεις προκειμένου να ελέγχουν τα παιδιά τους σχετικά με το περιεχόμενο των ιστοσελίδων τις οποίες επισκέπτονται.

Αναφορικά με την έννοια του ηλεκτρονικού εκφοβισμού (*cyberbullying*), η συντριπτική πλειονότητα τόσο των μαθητών-μαθητριών όσο και των γονέων τους έχουν ακούσει κάποια στιγμή την εν λόγω έννοια, με τα παιδιά να εμφανίζονται περισσότερο ενημερωμένα σε σύγκριση με τους γονείς, οι οποίοι δεν έχουν λάβει κάποια αξιόλογη ενημέρωση από την κοινωνία. Αναφορικά με τις πηγές ενημέρωσης για τα παιδιά αποτελεί το σχολείο, οι γονείς τους και κάποιος άλλος, ενώ αντίστοιχα μεγάλο ποσοστό των γονέων δεν έλαβε κάποια σχετική ενημέρωση. Συμπληρωματικά, επιχειρήθηκε να ερευνηθεί εάν έχουν ψάξει να βρουν πληροφορίες σχετικά με τον όρο, διαπιστώθηκε ότι, τα παιδιά σε μικρότερο ποσοστό εν αντιθέσει με τους γονείς, να έχουν ψάξει να βρουν πληροφορίες για το φαινόμενο. Αναφορικά με τον τρόπο με τον οποίο μπορεί να γίνει το *cyberbullying*, οι μαθητές-μαθήτριες του δείγματός μας πιστεύουν ότι, μπορεί κανείς να κάνει *cyberbullying* τόσο από το κινητό τηλέφωνο όσο και από τον υπολογιστή, γεγονός το οποίο υποστηρίζουν και οι γονείς τους, ενώ υπάρχει και ένας αριθμός παιδιών αλλά και γονέων, οι οποίοι δε γνωρίζουν το μέσο, κάτι το οποίο δικαιολογείται και από την περιορισμένη ενημέρωση που διαθέτουν σχετικά με το θέμα. Ως προς το εάν θεωρούν την αποστολή κακόβουλου μηνύματος από κάποιον άγνωστο *cyberbullying*, τα αγόρια που απάντησαν θετικά εμφανίζονται σε μικρότερο ποσοστό σε σχέση με τα κορίτσια, ενώ οι γονείς, από την άλλη πλευρά, συμφωνούν σε υψηλό ποσοστό. Σχετικά με το εάν η αποστολή κακόβουλου μηνύματος από κάποιον φίλο-η είναι *cyberbullying*, τα αγόρια που πιστεύουν ότι είναι *cyberbullying* εμφανίζονται σε μικρότερο ποσοστό σε σχέση με τα κορίτσια, εν αντιθέσει με τους γονείς οι οποίοι πιστεύουν σε μεγαλύτερο ποσοστό από τα παιδιά ότι, επρόκειτο για *cyberbullying*. Τέλος, αναφορικά με τον χώρο από τον οποίο γίνεται *cyberbullying*, τα κορίτσια του δείγματός μας πιστεύουν, περισσότερο από ότι τα αγόρια, ότι η πράξη γίνεται τόσο από το χώρο του σχολείου όσο και εκτός, γεγονός το οποίο υποστηρίζεται από την πλειονότητα των γονέων. Αυτό συμφωνεί με την έρευνα που έκαναν Smith και συν., (2008).

Ως προς εάν τα μέλη της οικογένειας έχουν κάνει ηλεκτρονικές φιλίες από ιστοσελίδες κοινωνικής δικτύωσης, διαπιστώθηκε ότι, οι μαθητές και οι μαθήτριες του δείγματός μας έχουν κάνει κάποια στιγμή φίλους από τα διάφορα site κοινωνικής δικτύωσης τα οποία επισκέπτονται (γεγονός το οποίο παρατηρήθηκε και σε σχετική έρευνα που έκανε

(EUNETADB, 2012), εν αντιθέσει με την πλειονότητα των γονέων που, παρόλο που επισκέπτονται τις συγκεκριμένες σελίδες, δε συνηθίζουν να το κάνουν τόσο συχνά. Όσον αφορά το εάν έχουν ανταλλάξει προσωπικά δεδομένα με αγνώστους, αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι, τόσο τα παιδιά όσο και οι γονείς δε δίνουν τα προσωπικά τους στοιχεία σε αγνώστους, (γεγονός το οποίο παρατηρήθηκε και σε σχετική έρευνα που έκανε (Τσίτσικα, 2014). Τέλος, ως προς το εάν δίνουν τα πραγματικά τους ή τα ψεύτικα τους στοιχεία σε αγνώστους, μεγάλο ποσοστό των παιδιών έδωσαν ψεύτικα στοιχεία, σε σύγκριση με τους γονείς, οι οποίοι σε ένα μεγάλο ποσοστό έδωσαν τα πραγματικά τους στοιχεία.

Ως προς το εάν πιστεύουν ότι πιο συχνά πέφτουν θύματα τα αγόρια ή τα κορίτσια, τόσο τα παιδιά όσο και οι γονείς τους πιστεύουν ότι, και τα δυο φύλα υποπέφτουν το ίδιο συχνά (γεγονός το οποίο παρατηρήθηκε και σε σχετική έρευνα που έκαναν (Τσίτσικα, 2014; Smith και συν., 2008; Kanyinga και συν., 2014). Όσον αφορά ποιο από τα δυο φύλα θα στείλει ευκολότερα ένα απειλητικό μήνυμα, η πλειονότητα των παιδιών πιστεύει ότι, τα αγόρια θα στείλει πιο εύκολα ένα μήνυμα, εν συγκρίσει με τους γονείς, οι οποίοι πιστεύουν ότι και τα δύο φύλα είναι το ίδιο ικανά στην αποστολή ενός απειλητικού μηνύματος. Επιχειρήθηκε να διευκρινιστούν επίσης, τα χαρακτηριστικά των cyber-θυτών, όπου οι απόψεις και των δύο ομάδων του δείγματός μας συμφωνούν στο ότι, οι cyber-θύτες προέρχονται από οικογένειες με εχθρικούς, απορριπτικούς και αδιάφορους γονείς, τους αρέσει να γελούν με τους άλλους, να τους πληγώνουν και να επιβάλλονται, καθώς επίσης, θεωρούν πολύ πιθανό ότι έχουν βιώσει οι ίδιοι τον εκφοβισμό (γεγονός το οποίο παρατηρήθηκε και σε σχετική έρευνα που έκαναν (Sasson και συν., 2014; Μπότσαρη και συν., 2013)). Αλλά και ως προς τα χαρακτηριστικά των cyber-θυμάτων συμφωνούν τόσο τα παιδιά, όσο και οι γονείς στις απόψεις τους, με τη χαμηλή αυτοπεποίθηση, την εσωστρέφεια και την απομόνωση, το χαμηλό ανάστημα και γενικά, την αδύναμη φυσιογνωμία, την ανασφάλεια, το άγχος και την ευαισθησία, να είναι οι δημοφιλέστερες από τις απαντήσεις τους, ενώ εντύπωση προξενεί το γεγονός ότι, η εξωτερική εμφάνιση και η σεξουαλική προτίμηση απαντήθηκαν σε πολύ μικρό ποσοστό. Ως προς το ποια μορφή εκφοβισμού (bullying ή cyberbullying) έχει τις σοβαρότερες συνέπειες, τόσο τα παιδιά όσο και οι γονείς συμφωνούν ότι και οι δυο μορφές εκφοβισμού έχει τις ίδιες συνέπειες. Αναφορικά με τις συνέπειες του cyberbullying για κάποιον που το βιώνει διαπιστώθηκε ότι, τα μέλη της οικογένειας συμφωνούν στο ότι, εμφανίζει χαμηλή αυτοπεποίθηση και αυτοεκτίμηση, συμπτώματα αντικοινωνικής συμπεριφοράς, έντονο αίσθημα μοναξιάς, απροθυμία να πάει στο σχολείο, έχει αυτοκτονικές τάσεις και καταθλιπτικά συμπτώματα (γεγονός το οποίο παρατηρήθηκε και σε σχετική έρευνα που

έκαναν (Bakera και συν., 2010; Bauman και συν., 2013). Τέλος, όσον αφορά τους *όρους που σχετίζονται με το cyberbullying*, οι έφηβοι εμφανίζονται περισσότερο ενημερωμένοι σε σύγκριση με τους γονείς, αλλά από την άλλη, πολύ μικρό είναι το ποσοστό των μελών της οικογένειας που είναι πλήρως ενημερωμένο.

Όσον αφορά στο ερώτημα *εάν έχουν αντιληφθεί να έχουν υπάρξει θύματα του cyberbullying*, βρέθηκε ότι τα κορίτσια σε μεγαλύτερο ποσοστό απ' ότι αγόρια να μην έχουν αντιληφθεί να έχουν υπάρξει ποτέ θύμα του ηλεκτρονικού εκφοβισμού, ενώ οι γονείς σε μεγάλο ποσοστό αναδείχθηκε να μην έχουν πέσει θύματα ποτέ. Επίσης, η ομάδα των παιδιών έχει αντιληφθεί να έχει υπάρξει θύμα πιο συχνά απ' ότι η ομάδα των γονέων. Τα παιδιά δηλώνουν επίσης, ότι βίωσαν κάποια αρνητικά συναισθήματα όταν έτυχε να τους αποκαλούν με προσβλητικά ονόματα, όταν έλαβαν κάποια κακότροπα μηνύματα ή φωτογραφίες, όταν ένιωσαν αποξενωμένοι, όταν έτυχε κάποιος να διαδώσει ψέματα ή φήμες για αυτούς, όταν κάποιος δημοσίευσε μηνύματα ή φωτογραφίες δικές τους, ή όταν αισθάνθηκαν ότι κάποιος τους έχει απειλήσει, σε συχνότητα μεγαλύτερη απ' ότι οι γονείς. Αναφορικά με *την ηλικία, χρονική διάρκεια και τη μορφή επίθεσης* διαπιστώθηκε ότι, για τα παιδιά, η ηλικία όπου βίωσαν τέτοια συμπεριφορά για πρώτη φορά ήταν τα 12 τους χρόνια, ενώ για τους γονείς, τα 42. Η συμπεριφορά αυτή, στις περισσότερες των περιπτώσεων του δείγματος, διήρκεσε μερικές μέρες μέχρι 1 μήνα, γεγονός το οποίο υποστηρίζουν και οι δυο ομάδες του δείγματός μας. Ωστόσο υπάρχει και ένα μικρό ποσοστό των παιδιών που δήλωσε ότι, διήρκεσε περισσότερο από ένα χρόνο ή ακόμη, ότι συνεχίζεται ως και σήμερα (γεγονός το οποίο παρατηρήθηκε και σε σχετική έρευνα που έκαναν Smith και συν., 2008). Τα κοινωνικά δίκτυα κρατούν πρωταρχική θέση ως προς τον τρόπο με τον οποίο συνέβη, ενώ ακολουθούν τα κινητά τηλέφωνα για τα παιδιά, ενώ οι γονείς δήλωσαν το Facebook και τα chat rooms. Ως προς την *ταυτότητα του cyber-θύτη*, σύμφωνα με τα παιδιά, επρόκειτο συνήθως για κάποιο άγνωστο πρόσωπο ή άτομο ίδιας ηλικίας με το θύμα. Μεγάλο ποσοστό του δείγματος αναφέρεται και σε κάποιο γνωστό πρόσωπο. Οι γονείς, από την άλλη, κάνουν λόγο για κάποιο άγνωστο άτομο, συνήθως ενήλικα άντρα. Αναφορικά με τα *συναισθήματά τους μετά την εμπειρία*, τόσο τα παιδιά όσο και οι γονείς, συμφωνούν στις απόψεις τους, με τις αρνητικές σκέψεις και το φόβο και το θυμό μέχρι το τίποτα ή την αδιαφορία να εμφανίζουν τα υψηλότερα ποσοστά. Όσον αφορά το *άτομο με το οποίο μοιράστηκαν αυτή την εμπειρία τους*, διαπιστώθηκε ότι, τα άτομα δε δίνουν την απαιτούμενη προσοχή σ' αυτό το φαινόμενο, ενώ πιθανόν να το θεωρούν και ασήμαντο, γεγονός το οποίο προκύπτει και από το ότι μεγάλο ποσοστό των εφήβων και ακόμα μεγαλύτερο των γονέων δε μοιράστηκε αυτή την εμπειρία με κανέναν, ενώ πολλοί

θεώρησαν ότι μπορούν να την αντιμετωπίσουν και μόνοι τους (γεγονός το οποίο παρατηρήθηκε και σε σχετική έρευνα που έκαναν (N.E.O.I, 2009; Γιαννακάκη και συν., 2012). Ως προς λόγους μη γνωστοποίησης της αρνητικής εμπειρίας, βρέθηκε ότι, για τα παιδιά ήταν ο φόβος για τυχόν διακοπή του Internet από τους γονείς και ο αποκλεισμός τους από τους λογαριασμούς που διέθεταν, πράγμα το οποίο δείχνει ότι οι γονείς δεν είχαν τις απαιτούμενες γνώσεις για να το αντιμετωπίσουν με διαφορετικό τρόπο, ενώ οι γονείς από την πλευρά τους, δήλωσαν σε μεγάλο ποσοστό ότι, το θεώρησαν ασήμαντο να ασχοληθούν. Στην ερώτηση σχετικά με το εάν γνώριζαν κάποιον άλλο-η που είχε πέσει θύμα, τόσο τα παιδιά όσο και οι γονείς τους δήλωσαν πως γνώριζαν κάποιο θύμα, το φύλο του οποίου συνήθως ήταν κορίτσι. Τέλος, ως προς το είδος εκφοβισμού που βίωσε το τρίτο πρόσωπο, τα παιδιά ανέφεραν σε μεγάλο ποσοστό, την παρενόχληση, κάποια πειράγματα με στόχο τη διασκέδαση, μηνύματα με υβριστικό περιεχόμενο, ενώ οι γονείς, τα γραπτά μηνύματα με υβριστικό περιεχόμενο, την παρενόχληση και τη δημοσίευση δυσάρεστων φωτογραφιών.

Όσον αφορά στο αν τα μέλη της οικογένειας συμπεριφέρθηκαν με απρεπή τρόπο στο διαδίκτυο, βρέθηκε ότι, η πλειονότητα των γονέων του δείγματός μας δε συμπεριφέρθηκε ποτέ με απρεπή τρόπο σε άλλα άτομα στο διαδίκτυο. Ωστόσο, υπήρξε και ένα ποσοστό αγοριών που δήλωσε ότι έχει συμπεριφερθεί απρεπώς στο διαδίκτυο συχνότερα από τα κορίτσια. Ως προς την ηλικία, τα παιδιά ήταν σε ηλικία 12 ετών και μάλιστα, επανέλαβαν την πράξη αυτή, συνήθως σε κάποιον φίλο/η ή σε συμμαθητή/τρια ή σε κάποιον ενήλικα, συνήθως πειράζοντας και κοροϊδεύοντας, ή στέλνοντας αγενή μηνύματα. Κατόπιν επιχειρήθηκε να διευκρινιστεί το μέσο της επίθεσης, όπου τα μέλη της οικογένειας συμφωνούν στις απόψεις τους, με τα κοινωνικά δίκτυα να διατηρούν την πρωταρχική τους θέση ως προς τον τρόπο με τον οποίο εκδηλώθηκε η συμπεριφορά αυτή (γεγονός το οποίο παρατηρήθηκε και σε σχετική έρευνα που έκαναν (N.E.O.I, 2009; 'SafeNetHome', 2010), ενώ ακολουθούν τα γραπτά μηνύματα σε υψηλό επίσης, ποσοστό. Αναφορικά με τους λόγους με τους οποίους συμπεριφέρθηκαν με τρόπο απρεπή, διαπιστώθηκε ότι, η πλάκα – βαρεμάρα συγκεντρώνει τα υψηλότερα ποσοστά για τα παιδιά και ακολουθούν η χαμηλή αυτοπεποίθηση και η αντιπάθεια, ενώ οι γονείς δήλωσαν σε υψηλό ποσοστό την πλάκα και τη βαρεμάρα μόνο. Τέλος, ως προς το αν γνωρίζουν κάποιον-α που να έχει συμπεριφερθεί απρεπώς στο διαδίκτυο και ποιο είναι το φύλο του συγκεκριμένου προσώπου, τόσο τα παιδιά όσο και οι γονείς γνωρίζουν και άλλα άτομα που έχουν συμπεριφερθεί με αυτόν τον τρόπο, ενώ η πλειονότητα τόσο των παιδιών όσο και των γονέων δήλωσε ότι, επρόκειτο συνήθως για αγόρια.

Αναφορικά με την επίγνωση των γονέων σχετικά με το *εάν τα παιδιά τους έχουν υποπέσει θύματα του cyberbullying*, μόλις ένα μικρό ποσοστό των ανδρών και των γυναικών απάντησε θετικά. Ως προς το *πώς ανακάλυψαν* οι γονείς την επίθεση, έλαβαν γνώση του συμβάντος από το ίδιο τους το παιδί, ενώ ένα μικρότερο ποσοστό, παρακολουθούσαν τη διαδικτυακή δραστηριότητά του. Το *μέσο* που χρησιμοποίησαν τα παιδιά για την επίθεση ήταν το Facebook και το κινητό τηλέφωνο. Όσον αφορά το *εάν οι γονείς έχουν αντιληφθεί να είναι το παιδί τους θύτης του cyberbullying*, σχεδόν κανένας γονέας δεν απάντησε ότι, έχει αντιληφθεί πως το παιδί του πραγματοποιεί επίθεση μέσω διαδικτύου. Αυτό δικαιολογείται εν μέρη από το κοινώς παραδεκτό “αξίωμα” στην Ελληνική κοινωνία ότι, σπανίως οι γονείς παραδέχονται ότι τα παιδιά τους έχουν διαπράξει κακόβουλες ενέργειες.

Αναφορικά ως προς τις γνώσεις για την ασφαλή πλοήγηση στο διαδίκτυο διαπιστώθηκε ότι, τα παιδιά του δείγματός μας, έχουν λάβει την απαιτούμενη ενημέρωση προκειμένου να πλοηγούνται με ασφάλεια στο διαδίκτυο, ενώ οι γονείς δήλωσαν ότι δεν έχουν λάβει κάποια πλήρη ενημέρωση σχετικά με το θέμα. Ως προς την *πηγή ενημέρωσης*, για τα παιδιά ήταν κατά κύριο λόγο οι γονείς και το σχολείο, ενώ για τους γονείς, είτε κάποιο σεμινάριο που παρακολούθησαν, είτε από συζητήσεις με φίλους. Όσον αφορά την *ενημέρωση των παιδιών από τους γονείς*, σχετικά με την έννοια του cyberbullying, δήλωσαν με σχεδόν το ίδιο ποσοστό άνδρες και γυναίκες να έχουν μιλήσει στο παιδί τους για το cyberbullying. Ως προς το *εάν έχουν βάλει οι γονείς γονεϊκή επίβλεψη – κανόνες για τη χρήση του internet* βρέθηκε ότι, ο μέσος όρος των γονέων έχουν επιβάλλει περιορισμούς στα παιδιά τους ως προς τις ιστοσελίδες που πρέπει να επισκέπτονται, ενώ οι υπόλοιποι όχι, ενώ η πλειονότητα των παιδιών δεν είχε ή δε γνώριζε εάν είχε Parental Controls στον υπολογιστή τους. Οι γονείς από την άλλη απάντησαν ότι σπάνια έχουν εγκαταστήσει στους υπολογιστές των παιδιών τους Parental Controls. Ως προς τους *περιορισμούς για τη χρήση του internet*, σχεδόν ίδιο είναι το ποσοστό για τα παιδιά όσο και για τους γονείς που έχουν βάλει περιορισμό για το internet. Τέλος, ως προς τις *ενέργειες που πρέπει να κάνουν σε περίπτωση που πέσουν θύματα του ηλεκτρονικού εκφοβισμού*, από τα αποτελέσματα παρατηρούμε ότι, τα παιδιά να δηλώνουν σε μεγαλύτερο ποσοστό απ’ ότι οι γονείς ότι, γνωρίζουν τί πρέπει να κάνουν σε περίπτωση που συμβεί κάτι τέτοιο. Όσον αφορά το *πού θα πρέπει να απευθυνθούν* σε περίπτωση που υποπέσουν θύματα του ηλεκτρονικού εκφοβισμού, τόσο τα παιδιά όσο και οι γονείς ανέφεραν τη δίωξη του ηλεκτρονικού εγκλήματος. Όσον αφορά *τους κινδύνους του διαδικτύου*, τόσο οι άνδρες όσο και οι γυναίκες δηλώσαν ότι, γνωρίζουν τους κινδύνους που ενέχει η χρήση του διαδικτύου. Τέλος, ως προς το *εάν η απαγόρευση του κινητού και του διαδικτύου στο σχολείο*

μπορεί να βοηθήσει στην αποφυγή του cyberbullying, τα παιδιά ανέφεραν ότι, η απαγόρευση του κινητού και του διαδικτύου στο σχολείο δε βοηθά ουσιαστικά στην αποφυγή του cyberbullying, ενώ οι γονείς από την άλλη, διχάζονται ως προς τις απόψεις τους.

Κεφάλαιο 4^ο :

Γενικά συμπεράσματα

4.1 Συμπεράσματα

Η παρούσα έρευνα είχε ως στόχο να διερευνήσει το πόσο ευάλωτα είναι τα μέλη της οικογένειας στις αρνητικές εμπειρίες του διαδικτύου, αντλώντας στοιχεία από τις απόψεις γονέων και εφήβων πάνω στο συγκεκριμένο θέμα.

Από τα ευρήματα της έρευνας μπορούμε να καταλήξουμε στα παρακάτω συμπεράσματα:

- Τα μέλη της οικογένειας διαθέτουν ηλεκτρονικό υπολογιστή και σύνδεση στο διαδίκτυο, ενώ τα αγόρια παρουσιάζονται ως «προηγμένοι χρήστες» περισσότερο από ότι τα κορίτσια, ενώ οι γονείς κατέχουν τις «βασικές» γνώσεις.
- Η πλειονότητα των παιδιών διαθέτουν περισσότερους από έναν λογαριασμούς email, εν αντιθέσει με τους γονείς, οι οποίοι διαθέτουν έναν λογαριασμό. Επιπλέον, τα παιδιά του δείγματός μας αφιερώνουν ημερησίως από 1 μέχρι 5 ώρες στο διαδίκτυο, ενώ οι γονείς λιγότερο από 1 ώρα.
- Τόσο τα παιδιά όσο και οι γονείς συνδέονται στο διαδίκτυο κυρίως από το σπίτι, ενώ οι μαθητές-μαθήτριες συνηθίζουν να συνδέονται και από το κινητό τους τηλέφωνο, γεγονός το οποίο δε συνηθίζεται από τους γονείς. Επιπρόσθετα, όλα τα μέλη της οικογένειας χρησιμοποιούν τα κοινωνικά δίκτυα (Facebook, Twitter, YouTube, κ.α.) σε αρκετά μεγάλο ποσοστό και σε λίγο μικρότερο αναζητούν πληροφορίες στο διαδίκτυο.
- Όλα τα μέλη της οικογένειας έχουν ακούσει κάποια στιγμή την έννοια cyberbullying, με τα παιδιά να εμφανίζονται περισσότερο ενημερωμένα σε σύγκριση με τους γονείς.
- Τα μέλη της οικογένειας πιστεύουν ότι το cyberbullying μπορεί να γίνει, τόσο από το κινητό τηλέφωνο, όσο και από τον υπολογιστή, ενώ παράλληλα υπάρχει και ένας αριθμός παιδιών και γονέων που δε γνωρίζουν το μέσο από το οποίο γίνεται η πράξη.
- Τα κορίτσια σε μεγαλύτερο ποσοστό από τα αγόρια πιστεύουν ότι, ένα κακόβουλο μήνυμα που προέρχεται τόσο από κάποιον άγνωστο, όσο και από κάποιον φίλο είναι cyberbullying, εν αντιθέσει με τους γονείς οι οποίοι πιστεύουν σε μεγαλύτερο ποσοστό από τα παιδιά ότι επρόκειτο για cyberbullying.
- Τα κορίτσια περισσότερο από τα αγόρια πιστεύουν ότι, η επίθεση γίνεται τόσο στο χώρο του σχολείου όσο και εκτός, γεγονός το οποίο υποστηρίζεται και από τους γονείς.

- Τα παιδιά του δείγματός μας, έχουν κάνει ηλεκτρονικούς φίλους από τα διάφορα site κοινωνικής δικτύωσης τους οποίους δεν γνώριζαν πριν, εν αντιθέσει με τους γονείς οι οποίοι δεν το συνηθίζουν. Επιπλέον παρατηρήθηκε ότι, τα παιδιά του δείγματός μας, δίνουν ψεύτικα στοιχεία, σε σύγκριση με τους γονείς οι οποίοι σε ένα μεγάλο ποσοστό δίνουν τα πραγματικά τους στοιχεία.
- Τα παιδιά του δείγματος μας, πιστεύουν ότι, ένα αγόρι θα στείλει πιο εύκολα ένα απειλητικό μήνυμα σε αντίθεση με τους γονείς οι οποίοι πιστεύουν ότι και τα δυο φύλα έχουν τις ίδιες πιθανότητες να στείλουν ένα απειλητικό μήνυμα.
- Όλα τα μέλη της οικογένειας συμφωνούν στο ότι οι cyber-θύτες προέρχονται από οικογένειες με εχθρικούς, απορριπτικούς, αδιάφορους γονείς και τους αρέσει να γελούν με τους άλλους. Ως προς τα χαρακτηριστικά των cyber-θυμάτων συμφωνούν ως προς τις απόψεις τους τόσο οι γονείς όσο και τα παιδιά, με τη χαμηλή αυτοπεποίθηση, την εσωστρέφεια, το χαμηλό ανάστημα, την αδύναμη φυσιογνωμία, να είναι οι δημοφιλέστερες απαντήσεις τους.
- Ως προς το ποια μορφή εκφοβισμού έχει τις σοβαρότερες συνέπειες, τόσο τα παιδιά όσο και οι γονείς συμφωνούν ότι και οι δύο μορφές εκφοβισμού έχει τις ίδιες συνέπειες για το άτομο που τα βιώνει, καθώς εμφανίζει χαμηλή αυτοπεποίθηση και αυτοεκτίμηση, συμπτώματα αντικοινωνικής συμπεριφοράς, έχει αυτοκτονικές τάσεις και καταθλιπτικά συμπτώματα. Τέλος, τα παιδιά εμφανίζονται περισσότερο ενημερωμένα σε σύγκριση με τους γονείς ως προς τις γνώσεις τους αναφορικά με τους όρους που σχετίζονται με το cyberbullying.
- Για τα παιδιά, η ηλικία η οποία βίωσαν τέτοια συμπεριφορά για πρώτη φορά ήταν τα 12 τους χρόνια, ενώ για τους γονείς, τα 42. Η συμπεριφορά αυτή, διήρκεσε μερικές μέρες μέχρι 1 μήνα, γεγονός το οποίο υποστηρίζουν και οι δυο ομάδες του δείγματός μας. Τα κοινωνικά δίκτυα κρατούν πρωταρχική θέση ως προς τον τρόπο με τον οποίο συνέβη η πράξη, ενώ ακολουθούν τα κινητά τηλέφωνα, τα e-mails και τα chat rooms.
- Ως προς το ποιον του cyber-θύτη, σύμφωνα με τα παιδιά, επρόκειτο συνήθως για κάποιο άγνωστο πρόσωπο ή άτομο ίδιας ηλικίας με το θύμα. Οι γονείς, από την άλλη, κάνουν λόγο για κάποιο άγνωστο άτομο, συνήθως ενήλικα άντρα.
- Μεγάλο ποσοστό των εφήβων και ακόμα μεγαλύτερο των γονέων δε τη μοιράστηκε αυτή την εμπειρία με κανέναν, ενώ πολλοί θεώρησαν ότι μπορούν να την αντιμετωπίσουν μόνοι τους.

- Η πλειονότητα των γονέων του δείγματός μας δε συμπεριφέρθηκε ποτέ με απρεπή τρόπο σε άλλα άτομα στο διαδίκτυο, εν αντιθέσει μ' ένα ποσοστό αγοριών να δηλώνει ότι έχει συμπεριφερθεί απρεπώς στο διαδίκτυο συχνότερα από τα κορίτσια, σε ηλικία 12 ετών και μάλιστα, επανέλαβε την πράξη του αυτή, συνήθως σε κάποιον φίλο/η ή σε συμμαθητή/τρια ή σε κάποιον ενήλικα (οι γονείς).
- Οι λόγοι για τους οποίους τα άτομα συμπεριφέρθηκαν με τρόπο απρεπή, με την πλάκα - βαρεμάρα να συγκεντρώνει τα υψηλότερα ποσοστά τόσο για τα παιδιά όσο και για τους γονείς, ακολουθούν η χαμηλή αυτοπεποίθηση, η αντιπάθεια (για τα παιδιά).
- Μικρό είναι το ποσοστό των ανδρών και των γυναικών που απάντησαν θετικά, ως προς το εάν έχουν υποπέσει θύματα cyberbullying τα παιδιά τους. Στην πλειονότητα των περιπτώσεων η επίθεση πραγματοποιήθηκε μέσω Facebook ενώ, σχεδόν κανένας γονέας δεν απάντησε ότι έχει αντιληφθεί πως το παιδί του πραγματοποιεί επίθεση μέσω διαδικτύου.
- Οι μαθητές-τριες του δείγματός μας θεωρούν ότι, έχουν λάβει την απαιτούμενη ενημέρωση προκειμένου να πλοηγούνται με ασφάλεια στο διαδίκτυο, ενώ οι γονείς από την άλλη δεν έχουν λάβει πλήρη ενημέρωση σχετικά με το θέμα.
- Ο μέσος όρος των γονέων έχουν επιβάλλει περιορισμούς στα παιδιά τους ως προς τις ιστοσελίδες που πρέπει να επισκέπτονται, ενώ οι υπόλοιποι όχι. Η πλειονότητα των παιδιών δεν είχε ή δε γνώριζε εάν είχαν εγκατασταθεί Parental Controls στον υπολογιστή τους.
- Τα παιδιά δηλώνουν ότι, η απαγόρευση του κινητού και του διαδικτύου στο σχολείο δε βοηθά ουσιαστικά στην αποφυγή του cyberbullying, ενώ οι γονείς από την άλλη, διαφοροποιούνται ως προς τις απόψεις τους.

4.2 Περιορισμοί της έρευνας

Σημαντικός περιορισμός της παρούσας έρευνας είναι το μέγεθος του δείγματος, ώστε να προχωρήσουμε σε πιο γενικά συμπεράσματα. Το δείγμα προέρχεται από διαφορετικές περιοχές του Νομού Αττικής οι οποίες δεν επιλέχθηκαν με κάποια συγκεκριμένα κριτήρια.

4.3 Προτάσεις για μελλοντική έρευνα

Στην παρούσα διπλωματική έρευνα έγινε μια προσπάθεια διερεύνησης του διαδικτυακού εκφοβισμού και του ρόλου της οικογένειας. Στόχος της παρούσας έρευνας, είναι να βοηθήσει

τους γονείς, τους εκπαιδευτικούς, τους ερευνητές για περαιτέρω μελέτη ούτως ώστε να αντιμετωπιστεί το φαινόμενο που τα τελευταία χρόνια παρουσιάζει ραγδαία εξέλιξη.

Στα θετικά της έρευνας αυτής είναι ότι, εκτός των αποτελεσμάτων που προέκυψαν, αναδείχθηκαν και θέματα ή απόψεις που πρέπει να μελετηθούν στο άμεσο μέλλον. Τέλος, προτείνεται η πραγματοποίηση μιας ευρύτερης σε γεωγραφικό επίπεδο έρευνας σε πανελλαδική εμβέλεια προκειμένου να εξεταστεί το φαινόμενο καλύτερα.

Βιβλιογραφία

Αγγλική

- Anderson, T., & Sturm, B. (2007). Cyberbullying: from playground to computer. *Young adult library services*. 5, 1-2.
- Appel, M., Holtz, P., Stiglbauer, B., & Batinic, B. (2012). Parents as a resource: communication quality affects the relationship between adolescents' internet use and loneliness. *Journal of adolescence*. 35, 1641–1648.
- Bakera, Ö., & Tanrikulu, I. (2010). Psychological consequences of Ccyber bullying experiences among Turkish secondary school children. *Procedia social and behavioral sciences*. 2, 2771–2776.
- Bauman, S., Toomey, R., & Walker, J. (2013). Associations among bullying, cyberbullying, and suicide in high school students. *Journal of adolescence*. 36, 341–350.
- Campbell, M. (2005). Cyber bullying: An old problem in a new guise? *Australian journal of guidance and counselling*. 15, 68-76.
- Cassidy, W., Jackson, M., & Brown K. (2009). Sticks and stones can break my bones, but how can pixels hurt me? Students' experiences with cyber-bullying. *Sage publications*. 30, 383-402.
- Castells, M. (2005). *Ο γαλαξίας του διαδικτύου, τις επιχειρήσεις και την κοινωνία*. Εκδόσεις: Καστανιώτη.
- Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2008). *Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Compton, L., Campbell, M., & Mergler A. (2014). Teacher, parent and student perceptions of the motives of cyberbullies. *Soc psychol educ*. 17, 383–400.
- Creswell, J., & Plano Clark, V. (2011). *Designing and conducting mixed methods research (2nd ed.)*. Thousand oaks, Ca: Sage.
- DeSmet, A., Deforche, B., Hublet, A., Tanghe, A., Stremersch, E., & Bourdeaudhuij I. (2014). Traditional and cyberbullying victimization as correlates of psychosocial distress and barriers to a healthy lifestyle among severely obese adolescents – A matched case–control study on prevalence and results from a cross-sectional study. *Bmc public health*. 14, 1-12.
- Dodge, K,A. Bates, J.E., & Pettit, G.S. (1990). Mechanisms in the cycle of violence. *Science*. 250, 1678-1683.

- Giddens, A. (2002). *Κοινωνιολογία*. Αθήνα: Gutenberg.
- Heiman, G.W. (2001). *Research methods in psychology*. (3rd Ed). Boston, Ma: Houghton Mifflin.
- Hirschi, T., & Gottfredson, M. (1994). *The generality of deviance*. Transaction publishers: new Brunswick (USA) and London (U.K.).
- Hodges, E.V., & Perry, D.G. (1999). Personal and interpersonal antecedents and consequences of victimization by peers. *Journal of personality and social psychology*. 76, 675-677.
- Keith, S., & Martin, M. E. (2005). Cyber-bullying: creating a culture of respect in a cyber world. *Reclaiming Children And Youth*. 13, 224-228.
- Li, Q. (2006). Cyberbullying in schools. A research of gender differences. *Sage publications*. 27, 157–170.
- Li, Q. (2007). New bottle but old wine: A research of cyberbullying in schools. *Computers in human behavior*. 23, 1777–1791.
- Lonigro, A., Schneider, B., Laghi, F., Baiocco, R., Pallini, S., & Brunner, T. (2014). Is cyberbullying related to trait or state anger? *Child psychiatry hum dev*. 1-10.
- O'Keeffe, G.S., & Clarke-Pearson, K. (2011). Clinical report—The impact of social media on children, adolescents and families. *Pediatrics*. 127, 789-805.
- Olweus, D. (1993). *Bulling at school: What we know and what we can do*. Oxford: Blackwell.
- Olweus, D. (1994). Bullying at school: basic facts and effects of a school based intervention program. *Journal of child psychology and psychiatry*. 35, 1171–1190.
- Olweus, D. (1996). Bully. *Victim problems in school prospects*. 2, 331-359.
- Orpimas, P., Horne, A., & Staniszewski, D. (2003). School Bulling: Changing the problem by changing the school. *Ebsco publishing*. 3, 431-444.
- Perren, S, Dooley, J, Shaw, T., & Cross, D. (2010). Bullying in school and cyberspace: associations with depressive symptoms in swiss and Australian adolescents. *Child adolesc psychiatry ment health*. 4, 1-10.
- Rosenthal, R., & Rosnow, R. L. (1991). *Essentials of behavioral research: methods and data analysis*. Second edition. *McGraw-Hill publishing company*. 46-65.

- Şahin, M. (2012). The relationship between the cyberbullying/cybervictimization and loneliness among adolescents. *Children and youth services review*. 34, 834–837.
- Sameer, H., & Patchin, J.W. (2010). Bullying, cyberbullying and suicide. *Archives of suicide research*. 14(3), 206-221.
- Sampasa-Kanyinga, H., Roumeliotis, P., Farrowc, C., & Shi, Y. (2014) Breakfast skipping is associated with cyberbullying and school bullying victimization. A school-based cross-sectional study. *Appetite*. 79, 76–82.
- Sasson, H., & Mesch, G. (2014). Parental mediation, peer norms and risky online behavior among adolescents. *Computers in human behavior*. 33, 32–38.
- Smith, P. (2004). Bullying: recent developments. *Child and adolescent mental health*. 3, 98–103.
- Smith, P., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S., & Tippett, N. (2008). Cyberbullying: Its nature and impact in secondary school pupils. *Journal of child psychology and psychiatry*. 49, 376-385.
- Smith, P., Mahdavi, J., Carvalho, M., & Tippett, N. (2006). An investigation into cyberbullying, its forms, awareness and impact, and the relationship between age and gender in cyberbullying. *Dfes publications*.
- Snakenborg, J., Van Acker, R., & Gable, R. (2011.) Cyberbullying: prevention and intervention to protect our children and youth. *Routledge taylor & Francis group*. 55, 88–95.
- Strom, P.S., & Strom, R. D. (2005). When teens turn cyberbullies. *The educational digest*, 71(4), 35-41.
- Van Vandebosch, H., & Cleemput, K. (2009). Cyberbullying among youngsters: profiles of bullies and victims. *New media & society*. 11, 1349–1371.
- Verman, G.K., & Kanka M. (2004). *Εκπαιδευτική έρευνα: θεωρητικές προσεγγίσεις και τεχνικές*. Αθήνα: Τυπωθήτω.
- Walker, I. R. (2011). *Reliability in scientific research: improving the dependability of measurements, calculations, equipment, and software*. London, uk: Cambridge university press.
- Willard, N. (2007). Cyberbullying: q & a with Nancy prevention researcher. *The prevention resaarcher*. 14, 13-15.

Ybarra, M., & Mitchell, K. (2004). Online aggressor/targets, aggressors, and targets: a comparison of associated youth characteristics. *Journal of child psychology and psychiatry*, 45, 1308–1316.

Zhou, Z., Tang, H., Tian, Y., Wei, H., Zhang, F., & Morrison C. (2013). Cyberbullying and its risk factors among Chinese high school students. *School psychology international*, 1–18.

Ελληνική

Αντωνιάδου, Ν., & Κόκκινος, Κ. (2013). Κυβερνο-εκφοβισμός και κυβερνο-θυματοποίηση σε παιδιά και εφήβους: Συχνότητα εμφάνισης και παράγοντες επικινδυνότητας. *Προσχολική & σχολική εκπαίδευση*, 1, 138-169.

Αρχοντόγλου, Α. (2005). *Σχολική επίδοση και συμπεριφορά των παιδιών από μονογονεϊκές οικογένειες στο δημοτικό σχολείο*. Θεσσαλονίκη: Κυριακίδη.

Γεωργούλας, Σ. (2000). *Ανήλικοι παραβάτες στην Ελλάδα. Κοινωνική αναπαράσταση και αντιμετώπιση*. Αθήνα: ελληνικά γράμματα.

Γιαννακάκη, Α., & Κολοκοτρώνης, Δ. (2012). Το φαινόμενο του ηλεκτρονικού εκφοβισμού στο σχολικό περιβάλλον – Η περίπτωση του 5ου γελ. Λάρισας. *Εκπαιδευτική επικαιρότητα*, 3, 18-25.

Daphne III. (2012). Ηλεκτρονικός εκφοβισμός: εγχειρίδιο για εκπαιδευτικούς. *Tabby in internet*. Ημερομηνία ανάκτησης: 2012, από:

http://gre.tabby.eu/uploads/1/6/8/6/16865702/booklet_gre.pdf

Ινστιτούτο Don Milan. (2012). *Η Ευρωπαϊκή κατάσταση στο φαινόμενο του εκφοβισμού διακρατική έκθεση*. Lifelong learning programme.

Karatzia, A., & Syngollitou, E. (2007). *Cyberbullying in middle and high schools: prevalence, gender and age differences*. Unpublished manuscript based on master thesis of A. Karatzia, university of Thessaloniki.

Καραγεώργος, Δ. (2002). *Μεθοδολογία έρευνας*. Αθήνα: Πατάκη.

Κουντούρης, Δ. (2006). *Το επιθετικό παιδί*. Αθήνα: Δωδώνη.

Κυριαζή Ν. (2002). *Η κοινωνική έρευνα, κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών*. Αθήνα: Ελληνικά γράμματα.

Μαδιανού-Γκέφου, Δ. (1985). *Οικογένεια και χρήση χασίς σε μια κοινότητα της Αθήνας*. Αθήνα: Διδακτορική διατριβή, Πάντειο πανεπιστήμιο.

- Makri-Botsari, E., & Karagianni, G. (2013). Cyberbullying in greek adolescents: The role of parents. *Procedia-social behavioral sciences*. 116, 3241 – 3253.
- Μαντζούκας Σ. (2007). Ποιοτική έρευνα σε έξι εύκολα βήματα. Η επιστημολογία, οι μέθοδοι και η παρουσίαση. *Ανασκόπηση*. 46, 88-98.
- Νόβα-Καλτσούνη, Χ. (2005). *Μορφές αποκλίνουσας συμπεριφοράς στην εφηβεία, ο ρόλος της οικογένειας και του σχολείου*. Αθήνα: Gutenberg.
- Οίweis, D. (2009). *Εκφοβισμός και βία στο σχολείο. Τι γνωρίζουμε και τι μπορούμε να κάνουμε*. Αθήνα: Εγυπε.
- Παπαδόπουλος, Ν. (1983). *Κρίσεις και προτάσεις για την επιμόρφωση των καθηγητών – Εμπειρική έρευνα σε καθηγητές της Σελμε Αθηνών*. Σύγχρονη εκπαίδευση.
- Σαμαρά, Β. (2008). *Οικογενειακός οδηγός ασφάλειας στο διαδίκτυο*. ins@fe.
- Σεμεντεριάδης, Θ., Παπαθανασίου, Γ., & Μαργαρίτα Μ. (2014). Διαδικτυακός εκφοβισμός και νέοι. *Σ.ν.ρ. Παιδαγωγικής & εκπαίδευσης*.
- Σφακιανάκης, Ε., Σιώμος, Κ., & Φλώρος, Γ. (2012). *Εθισμός στο διαδίκτυο και άλλες διαδικτυακές συμπεριφορές υψηλού κίνδυνου*. Αθήνα: Λιβάνη.
- Τρίγκα-Μερτίκα, Ε. (2015). *Σχολική βία*. Το βήμα.
- Χαντζή, Χ. Χουντουμάδη, Α., & Πατεράκη, Λ. (2000). Άσκηση βίας από μαθητές προς μαθητές στο χώρο του δημοτικού σχολείου. *Παιδί και έφηβος. Ψυχική υγεία και ψυχοπαθολογία*. 2(1), 97-111.
- Χάρης, Κ. Πετρουλάκης, Ν., & Νικόδημος, Σ. (1999). *Στάσεις και αντιλήψεις των δασκάλων για τα μονοθέσια και ολιγοθέσια σχολεία*. Ελληνική παιδαγωγική και εκπαιδευτική έρευνα. Αθήνα: Ατραπός.
- Χήνας, Π., & Χρυσαφίδης, Κ. (2000). *Επιθετικότητα στο σχολείο. Προτάσεις για πρόληψη και αντιμετώπιση*. Αθήνα: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο – επεαεκ.
- Χριστοφόρου-Civili, Α. (2001). *Ο εκπαιδευτικός και το πρόβλημα της εξάρτησης των εφήβων: Γνώση του προβλήματος, στάση και ρόλος των εκπαιδευτικών*. Αθήνα: Διδακτορική διατριβή, Πάντειο πανεπιστήμιο.

Διαδίκτυο

Αβδελίδου, Ε. (2012). Διαδικτυακός εκφοβισμός/θυματοποίηση. Ημερομηνία ανάκτησης: 4 Απριλίου 2012 από:

<http://diktyosynergias.files.wordpress.com/2012/01/avdelidouparousiasi.ppt>

Aftab, P. (2006). Cyberbullying / stalking & harassment. Ημερομηνία ανάκτησης: 2006, από:

<https://www.wiredsafety.org/subjects/cyberbullying.php>

Αλεξάνδρου, Ε. (2013). Σχολικός εκφοβισμός: Το θύμα, ο θύτης, οι επιπτώσεις και η αντιμετώπιση του. Ημερομηνία ανάκτησης: 8 Μαΐου 2013, από:

<http://elalexandrou.com/arthra/142-sxolikos-ekfovismos-to-thyma-o-thytis-oi-epiptoseis-kai-i-antimetopisi-tou.html>

Γυμνάσιο Αγρίας του Ν. Μαγνησίας. (2014). Ηλεκτρονικός εκφοβισμός – βιωματική δράση Α2. Ημερομηνία ανάκτησης: 7 Ιουλίου 2014, από:

<http://blogs.sch.gr/gymagri/2014/07/07/%CE%B7%CE%BB%CE%B5%CE%BA%CF%84%CF%81%CE%BF%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%82-%CE%B5%CE%BA%CF%86%CE%BF%CE%B2%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82-%CE%B2%CE%B9%CF%89%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%B4/>

Δίωξη ηλεκτρονικού εγκλήματος. (2011). Cyberkid. Ημερομηνία ανάκτησης: 2011, από:

<http://www.cyberkid.gov.gr/above8/tips/%CE%A8%CE%B7%CF%86%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CE%AE%20%CF%80%CE%B1%CF%81%CE%B5%CE%BD%CF%8C%CF%87%CE%BB%CE%B7%CF%83%CE%B7.html>

Ελληνική εταιρεία μελέτης της διαταραχής εθισμού στο διαδίκτυο. (2009). Ερωτοαπαντήσεις στο φαινόμενο του κυβερνο-εκφοβισμού (cyberbullying). Ημερομηνία ανάκτησης: 2009, από:

http://hasiad.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=32%3A

EU NET ADB. (2012). Research on internet addictive behaviours among european adolescents. Ημερομηνία ανάκτησης: 2012 από:

<http://www.eunetadb.eu/files/docs/FinalResearchInternet.pdf>

EU NET ADB. (2013). Ένα στα 4 Ελληνόπουλα πέφτει θύμα e-εκφοβισμού. Ημερομηνία ανάκτησης: 14 Μαρτίου 2015 από:

<http://youth-health.gr/media/2015/03/diadiktuakos-ekfobismos.pdf>

Feinberg, T., & Robey, N. (2009). Psychological effect of cyberbullying on teenagers. Ημερομηνία ανάκτησης: 21 Οκτωβρίου 2011, από:

<http://kvisotsky.blogspot.gr/>

ins@fe. (2013). Γραμμή βοήθειας Ελληνικού κέντρου ασφαλούς διαδικτύου. Ημερομηνία ανάκτησης: 2013, από:

<http://www.saferinternet.gr/index.php?objId=Category281&childobjId=Category283&parentobjId=Page187>

Καππάτου, Α. (2013). Cyberbullying. Ημερομηνία ανάκτησης: 5 Οκτωβρίου 2013, από:

<http://www.akappatou.gr/index.php/2010-10-14-09-40-39/5964-cyberbullying>

Μπαούρδα, Β. (2014). Εκφοβισμός μέσω του διαδικτύου: Συνέπειες και στρατηγικές αντιμετώπισης. Ημερομηνία ανάκτησης: 29 Σεπτεμβρίου 2014, από:

http://www.vbaourda.gr/blog_article_single_5.html#

Microsoft. (2015). 10 πράγματα για να κινούνται τα παιδιά ασφαλέστερα στο διαδίκτυο. Ημερομηνία ανάκτησης: 2015, από:

http://www.microsoft.com/hellas/protect/family_rules.aspx

N.E.O.I. Θύμα «κυβερνοεκφοβισμού» η νέα γενιά. Ημερομηνία ανάκτησης: 11 Νοεμβρίου 2009 από:

<http://www.kathimerini.gr/74568/article/tehnologia/diadiktyo/8yma-kyvernoekfovismoy-h-neia-genia>

“Νέοι Ευρωπαίοι Οργανωμένοι Ικανοί”. Τι είναι το cyberbullying και ποιοι είναι οι κίνδυνοι του διαδικτύου; Ημερομηνία ανάκτησης 22 Φεβρουαρίου 2011, από:

<http://www.tlife.gr/Article/news-cyberbullying/0-9-13608.html>

Πίσχος, Χ. (2015). Εκφοβισμός (bullying): συμβουλές σε γονείς και δασκάλους για την αποτροπή του. Ημερομηνία ανάκτησης: 2015, από:

<http://www.sinaisthisi.gr/arthra/oikogeneia/ekfobismos-bullying-symboyles-se-goneis-kai-daskaloys-gia-tin-apotropi-toy>

Σιακού, Μ. (2013). e-φιάλης στον κυβερνοχώρο. Ημερομηνία ανάκτησης: 2 Μαρτίου 2013, από: <http://www.sigmalive.com/archive/simerini/news/social/555026>

[S@ferinternet.gr](http://www.saferinternet.gr). (2015). Τι είναι ο διαδικτυακός εκφοβισμός; Ημερομηνία ανάκτησης: 2015, από:

<http://www.saferinternet.gr/index.php?parentobjId=Page15>

Safe Net Home. (2010). Ηλεκτρονικός σχολικός εκφοβισμός: μία νέα απειλή. Ημερομηνία ανάκτησης: 8 Ιουνίου 2010 από:

<http://www.iatronet.gr/ygeia/psychiki-ygeia/article/11923/ilektronikos-sxolikos-ekfovismos-mia-nea-apeili.html>

Τσίτσικα, Α. (2014). [Θέματα ασφάλειας του διαδικτύου για παιδιά και εφήβους](#). Ημερομηνία ανάκτησης: 3 Ιουνίου 2014 από:

<http://youth-health.gr/thematikes-enotites/genika-gia-tin-efibeia/themata-asfaleias-tou-diadiktuou-gia-paidia-kai-efibous#.VUDD3pPveQd>

Φισούν, Β., & Φλώρος, Γ. (2009). Ερωτοαπαντήσεις στο φαινόμενο του κυβερνοεκφοβισμού (cyberbullying). Ημερομηνία ανάκτησης: 2009, από:

http://hasiad.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=32%3A

Χριστοδουλάκη, Μ. (2012). Cyber bullying: Ο τραμπουκισμός στο διαδίκτυο. Ημερομηνία ανάκτησης: 30 Νοεμβρίου 2012, από:

<http://news247.gr/eidiseis/koinonia/cyber-bullying-o-tramboykismos-sto-diadiktyo.2027196.html>

Χρούσου, Γ. (2014). Cyber bullying. Πώς θα προστατεύσουμε τα παιδιά; Ημερομηνία ανάκτησης: 2014, από:

<http://www.boro.gr/14065/cyber-bullying-pos-tha-prostateusoume-ta-paidia>

Μέρος Γ': Παραρτήματα

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών “Επιστήμες της Αγωγής
Εκπαίδευση με την χρήση Νέων Τεχνολογιών”

Έρευνα για το διαδικτυακό εκφοβισμό

Η παρούσα έρευνα διενεργείται στο πλαίσιο της μεταπτυχιακής μου εργασίας στο ΠΜΣ «Επιστήμες της Αγωγής – Εκπαίδευση με Χρήση Νέων Τεχνολογιών» του ΠΤΔΕ του Πανεπιστημίου Αιγαίου με θέμα “*Διαδικτυακός εκφοβισμός σε εφήβους (Cyber bullying) και ο ρόλος της οικογένειας*”. Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να μελετήσει το πώς αντιλαμβάνεται και βιώνει η ελληνική οικογένεια με ένα παιδί στην εφηβεία το cyberbullying. Το ερωτηματολόγιο είναι **ανώνυμο** και μετά το πέρας της διαδικασίας θα σφραγιστεί σε ατομικό φάκελο και τα στοιχεία που θα συλλεχθούν θα αξιοποιηθούν στο πλαίσιο της ολοκλήρωσης της διπλωματικής εργασίας. Σας ευχαριστώ για τη συμμετοχή σας!!

Θανοπούλου Μαρία

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΓΙΑ ΓΟΝΕΙΣ

ΜΕΡΟΣ Α: ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΚΑΙ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΧΡΗΣΗΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΗ ΚΑΙ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ

- 1. Φύλο:** Άνδρας Γυναίκα
- 2. Ηλικία:** .....
- 3. Μορφωτικό επίπεδο:**
  - πρωτοβάθμια εκπαίδευση
  - δευτεροβάθμια εκπαίδευση
  - μεταδευτεροβάθμια εκπαίδευση (ΙΕΚ, ΕΠΑΣ, ΟΑΕΔ κ.α..)
  - τρίτοβάθμια εκπαίδευση
  - μεταπτυχιακές σπουδές
  - διδακτορικές σπουδές
- 4. Επάγγελμα:**
  - δημόσιος υπάλληλος

- ιδιωτικός υπάλληλος
- ελεύθερος επαγγελματίας
- οικιακά
- συνταξιούχος-α
- άνεργος-η
- άλλο (παρακαλώ προσδιορίστε): .....

5. Αριθμός παιδιών και φύλο:

	Ηλικία	Φύλο	
		Αγόρι	Κορίτσι
1			
2			
3			
4			
5			
+			

6. Διαθέτετε ηλεκτρονικό υπολογιστή στο σπίτι σας;

- Ναι
- Όχι
- Περισσότερους από ένα

7. Εάν ναι, ο υπολογιστής σε ποιο χώρο του σπιτιού βρίσκεται;

- στο δωμάτιο σας
- στο σαλόνι
- στο γραφείο σας
- στο δωμάτιο/α του/των παιδιού/παιδιών
- στην κουζίνα
- παντού, διότι είναι tablet, laptop

8. Διαθέτετε σύνδεση στο διαδίκτυο στο σπίτι σας;

- Ναι
- Όχι

9. Το επίπεδο γνώσης σας πάνω στους ηλεκτρονικούς υπολογιστές είναι:

- δεν έχω καμία γνώση
- βασικός χρήστης (βασικές γνώσεις, π.χ. απλή χρήση)
- μέσος χρήστης (π.χ. ECDL, χρήση προγραμμάτων, email, προηγμένη πλοήγηση)
- προηγμένος χρήστης (π.χ. εγκατάσταση/αφαίρεση προγραμμάτων, σχεδιασμός προγραμμάτων, κατανόηση και αντιμετώπιση προβλημάτων και προγραμμάτων ασφάλειας)

10. Έχετε δικό σας ηλεκτρονικό ταχυδρομείο e-mail (gmail, hotmail, yahoo, mailbox, outlook κ.α.);

- Ναι
- Όχι

11. Πόσους διαφορετικούς λογαριασμούς email έχετε δημιουργήσει; Γράψτε παρακαλώ τον αριθμό .....

12. Πόση ώρα είστε στο internet ανά εικοσιτετράωρο;

- σχεδόν καθόλου
- λιγότερο από 1 ώρα

- 1-5 ώρες
- περισσότερο από 5 ώρες
- περισσότερο από 10 ώρες

13. Από πού συνήθως μπαίνετε στο Internet; (Μπορείτε να επιλέξετε παραπάνω από μια απάντηση)

- από το σπίτι
- από τη δουλειά
- από το Internet-Café
- από το κινητό σας
- από το σπίτι του/της φίλου-η σας
- από κάπου αλλού που θα θέλατε να το αναφέρετε .....

14. Ποιες από τις παρακάτω online δραστηριότητες κάνετε; (Μπορείτε να επιλέξετε παραπάνω από μια απάντηση)

- κάνετε διαδικτυακές συνομιλίες (chat-rooms)
- χρησιμοποιείτε τα κοινωνικά δίκτυα (facebook, Twitter, msn, κ.α.)
- βρίσκετε πληροφορίες
- στέλνετε email
- παίζετε διαδικτυακά παιχνίδια
- κατεβάζετε μουσική και ταινίες
- μπαίνετε σε site με πορνογραφικό υλικό
- βλέπετε tv ή ακούτε ραδιόφωνο
- μπαίνετε στο YouTube, Ebay
- αγοράζετε από το διαδίκτυο
- γράφετε σε blog
- άλλο (παρακαλώ προσδιορίστε):.....

ΤΜΗΜΑ Β: ΓΝΩΣΕΙΣ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ CYBERBULLYING

15. Έχετε ακούσει ποτέ την έννοια cyberbullying (=ηλεκτρονικός εκφοβισμός);

- Ναι
- Όχι

16. Σας έχει μιλήσει ποτέ κάποιος για το cyberbullying;

- Ναι
- Όχι

17. Ποιος σας μίλησε για την ύπαρξη του cyberbullying; (Μπορείτε να επιλέξετε παραπάνω από μια απάντηση)

- άλλοι γονείς
- το σχολείο του παιδιού σας
- από κάποιο σεμινάριο
- κάποιος άλλος
- φίλος-η
- στην εργασία
- κανένας

18. Έχετε ψάξει να βρείτε πληροφορίες σχετικά με τον όρο cyberbullying;

Ναι Όχι

19. Cyberbullying μπορεί να κάνει κάποιος μόνο από:

τον υπολογιστή από το κινητό τηλέφωνο και τα δυο μαζί δε γνωρίζω

20. Όταν ένας άγνωστος, σας στείλει ένα κακόβουλο μήνυμα, αυτό είναι cyberbullying;

Ναι Όχι δε γνωρίζω

21. Όταν ένας φίλος-ή, σας στείλει ένα κακόβουλο μήνυμα, αυτό είναι cyberbullying;

Ναι Όχι δε γνωρίζω

22. Πότε πιστεύετε ότι γίνεται cyberbullying; Όταν το θύμα βρίσκεται στο χώρο του:

σχολείου εκτός σχολείου και στα τα δυο δε γνωρίζω

ΤΜΗΜΑ Γ: ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ CYBERBULLYING

23. Έχετε κάνει ηλεκτρονικούς φίλους από τα διάφορα site κοινωνικής δικτύωσης (facebook, twitter, msn, κ.α.) τους οποίους δεν γνωρίζατε πριν;

Ναι Όχι

24. Έχετε ανταλλάξει προσωπικά σας δεδομένα με άγνωστους φίλους σας (όνομα, ηλικία, τηλέφωνο, περιοχή κ.α.);

Ναι Όχι

25. Όταν σας ζητήθηκε να δώσετε προσωπικά σας στοιχεία, δώσατε πραγματικά ή ψεύτικα;

πραγματικά ψεύτικα και τα δυο

ΤΜΗΜΑ Δ: ΑΠΟΨΕΙΣ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ CYBERBULLYING

26. Πιστεύετε ότι πιο συχνά πέφτουν θύματα cyberbullying τα αγόρια ή τα κορίτσια:

τα αγόρια τα κορίτσια το ίδιο και τα δυο δε γνωρίζω

27. Πιστεύετε ότι πιο εύκολα θα στείλει ένα απειλητικό μήνυμα ένα αγόρι ή ένα κορίτσι

ένα αγόρι ένα κορίτσι το ίδιο και τα δυο δε γνωρίζω

28. Ποια από τα παρακάτω θεωρείτε ότι χαρακτηρίζουν περισσότερο τους cyber-θύτες;

(Σημειώστε έως 3 απαντήσεις)

έχουν βιώσει οι ίδιοι τον εκφοβισμό

αρέσκονται στο να γελούν με τους άλλους, να τους πληγώνουν και να επιβάλλονται

είναι υπερβολικά επιθετικοί και καταστροφικοί στην καθημερινότητά τους

προέρχονται από οικογένειες με εχθρικούς, απορριπτικούς και αδιάφορους γονείς

βιώνουν κατάθλιψη

άλλο, (παρακαλώ προσδιορίστε).....

29. Ποια από τα παρακάτω θεωρείτε ότι χαρακτηρίζουν περισσότερο τα cyber-θύματα;

(Σημειώστε έως 3 απαντήσεις)

έχουν χαμηλή αυτοπεποίθηση

είναι άτομα εσωστρεφή και απομονωμένα, δεν έχουν αρκετούς φίλους

- υπολείπονται κοινωνικών δεξιοτήτων σε σύγκριση με τους ομηλικούς τους
- είναι πολύ υποχωρητικά
- έχουν χαμηλό ανάστημα ή αδύναμη φυσιογνωμία σε σχέση με αυτή του θύτη
- φαίνονται ανίκανα να προστατεύσουν τους εαυτούς τους
- τείνουν να είναι ήσυχα, προσεκτικά, αγχώδη, ανασφαλής κι ευαίσθητα
- είναι επιρρεπή στην εκδήλωση ψυχολογικών και ψυχοσωματικών συμπτωμάτων
- άλλο (παρακαλώ προσδιορίστε:) .....

30. Ποια μορφή εκφοβισμού πιστεύετε ότι έχει τις πιο σοβαρές συνέπειες;

- cyberbullying   face-to-face bullying   και οι δύο μορφές εξίσου δε γνωρίζω
 (=ηλεκτρονικός εκφοβισμός) (= πρόσωπο με πρόσωπο)

31. Ποιες πιστεύετε ότι είναι οι πιο χαρακτηριστικές συνέπειες του cyberbullying γενικά για κάποιον-α το βιώνει; (Σημειώστε έως 3 απαντήσεις)

- παρουσιάζει συμπτώματα αντικοινωνική συμπεριφοράς
- έχει χαμηλή αυτοπεποίθηση και αυτοεκτίμηση
- έχει έντονο αίσθημα μοναξιάς
- νιώθει θυμό και άγχος
- παρουσιάζει προβλήματα προσαρμογής
- απροθυμία να πάει στο σχολείο
- κάνει χρήση ναρκωτικών ουσιών
- καταναλώνει αλκοόλ
- παρουσιάζει καταθλιπτικά συμπτώματα
- έχει αυτοκτονικές τάσεις

32. Ποιους όρους από τους παρακάτω, που σχετίζονται με το cyberbullying, γνωρίζετε ήδη;

- ανάφλεξη (Flaming)
- παρενόχληση (Harassment)
- διαδικτυακή καταδίωξη (Cyberstalking)
- δυσφήμιση (Denigration)
- πλαστοπροσωπία (Impersonation)
- εξαπάτηση ή «Ξεμπρόστιασμα» (Tricky ή Outing)
- αποκλεισμός (Exclusion)
- χαρούμενο χαστούκισμα (Happy slapping)
- κανένα από τα παραπάνω
- όλα τα παραπάνω

ΤΜΗΜΑ Ε: CYBERBULLYING ΩΣ ΘΥΜΑ

33. Έχει υποπέσει στην αντίληψή σας να έχετε υπάρξει θύμα cyberbullying;

- Ναι   Όχι   δε γνωρίζω

34. Κατά τη χρήση του διαδικτύου σας έχει τύχει:

να σας έχουν αποκαλέσει με προσβλητικά ονόματα ή να σας έχουν πειράξει

ποτέ σπάνια μερικές φορές συχνά πολύ συχνά

να σας έχουν στείλει κακότροπα μηνύματα ή φωτογραφίες

ποτέ σπάνια μερικές φορές συχνά πολύ συχνά

να σας έχουν αποξενώσει ή αγνοήσει

ποτέ σπάνια μερικές φορές συχνά πολύ συχνά

να έχουν διαδώσει ψέματα ή φήμες σχετικά με εσάς

ποτέ σπάνια μερικές φορές συχνά πολύ συχνά

να έχουν δημοσιεύσει μηνύματα φωτογραφίες ή video σχετικά με εσάς

ποτέ σπάνια μερικές φορές συχνά πολύ συχνά

να σας έχουν απειλήσει

ποτέ σπάνια μερικές φορές συχνά πολύ συχνά

να σας έχουν συμπεριφερθεί με κάποιον άλλο τρόπο που θεωρείτε απρεπή, μπορείτε να τον αναφέρετε .....

Εάν έχετε βιώσει κάποια από τις συμπεριφορές που αναφέρονται παραπάνω, έστω και «σπάνια», ή κάποια «άλλη συμπεριφορά» που θεωρείτε απρεπή, συνεχίστε στις παρακάτω ερωτήσεις, αλλιώς πηγαίνετε στην ερώτηση 44

35. Πόσων χρονών ήσασταν την πρώτη φορά που αντιμετωπίσατε κάποια από τις παραπάνω συμπεριφορές;.....

36. Για πόσο χρονικό διάστημα συνεχίστηκε η συμπεριφορά αυτή

- μερικές ημέρες
- 1 εβδομάδα
- 1 μήνα
- 6 μήνες
- 1 χρόνο
- περισσότερο από 1 χρόνο
- συνεχίζεται μέχρι σήμερα

37. Με ποιο τρόπο συνέβη; (Μπορείτε να επιλέξετε παραπάνω από μία απάντηση)

- e-mail
- chat-rooms
- facebook, twitter, κλπ
- κινητό τηλέφωνο
- σταθερό τηλέφωνο
- YouTube
- άλλο (παρακαλώ προσδιορίστε): .....

38. Ποιος ήταν αυτός που σας συμπεριφέρθηκε με αυτό τον τρόπο (Μπορείτε να επιλέξετε παραπάνω από μία απάντηση)

- κάποιος γνωστός σας
- κάποιος άγνωστος

- άλλος της ίδιας ηλικίας με εσάς
- ενήλικας
- άντρας
- γυναίκα

39. Μοιραστήκατε αυτή την εμπειρία με κάποιον; (Μπορείτε να επιλέξετε παραπάνω από μία απάντηση)

- με την οικογένεια σας
- με το/η σύζυγό σας
- με κάποιο/α φίλη/ο σας
- με κάποιο άλλο άτομο της εμπιστοσύνης σου
- με κάποιον ειδικό
- με κανέναν δεν την μοιράστηκα

40. Αν δεν αναφέρατε την εμπειρία σας σε κάποιον άλλο, γιατί δεν το κάνατε; (Μπορείτε να επιλέξετε παραπάνω από μία απάντηση)

- φοβόσασταν την αντίδραση των υπόλοιπων μελών της οικογένειάς σας
- από ντροπή για το περιεχόμενο
- μπορούσατε να το αντιμετωπίσετε μόνος-η σας
- το θεωρήσατε ασήμαντο για να ασχοληθείτε
- δεν ξέρατε σε ποιον να το αναφέρετε

41. Γνωρίζετε κάποιον άλλο/η που να έχει πέσει θύμα παρόμοιας συμπεριφοράς;

- Ναι
- Όχι

42. Αν ναι, ποιο ήταν το φύλο του συγκεκριμένου ατόμου;

- άνδρας
- γυναίκα

43. Αν ναι, τι είδους εκφοβισμό βίωσε;

- αποστολή γραπτών μηνυμάτων μέσω κινητού ή e-mail με υβριστικό ή προσβλητικό περιεχόμενο
- παρενόχληση κάνοντας «νεκρές κλήσεις»
- δημοσίευση δυσάρεστων φωτογραφιών σε ιστοσελίδες
- αποστολή βιντεοσκοπημένων στιγμών σε ακατάλληλη στιγμή
- διάδοση προσβλητικών φημών online
- παρενόχληση
- πειράγματα με στόχο τη διασκέδαση
- άλλο (παρακαλώ προσδιορίστε):.....

ΤΜΗΜΑ ΣΤ: CYBERBULLYING ΩΣ ΘΥΤΗΣ

44. Έχετε εσείς συμπεριφερθεί ποτέ με τρόπο που θεωρείτε απρεπή (κοροϊδεύοντας, εκφοβίζοντας, στέλνοντας κακότροπα μηνύματα κλπ) σε κάποιον άλλο-η στο διαδίκτυο;

- ποτέ
- σπάνια
- μερικές φορές
- συχνά
- πολύ συχνά

Εάν απαντήσατε «ποτέ», τότε πηγαίνετε στην ερώτηση 52, εάν δώσατε οποιαδήποτε άλλη απάντηση τότε συνεχίστε με τις επόμενες ερωτήσεις

45. Σε ποιον συμπεριφερθήκατε με τον τρόπο αυτό;

- σε κάποιον ανήλικο   σε κάποιον ενήλικα   σε φίλο/η   σε κάποιον άλλο άγνωστο

46. Έχετε συμπεριφερθεί και σε άλλους με αυτό τον τρόπο από τότε;

- σε άλλο 1 άτομο
σε άλλα 2-4 άτομα
σε άλλα περισσότερο από 5 άτομα
δεν θυμάμαι πόσους

47. Με ποιο τρόπο συμπεριφερθήκατε; (Μπορείτε να επιλέξετε παραπάνω από μια απάντηση)

- πειράζοντας, κοροϊδεύοντας
στέλνοντας αγενή μηνύματα
αγνοώντας/απομονώνοντας
διαδίδοντας ψέματα και φήμες
ανεβάζοντας μηνύματα/φωτογραφίες/video στο διαδίκτυο
απειλώντας
άλλο (παρακαλώ προσδιορίστε): .....

48. Με ποιο τρόπο; (Μπορείτε να επιλέξετε παραπάνω από μια απάντηση)

- με γραπτά μηνύματα
σε chat-rooms
στο facebook-twitter κλπ
με το κινητό τηλέφωνο
μέσω email
στο YouTube
άλλο (παρακαλώ προσδιορίστε): .....

49. Για ποιο λόγο συμπεριφερθήκατε με τον τρόπο αυτό; (Μπορείτε να επιλέξετε παραπάνω από μια απάντηση)

- επειδή έχει πολλούς φίλους και νιώθει δημοφιλής
για εκδίκηση
για προσωπικές διαφορές
επειδή τον αντιπαθείτε
επειδή έχει χαμηλή αυτοπεποίθηση
επειδή τον/την ζηλέψατε
εξαιτίας των σεξουαλικών του προτιμήσεων
για το ντύσιμό του
επειδή προέρχεται από ευκατάστατη οικογένεια
επειδή είναι από διαφορετική χώρα
για πλάκα επειδή βαριόσαστε
για την εξωτερική του/της αμφίεση (χοντρός-ή, ύψος)

άλλο που θα θέλατε να αναφέρετε.....

50. Γνωρίζετε κάποιον-α που να έχει συμπεριφερθεί/συμπεριφέρεται απρεπώς (κοροϊδεύοντας, εκφοβίζοντας, στέλνοντας κακότροπα μηνύματα κλπ) στο διαδίκτυο;

Ναι Όχι

51. Αν ναι, ποιο ήταν το φύλο του συγκεκριμένου ατόμου;

άνδρας γυναίκα δε γνωρίζω

ΤΜΗΜΑ Ζ: CYBERBULLYING ΚΑΙ ΠΑΙΔΙΑ

52. Έχει υποπέσει στην αντίληψή σας να έχει υπάρξει το παιδί σας θύμα cyberbullying;

ναι όχι δε γνωρίζω

εάν απαντήσατε «όχι» ή «δε γνωρίζω», τότε αγνοήστε αυτές τις ερωτήσεις και συνεχίστε στην ερώτηση 56.

53. Πώς το μάθατε;

- το καταλάβατε μόνος/η σας
- σας το είπε το παιδί σας
- το μάθατε από άλλους
- το μάθατε από το σχολείο
- παρακολουθήσατε τις διαδικτυακές του συνομιλίες
- τίποτα από τα παραπάνω

54. Με ποιο τρόπο έπεσε το παιδί σας θύμα του cyberbullying; (Μπορείτε να σημειώσετε περισσότερο από μία απαντήσεις)

- γραπτό μήνυμα
- chat-rooms
- facebook
- κινητό τηλέφωνο
- email
- YouTube
- άλλο (παρακαλώ προσδιορίστε): .....

55. Ποιος έκανε cyberbullying στο παιδί σας; (Μπορείτε να σημειώσετε περισσότερο από μία απαντήσεις)

- κάποιος γνωστός του
- κάποιος άγνωστος
- άλλος της ίδιας ηλικίας του παιδιού σας
- ενήλικας
- άντρας
- γυναίκα

56. Έχει υποπέσει στην αντίληψή σας να έχει πραγματοποιήσει το παιδί σας επίθεση μέσω διαδικτύου (cyberbullying) σε κάποιο άλλο παιδί;

ναι όχι δε γνωρίζω

εάν απαντήσατε «όχι» ή «δε γνωρίζω», τότε αγνοήστε αυτές τις ερωτήσεις και συνεχίστε στην ερώτηση 59.

57. Πώς το μάθατε;

- το καταλάβατε μόνος/η σας
- σας το είπε το παιδί σας
- το μάθατε από άλλους
- το μάθατε από το σχολείο
- παρακολούθησατε τις διαδικτυακές του συνομιλίες
- τίποτα από τα παραπάνω

58. Με ποιο τρόπο το παιδί σας έκανε την επίθεση;

- γραπτό μήνυμα
- chat-rooms
- facebook, twitter, κ.α.
- κινητό τηλέφωνο
- email
- YouTube
- άλλο (παρακαλώ προσδιορίστε): .....

ΤΜΗΜΑ Η: ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΣΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ ΚΑΙ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΑΠΟΤΡΟΠΗΣ ΚΑΙ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΑΠΟ ΓΟΝΕΙΣ

59. Σας έχει πει κάποιος πώς να κάνετε ασφαλή πλοήγηση στο internet;

- Ναι
- Όχι

60. Αν ναι, ποιος;

- το σχολείο του παιδιού σας
- παρακολούθησατε κάποιο σεμινάριο/ενημέρωση
- τα αδέρφια σας
- οι φίλοι σας
- κάποιος άλλος

61. Έχετε μιλήσει στο παιδί σας για την έννοια cyberbullying;

- Ναι
- Όχι

62. Αν ανακαλύπτατε ότι το παιδί σας έπεφτε θύμα του διαδικτύου, τι θα του λέγατε; (Μπορείτε να επιλέξετε παραπάνω από μια απάντηση)

- να αγνοήσει τα ενοχλητικά μηνύματα
- να αποκλείσει τον αποστολέα που στέλνει τα απειλητικά ή ενοχλητικά μηνύματα
- να προειδοποιήσει με αυστηρή επίπληξη στον αποστολέα
- να αναφέρει το περιστατικό στην Αστυνομία, είτε σε κάποια αρμόδια υπηρεσία της Δίωξης Ηλεκτρονικού Εγκλήματος
- δε γνωρίζω
- άλλο (παρακαλώ προσδιορίστε): .....

63. Αν ανακαλύπτατε ότι το παιδί σας έκανε μια επίθεση μέσω διαδικτύου, τι θα κάνατε; (Μπορείτε να επιλέξετε παραπάνω από μια απάντηση)

θα συζητάγατε μαζί του ενδεχομένως απειλώντας ότι θα χάσει όλα τα τεχνολογικά του δικαιώματα (διακοπή παροχής internet, διακοπή στα δίκτυα κοινωνικής δικτύωσης)

θα απομακρύνετε τις συσκευές του tablet, H/Y

θα απομακρύνετε το κινητό τηλέφωνο

δε γνωρίζω

άλλο (παρακαλώ προσδιορίστε): .....

64. Τι κάνετε για να προστατεύσετε το παιδί σας από το cyberbullying; (Μπορείτε να επιλέξετε παραπάνω από μια απάντηση)

δεν το αφήνετε πολύ ώρα να χρησιμοποιεί το διαδίκτυο

το αφήνετε να χρησιμοποιεί τον υπολογιστή όταν μόνο εσείς κάνετε δουλειές σπιτιού

κάθεστε μαζί του/της και επισκέπτεστε από κοινού διάφορες ιστοσελίδες προκειμένου να μάθετε και εσείς να χρησιμοποιείτε το internet

του λέτε να φέρει τον υπολογιστή σ' ένα χώρο που να τον επιβλέπετε

έχετε φροντίσει να βάλετε ειδικά προγράμματα προστασίας για ιούς

δεν το αφήνετε να μπαίνει στο internet

το διδάξατε να μην δίνει προσωπικές πληροφορίες χωρίς την άδειά σας

εποπτεύετε τις ιστοσελίδες που επισκέπτονται τα παιδιά σας

δεν κάνετε τίποτα από τα παραπάνω, διότι δεν έχετε χρόνο

άλλο (παρακαλώ προσδιορίστε):.....

65. Έχετε βάλει στους υπολογιστές που χρησιμοποιούν τα παιδιά σας “Parental Controls” (=γονεϊκή επίβλεψη) προκειμένου να τα εμποδίσετε να μπαίνουν σε ιστοσελίδες που δεν πρέπει;

Ναι Όχι

66. Έχετε επιβάλλει στα παιδιά σας περιορισμούς-κανόνες στη χρήση του internet;

Ναι Όχι

67. Αν ναι, τι του/της έχετε μάθει; (Μπορείτε να επιλέξετε παραπάνω από μια ερώτηση)

να προσέχει που μπαίνει προκειμένου να μην κολλήσει ιό ο υπολογιστής

να μην δίνει προσωπικά στοιχεία για εκείνο-η και την οικογένεια σας

να μην εμπιστεύεται ανθρώπους που δεν τους γνωρίζει διότι στο διαδίκτυο δεν είναι όλα αληθινά

να μην αντιγράφει υλικό από το Διαδίκτυο για προσωπική χρήση

να μην δημοσιεύει π.χ. προσωπικές φωτογραφίες στο Διαδίκτυο διότι δεν θα έχει στο μέλλον τη δυνατότητα να τις ελέγχει και ενδέχεται να μην μπορέσει ποτέ να διαγράψει όλα τα αντίγραφα

να προσέχει τα ανεπιθύμητα ή ενοχλητικά μηνύματα ηλεκτρονικού ταχυδρομείου (spam)

να μην παρενοχλεί άλλους ανθρώπους διαδικτυακά

- να μην δυσφημίζει τρίτα πρόσωπα
- τίποτα από τα παραπάνω
- άλλο (παρακαλώ προσδιορίστε): .....

68. Γνωρίζετε τι πρέπει να κάνετε σε περίπτωση που το παιδί σας ή εσείς πέσει θύμα του cyberbullying;

- Ναι
- Όχι

69. Αν ναι, πού θα πρέπει να απευθυνθείτε;

- στη δίωξη του ηλεκτρονικού εγκλήματος
- σε νοσοκομείο
- στη γραμμή sos -11188
- θα προσπαθήσετε να στείλετε εσείς email σε κάποιες ιστοσελίδες προκειμένου να διορθώσουν αυτοί το πρόβλημα
- θα προσπαθήσετε μόνοι σας να βρείτε αυτόν που έκανε επίθεση στο παιδί σας ή σε σας
- στο saferinternet.gr
- όλα τα παραπάνω

70. Γνωρίζετε για τους κινδύνους που ενέχει η χρήση του διαδικτύου;

- Ναι
- Όχι

71. Πιστεύετε ότι η απαγόρευση του κινητού τηλεφώνου και του Internet από το σχολείο θα μπορούσε να βοηθήσει στην αποφυγή του ηλεκτρονικού εκφοβισμού;

- Ναι
- Όχι
- δε γνωρίζω

72. Ελεύθερο σχόλιο:

**ΣΑΣ ΕΥΧΑΡΙΣΤΩ ΠΟΛΥ
ΓΙΑ ΤΟ ΧΡΟΝΟ ΣΑΣ**

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών “Επιστήμες της Αγωγής
Εκπαίδευση με την χρήση Νέων Τεχνολογιών”

Έρευνα για το διαδικτυακό εκφοβισμό

Η παρούσα έρευνα διενεργείται στο πλαίσιο της μεταπτυχιακής μου εργασίας στο ΠΜΣ «επιστήμες της Αγωγής – Εκπαίδευση με Χρήση Νέων Τεχνολογιών» του ΠΤΔΕ του Πανεπιστημίου Αιγαίου, με θέμα **“Διαδικτυακός εκφοβισμός σε εφήβους (Cyber bullying) και ο ρόλος της οικογένειας”**. Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να μελετήσει το πώς αντιλαμβάνεται και βιώνει η ελληνική οικογένεια με ένα παιδί στην εφηβεία το cyberbullying. Το ερωτηματολόγιο είναι **ανώνυμο** και μετά το πέρας της διαδικασίας θα σφραγιστεί σε ατομικό φάκελο και τα στοιχεία που θα συλλεχθούν θα αξιοποιηθούν στο πλαίσιο της ολοκλήρωσης της διπλωματικής εργασίας. Σας ευχαριστώ για τη συμμετοχή σας!!!

Θανοπούλου Μαρία

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΓΙΑ ΜΑΘΗΤΕΣ-ΤΡΙΕΣ

ΜΕΡΟΣ Α΄: ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΚΑΙ

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΧΡΗΣΗΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΗ ΚΑΙ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ

1. **Φύλο:**   Αγόρι   Κορίτσι
2. **Ηλικία:** .....
3. **Τάξη:**.....
4. **Διαθέτεις ηλεκτρονικό υπολογιστή στο σπίτι σου;**
Ναι   Όχι   Περισσότερους από ένα
5. **Εάν ναι, ο υπολογιστής σε ποιο χώρο του σπιτιού βρίσκεται;**
στο δωμάτιο σου
στο σαλόνι
στο γραφείο των γονέων σου
στην κουζίνα
παντού, διότι είναι tablet, laptop
6. **Διαθέτεις σύνδεση στο διαδίκτυο στο σπίτι σου;**
Ναι   Όχι
7. **Το επίπεδο γνώσης σου πάνω στους ηλεκτρονικούς υπολογιστές είναι:**
δεν έχω καμία γνώση

- βασικός χρήστης (βασικές γνώσεις, π.χ. απλή χρήση)
- μέσος χρήστης (π.χ. ECDL, χρήση προγραμμάτων, email, προηγμένη πλοήγηση)
- προηγμένος χρήστης (π.χ. εγκατάσταση/αφαίρεση προγραμμάτων, σχεδιασμός προγραμμάτων, χρήση εξειδικευμένων προγραμμάτων, κατανόηση και αντιμετώπιση προβλημάτων των προγραμμάτων ασφαλείας)
- 8. Έχεις δικό σου ηλεκτρονικό ταχυδρομείο e-mail (gmail, hotmail, yahoo, mailbox, outlook κ.α.);**
- Ναι Όχι
- 9. Πόσους διαφορετικούς λογαριασμούς email έχεις δημιουργήσει; Γράψτε παρακαλώ τον αριθμό .....**
- 10. Σε σχέση με τα άλλα παιδιά της δική σου ηλικίας, πιστεύεις ότι εσύ περνάς τον ίδιο χρόνο στο διαδίκτυο;**
- λιγότερο το ίδιο πολύ περισσότερο
- 11. Πόση ώρα είστε στο internet ανά εβδομάδα;**
- σχεδόν καθόλου
- λιγότερο από 1 ώρα
- 1 με 5 ώρες
- περισσότερο από 5 ώρες
- περισσότερο από 10 ώρες
- 12. Από πού συνήθως μπαίνεις στο Internet; (Μπορείς να επιλέξεις παραπάνω από μια απάντηση)**
- από το σπίτι
- από το σχολείο
- από το Internet-Café
- από το κινητό σου
- από το σπίτι του/της φίλου-η σου
- από κάπου αλλού που θα ήθελες να το αναφέρεις.....
- 13. Ποιες από τις παρακάτω online δραστηριότητες κάνεις; (Μπορείς να επιλέξεις παραπάνω από μια απάντηση)**
- κάνεις διαδικτυακές συνομιλίες (chat-rooms)
- χρησιμοποιείς τα κοινωνικά δίκτυα (facebook, Twitter, msn, κ.α.)
- βρίσκεις πληροφορίες για το σχολείο
- στέλνεις email
- παίζεις διαδικτυακά παιχνίδια
- κατεβάζεις μουσική και ταινίες
- μπαίνεις σε site με πορνογραφικό υλικό
- βλέπεις tv ή ακούς ραδιόφωνο
- μπαίνεις στο YouTube, Ebay
- αγοράζεις από το διαδίκτυο
- γράφεις σε blog

άλλο (παρακαλώ προσδιόρισε):.....

ΤΜΗΜΑ Β: ΓΝΩΣΕΙΣ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ CYBERBULLYING

14. Έχεις ακούσει ποτέ την έννοια cyberbullying;

Ναι Όχι

15. Σου έχει μιλήσει ποτέ κάποιος για το cyberbullying;

Ναι Όχι

16. Εάν σου έχει μιλήσει κάποιος, ποιος είναι αυτός; (Μπορείς να επιλέξεις παραπάνω από μια απάντηση)

οι γονείς

κάποιος άλλος

φίλος-η

το σχολείο

κανένας

17. Έχετε ψάξει να βρείτε πληροφορίες σχετικά με τον όρο cyberbullying;

Ναι Όχι

18. Cyberbullying μπορεί να κάνει κάποιος μόνο από:

τον υπολογιστή από το κινητό τηλέφωνο και τα δυο μαζί δε γνωρίζω

19. Όταν ένας άγνωστος σου στείλει ένα κακόβουλο μήνυμα, αυτό είναι cyberbullying;

Ναι Όχι δε γνωρίζω

20. Όταν ένας φίλος-ή ή κολλητός-ή σου στείλει ένα κακόβουλο μήνυμα, αυτό είναι cyberbullying;

Ναι Όχι δε γνωρίζω

21. Πότε πιστεύεις ότι γίνεται cyberbullying; Όταν το θύμα βρίσκεται στο χώρο του:

σχολείου εκτός σχολείου και στα τα δυο δε γνωρίζω

ΤΜΗΜΑ Γ: ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ CYBERBULLYING

22. Έχεις κάνει ηλεκτρονικούς φίλους από τα διάφορα site κοινωνικής δικτύωσης (facebook, twitter, msn, κ.α.) τους οποίους δεν γνώριζες πριν;

Ναι Όχι

23. Έχεις ανταλλάξει προσωπικά σου δεδομένα σε άγνωστους φίλους σου (όνομα, ηλικία, τηλέφωνο, περιοχή κ.α.);

Ναι Όχι

24. Όταν σου ζητήθηκε να δώσεις προσωπικά σου στοιχεία, έδωσες πραγματικά ή ψεύτικα;

πραγματικά ψεύτικα και τα δυο

ΤΜΗΜΑ Δ: ΑΠΟΨΕΙΣ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ CYBERBULLYING

25. Πιστεύεις ότι πιο συχνά πέφτουν θύματα cyberbullying τα αγόρια ή τα κορίτσια;

τα αγόρια τα κορίτσια το ίδιο και τα δύο δε γνωρίζω

26. Πιστεύεις ότι ποιο εύκολα θα στείλει ένα απειλητικό μήνυμα ένα αγόρι ή ένα κορίτσι;

ένα αγόρι ένα κορίτσι το ίδιο και τα δύο δε γνωρίζω

27. Ποια από τα παρακάτω θεωρείτε ότι χαρακτηρίζουν περισσότερο τους cyber-θύτες;

(Μπορείς να σημειώσεις έως 3 απαντήσεις)

- έχουν βιώσει οι ίδιοι τον εκφοβισμό
- αρέσκονται στο να γελούν με τους άλλους, να τους πληγώνουν και να επιβάλλονται
- είναι υπερβολικά επιθετικοί και καταστροφικοί στην καθημερινότητά τους
- προέρχονται από οικογένειες με εχθρικούς, απορριπτικούς και αδιάφορους γονείς.
- βιώνουν κατάθλιψη
- άλλο (παρακαλώ προσδιόρισε:) .....

28. Ποια από τα παρακάτω θεωρείτε ότι χαρακτηρίζουν περισσότερο τα cyber-θύματα; (Μπορείς να σημειώσεις έως 3 απαντήσεις)

- έχουν χαμηλή αυτοπεποίθηση
- είναι άτομα εσωστρεφή και απομονωμένα, δεν έχουν αρκετούς φίλους
- υπολείπονται κοινωνικών δεξιοτήτων σε σύγκριση με τους ομηλικούς τους
- είναι πολύ υποχωρητικά
- έχουν χαμηλό ανάστημα ή αδύναμη φυσιογνωμία σε σχέση με αυτή του θύτη
- φαίνονται ανίκανα να προστατεύσουν τους εαυτούς τους
- τείνουν να είναι ήσυχα, προσεκτικά, αγχώδη, ανασφαλή κι ευαίσθητα
- είναι επιρρεπή στην εκδήλωση ψυχολογικών και ψυχοσωματικών συμπτωμάτων
- άλλο (παρακαλώ προσδιορίστε:).....

29. Ποια μορφή εκφοβισμού πιστεύεις ότι έχει τις πιο σοβαρές συνέπειες;

cyberbullying face-to-face bullying και οι δυο μορφές εξίσου δε γνωρίζω
(=ηλεκτρονικός εκφοβισμός) (= πρόσωπο με πρόσωπο)

30. Ποιες πιστεύεις ότι είναι οι πιο χαρακτηριστικές συνέπειες του cyberbullying γενικά για κάποιον-α που το βιώνει; (Μπορείς να σημειώσεις έως 3 απαντήσεις)

- παρουσιάζει συμπτώματα αντικοινωνική συμπεριφοράς
- έχει χαμηλή αυτοπεποίθηση και αυτοεκτίμηση
- έχει έντονο αίσθημα μοναξιάς
- νιώθει θυμό και άγχος
- παρουσιάζει προβλήματα προσαρμογής
- απροθυμία να πάει στο σχολείο
- κάνει χρήση ναρκωτικών ουσιών
- καταναλώνει αλκοόλ

- παρουσιάζει καταθλιπτικά συμπτώματα
- έχει αυτοκτονικές τάσεις

31. Ποιους όρους από τους παρακάτω, που σχετίζονται με το cyberbullying, γνωρίζεις ήδη;

- ανάφλεξη (Flaming)
- παρενόχληση (Harassment)
- διαδικτυακή καταδίωξη (Cyberstalking)
- δυσφήμιση (Denigration)
- πλαστοπροσωπία (Impersonation)
- εξαπάτηση ή «Ξεμπρόστιασμα» (Tricky ή Outing)
- αποκλεισμός (Exclusion)
- χαρούμενο χαστούκισμα (Happy slapping)
- κανένα από τα παραπάνω
- όλα τα παραπάνω

ΤΜΗΜΑ ΜΕΡΟΣ Ε: CYBERBULLYING ΩΣ ΘΥΜΑ

32. Έχει υποπέσει στην αντίληψή σου να έχεις υπάρξει θύμα cyberbullying;

- Ναι
- Όχι
- δε γνωρίζω

33. Κατά τη χρήση του διαδικτύου σου έχει τύχει:

να σ' έχουν αποκαλέσει με προσβλητικά ονόματα ή να σ' έχουν πειράξει

- ποτέ
- σπάνια
- μερικές φορές
- συχνά
- πολύ συχνά

να σου έχουν στείλει κακότροπα μηνύματα ή φωτογραφίες

- ποτέ
- σπάνια
- μερικές φορές
- συχνά
- πολύ συχνά

να σ' έχουν αποξενώσει ή αγνοήσει

- ποτέ
- σπάνια
- μερικές φορές
- συχνά
- πολύ συχνά

να έχουν διαδώσει ψέματα ή φήμες σχετικά με σ' εσένα

- ποτέ
- σπάνια
- μερικές φορές
- συχνά
- πολύ συχνά

να έχουν δημοσιεύσει μηνύματα φωτογραφίες ή video σχετικά με σ' εσένα

- ποτέ
- σπάνια
- μερικές φορές
- συχνά
- πολύ συχνά

να σε έχουν απειλήσει

- ποτέ
- σπάνια
- μερικές φορές
- συχνά
- πολύ συχνά

να σου έχουν συμπεριφερθεί με κάποιον άλλο τρόπο που θεωρείς απρεπή,

μπορείς να τον αναφέρεις .....

Εάν έχεις βιώσει κάποια από τις συμπεριφορές που αναφέρονται παραπάνω, έστω και «σπάνια», ή κάποια «άλλη συμπεριφορά» που θεωρείς απρεπή, συνέχισε στις παρακάτω ερωτήσεις, αλλιώς πήγαινε στην ερώτηση 44

34. Πόσων χρόνων ήσουν την πρώτη φορά που αντιμετώπισες κάποια από τις παραπάνω συμπεριφορές;.....

35. Για πόσο χρονικό διάστημα συνεχίστηκε η συμπεριφορά αυτή;

- μερικές ημέρες
- 1 εβδομάδα

- 1 μήνα
- 6 μήνες
- 1 χρόνο
- περισσότερο από 1 χρόνο
- συνεχίζεται μέχρι σήμερα

36. Με ποιο τρόπο συνέβη; (Μπορείς να επιλέξεις παραπάνω από μια απάντηση)

- e-mail
- chat-rooms
- facebook, twitter, κλπ
- κινητό τηλέφωνο
- σταθερό τηλέφωνο
- YouTube
- άλλο (παρακαλώ προσδιόρισε): .....

37. Ποιος ήταν αυτός που σου συμπεριφέρθηκε με αυτό τον τρόπο; (Μπορείς να επιλέξεις παραπάνω από μια απάντηση)

- κάποιος γνωστός σου
- κάποιος άγνωστος
- άλλος της ίδιας ηλικίας με σ' εσένα
- ενήλικας
- άντρας
- γυναίκα

38. Ποια ήταν τα συναισθήματα σου μετά από αυτή την εμπειρία σου; (Μπορείς να επιλέξεις παραπάνω από μια απάντηση)

- ένιωθες φόβο και θυμό
- ένιωθες ντροπή, εξευτελισμό και αηδία
- ήθελες να κλειστείς στον εαυτό σου
- έβαζες αρνητικές σκέψεις στο μυαλό σου
- δεν είχες όρεξη να διαβάσεις για το σχολείο
- απείχες από τις φιλικές παρέες
- άλλο (παρακαλώ προσδιόρισε): .....

39. Μοιράστηκες αυτήν την εμπειρία με κάποιον; (Μπορείς να επιλέξεις παραπάνω από μια απάντηση)

- με την οικογένεια σου
- με συμμαθητές στο σχολείο σου
- με τη/το φίλη/ο σου
- με τον/την αδερφό/η σου
- με κάποιο άλλο άτομο της εμπιστοσύνης σου
- με κανέναν δεν την μοιράστηκα

40. Αν δεν ανέφερες την εμπειρία σου σε κάποιον άλλο, γιατί δεν το έκανες; (Μπορείς να επιλέξεις παραπάνω από μια απάντηση)

- φοβόσουν την αντίδραση των γονέων σου για τυχόν διακοπή του Internet στον υπολογιστή αλλά και στο κινητό σου τηλέφωνο
- φοβόσουν ότι οι γονείς σου θα σου κλείνανε όλους τους λογαριασμούς σου
- από ντροπή για το περιεχόμενο
- μπορούσες να το αντιμετωπίσεις μόνος-η σου
- το θεώρησες ασήμαντο για να ασχοληθείς
- δεν ήξερες σε ποιον να το αναφέρεις

41. Γνωρίζεις κάποιον-α που να έχει πέσει θύμα παρόμοιας συμπεριφοράς;

- Ναι
- Όχι

42. Αν ναι, ποιο ήταν το φύλο του συγκεκριμένου ατόμου;

- αγόρι
- κορίτσι

43. Αν ναι, τι είδους εκφοβισμό βίωσες;

- αποστολή γραπτών μηνυμάτων μέσω κινητού ή e-mail με υβριστικό ή προσβλητικό περιεχόμενο
- παρενόχληση κάνοντας «νεκρές κλήσεις»
- δημοσίευση δυσάρεστων φωτογραφιών σε ιστοσελίδες
- αποστολή βιντεοσκοπημένων στιγμών σε ακατάλληλη στιγμή
- διάδοση προσβλητικών φημών online
- παρενόχληση
- πειράγματα με στόχο τη διασκέδαση
- άλλο (παρακαλώ προσδιόρισε): .....

ΤΜΗΜΑ ΣΤ: CYBERBULLYING ΩΣ ΘΥΤΗΣ

44. Έχεις εσύ συμπεριφερθεί ποτέ με τρόπο που θεωρείς απρεπή (κοροϊδεύοντας, εκφοβίζοντας, στέλνοντας κακότροπα μηνύματα κλπ) σε κάποιον άλλο-η στο διαδίκτυο;

- ποτέ
- σπάνια
- μερικές φορές
- συχνά
- πολύ συχνά

Εάν απάντησες «ποτέ», τότε πήγαινε στην ερώτηση 53, εάν «απάντησες οτιδήποτε άλλο», τότε συνέχισε με τις επόμενες ερωτήσεις

45. Πόσων χρονών ήσουν την πρώτη φορά που συμπεριφέρθηκες με τον τρόπο αυτό; Γράψε την ακριβή ηλικία.....

46. Σε ποιον συμπεριφέρθηκες με τον τρόπο αυτό;

- σε συμμαθητή/τρια
- σε κάποιον ενήλικα
- σε φίλο/η
- σε κάποιον άλλο άγνωστο

47. Έχεις συμπεριφερθεί και σε άλλους με αυτό τον τρόπο από τότε;

- σε άλλο 1 άτομο
- σε άλλα 2-4 άτομα
- σε άλλα περισσότερο από 5 άτομα
- δεν θυμάμαι πόσους

48. Με ποιο τρόπο συμπεριφέρθηκες; (Μπορείς να επιλέξεις παραπάνω από μια απάντηση)

- πειράζοντας, κοροϊδεύοντας
- στέλνοντας αγενή μηνύματα
- αγνοώντας/απομονώνοντας
- διαδίδοντας ψέματα και φήμες
- ανεβάζοντας μηνύματα/φωτογραφίες/video στο διαδίκτυο
- απειλώντας
- άλλο (παρακαλώ προσδιόρισε):.....

49. Με ποιο τρόπο; (Μπορείς να επιλέξεις παραπάνω από μια απάντηση)

- με γραπτά μηνύματα
- σε chat-rooms
- στο facebook-twitter κλπ
- με το κινητό τηλέφωνο
- μέσω email
- στο YouTube
- άλλο (παρακαλώ προσδιόρισε): .....

50. Για ποιο λόγο συμπεριφέρθηκες με τον τρόπο αυτό; (Μπορείς να επιλέξεις παραπάνω από μια απάντηση)

- επειδή έχει πολλούς φίλους και νιώθει δημοφιλής
- επειδή είναι πολύ καλός/κακός στις σχολικές επιδόσεις
- για εκδίκηση
- για προσωπικές διαφορές
- επειδή τον αντιπαθείς
- επειδή έχει χαμηλή αυτοπεποίθηση
- επειδή τον/την ζήλεψες
- εξαιτίας των σεξουαλικών του προτιμήσεων
- για το ντύσιμό του
- επειδή προέρχεται από ευκατάστατη οικογένεια
- επειδή είναι από διαφορετική χώρα
- για πλάκα επειδή βαριόσουν
- για την εξωτερική του/της εμφάνιση (χοντρός-ή, ύψος)
- άλλο (παρακαλώ προσδιόρισε): .....

51. Γνωρίζεις κάποιον-α που να έχει συμπεριφερθεί/συμπεριφέρεται απρεπώς (κοροϊδεύοντας, εκφοβίζοντας, στέλνοντας κακότροπα μηνύματα κλπ) στο διαδίκτυο;

- Ναι   Όχι

52. Αν ναι, ποιο ήταν το φύλο του συγκεκριμένου ατόμου;

- αγόρι   κορίτσι   δε γνωρίζω

ΤΜΗΜΑ Ζ: ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΣΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

53. Σου έχει πει κάποιος, πώς να κάνεις ασφαλή πλοήγηση στο Internet;

- Ναι   Όχι

54. Αν ναι, ποιος;

- το σχολείο
οι γονείς σου
τα αδέρφια σου
οι φίλοι/συμμαθητές σου
κάποιος άλλος

55. Ο υπολογιστής που χρησιμοποιείς στο σπίτι σου έχει “Parental Controls” (=γονεϊκή επίβλεψη), προκειμένου να σε εμποδίζει να μπαίνεις σε ιστοσελίδες που δεν πρέπει;

- Ναι   Όχι   δε γνωρίζω

56. Οι γονείς σου σου έχουν βάλει περιορισμό-κανόνες για χρήση του Internet;

- Ναι   Όχι

57. Γνωρίζεις τι πρέπει να κάνεις σε περίπτωση που πέσεις θύμα του cyberbullying;

- Ναι   Όχι

58. Αν ναι, πού θα πρέπει να απευθυνθείς;

- στη δίωξη ηλεκτρονικού εγκλήματος
 σε νοσοκομείο
 στη γραμμή sos -11188
 θα προσπαθήσεις να στείλεις email σε κάποιες ιστοσελίδες προκειμένου να διορθώσουν αυτοί το πρόβλημα
 θα προσπαθήσεις μόνος-ή να βρεις αυτόν που σου έκανε επίθεση
 στο saferinternet.gr
 όλα τα παραπάνω

59. Πιστεύεις ότι η απαγόρευση του κινητού τηλεφώνου και του Internet από το σχολείο θα μπορούσε να βοηθήσει στην αποφυγή του ηλεκτρονικού εκφοβισμού;

- Ναι   Όχι   δε γνωρίζω

60. Ελεύθερο σχόλιο:

.....
.....
.....

**ΕΥΧΑΡΙΣΤΩ ΠΟΛΥ
ΓΙΑ ΤΟ ΧΡΟΝΟ ΣΟΥ**

Πίνακας 1: Ανάλυση αξιοπιστίας για ερωτηματολόγιο για παιδιά

Ερώτηση	Μέθοδος	Αποτέλεσμα	p
Φύλο	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	100% συμφωνία	-
Ηλικία	r Pearson	1	0,000
Τάξη	K Cohen	1	0,002
Ερώτηση 4	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	100% συμφωνία	-
Ερώτηση 5	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	A)100% B)100% Γ)70% Δ)80% E)100%	-
Ερώτηση 6	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	100%	
Ερώτηση 7	K Cohen	1	0,000
Ερώτηση 8	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	100%	
Ερώτηση 9	r Pearson	0,878	0,001
Ερώτηση 10	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	80%	-
Ερώτηση 11	K Cohen	0,783	0,004
Ερώτηση 12	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	A)100% B)100% Γ)100% Δ)100% E)100% ΣΤ)100%	-
Ερώτηση 13	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	A)100% B)80% Γ)100% Δ)100% E)100% ΣΤ)80% Ζ)100% Η)90% Θ)100% Ι)90% Κ)100% Λ)100%	
Ερώτηση 14	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	100%	
Ερώτηση 15	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	90%	

Ερώτηση 16	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	A)90% B)100% Γ)90% Δ)100% Ε)100%	
Ερώτηση 17	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	100%	
Ερώτηση 18	K Cohen	0,650	0,05
Ερώτηση 19	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	100%	
Ερώτηση 20	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	100%	
Ερώτηση 21	K Cohen	0,674	0,011
Ερώτηση 22	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	100%	
Ερώτηση 23	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	90%	
Ερώτηση 24	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	100%	
Ερώτηση 25	K Cohen	1	0,002
Ερώτηση 26	K Cohen	0,865	0,000
Ερώτηση 27	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	A)100% B)100% Γ)90% Δ)90% Ε)100% ΣΤ)100%	
Ερώτηση 28	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	A)100% B)90% Γ)100% Δ)90% Ε)100% ΣΤ)100% Ζ)80% Η)100% Θ)90%	
Ερώτηση 29	K Cohen	0,800	0,01
Ερώτηση 30	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	A)90% B)100% Γ)100% Δ)90% Ε)100% ΣΤ)90% Ζ)90% Η)90%	

		Θ)100% Ι)100%	
Ερώτηση 31	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	Α)90% Β)100% Γ)90% Δ)100% Ε)100% ΣΤ)80% Ζ)100% Η)100% Θ)90% Ι)100%	
Ερώτηση 32	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	90%	
Ερώτηση 33	K Cohen	Α)0,73 Β)0,733 Γ)0,863 Δ)0,853 Ε)0,833 ΣΤ)0,851	Α)0,000 Β)0,000 Γ)0,000 Δ)0,000 Ε)0,000 ΣΤ)0,000
Ερώτηση 34	r Pearson	1,000	0,000
Ερώτηση 35	K Cohen	0,800	0,01
Ερώτηση 36	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	Α)90% Β)90% Γ)100% Δ)90% Ε)90% ΣΤ)100% Ζ)90%	
Ερώτηση 37	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	Α)90% Β)90% Γ)90% Δ)90% Ε)90% ΣΤ)100%	
Ερώτηση 38	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	Α)100% Β)100% Γ)100% Δ)90% Ε)100% ΣΤ)90% Ζ)90%	
Ερώτηση 39	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	Α)90% Β)90% Γ)100% Δ)100% Ε)90% ΣΤ)90%	

Ερώτηση 40	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	A)100% B)100% Γ)100% Δ)87,5% E)100% ΣΤ)87,5%	
Ερώτηση 41	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	90%	
Ερώτηση 42	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	90%	
Ερώτηση 43	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	A)100% B)90% Γ)90% Δ)100% E)90% ΣΤ)100% Ζ)90% Η)100%	
Ερώτηση 44	K Cohen	0,844	0,000
Ερώτηση 45	r Pearson	1,000	0,000
Ερώτηση 46	K Cohen	0,710	0,049
Ερώτηση 47	K Cohen	0,667	0,053
Ερώτηση 48	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	A)83,3% B)100% Γ)83,3% Δ)100% E)83,3% ΣΤ)100% Ζ)100%	
Ερώτηση 49	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	A)100% B)100% Γ)100% Δ)100% E)100% ΣΤ)100% Ζ)100%	
Ερώτηση 50	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	A)100% B)83,3% Γ)100% Δ)83,3% E)100% ΣΤ)83,3% Ζ)100% Η)100% Θ)100% Ι)100%	

		K)100% Λ)100% Μ)100% Ν)100%	
Ερώτηση 51	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	100%	
Ερώτηση 52	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	100%	
Ερώτηση 53	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	90%	
Ερώτηση 54	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	A)100% B)100% Γ)100% Δ)90% Ε)90%	
Ερώτηση 55	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	90%	
Ερώτηση 56	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	100%	
Ερώτηση 57	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	90%	
Ερώτηση 58	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	A)90% B)80% Γ)90% Δ)90% Ε)100% ΣΤ)100% Ζ)90%	
Ερώτηση 59	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	80%	

Πίνακας 2: Ανάλυση αξιοπιστίας ερωτηματολογίου γονέων

Ερώτηση	Μέθοδος	Αποτέλεσμα	P
Φύλο	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	100%	
Ηλικία	r Pearson	1	0,000
Μορφωτικό επίπεδο	K Cohen	1	0,000
Επάγγελμα	K Cohen	1	0,000
Φύλο 1 ^{ου} παιδιού	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	100%	
Ηλικία 1 ^{ου} παιδιού	R Pearson	1	0,000
Φύλο 2 ^{ου} παιδιού	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	100%	
Ηλικία 2 ^{ου} παιδιού	R Pearson	1	0,000
Φύλο 3 ^{ου} παιδιού	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	100%	
Ηλικία 3 ^{ου} παιδιού	R Pearson	1	0,000
Ερώτηση 6	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	90%	
Ερώτηση 7	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	A)90% B)100% Γ)90% Δ)90% E)100% ΣΤ)100%	
Ερώτηση 8	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	77,8%	
Ερώτηση 9	K Cohen	0,839	0,000
Ερώτηση 10	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	90%	
Ερώτηση 11	R pearson	0,940	0,000
Ερώτηση 12	K Cohen	0,836	0,000
Ερώτηση 13	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	A)100% B)100% Γ)87,5% Δ)87,5% E)87,5% ΣΤ)87,5%	
Ερώτηση 14	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	A)88,9% B)88,9% Γ)88,9%	

		Δ)100% Ε)100% ΣΤ)88,9% Ζ)88,9% Η)100% Θ)100% Ι)88,9% Κ)100% Λ)88,9%	
Ερώτηση 15	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	90%	
Ερώτηση 16	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	90%	
Ερώτηση 17	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	Α)100% Β)100% Γ)90% Δ)90% Ε)90% ΣΤ)90% Ζ)100%	
Ερώτηση 18	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	100%	
Ερώτηση 19	K Cohen	0,783	0,011
Ερώτηση 20	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	90%	
Ερώτηση 21	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	90%	
Ερώτηση 22	K Cohen	0,737	0,016
Ερώτηση 23	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	100%	
Ερώτηση 24	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	90%	
Ερώτηση 25	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	100%	
Ερώτηση 26	K Cohen	0,831	0,001
Ερώτηση 27	K Cohen	0,844	0,000
Ερώτηση 28	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	Α)90% Β)90% Γ)90% Δ)90% Ε)80% ΣΤ)90%	
Ερώτηση 29	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	Α)90% Β)90% Γ)90% Δ)90%	

		E)100% ΣΤ)90% Ζ)100% Η)90% Θ)90%	
Ερώτηση 30	K Cohen	0,825	0,001
Ερώτηση 31	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	A)90% B)90% Γ)90% Δ)100% E)90% ΣΤ)100% Ζ)100% Η)90% Θ)90% Ι)90%	
Ερώτηση 32	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	A)90% B)100% Γ)100% Δ)90% E)90% ΣΤ)100% Ζ)100% Η)100% Θ)90% Ι)90%	
Ερώτηση 33	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	100%	
Ερώτηση 34	K Cohen	A)1 B)1 Γ)0,737 Δ)0,615 E)1 ΣΤ)1	A)0,002 B)0,002 Γ)0,016 Δ)0,035 E)0,02 ΣΤ)0,02
Ερώτηση 35	R pearson	1,000	0,000
Ερώτηση 36	Ποσοστό συμφωνίας	100%	
Ερώτηση 37	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	A)100% B)100% Γ)100% Δ)100% E)90% ΣΤ)100% Ζ)100%	
Ερώτηση 38	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	A)100% B)100% Γ)90% Δ)100%	

		E)100% ΣΤ)100%	
Ερώτηση 39	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	A)100% B)100% Γ)100% Δ)100% E)100% ΣΤ)100%	
Ερώτηση 40	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	A)100% B)100% Γ)100% Δ)100% E)100%	
Ερώτηση 41	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	100%	
Ερώτηση 42	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	100%	
Ερώτηση 43	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	100% (κενό)	
Ερώτηση 44	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	100%	
Ερώτηση 45	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	100% (κενό)	
Ερώτηση 46	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	100% (κενό)	
Ερώτηση 47	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	100% (κενό)	
Ερώτηση 48	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	100% (κενό)	
Ερώτηση 49	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	100% (κενό)	
Ερώτηση 50	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	100%	
Ερώτηση 51	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	100%	
Ερώτηση 52	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	90%	
Ερώτηση 53	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	100% (μία απάντηση)	
Ερώτηση 54	Ποσοστό συμφωνία απαντήσεων	100% (μία απάντηση)	
Ερώτηση 55	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	100% (μία απάντηση)	
Ερώτηση 56	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	90%	
Ερώτηση 57	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	100% (καμία απάντηση)	
Ερώτηση 58	Ποσοστό συμφωνία απαντήσεων	100% (καμία απάντηση)	

Ερώτηση 59	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	100%	
Ερώτηση 60	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	A)100% B)100% Γ)100% Δ)100% E)90%	
Ερώτηση 61	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	100%	
Ερώτηση 62	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	A)90% B)90% Γ)90% Δ)90% E)90% ΣΤ)100%	
Ερώτηση 63	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	A)90% B)90% Γ)100% Δ)100% E)90%	
Ερώτηση 64	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	A)88,9% B)88,9% Γ)88,9% Δ)100% E)88,9% ΣΤ)100% Ζ)88,9% Η)88,9% Θ)100% Ι)100%	
Ερώτηση 65	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	100%	
Ερώτηση 66	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	100%	
Ερώτηση 67	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	A)100% B)75% Γ)87,5% Δ)100% E)87,5% ΣΤ)100% Ζ)87,5% Η)87,5% Θ)100% Ι)100%	
Ερώτηση 68	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	100%	
Ερώτηση 69	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	A)100% B)100% Γ)100% Δ)100%	

		E)100% ΣΤ)90% Ζ)100%	
Ερώτηση 70	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	88,9%	
Ερώτηση 71	Ποσοστό συμφωνίας απαντήσεων	88,9%	